This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

Digitized by Google

THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY

839.705
SA
v.27-28

Digitized by Google

1 June, '47

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TJUGUÅTTONDE ÅRGÅNGEN

1907

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1908

Digitized by Google

Digitized by Google

Innehåll:

	Sid.
Redogörelse för Sällskapets årsmöte	V—VII
Tobias Norlind, Vadstena klosters veckoritual	1
Anton Blanck, Erik Gustaf Geijers reseanteckningar från England	33
Martin Lamm, Samuel Triewalds lif och diktning	112
Sverker Ek, Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten från och med år 1790	174
Hjalmar Lindroth, En återupptäckt handskrift af Johann Axehiälm	206
Otto von Friesen, En gammalsvensk dikt med regelbundet trokeiskt versmått	218
Otto Sylwan, Till Utile Dulcis historia	230
Ett bref från Tegnér, meddeladt af Otto Sylwan	243
Smärre meddelanden af R. G. B.	247
Isak Collijn, Svensk litteraturhistorisk bibliografi.	

Härjämte medfölja såsom Bilagor för 1907:

Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon af Leonard Bygdén. H. 12 (Bd. 2: 3).

Lejonkulans Dramer, utgifna af E. Ljunggren och E. Pollack. H. 1.

Digitized by Google

Digitized by Google

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 15 november 1907, därvid följande ärenden förekommo:

1. **Årsberättelse för året 1906.**

Sällskapet har för året 1906 utgifvit 27:e årgången af *Samlaren* med bidrag af herrar Cl. Annerstedt, J. Mjöberg och I. Collijn samt fröken Sigrid Leijonhufvud. Såsom bilagor ha utdelats *Kungl. Bibliotekets Visbok i 8:o*, utgifven af A. Noreen och J. A. Lundell H. 2 (sluthäfte), *Svenskt Anonym- och pseudonymlexikon* af L. Bygdén H. 11 samt *Thorilds bref till C. F. Cramer*, utgifna af M. Lamm.

Samlarens 28:e årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af herrar T. Norlind, A. Blanck, M. Lamm, S. Ek, Hj. Lindroth, O. v. Friesen, O. Sylwan, R. G:son Berg och I. Collijn. Såsom bilagor komma för år 1907 att utdelas 12:e häftet af *Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon* och 1:a häftet af *Lejonkulans Dramer* utgifna af E. Ljunggren och E. Pollack.

Uppsala den 15 november 1907.

Martin Lamm.

2. **Revisionsberättelse för år 1906.**

Undertecknade, utsedde att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1906, få efter verkställd granskning afgifva nedanstående berättelse:

Digitized by Google

Behållning från föregående år	kr.		8,364: 47
Inkomster:			
1 ständig ledamotsafgift	kr.	50: —	
340 årsafgifter à 5 kr.	„	1,700: —	
29 „ „ 2: 75 kr.	„	79: 75	
Äldre årsafgifter	„	122: 75	
1 „ för 1907	„	5: —	
Af Svenska Akademien för 20 exemplar . .	„	100: —	
Lagerförsäljning	„	188: 59	
Debiterade postporton	„	74: 07	
Räntevinst å sparbank		376: 31	2,696: 47
		Summa kr.	11,060: 94
Utgifter:			
Författarehonorar	kr.	559: —	
Tryckningskostnader	„	1,526: —	
Posträkningar.	„	124: 21	
Annonser och distribution	„	82: 85	2,292: 06
Behållning till 1907:			
I Uppsala stads sparbank		8,736: 08	
Kontant i kassan	„	32: 80	8,768: 88
		Summa kr.	11,060: 94

Räkenskaperna befunnos med omsorg och noggrannhet förda och fullt verificerade, hvarför revisorerna härmed föreslå, att full och tacksam ansvarsfrihet måtte af Sällskapet beviljas skattmästaren, bibliotekarien L. Bygdén, för hans förvaltning under den tid, revisionen omfattar.

Uppsala den 21 oktober 1907.

J. M. Hulth. Isak Collijn.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Företogs den i stadgarna föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid bibliotekarien Annerstedt utlottades.

Digitized by Google

5. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes bibliotekarien C. ANNERSTEDT och nyvaldes, sedan bibliotekarien BYGDÉN och docenten MORTENSEN undanbedt sig omval, biblioteksamanuensen I. COLLIJN och e. o. amanuensen A. BLANCK. — Utskottets öfriga medlemmar äro bibliotekarien C. ANNERSTEDT, professor H. SCHÜCK och undertecknad; suppleant: docenten E. MEYER.

6. Valdes till revisorer 1907 vicebibliotekarien J. M. HULTH och e. o. biblioteksamanuensen A. GRAPE samt till dessas suppleanter docenterna K. STJERNA och B. HESSELMAN.

7. Höll e. o. amanuensen A. BLANCK föredrag om *Geijers resa till England 1809—1810.*

8. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets den 15 januari 1908 hållna sammanträde utsågs till skattmästare e. o. amanuensen A. BLANCK och omvaldes till ordförande professor H. SCHÜCK och till sekreterare undertecknad.

Uppsala som ofvan.

MARTIN LAMM.

Digitized by Google

Digitized by Google

Vadstena klosters veckoritual

af

TOBIAS NORLIND.

Den birgittinska veckoritualen för nunnorna hör otvifvelaktigt till det intressantaste af den svenska medeltidens litterära arbeten. Från vetenskapligt och litterärt håll har den också i vår tid blifvit ingående undersökt och behandlad. Det viktigaste arbetet under senare åren har härvid utförts af Robert Geete i hans inledning till *Jungfru Marie örtagård*, Sthm 1895. Geete ger i denna bok en noggrann beskrifning af gudstjänsten själf, dess historiska utveckling och veckoritualens olika delar samt lämnar äfven en förteckning af de af honom kända handskrifterna rörande nunnornas veckosång. Märkvärdigt nog har Geete härvid gått förbi de af Vadstena klosters biblioteks böcker, hvilka finnas förvarade i Uppsala bibliotek. Bland dessa handskrifter, skrifna inom Vadstena kloster, finnas en hel del afskrifter af veckoritualen, och då dessa ej sakna sin betydelse för kännedomen om det bokliga arbetet inom klostret, vill jag här gifva en liten beskrifning af dem.

Det fanns inom Vadstena kloster två ritualer för den dagliga gudstjänsten, en för munkarne, hvilken helt öfverensstämde med Linköpings stifts allmänna veckoritual, en för nunnorna, vanligen kallad *Cantus sororum*, hvilken hade mera självständiga former.[1] Den medeltida veckogudstjänsten hade hvarje dag följande delar: ottesång, bestående af två delar: *nokturn* och *laudes*, aftonsång *(vesper)* och 5 dagens bönetimmar: *prim, ters, sext, non* och *completorium*. Hufvudinnehållet i hvarje af dessa bönetider utgjordes af Davids psalmer, till hvilka i nokturnen sedan kommo de s. k. *lektierna*, hvilka för Cantus sororum bestodo af delar ur Birgittas uppenbarelser: Ångelns dik-

[1] Munkarne skola »sionga domkirkionna ämbite oc sangh j hwilkins biscops döme clostrit bygd oc stikttat är, Än systrana skulu engaledis wmskipta sin sangh älla ämbite som them är stadgat ällir skipat». *Rev. extrav.*, Cap. 18.

Digitized by Google

tamen, eller *Sermo angelicus*. Omkring dessa båda reciterade delar slöt sig sedan en hel rad af melodiskt mera utvecklade sånger. De viktigaste af dessa voro antifonerna, responsorierna och hymnerna. *Antifonen,* ursprungligen en sång fördelad på två körer, inledde hvarje psalmslut. *Responsoriet,* som i melodiskt hänseende föga skilde sig från antifonen, följde regelbundet efter hvar lektie. *Hymnen,* som genom sin rytmiskt och metriskt afrundade form fick en särskild betydelse, hade sin plats i allmänhet före psalmuppläsningarna. *Nokturn, laudes, vesper* och *completorium* hade hvardera en hymn, de öfriga dagens bönetimmar, *prim, ters, sext, non,* hade en gemensam hymn, vanligen kallad *hymnus ad horas diei.* Hvarje dag fick på så sätt 5 hymner. Till dessa större sångsatser kommo slutligen smärre: *versus* el. *versiculus,* ett kortare sångparti vanligen följande efter en psalmuppläsning; *absolutio,* en kort sats, som föregick en lektie; *invitatorium,* en antifonartad inledningssång till nokturnen. En särregen ställning inom Cantus sororum fick hyllningssångerna till Birgitta, vanligen kallade *suffragiæ* eller *memoriæ,* hvilka afslutade laudes för hvar dag. Dessa utgjordes hufvudsakligen af en antifon med följande versiculus och bön. Sedan Birgittas dotter Katarina 1489 hade fått plats bland helgonen, ändrades dessa hyllningssånger och ställdes till såväl Birgitta som Katarina.

Hvad den yttre anordningen af veckoritualen beträffar, skilde sig Cantus sororum, föga från brödernas sång, d. v. s. från den allmänna katolska ordningen. Självständiga voro däremot sångtexterna och till vissa delar äfven melodierna till antifoner, responsorier, suffragier och hymner. Författaren till dessa var magister Petrus Olai från Skeninge, Birgittas skriftefader.[1] Endast sex af hymnerna äro lånade utifrån. Suffragiet till Birgitta (Rosa rorans) är hämtadt från Nicolaus Hermannis allmänna Birgittaofficium.[2]

I stora drag låter således *Cantus sororum* fördela sig i tre delar, Davids psalmer, Sermo angelicus och de rena sångpartierna: antifoner, responsorier, hymner m. m. Då man nu vid dagliga gudstjänsten behöfde handböcker, kunde man antingen skrifva alltsammans i en bok och anpassa såväl de reciterade som sjungna delarna på sina särskilda platser i dagens ritual, eller ock kunde man skilja det hela i tre särskilda böcker eller hufvudafdelningar, hvarvid sång-

[1] H. Schück i *Samlaren,* 8: 158 ff.

[2] »Nicolaus Hermanni episcopus Lincopensis ... composuit historiam sanctæ Birgittæ, quæ incipit: Rosa rorans bonitatem». *Diar. Vazstenense* ed. Benzelius, s. 7.

Digitized by Google

partierna, Sermo angelicus och psalmerna kommo hvar för sig. Bland de till vår tid bevarade handböckerna finnas exempel på bägge förfaringssätten. För fullständighetens skull kunde man i en särskild del äfven innesluta en del af den allmänna söndagsgudstjänstens sånger: *sekvenser* (delvis motsvarande våra gradualpsalmer), *antifoner, responsorier* och *kollekter*.

Våra nyssnämnda Uppsalahandskrifter af Cantus sororum lämna prof på alla de nyss nämnda sätten. De fullständigaste innehålla både sångpartier, Sermo angelicus, allmänna gudstjänsten och Davids psalmer, andra återigen utesluta någon af dessa delar, några begränsa sig till blotta sångpartierna med helt uteslutande af Sermo angelicus och psalmerna.

En del inskränka sig slutligen till de rent musikaliska delarna och innehålla blott antifoner, responsorier och hymner med utskrifna noter. Med afseende på fullständigheten skulle vi därför kunna indela dessa handskrifter i sådana, som hafva *Sermo angelicus*, och sådana, som sakna denna. Med hänsyn till tiden för sin tillkomst åter skilja sig de före 1489 affattade handskrifterna, genom sina blott till Birgitta ställda suffragier, från de efter detta år skrifna, hvilka hafva suffragier riktade både till Birgitta och Katarina.

Jag delar därför handskrifterna i följande grupper:

I. Handskrifter utan *Sermo angelicus.*
II. Handskrifter med *Sermo angelicus.*
III. Handskrifter med suffragier ställda till såväl Birgitta som Katarina.
IV. Musikaliska handskrifter.

Af Uppsala biblioteks *Cantus sororum*-böcker är endast en hittills närmare undersökt, nämligen C 8, hvilken 1887 beskrefs i Samlaren af H. Schück[1]. De handskrifter Geete beskrifvit äro alla utländska. Med ledning af dessa har han i sin ofvannämnda bok, Jungfru Marie örtagård, utgifvit hela latinska texten (ss. 209—281), Då jag här i det följande talar om veckoritualen, menar jag de delar. som motsvara ss. 210—238 hos Geete. Öfriga hänvisningar till Geete finnas särskildt angifna hvar på sin plats. Så godt som alla handskrifterna äro från Uppsala bibliotek, och jag använder vid beskrifningen deras katalognummer enligt förteckningen på medeltidshandskrifter (signerade C). Där således ej särskildt bibliotek är nämndt, är detta Uppsala.

[1] *Samlaren,* 8: 164 ff.

Digitized by Google

I. Handskrifter utan *Sermo angelicus.*

1. C 423. Perg. 97 blad. Från omkr. 1450[1]. Fol. 1—91: veckoritualen. Fol. 91—92: festdagar: [*A festo pasche*] Regina celi; Benedicamus. Fol. 92: *In festo concepcionis beate marie virginis.* Fol. 93: *In festo purificacionis* Fol. 93: *In annunciacione.* Fol. 94: *In assumpcione.* Fol. 94: *In nativitate beate marie.* Fol. 95: *In aduentu domini.* Fol. 96: *In nativitate domini.* Fol. 96: *In visitacione beate marie virginis.* Saknar suffragier.

2. C 437. Perg. 123 blad. 1400-talet. Fol. 1—94: veckoritualen jämte Marias *Memoriæ.* Suffragierna öfverhoppas. Fol. 94—97: kapitelsången motsv. Geete s. 240—242 (*In festo compassionis* utesluten). Härefter sekvenser: Fol. 98: Tota pulchra; f. 99: Ave virgo graciosa; f. 100: Ave virgo virginum; f. 100: Nativitas marie; f. 101: Congaudent angelorum; f. 101: Stabat iuxta; f. 102: Salvatoris mater pia; f. 103: Gaude virgo; f. 104: Jubilemus; f. 105: Missus Gabriel; f. 105: Dies ista celebretur... tua sistat gracia (ur Letabundus; motsvarar i Geetes text s. 264 fr. o. m. rad 3); f. 106: Virgini marie laudes; f. 107: Letabundus (allt det öfriga, som ej redan f. 105 innehåller). Fol. 108: Dignare me laudare och Venite. Fol. 109: *hymnus* Quem terra pontus.

3. C 440. Perg. 112 blad. Slutet af 1400-talet. Fol. 1—104: veckoritualen (med uteslutande af sista versiculus). Fol. 105: Benedicamus; f. 105: Marias *Memoriæ* (med utelämnande af kollekterna); suffragierna öfverhoppas; f. 106—108: kapitelsången. De fyra sista bladen upptagas af böner på festdagar. Hänvisningar på svenska: Fol. 112: »war fru afftan i fastonne til nonit».

4. C 448. Perg. 106 blad. Från 1530-talet. Fol. 1 b. står: »Item thenna bok gaff söster barbara torkels dotter[2] nökon[?] til gudfaders bwr allom synom kära systrum til hwgnad ok tigger hon ödmyukliga ena ave maria aff ider som oppa henne läsa Item for sinne käre siäl söster r. n.[3]». Fol. 1—100: veckoritualen. De sex sista bladen (fol. 101—106): böner på festdagar. — Ej samma omsorgsfullhet i denna handskrift som eljest i Vadstenahandskrifterna; äfven mindre format.

---

[1] Katalogens uppgift »circa an. 1400» motsäges af det faktum, att festen *Visitatio Marie* finnes upptagen på fol. 96. Som Geete s. lxxviii påpekar, inrättades denna fest först år 1441.

[2] Hade varit nunna i Munkalifs kloster i Norge; upptagen i Vadstena 28 juni 1531; † 1552. C. Silfverstolpe, *Klosterfolket i Vadstena,* Sthm 1898, s. 68.

[3] Ragnild Nilsdotter, som med Barbara Torkilsdotter kom från Munkalif till Vadstena 1531. † 1536. Silfverstolpe, Ibid.

Digitized by Google

5. C 444. Perg. 103 blad. 1400-talet. Fol. 1 har en anteckning af senare hand (1500-talet): »Håkan nilson ösgöte Margareta Jakops in helsinbock».[1] Fol. 1—95: veckoritualen. Fol. 96: Marias *Memoriæ*. Fol. 97: suffragierna.

6. C 466. Papper. 140 blad. 1400-talet. Fol. 1—127: veckoritualen. Fol. 128—129: suffragierna. Fol. 130—140: böner på festdagar. Hänvisningar skrifna på svenska (ss. fol. 137 b, 138 a). Mindre omsorgsfullt skrifven.

7. C 460. Slutet af 1400-talet. I. Davids psalmer. — II. Fol. 218—268: veckoritualen begynner med *Versus* Esto nobis adiutrix (motsvarande hos Geete s. 212, rad 6). Fol. 270: Benedicamus; fol. 271—278: kapitelsången. Fol. 279: suffragierna. Fol. 281: helgonförteckning, hvaribland nämnas de nordiska helgonen Olaus, Erik, Henrik, Eskil, Botvid, Ansgarius, Birgitta och Helena.

II. Handskrifter med *Sermo angelicus*.

1. C 8[2]. Perg. 78 blad. *Sermo angelicus* utgör en särskild afdelning, fol. 2—53; f. 54—77: veckoritualen. Fol. 78: Benedicamus.

2. C 11. Perg. 84 blad. Skrifven omkr. 1450. Här finnes *Sermo angelicus* på blad 5—43, dock utan den prolog, som förefinnes i C 8. Fol. 44—70: veckoritualen. Fol. 71 (annan hand): Benedicamus. Fol. 71—74: Mariahymner utan sammanhang med Birgittaritualen, hvilka hymner blifvit senare tillfogade handskriften. Fol. 77—84: böner på festdagar. Dessutom finnas (fol. 2, 3) delar af suffragierna O birgitta mirre gutta; Sponsa regis; Gaudendum nobis; De te virgo; Salve celi digna; Ave Christe cella nobis; Speciosa facta es. Dessa delar äro, liksom Benedicamus och Maria-hymnerna, senare inskrifna.

3. C 429. Perg. 112 blad. 1400-talet. Fol. 108: veckoritualen med fullt utskrifven *Sermo angelicus* fördelad på lektierna. Slutar i söndagens laudes med hymnen Non passus. 3 blad fattas (motsvarande hos Geete s. 236—238). Fol. 109: *In concepcione;* fol. 109: *In adventu;* f. 110: *In purificacione;* f. 110: *In visitacione;* f. 111: *In assumpcione;* f. 111—112: *In nativitate beate Marie virginis; In festo compassionis beate Marie* (motsvarande hos Geete s. 240—42). Suffragierna fattas.

4. C 476. Se längre fram.

---

[1] Margareta Jakobsdotter omtalas säsom Vadstenanunna 1594 och 1595. Silfverstolpe.

[2] Denna handskrift närmare beskrifven af H. Schück i *Samlaren*, 8: 164 ff.

Digitized by Google

III. Handskrifter med suffragier ställda till såväl Birgitta som Katarina.

Efter Birgittas dotter Katarinas translation 1489 inskötos i veckoritualen några nya böner till Katarina, och de gamla, ställda till Birgitta ensamt, ändrades till att omfatta både mor och dotter. Dessa ändringar och tillägg, hvilka alla äro fästade vid suffragierna, voro ej i alla handböcker lika omfattande. Geete känner blott tre sådana, nämligen de i Nicolaus Ragvaldis svenska öfversättning af *Cantus sororum*, de i A. K.-antifonariet (Kgl. bibl.) och i tryckta birgittinantifonarier förekommande. Af dessa innehåller Nic. Ragvaldi blott öfversättningarne till Gaude birgitta, canticum... et katherine viaticum och Sponse legis, christi regis (jmf. Geete: latinska texten sid. 212 f. noten, Nic. Ragvaldis svenska text sid. 42 f.). De gamla formerna Gaude birgitta, canticum... deduc in refrigerium och Sponsa regis, doctrix legis finnas emellertid öfversatta alldeles oförändrade i sammanhang med de öfriga suffragierna (jmf. Geete: latinska texten sid. 212 f., svenska texten sid. 138—140). A. K.-antifonariet lämnar latinska texten för såväl Gaude birgitta, canticum... katherine viaticum som Sponse legis, christi regis och meddelar dessutom förändringen Rose rorantes bonitatem i st. f. den gamla, Rosa rorans bonitatem (jmf. Geete, s. lxxxi). De tryckta birgittinbreviarierna lämna oss slutligen bönen till Katarina *Clemenciam tuam domine* (jmf. Geete, s. lviii).

Emellertid äro dessa handböcker ej fullt typiska för de förändringar, hvilka företogos vid Birgittaklostren. Våra sex Vadstenahandskrifter öfverensstämma allt för mycket sins emellan, för att vi skulle tro, att ändringarna blott voro tillfälliga. Det synes mig snarare, som om efter 1489 de nya formerna för suffragierna, åtminstone i moderklostret Vadstena, till största delen utträngt de gamla.

Innan vi gå att beskrifva de förhandenvarande handskrifterna, vill jag ge en öfversikt af den förändrade lydelsen af suffragierna jämförd med gamla texten:

Till Birgitta: Geete, sid. 239 f.:	Till Birgitta och Katarina: C 476, 469, 432, 468, 458, 470:
Ant. Gaude birgitta, canticum | tibi debetur glorie, | deduc in refrigerium | de lacu nos miserie.	Gaude birgitta, canticum | tibi debetur glorie | katherine, viaticum | da de hoc lacu miserie.[1]

[1] C 476: de hoc lacu miserie ducete in refrigerium; C 469: lacu nos miserie.

Digitized by Google

Versus. Ora pro nobis beata mater birgitta, | sponsa christi predilecta, | vt ad celestem patriam | sit ipse nobis via recta.

(A. K.-antif., s. 120 [G., s. 213]; C. 476, 469, 432.)

In omni tribulacione et angustia succurrite nobis pia mater et filia. (C. 476, 468.)

Ant. Sponsa regis, | doctrix legis, | exempla sequens forcium, | o birgitta, | rubra vitta | tuum ligasti labium, | dum loquendo | vel tacendo | amasti dei filium. | Ora regem, | vt nos gregem | ducat ad celi gaudium.

Sponse legis, | christi regis | secute mores fortium, | o birgitta katherina | vestrum moderastis labium, | dum loquendo | vel tacendo | amastis dei filium. | Orate regem, | vt nos gregem | ducat ad celi gaudium. (A.K.-antif., s. 119 [G., s. 212 f.]; C 476, 469, 432, 468, 458.)

Collecta. Domine ihesu christe, qui beatam birgittam, propter multorum secretorum inspiracionem et singularem virtutum adornacionem, sponsam tuam vocari decreuisti, presta quesumus, vt eidem in vita et moribus conformemur, et cum ea de mundi illecebris ad visionem celestium transferamur.. Amen.

Domine ihesu christe qui beatam birgittam propter multorum secretorum inspiracionem et beatam katherinam eius natam obsingularem virtutum adornacionem sponsas tuas vocare det creuisti, presta quesumus, ut eisdem in vita et moribus conformemur, et cum eis de mundi illecebris ad visionem celestium[1] transferamur. (C 476, 469, 432, 468.)

Ant. Rosa rorans bonitatem, | stella stillans claritatem, | brigitta vas gracie, | rora celi pietatem, | stilla vite puritatem | in vallem miserie.

Rose rorantes bonitatem, | stelle stillantes claritatem, | birgitta et katherina, | rorate celi pietatem, | stillate vite puritatem | in hac valle peregrina. (A. K.-antif., s. 121 [G., s. lxxxi]; C 476, 469, 432, 458, 470.)

Ant. O brigitta | mirre gutta, | examplar continencie, | confecisti | plebi tristi | emplastrum penitencie. Dum scripsisti | verba christi, | tu noua lux ecclesie, | esto nutrix, | esto tutrix | tibi prone familie. | Amen.

[1] celestium utelämnadt i C 468.

Digitized by Google

Collecta. Deus qui ecclesiam tuam per beatam brigittam sacris illuminare dignatus es consiliis et exemplis, concede propicius eius intercessione, vt que pro nostris purgandis excessibus clementer reuelasti, deuotis mentibus exequamur. Amen.

Collecta. Clemenciam tuam domine suppliciter imploramus, vt intercedentibus beata katherina et sancta matre eius birgitta omnium graciarum tuarum[1] plenitudinem consequamur deum.[2] Amen. (C 476, 469, 432, 468; Brev. Birg., s. 87 i tryckta uppl.[3])

O patrone ingenue birgitta katherina docete nos continue quod docet lex divina sic salvemur perspicue a clade repentina. (C 476, 469, 432, 468, 458, 470.)

1. C 476. Se längre fram.

2. C 469. Perg. 138 blad. Skrifven mellan 1508—26. Fol. 1 står, bortskrapadt: »Thässyn book hörer til syster Ingeborgh Torstensdotter[4] de Wesgocia.» Fol. 2—119: veckoritualen (G., s. 210—238). F. 120—127: festdagar. F. 128: Benedicamus. F. 128 b: suffragierna Gaude Birgitta; Rose rorantes; Sponse legis; O patrone; Domine Jesu Christe; Clemenciam tuam. Hänvisningar på svenska (fol. 127 f.). — Omsorgsfullt skrifven handskrift. Initialbokstäfver inlagda med guld.

3. C 432. Skrifven efter 1489. Perg. 150 blad. Fol. 1—140: veckoritualen. F. 141: festdagar *In nativitate Domini*. Fol. 141 b: suffragierna Gaude birgitta; Sponse legis; Domine Jhesu Christe; Rose rorantes; O patrone; Clemenciam tuam. Hänvisningar på svenska.

4. C 468. Skrifven efter 1489. Fol. 24 a: början af suffragierna Gaude byrgitta, canticum; Rosa rorans bonitatem; O byrgitta; Sponsa regis, doctrix; De te virgo nasciturum; Gaudendum nobis, med musik. Fol. 68 endast text utan musik: *Versus* In omni tribulacione; Domine Jesu Christe; Sponse legis, christi; O patrone. Dessa båda senare fullständiga med

[1] tuarum saknas i C 476 och 468.

[2] I st. f. deum står per dominum i C. 468, 432, 476.

[3] Jmf. Geete, s. lviii. I *Brev. Birg.* finnes mellan beata och katharina inskjutet: virgine.

[4] Invigd till nunna i Vadstena d. 20 febr. 1508; † 27 juli 1526. Silfverstolpe, s. 64.

Digitized by Google

musik. Fol. 69 b åter utan musik samma versus In omni tribulacione, som redan finnes inskrifven öfverst på fol. 68. Sedan: Clemenciam tuam domine. — Hänvisningar på svenska. — Se vidare afdelningen Musikaliska handskrifter.

5. C 458. Fol. 7 a: Början af suffragierna Gaude birgitta canticum; Rose rorantes bonitatem; Sponse legis doctrix; O patrone ingenue. — Se vidare afdelningen Musikaliska handskrifter.

6. C 470. Fol. 17 b: Början af suffragierna Gaude birgitta canticum; Rose rorantes[1] bonitatem; O patrone ingenue; Sponsa regis doctrix. — Se vidare afdelningen Musikaliska handskrifter.

Alla våra här omtalade handskrifter voro direkt skrifna för nunnornas läsning. Såsom allt vid den katolska gudstjänsten var texten helt och hållet på latin. Mycket af innehållet lära väl de föga latinkunniga nunnorna ej ha förstått, men för att de åtminstone skulle få veta, hvar de olika afdelningarne började, gjordes i ej så få handskrifter (C 469, 440, 433, 458, 473) alla rubriker, hänvisningar och förklaringar på svenska. Att nunnorna skulle längta efter att få läsa sin veckoritual på modersmålet, var ju helt naturligt, så mycket mera som Vadstena ifrigt beflitat sig om att öfversätta de mera ofta använda skrifterna till svenska. En af munkarne i Vadstena, Nicolaus Ragvaldi, företog sig också mot slutet af 1400-talet att öfversälta hela *Cantus sororum*. Denna öfversättning är nu i tryck utgifven i vår ofta citerade bok af Robert Geete. Detta Nic. Ragvaldis arbete har hittills varit det enda kända. Vadstenabiblioteket lär oss emellertid känna ännu en öfversättning mera direkt följande originaltexten och med ännu större grundlighet förklarande latinska textorden hvar för sig. Originaltexten är för öfversiktens skull underlagd. Vi ha redan i andra och tredje afdelningen nämnt denna handskrift och vilja nu närmare beskrifva den.

C 476. Papper. 140 blad. På sista bladet finnes följande anteckning: »Till mere gwdelighetzs opwäkkilse, oc wnderståndzsens oplyselse, är thenna book scriffwen gwdij, oc jomfrw marie, till priis oc äre Mz godom wilia antwardadh reglogyffne persone, syne elskelige käre d[otter] j gwdij J., L.[2], hänne oc flerom, ij samme

[1] Har förut stått »Rosa rorans», men är ändradt till den nya formen.

[2] Med initialerna J. L. finnas två nunnor i Vadstena på 1530-talet, dels Ingeborg Laurensdotter, nunna 1524—1555, dels Ingegerd Larsdotter, nunna 1526, abbedissa 1564—65. Silfverstolpe, s. 67, 20.

Digitized by Google

reglehåldh, altiid till wilie, och tiänist, ä medan gwd meg liffwet wnner, them jac altiid gått, frijd, nåde, oc myskwnd, wnskar, aff Gwdij. Han them allom millelige tilsee, bewara, oc beskärme, oc frälse, wtaff all nöd, oc bedröffwilse till liff oc siäll ewinnerlige Amen Årom epter gwdz byrd MDXXXVIII. Byden gått for megh enom[?] syndare, tha legewäll mz gwdzs hiälp christinnian[?] i godom wilia. Valete.» — Fol. 1—130: veckoritualen med fullständig *Sermo angelicus*, fördelad på lektierna. Fol. 130—137 a: festdagar (motsvarande hos Geete s. 240—250). Fol. 137: suffragierna, ställda till både Birgitta och Katarina. Fol. 139—140: Benedicite.

Författaren ger oss igenom hela handskriften, utom den latinska texten, en öfversättning på svenska af hvarje ord för sig. Efter hvarje mening kommer dessutom på ej så få ställen en friare öfversättning i mera sammanhängande form. Hvad som mycket höjer handskriftens värde är, att den är helt oberoende af Nic. Ragvaldis öfversättning. För jämförelses skull ställer jag båda öfversättningarna bredvid hvarandra vid mina här följande exempel ur handskriften.

C 476[1]:	Nic. Ragvaldi (Geete, s. 9)[2]:
Wärdog göre tw mig ath loffwa Dignare me laudare te, virgo	O hälogh iomffru maria, wärdoghas til städhia, at iak maghi tik loffua oc ära.
tig o jomffrw hälog. sacrata.	
Giff meg krafft emot Da michi virtutem contra	O hälog iomffru maria, giff mik makt mothe thinom owenom.
fiendom tynom. hostes tuos.	

Fol. 2 (papper) begynner sedan den egentliga handskriften:

Trefallogan gwd oc enom mz redabyna hwga ödmiwka
Trinum deum et vnum pronis mentibus
tilbydiom wij Jomffrwne oc modrone mz gladom hugom lathom oß tilbydia
adoremus, virginique matri gratulantibus animis
ideligh lofsång siwngom wij
jugiter jubilemus.

[1] Fol. 1. Å dess verso-sida: (pergament) är senare tillsatt.
[2] Lat. texten jmf. Geete, s. 209.

Digitized by Google

Efter denna explikation af hvarje ord följer sedan en fri öfversättning. Vi meddela den här tillsammans med Nic. Ragvaldis öfversättning:

C 476:

Trefallogom in personis oc enom gwdij mz redabognom ödmiwkom hwgom tilbydiom wij jomffrwne oc modrone mz gladom hwgom idelighe loff siwngom wij Venite exultemus kommen oc frögdoms.

Nic. Ragvaldi (Geete, s. 36):

Wi hedhrom trefalloghan gudh i trem personis, oc en gudh i warilsen, mz ödhmykom hoghom oc mz frögdandis siälom sywnghom wi idkelika lofsangh iomffrunne som är modher.

Ympnus hympnen.

Trefalloghetzs ära hymeliges fägrind
O trinitatis gloria | celestis decus
hemans brwd konwngs aldra högrste hans oc
curie | sponsa regis altissimi | suique
moder sons
mater filij.

Nic. Ragvaldi (Geete, s. 37):

O tw treffalloghetzs ära | hymelsligha hemas fägrind | aldra högrsta konwngs brwd | oc hans sons modher.

O iomffru maria thu äst the hälga treffalloghetz ära, himerikis konungr gardz hedher, högrta konungrsens brudh oc hans sons modher.

Suffragierna till Birgitta och Katarina lyda i sin ordagranna öfversättning:

C 476, fol. 137:

Glädzs birgitta lofsång tig tilbörs
Gaude birgitta canticum | tibi debetur
äronas katerina wägabreff wtaff thenne
glorie | katerina viaticum | de hoc
watuhwlo wselhetzs leden j j hwilo.
lacu miserie ducete in refrigerium.

Nic. Ragvaldi (Geete, s. 42):

Glädz birgitta tik ägr äronna sangher O katerina giff os wäghabreff aff täsza armodhzsens kär.

Versus. I allo bedröffwilse oc angest
In omni tribulacione et angustia
hiälpen oß myld moder oc dotter
| succurrite nobis pia mater et filia.

Digitized by Google

C 476:

Collecta:

Herre iheſu chriſte ſom häloga birgitta
Domine ihesu christe qui beatam birgittam
for mångas löndligs tyngs indſkiutilſom
propter multorum secretorum inspiracionem
oc häliga katerinam hennes dotter for
et beatam katerinam eius natam
endkannerligen dygds beprydelſe brwdhnar
obsingularem virtutum adornacionem sponsas
tyna ath kalla tw ſkickat hafwer giff
tuas vocare decrevisti presta
bydwm wij ath them i liffwerne oc ſedom
quesumus, vt eisdem in vita et moribus
ſalyke blyfwe ſkolom oc mz them aff
conformemur et cum eis de
werdzſens löſaktog wällöſto till ſynen
mundi illecebris ad visionem
hymelſkgos offwerföras ſkwlom.
celestium transferamur. Amen.

Nic. Ragvaldi (Geete, s. 139)[1]:

O herra iheſu chriſte thu ſom ſtadgadhe oc wille kalla ſanctam birgittam thina brudh för hennas enkanneliken bygdha prydilſe, oc mangha lönlika tingas jngywtilſe ſkul, wi bidhiom tik at thu os giffwi nadhena, at wi mattom henne widherlikas i liffwernet oc hälogom ſidhom oc mz henne aff wärldhennas ſmithelikhet ower föras til hymmelſka tingannas aſyn oc beſkadilſe. Amen.

Roſzene däggandes godheten ſtiärnone
Rose rorantes bonitatem | stelle
droppande klarheten birgitta oc katerina
stellantes claritatem | birgitta et katerina
däggen hymelſens myldhet droppen
| rorate celi pietatem | stillate
leffwernes rendlighet j thenna dalenom
vite puritatem | in hac valle
pelegryma. Myldhetena thyna herre
peregrina. Clemenciam tuam domine
ödmiwklige bidwm wij till hiälp ath
suppliciter imploramus vt
mz medlälſe häloga katerina oc ſaliga
intercedentibus beata katerina et sancta
moder hännes birgitta alles nädes
matre eius birgitta omnium graciarum
fwldhet wij äpterfölga gydom.
plenitudinem consequamur deum. Amen.

O ſancta birgitta nadhennas kaar thu äſt roſen daggandes godhetena, thu äſt ſtiärnan droppandhis clarhetena, giff thina dagh, thz är hymmelſens mildhet dryppa til os, liffwernſens renlikhet i thenna yſeldennas daal.

[1] Här endast ställd till Birgitta.

Digitized by Google

Sponse legis.
patroner friibwrne
O förswarerskwr ädele birgitta katerina lärom
O patrone ingenue birgitta katerina docete
oß idkelige thz som lärer lagen gwddomlygen
nos continue quod docet lex divina
så frälsoms wij
sic salvemur
dödhe snarom
forsynlige af armodhe som snart skeer.
perspicue a clade repentina.

Vår handskrift har ett företräde framför Ragvaldi däri, att den lämnar oss en fullständig öfversättning äfven af *Sermo angelicus.* Denna öfversättning skiljer sig likaledes från vår hittills kända.[1] Jag meddelar här början af första lektien jämte motsvarande ställe hos Klemming.

C 476:	Klemming, 4: 215:
Ordeth aff huilko ewangelisten iohannes Verbum de quo evangelista iohannes wtj ewangelio syna gör ämynelse in evangelio suo facit mencionem: wtaff ophoffwes war thz mz fadrenom ab eterno erat cum patre oc andenom hälga en gud. et spiritu sancto unus deus.	Ordhit aff hwilko johannes ewangelista gör aminne j sino ewangelio, war aff äwärdheliko mädh gudhi fadhir ok them hälgha anda en gudh.

IV. Musikaliska handskrifter.

Liksom Vadstena blef en litterär bildningshärd för Sverige under 1400-talet, blef det äfven en musikalisk. Från intet kloster i Sverige finnas så många musikhandskrifter i behåll, och intet kloster har heller så många i detalj gående stadgar rörande musikens ordning och fördelning. Redan hos Birgitta spåras en viss månhet om musiken,

[1] *Engelens diktamen till H. Birgitta* i *Hel. Birgittas uppenbarelser,* utg. af G. E. Klemming, 4: 215—276.

Digitized by Google

och talrika äro de ställen i hennes skrifter, där musikaliska bilder och liknelser förekomma. De ordningsstadgar, som man i Vadstena kloster hade att följa, voro: Birgittas egna föreskrifter i *Revelationes extravagantes*,[1] prior PETRUS OLAVIS *Constitutiones*,[2] *Regula Salvatoris* och *Lucidarium*,[3] det sistnämnda en handbok särskildt för korsången.

De författare, som hittills behandlat Vadstenamusiken och veckosången,[4] ha i allmänhet stannat vid citerandet af enstaka bestämmelser ur ofvannämnda skrifter utan att närmare ingå på musiken i dess helhet. Då emellertid Vadstena klosters musik kan belysa en viktig gren af hela Sveriges medeltida musikodling, förtjänar den att närmare behandlas i sitt sammanhang med svenska kyrkomusiken.

Vadstena gudstjänst innebär intet nytt i musikaliskt hänseende, men väl en utveckling och utvidgning af de allmänna katolska gudstjänstformerna. Vid utförandet af veckosången lades tyngdpunkten på körpartierna. Kören var också synnerligen väl utbildad. Den var delad i två halfkörer, hvar med sin ledarinna, *cantrix* och *succentrix*. Tillsammans benämndes dessa ledarinnor *rectrices chori*.[5] Denna fördelning i två körer med särskilda ledare är ej en säregenhet för Vadstena. Den möter oss i Sverige mycket tidigt. I korstatuterna för Linköping 1272[6] omtalas en större oeh en mindre kör vid domkyrkan, och från och med 1300-talets senare del känna vi äfven namnen på ledarne, hvilka här kallas *cantor* och *succentor*.[7] Äfven i klostren omtalas tidigt två körer och två körledare. Från Roma, till Linköpings stift hörande, gottländska kloster, som grundades 1164, nämnas både *Cantor* och *Subcantor*.[8]

Jämte kören och dess ledare skulle alltid finnas särskilda solister att utföra solopartierna, recitationen af psalmerna och lektierna. Den egentliga ledarinnan för solosången i Vadstena kloster, som hade

---

[1] KLEMMING, *Hel. Birg. uppenb.*, D. 4.

[2] KLEMMING, D. 5.

[3] KLEMMING, D. 5, Bihang.

[4] GEETE, *Jungfru Marie örtagård*, s. lxi—lxx. — SCHÜCK, *Lifvet i Vadstena kloster* i *Ur gamla papper*, Ser. 5, s. 52—77. — TORV. HÖJER, *Studier i Vadstena klosters historia*, s. 46.

[5] *Lucidarium*, Cap. 7. (KLEMMING, 5: 66.)

[6] *Diplomatarium svecanum*, 1: 463.

[7] J. J. HÅHL, *Linköpings stifts herdaminne*; s. 76 kantorernas namn, s. 78 succentorernas. — K. V. LUNDQUIST, *Bidrag till kännedomen om de svenska domkapitlen under medeltiden*, s. 32 f.

[8] LINDSTRÖM, *Anteckn. om Gotlands medeltid*, 2: 205.

Digitized by Google

att börja sången för hvarje dag, var den s. k. *horistan*. Recitationen af leccierna tillkom sedan en s. k. *lectrix*, och slutligen funnos för utförandet af versiklarne två *versiculariæ*. Alla körsatser skulle inledas af solosång, som under vanliga dagar utfördes af en, under större högtidsdagar af två ända till fyra sångerskor.[1] Äfven detta sätt att inleda körpartierna går tillbaka till romerska kyrkans allmänna bruk och förekommer ännu i alla katolska länder.[2] Solistbefattningarna och körledandet skiftades hvarje vecka. Succentrix var alltid föregående veckas horista.[3]

Vid själfva utförandet af sången lade man i Vadstena mycken vikt. Stadgarna behandla mycket omständligt alla hithörande delar. Birgitta säger själf om systrarnas sång, jämförande den med kartusienserklostrens: »Systra sanger skal ey wara dwl, ällir doffuen, Ey brwten, ey löslatogher wtan höffwitzskir og laagher, oc samdräktogher, Oc owir alt ödhmiuker, The skulu oc äptirfölghia thera sang, som kallas cartusienses, Hwilka psalma sangher meera haffwir af hugxsins sötma ödhmiuktinne, oc gudhelighetinne, än nakot högbälle, Thy at ey är hughin lotlös, aff syndinne, Nar then som siongher Lustas meera j nothomen än j the thing som siongx, Och alzstingis är gudhi styggelikit naar rösten wphögdh meera wardher, ffor thera skuld som a höra än for gudz skuld.»[4] Petrus Olavi utvecklar detta än vidare i sina *Constitutiones*, Cap. 6: »Systrana skulu hwan dagh sionga högtidhelika sina tidher togh mz stadughet oc ödhmiukt, Ey mz roopfulle röst wtan wari thera sangher mathelikin stadugher oc enfallir, Ey mz bruthne röst, ey mz discant wtan fullir mz alle ödhmiukt oc gudhelighet, . . . swa som budhit war j gudz anda».[5] *Lucidariet* stadgar slutligen rörande sångutförandet: »Syst-

[1] *Lucidarium*, Cap. 7 (Klemming, 5: 66): Oc thy skulu twa systra hwar dagh regera chorin Oc twa til saman sionga versiculos, Oc j storom högtidhom oc festis duplicibus Rectrices chori swasom är främsta cantrix oc succentrix skulu standa j tidhomen fore pulpito, Än j hwardagx tidhom standin j sinom stallis, hwar thera j sinom choor Oc j största högtidhom skulu fyra systra som äru rectrices oc versicularie sionga til saman Benedicamus.

[2] Jmf. Xav. Haberl, *Magister choralis*, Regensburg 1900, s. 81: »An Ferien und einfachen Festen (simplex) beginnt ein einziger Sänger den Introitus, an semiduplex und Sonntagen intonieren zwei, an duplex drei, an allen höheren Festen aber vier Sänger, wenn sie in hinreichender Zahl vorhanden sind. Der Chor fährt fort und singt bis zum Psalmvers.»

[3] *Lucidarium*, Cap. 4 (Klemming, 5: 62): Oc är nakot byriande j androm chorenom, thz byrie succentrix hwilkin i förra wikunne war horista.

[4] *Rev. extrav.*, Cap. 4 (Klemming 4: 54).

[5] Klemming, 5: 20.

Digitized by Google

rana skulu hwardagh högtidhelika sionga, swa wäl söknom som hälgóm daghom, Thy bör them at sköta mz alle aatwakt at the ey offsnart siongen, wtan midhilmatelika gladhelika mz alle wördhning oc skälike matto skulu the som tillbör saman sionga, Än tha magho the j större högtidhom länger framdragha högtidhelika sangin, än the göra j hwardagx sangenom, Oc thera sangir som bwdhit war j them hälga anda.»[1] Systrarne skulle sjunga sin sång långsammare än bröderna: »Thy wil jak nw at först skulu brödhrene sionga sina tidher j skipadhom timom, Ther äpther systrana nakot litidh longsamlikare.»[2] All musik af instrument (stränghio leek) skulle vara förbjuden, och orgel skulle ej få förekomma: »Christus sigher huru oc for hwi orghonor skulu engaledhis haffuas j sinna modhers clostrum oc j sancti saluatoris orden ffor thy at ther skal wara san timans framdräkt.»[3]

Alla dessa stadgar gingo ut på att få musiken återställd till sin ursprungliga högtidlighet och enkelhet. Kyrkomusiken under 1300-talet hade ej kunnat undgå att följa med den allmänna utvecklingen hän mot prakt och ståt. Den hade tillgripit världsliga instrument, och den flerstämmiga tonkonsten hade börjat uttränga den enstämmiga. Huruvida likväl Birgitta med sina varningar för modern kyrkomusik direkt afser Sverige eller endast Europa i allmänhet, blir väl svårt att afgöra. Vi besitta ej tillräckligt med dokument rörande den utvecklade kyrkomusiken i Sverige för att rätt kunna afgöra, om Sverige upptagit den moderna flerstämmiga tonkonsten och instrumentala musiken i kyrkorna. Troligen har Sverige stått efter utlandet rörande den högre konstmusiken. Att likväl Birgitta i sina stadgar, hvilka direkt afse Vadstena, funnit nödigt att gifva särskilda bestämmelser mot konstmusiken, och att sedan Petrus Olavi närmare utvecklar och preciserar dessa, tyder dock på, att Sverige ej stått så alldeles utom de moderna strömningarna inom kyrkomusiken.

Bland alla stadgarna rörande musikutförandet i Vadstena äro i musikhistoriskt hänseende betydelsefullast bestämmelserna riktade mot den flerstämmiga sången och orgeln.

Birgitta uttrycker sin ovilja mot den flerstämmiga musiken i rätt dunkla ord: »Systra sanger skal ey wara . . . brwten . . . wtan . . . samdräktoger.»[4] Petrus Olavi utvecklar och förtydligar Birgittas ord

[1] *Lucid.*, Cap. 10. (Klemming, 5: 68.)
[2] *Rev. extrav.*, Cap. 3. (Klemming, 4: 53.)
[3] *Rev. extrav.*, Cap. 10. (Klemming, 4: 59.)
[4] Se föregående sida.

Digitized by Google

närmare; »Thera sangher [wari] ... enfallir, Ey mz bruthne röst, ey mz discant.»[1]

Hade väl Sverige då på Birgittas tid eller före 1373 någon flerstämmig musik? Vi veta ej mycket härom. Några notuppteckningar af flerstämmiga tonsättningar från medeltiden sakna vi helt och hållet, men smärre historiska uppgifter tala dock för, att den flerstämmiga musiken varit känd och odlad. Vi äga två skrifter i musikteori i behåll, en mera kortfattad från 1330-talet skrifven i Skeninge[2], en längre och utförligare från början af 1400-talet från Västerås[3]. Från år 1330 omtalas en bok med flerstämmig musik (discantus) i Uppsala. Kaniken Mathias i Uppsala testamenterar nämnda år d. 23 febr. en bok kallad *Discantus* till domkyrkan.[4] På förekomsten af flerstämmig musik vid sidan om den enstämmiga skulle möjligen kunna tyda ett ställe i korstatuterna för Uppsala af 1298[5], hvarest särskildt omnämnes den enstämmiga sången till orgel: »Cum organum dicitur cantores illius unam oram levent[6]. Ett slutligt bevis för flerstämmig musik under medeltiden, åtminstone vid de svenska skolorna, äro de af Theodoricus Petri 1582 utgifna skolsångerna.[7]

Trots Birgittas uttryckliga befallning, att i Vadstena discantsång ej finge förekomma, vågade man likväl, åtminstone vid ett tillfälle, öfverskrida stadgarne. Det var vid den högtidliga festen vid Katarinas translation d. 1 aug. 1489. Nicolaus Ragvaldi ger i sin beskrifning[8] af denna fest äfven underrättelser om musiken och betonar på flere ställen särskildt den flerstämmiga.

Innan festen begynte hade man uppsatt en särskild ställning åt konstsångarne: »Uppa södra höga Brödra Steentrappan stodho nagra stoola, togh ofvan trappona. och framman för stolenom var uppsatt ith fagert tæpite, under huilko stodo Discantores uthvalde,

---

[1] Se ofvan. Höjer jämför Birgittas och Petrus Olavis yttranden med en bestämmelse vid franciskanernas generalkapitel 1310, hvari särskildt ifras mot »cantus fractus et dissolutus».

[2] Uppsala bibl., C 453.

[3] Uppsala bibl., C 55. — Om dessa båda böcker se närmare *Svensk musikhistoria*, s. 17 f.

[4] *Dipl. suec.*, 4: 148, n:r 2762.

[5] *Dipl. suec.*, 2: 260.

[6] *Dipl. suec.*, 2: 262.

[7] Se härom närmare min uppsats *Schwedische Schullieder im Mittelalter* i *Sammelb. der I. M.-G.*, 1901, s. 591—596.

[8] Tryckt i *Scriptores rerum suecicarum*, 3: 2, s. 268—275.

Digitized by Google

huilke som væl kunne in nova mensura, och syntes the af ingom, huarken af almogenom eller klerkomen.»[1]

Under festen utfördes *Officium Catharinæ* i discant: »Nær Te Deum var ændat, böriadhe Bröderna Off.... S. Catharinæ. Een stoor dhel af the messone sångz in discantu in nova mensura.» Sedan sjöngs *Credo*, och »effter thet Credo in mæssone lycktades in Discantu, stegh verduger Fadher Biscop Henrik uppå prædikastolen. Sedan sångz Offertorium in discantu.» Slutligen förekom äfven fria flerstämmiga sånger utan sammanhang med den egentliga högmessosången: »Tha the lychtadhe Sequentiam, började Discantores siunga flere Tenores in nova mensura.»[2] Dessa flerstämmiga sånger utfördes af sångare, som lånts utifrån till festen. De utgjordes dels af skolgossar, troligen från Linköpings katedralskola, dels af Sten Stures hofsångare: »Fierdhe dagen thereffter, när systrarna Sex var sungit, sangh then verduge herren Biscop Henrich af Linköpingh Officium Sanctæ Katharinæ vidh altaret, thersammastadz henna belete ståår, och tå var then mässan sungen mäst i discant, och tå sungo herra Stens Cantores med Skolanom.»

Att Birgitta håller fast vid den enstämmiga musiken och utesluter den konstmässiga discantsången må väl ej förundra oss, men att hon äfven vill utesluta orgeln från sin klosterkyrka, må ju från vår moderna uppfattning om orgeln synas mera egendomligt. Birgitta var ej den enda, som fattat misshag mot instrumentalmusiken i kyrkan. Redan Thomas ab Aquino († 1274) hade sagt, att musikinstrument i kyrkan tjänade mera till att väcka yttre välbehag än att innerligt stämma till andakt. Under 1300-talet blifva rösterna mot instrument och orglar allt talrikare.[3]

Medeltidskyrkorna begränsade ej instrumentalmusiken till endast orgelspel utan upptogo äfven andra instrument inom sina murar. Laurentius Petri omtalar bland svenska kyrkornas tillhörigheter »cimblor, luder, kriplor och orglar.»[4] Orgeln var under medeltiden ej som i våra dagar ett uteslutande kyrkligt instrument. Under 1300-talet var den nästan vanligare som sällskapsinstrument än som kyrkoinstrument, och först så småningom under 1400-talet begynte man vänja sig vid att betrakta orgeln såsom hufvudsakligen i kyrkan

[1] *Script. rer. suec.*, 3: 2, s. 270.

[2] *Script. rer. suec.*, 3: 2, s. 273 f.

[3] Se härom närmare Georg Rietschel, *Die Aufgabe der Orgel im Gottesdienste*, Leipzig 1893, s. 8 ff.

[4] Hildebrand, *Sveriges medeltid*, 3: 698.

Digitized by Google

hemmahörande.[1] Äfven i Sverige användes orgeln utanför kyrkan under 1300-talet. Ett direkt bevis härpå hafva vi i beskrifningen om Katarinas mottagande i Linköping, då hon år 1374 kom tillbaka till Sverige med sin moder Birgittas jordiska kvarlefvor. Det heter här: »Vrghonar stymadhe j fägerste lywdhe, baswner, harpaleker ok alskons leekara anbudh leektos ok hördes j allom gathum ok allom vinclom.»[2] Det var troligen denna icke kyrkliga användning af orgeln, som föranlät Birgitta att ej upptaga orgeln i sitt kloster. Men orsaken kunde äfven vara en annan. Orgeln hade i kyrkan under medeltiden en helt annan användning än nu. Något beledsagande af sången förekom ej, utan orgeln hade att utföra ett sångparti såsom ersättning för ett sjunget sådant. Ej sällan kunde orgeln t. o. m. midt i ett sjunget stycke afbryta sången och själf föra stycket till slut. Att mycken slitning härigenom uppstod i kyrkomusiken var självklart, och klagomålen mot orgelns sätt att göra sig gällande i kyrkan på sångens bekostnad voro ej heller få under 1300-talet.[3] Helt visst tänkte Birgitta på denna oordning, som orgeln förorsakade i kyrkosången, då hon motiverar sitt förbud mot orgeln med: »j sancti saluatoris orden... skal wara san timans framdräkt.»

Vi känna föga, om orgeln var vanlig i svenska kyrkorna under 1300-talet. Det vi veta skulle låta oss förmoda att den ej var allt för vanlig. Vårt ofvan (s. 17) anförda ställe ur korstatuterna för Uppsala 1298 tyder på, att orgel då fanns i Uppsala domkyrka. I Lunds domkyrka fanns med säkerhet 1331 en orgel, enär ett altare då omtalas beläget under orgelverket.[4] I Visby fanns i franciskanerklostret S:ta Katarina orgel före 1344, ty detta år dog en organist, som förfärdigat instrumentet till klosterkyrkan.[5] Sundre kyrka på södra Gotland fick 1370 en orgel, som ännu finnes i behåll. En annan orgel från Norrlanda församling finnes likaledes bevarad, och

---

[1] Se härom Edwin Buhle, *Die musikalischen Instrumente in den Miniaturen des Mittelalters,* Leipzig 1903, s. 61. — Hugo Leichtentritt, *Was lehren uns die Bildwerke des 14.—17. Jahrh. über die Instrumentalmusik ihrer Zeit* i *Sammelb. d. I. M-G.,* 7: 319.

[2] Hildebrands öfversättning af detta ställe (*Sveriges historia,* 2: 279), »under toner från orgeln nedsattes benen i domkyrkan», synes mig mycket vilseledande.

[3] Se härom vidare Rietschels anförda arbete, s. 9—11.

[4] Hildebrand, *Sveriges medeltid,* 3: 377.

[5] G. Lindström, *Anteckn. om Gotlands medeltid,* 2: 312.

Digitized by Google

är den troligen från samma tid, eller 1300-talets senare del.[1] Flere än dessa fem kyrkoorglar från 1300-talet känna vi ej.

Någon direkt tanke på svenska förhållanden synes mig därför Birgitta knappast kunnat hafva haft, då hon gaf sitt förbud. Dock anade hon kanske, att orgeln en gång skulle få större betydelse i Sverige och frestelsen då vara nära äfven för birgittinerklostren att prunka med ett orgelverk. 1400-talet såg också den ena kyrkan efter den andra få orgel och stora katedraler sådana som Uppsala och Linköping fingo till och med flere stora sådana.[2] Vadstena kloster synes likväl ha hållit fast vid att ej skaffa sig orgel. Visserligen omtalas från år 1550 en Jöns orgellekare i Vadstena,[3] men helt säkert var han anställd vid stadskyrkan, hvilken hade byggts 1464 och redan tidigt fått orgel.[4]

Om Vadstena kloster således i denna punkt noga höll sig till stadgarne, synas dotterklostren varit mindre stränga. I finska birgittinklostret Nådendal fanns under 1400-talet en orgel, hvilken efter klostrets fall öfvergick till en landtförsamling, där den ännu lär finnas i behåll.[5]

Vadstena kloster bröt emellertid i ett annat afseende mot stadgarne. Vi höra vid tvänne tillfällen omtalas, att andra instrument än orgel blifvit brukade. Vid festen 1489 säger Nic. Ragvaldi att »basuner och leekare voro i processione». Under det *Officium Catarinæ* sjöngs af ärkebiskopen, voro »lekare standandis uthan för grindenne».[6] Vid drottning Kristinas frigifning ur sin fångenskap 1503 omtalar Sturekrönikan instrumentalmusik i kyrkan:

Then dagh hon aff wadzstena foor
sångss messa i Sancte karina choor
I wadzstena closther högtidelig
mz pypar och baswner besynnerlig
All ära oc dygd iag henne betedde.[7]

Om den flerstämmiga musiken och orgelspelet ej förekom i Vadstena, må vi ej därför föreställa oss, att sången stått lågt. Allt

[1] Båda nu i Nationalmuseum.

[2] Se härom *Svensk musikhistoria*, s. 19 f.

[3] Kammararkivet. Kam.-koll. räkensk. Ä 7896.

[4] Hülphers, *Kort beskrifning öfver orgverken i Sverige*, Wästerås 1773, s. 237.

[5] Leinberg, *De finska klostrens historia*, Helsingf. 1890, s. 437.

[6] *Script. rer. suec.*, 3: 2, s. 273.

[7] *Sturekrönikan*, v. 5427 ff.

Digitized by Google

ifrån början lade man vikt vid sången. Det första musikaliska arbetet man hade att utföra inom klostret var anordnandet af veckoritualen. Efter all sannolikhet blef det samme man, som »diktat och sammansatt» texten, nämligen magister Petrus Olavi, hvilken äfven fått musiken på sin lott. I grafskriften öfver honom heter det, troligen med direkt hänsyftan på hans tonsättareverksamhet för *Cantus sororum:*

Tradita quæ late Birgittæ glorificatæ
Ac mensurate cantus depromitur a te.[1]

Vi ha således att i magister Petrus se den förnämste anordnaren äfven af musiken till veckoritualen. Huru långt han själf också varit melodiförfattare, återstår att visa.

Det fanns tre slag af musikaliska föredrag i ritualen: recitativutförandet af psalmer och lektier, antifon- och responsoriesången samt slutligen hymnerna. Psalm- och lektieföredraget följde vissa på förhand bestämda regler och behöfde därför ej särskildt utskrifvas. Vi känna endast en handskrift, där recitativutförandet af *Sermo angelicus* noggrant blifvit satt ut i noter.[2] Vid denna del af sången behöfde Petrus Olavi således ej taga någon verksam del. För antifoners och responsoriers rikt kolorerade sång behöfdes däremot en komponist, och otvifvelaktigt är det just här magister Petrus ingripit såsom direkt tonsättare. Det var också i öfverensstämmelse med allmänna bruket under medeltiden, att textförfattaren till antifonerna och responsorierna äfven komponerade melodierna, hvarvid han naturligtvis fick följa de allmänna melodiska föreskrifterna, som voro gällande för all medeltidskyrklig koloratursång.

De i melodiskt hänseende viktigaste partierna i veckoritualen utgjorde dock hymnerna. Här hade en tonsättartalang rikaste tillfället att utveckla sin förmåga, på samma gång hymnens metriskt slutna form ålade honom sträng koncentration. Hade antifonförfattare och tonsättare alltid förenats, så var förhållandet långt ifrån detsamma med hymndiktare och kompositör. Hymndiktaren vågade sig i de flesta fall ej på att själf skrifva en melodi. Han lånade därför tonen från någon annan hymn på samma meter. Det var på så sätt en och samma melodi kunde få vandra från text till text utan att direkt kunna sägas tillhöra någon särskild hymn. Att man i Sverige följde det allmänna bruket, var ju en självskrifven sak, så

[1] C. Silfverstolpe, *Klosterfolket i Vadstena*, Sthm 1898, s. 78.
[2] Cod. Magliabecchi i Bibl. naz. i Florens. Jmf. Geete, s. lxxvii.

Digitized by Google

mycket mera som man i Norden hade ondt om verkliga tonsättarförmågor. De hymner till svenska helgon vi äga från medeltiden kunna, hvad melodi beträffar, nästan alla föras tillbaka till utländska original. Jag vill här blott anföra som exempel följande, till hvilka jag hittills lyckats finna utländska melodiska motsvarigheter: Sigfridhymnen Sigfridi archipresulis, med melodi lånad från Christe redemptor omnium; Sigfridhymnen Laudes atque preconia från Adesto sancta trinitas; Henrikhymnerna Assunt festa celebria och Christe miles, båda samma melodi, från Adest dies leticie; Josephushymnerna Scriptores evangelic ifrån Exultet aula celica; Katarinahymnen Katarina collaudemus från Pange lingua gloriosi.[1]

Melodilånet sträckte sig till och med till hymnerna inom samma dags tider. Så var t. ex i lag föreskrifvet, att hymnerna i matutinan, laudes och hymnen »ad horas diei» skulle gå på samma melodi. Geetes antagande, att på grund af »allmän sed»[2] magister Petrus kunde anses vara hymnmelodiförfattare, måste därför falla. Ett närmare skärskådande af melodierna själfva kan också öfvertyga oss om, att magister Petrus ej varit författaren till melodierna. Det har visserligen ej lyckats mig att föra alla hymnmelodierna tillbaka till utländska original, men intet tvingar oss likväl att antaga Petrus såsom kompositör af de resterande. Af de 21 hymnmelodierna, hvilka förekomma i veckoritualen äro 13 säkra lån. Jag meddelar här en öfversikt öfver de hymner, som ha samma melodi, jämte de melodiska motsvarigheter jag hittills funnit:

O trinitatis gloria Alme pater, qui filium O veneranda trinitas	samma melodi; utan någon motsvarighet. Första versraden not för not lika med Veni redemptor gentium, sedan olika.
Lux Deus indeficiens	samma mel. som A solis ortus cardine
In genitore genitus	» » » Devota mente socii (hymn till Laurencius).
Per se lucens In throno Deo Virgo fulgens	s. mel.; utan någon motsvarighet.

[1] De båda hymnerna Pange lingua gloriosi prelium och Pange lingua gloriosi corporis ha samma melodi.

[2] »Magister Petrus komponerade helt visst, i likhet med öfriga medeltida hymnförfattare, själf melodierna till de af honom diktade hymnerna». Geete, s. lxix.

Digitized by Google

Deus plasmator hominis; utan motsvarighet.
Celestis erat curia; utan motsvarighet.

Decepte verbo coniugis
Dolens Adam ex famine
Veni creator spiritus[1]
} s. mel.; lånad från Ad cenam agni providi.

Virgo deum letificans samma mel. som Veni redemptor gentium.

Victum vitalem tribuit; utan motsvarighet.

Errorum pleno tenebris
Tu miro micans
Ignis ardore
} s. mel.; utan motsvarighet.

(Gaude visceribus.)[2]
(Fit porta Christi pervia.)

(Quem terra, pontus)
Ysaias que cecinit
Rex Christe clementissime
} s. mel.; lånad från Christe redemptor omnium.

(Ave maris stella, Dei mater alma.)
Sponse iungendo filio samma mel. som Iam Christus astra ascenderat.

Relictis mundi frivolis
Rogatus Deus
Summe mater leticie
} s. mel., lånad från Vexilla regis prodeunt.

Sol occidit iusticie samma mel. som Jesu nostra redemptio, amor.

Rubens rosa tunc palluit; utan motsvarighet.

(O gloriosa Domina)
Non passus est rex
Virgo pascentem angelos
} s. mel.; lånad från O gloriosa Domina.

(O quam glorifica.)
Trina celi ierarchia samma mel. som Beata nobis gaudia.

---

[1] I A. K.-antifonariet (Kgl. bibl.) finnes efter alla hymnernas melodier en särskild melodi för Veni sancte spiritus, hvilken är lånad från Iam Christus astra ascenderat. (Således samma melodi som till hymnen Sponse iungendo filio.)

[2] De inom parentes äro äldre hymner, hvilka ej ha mag. Petrus till författare. — Alla de här nämnda utländska hymnerna återfinnas bland den rika samlingen hymnmelodier i handskriften *Psalterium Upsalense*, Brocmanska samlingen n:r 194, Kgl. bibl.; den är skrifven på 1400-talet.

Digitized by Google

På det musikaliska utförandet af *Cantus sororum* lade man ned mycken omsorgsfullhet. Diariet omtalar de båda första sånglärarne. Den som först lärde nunnorna sången var klosterbrodern Kætilmundus († d. 17 okt. 1384). Om honom säger diariet: »Fuit solemnis cantor. Hic primo docuit sorores modum cantandi».[1] Sedan följde en nunna Christina Niclassadotter. Hon hade lärt sjunga af magister Petrus och Kætilmundus: »Hæc virgo deo devota in principio sorores, pro ut a magistro Petro, qui cantum sororum dictaverat, et a Dn Kætilmundo didicerat, fideliter docuit, et quasi magistra omnium aliarum fuit».[2]

Efter dessa två omtalas märkvärdigt nog ingen särskild sånglärarinna. Troligen ansåg man det vara en mindre viktig syssla, sedan veckosången väl blifvit invand. Hvilken vikt man likväl under hela 1400-talet och ännu i början af 1500-talet lade på sången, betyga de många musikafskrifter man gjorde af veckosången. Man skref dessa böcker än för kören än för sångledarne. Afskrifterna gjordes vanligen af någon klosterbroder på uppmaning af körledarinnorna (cantrix och succentrix)[3]. Då nunnorna i regel ej voro latinkunniga, gjordes alla rubriker på svenska.

Diariet omtalar redan i början af 1400-talet en munk, som skrifvit bl. a. ett *Collectarium* och ett *Hymnarium*[4]. Troligen voro dessa böcker affattade till nunnornas tjänst.

Vi ha ej så få musikhandskrifter rörande veckosången (antifonarier) i behåll från Vadstena kloster, men då alla ej egentligen varit afsedda för kören utan endast för inledarne af körsatserna (rectrices chori, horistæ), stå de i fullständighet betydligt tillbaka för de utländska af Geete beskrifna, sådana som: A. K.-antifonariet, Cod. Borghese (i Kgl. bibl.) och Cod. Magliabecchi (i Bibl. naz., Florens)[5]. Inga af våra Vadstenahandskrifter ge oss antifonerna fullständiga utan endast början. Hymnerna däremot äro i flesta fall ej blott fullständiga med sin vanliga musik utan äfven försedda med särskilda melodier för festdagar, något som i de utländska handskrifterna saknas. I allmänhet äro alla dessa antifonarier synnerligen omsorgsfullt skrifna på pergament och inbundna i snygga läder-

---

[1] *Diar. Vaztenense,* s. 3.

[2] *Diar. Vazt.,* s. 19.

[3] Se längre fram handskrifterna C. 470 och 473.

[4] 1413 d. 17 okt.: obiit frater Tydhkinus. Hic scripsit multa, videlicet Collectarium, Hymnarium et alia multa. *Diar. Vazt.,* s. 50.

[5] Jmf. Geete, s. lxxvi—lxxix, lxxx—lxxxi.

Digitized by Google

band; koralnoterna äro svarta af äldre typen på fyra röda linjer. Troligen voro fullständiga sångböcker mindre nödiga i Vadstena, där man lade ned så mycken omsorg på sångöfningarna.

Våra Vadstenahandskrifter finnas nu på ett undantag när (Ms. Linköping) alla i Uppsala bibliotek. Jag ordnar dem här i två grupper:

A. Antifonarier med suffragier endast till Birgitta.

B. Antifonarier med suffragier till så väl Birgitta som Katarina.

A. Antifonarier med suffragier endast till Birgitta.

1. C 433. Perg. 60 blad. 1400-talet. Fol. 1—48: Mariaofficium utan direkt sammanhang med Vadstenaritualen; utan musik. Fol. 49—59: veckoritualen (motsv. i Geetes text s. 210—237; sträcker sig till antifonen O iocundissimum); endast början af antifonerna. Fol. 60: en afdelning »fför fflere presther»: *Concede.* — Fol. 32 i röd skrift: »for syster ok brödher som invighis». I förra delens helgonförteckning förekommer fol. 38 Birgitta med ett senare infogadt Katarina.

2. C 442. Perg. 69 blad. Före 1489. Fol. 1—12: antifoner på festdagar. Fol. 13—30: början af antifoner och hymner, veckoritualen. Fol. 31—32: *Memoriæ.* Fol. 32—33: suffragier. Fol. 33: Benedicamus. Fol. 34—40: hymnmelodier på helgdagar. Fol. 41—60: antifoner och responsorier »in Processione» med fullständigt utskrifna melodier. Fol. 60—67: De Mandato. Fol. 68: Adorna thalamo. Härefter ett löst blad med *Ordinarium missæ.*

3. C 483. Perg. 77 blad. Före 1489. Fol. 1—26: början af antifoner och hymner, veckoritualen. Härefter hymnmelodier på festdagar. Fol. 27: suffragierna O birgitta mirre gutta och Sponsa regis. Fol. 28—37: Benedicamus. Fol. 38—68: böner på festdagar. Fol. 69—73: kollekter på festdagar (utan musik). Fol. 74—76: böner på festdagar (med musik).

4. Linköpings stiftsbibl. Teologi N:r 229. Perg. 31 blad kvar (de första bladen frånrifna). Skrifven 1517. Början af antifoner och hymner, veckoritualen. Fol. 7: början af suffragierna Gaude birgitta canticum — Rose rorantes bonitatem — O patrone ingenue — Sponse legis. Fol. 9—15: hymnmelodierna på festdagar med hänvisningar på svenska (»Hær börias the ympnas som wi skulu

Digitized by Google

haffwa om adventona fförst om sönedaghe»). Fol. 15—25: Högtidssången. Fol. 25—29: Böner utan musik. Fol. 30: Delar af accentussången (*Benedictus*, *Magnificat*). Sista sidan: »Thässen bok är skriffuat oppa thz perman som systr birgitta iohannis gudmundi atte gudh alzwallogher the siälena miskwnne bidhin kära systra för henne Oc glömen ey mik som skreff oc wart thenna bok lyktat oppa sancte michaelis affton anno domini MDXVII».

B. Antifonarier med suffragier till såväl Birgitta som Katharina.

1. C 468. Perg. 83 blad. Efter 1489. Början af antifoner och hymner, veckoritualen. Fol. 24: suffragierna (här endast ställda till Birgitta). Fol. 24: hymnmelodierna på festdagar. Fol. 25: Benedicamus (lektieton). Fol. 32—40: De mandato. Fol. 40—63: De beata byrgitta (motsv. i Geetes text s. 243—250). Fol. 64—67: accentussången: Primus—Octavus Tonus; Magnificat. Fol. 68—69: tillsatta blad med de ändringar, som Katharinas translation föranledde. Fol. 70—71: pappersblad med anvisningar till helgdagar, på svenska, utan musik. Fol. 72—75: Exurge. Fol. 77: *de S:ta Anna* O Maria maris stella. Fol. 80—83: *in dom. Palmarum* — Se vidare föregående afdelning (s. 8), handskrift n:r 4.

2. C 458. Perg. 43 blad. Fol. 43: »Thenna book lät syster angärd nielsadotter[1] scriffwa idher til nytto oc gagn thy bedis fför henne oc glömen ey henne som screff, hwilken book screffwen war anno domini MDXVIII». Början af antifonerna, med fullständiga melodier. Troligen äro 8 blad bortrifna i början. Begynner med antifonerna i feria V, invitatorium Ave maria. Öfvergår fol. 7 från Funde preces... felle potato direkt till Gaude Birgitta. Fol. 7—8: *Memoriæ*. Fol. 8—24: hymnerna med deras melodier på helgdagar. Rubriker på svenska: fol. 8: »Om adventona»; fol. 11: »Här börias the ympnas mz the notor som skulu siongas om fastona». Fol. 24—43: Psalterium. Fol. 33: »Tässa äpther screffna psalma skulu siongas om torsdaghen i aptansangen mz octavus tonus». — Se vidare föregående afdelning (s. 18), handskrift n:r 5.

---

[1] Var från Västergötland; invigdes till nunna i Vadstena d. 17 juni 1487; † 15 maj 1525. — C. Silfverstolpe, *Klosterfolket i Vadstena*, s 59.

Digitized by Google

3. C 470. Perg. 51 blad. Fol. 1—17: början af antifoner och hymner, veckoritualen. Fol. 17—18: suffragierna, endast början. Antifoner på helgdagar. Fol. 19—25: hymnmelodier på festdagar. Fol. 25—34: hänvisningar på melodier för helgdagar. Fol. 35—51: Psalterium. Sista sidan: »Thässa bokena haffwa wara kära systhra syster anna bylogsdotter[1] och syster anna nigilssadotter[2] latith skriffwa nar the cantrices waro, gudhi til hedhers oc idher allom til hwghnadz almänth oppa badha korana. Oc thässa bokena skal hon haffwa som äldhra är». — Se vidare föregående afdelning (s. 9), handskrift n:r 6.

I nära anslutning till dessa antifonarier med veckoritualen stå några allmänna Mariaofficier, hvilka Vadstenanunnorna låtit skrifva åt sig till hjälp vid sången under helgdagar.

1. C 472. Perg. 59 blad. Slutet af 1400-talet. Endast helgdagsofficiet (motsv. i Geetes text s. 240—250). Fullständiga antifoner med musik.

2. C 473. Perg. 62 blad. Mellan 1462—87. Endast helgdagsofficiet. Börjar med: [*Dom. palmarum*] Ante sex dies. Alla rubriker på svenska. Fol. 1 med röd skrift: »Item här äpther staar alla the processiones som os bör haffwa om arith, hwilken systher som ey hafwer rwbricam j sine book oc wil här see j, tha ligger thänna book almenth bak j regera stolen oc haffwer jak skriwath äpter ty som moder a. f. oc k. g. thz laghade nar b. f. war summa cantrix oc gaff min elskelika moder k. g.[3] her permanet til. beden goth för häne».

3. C 482. Perg. 75 blad. 1400-talets senare del. Helgdagsofficiet jämte veckoritualens responsorier. Helt och hållet med musik.

---

[1] Anna Fickesdotter Bylow, abedissa, inträdde i klostret d. 23 nov. 1462; abedissa 1501; † 1519. — Silfverstolpe, s. 14.

[2] Invigd till nunna d. 23 nov. 1462. † 1499. — Silfversolpe, s. 54.

[3] Med A. F. kan endast menas förutnämnda Anna Fickesdotter Bylow († 1510). B. F. är sannolikt Annas syster Beata Fickesdotter, död som nunna d. 17 maj 1487. K. G. är svårt att tyda. Af de tre nunnorna med dessa initialer dogo två före 1450 (Katarina Gereksdotter † 1421; Katarina Gudmundsdotter † 1444); den tredje, abedissan Katarina Benktsdotter Gylta, tillhör helt och hållet 1500-talet († 1593). Troligen kan ingen af dessa vara afsedd. — Silfverstolpe, s. 19, 14, 30, 43.

Digitized by Google

Till komplettering af de tryckta antifonarierna, hvilka af Geete beskrifvas, vill jag slutligen nämna en fullt modern Birgitta-bok, hvilken kommit till Kungl. biblioteket strax efter Geetes ny-upplaga af Cantus sororum:

Vesperale juxta Breviarium sanctimonialium Ordinis S. S. Salvatoris vulgo S. Birgittæ. Excudebant Sorores Birgittinæ. Monasterium Mariæ Cordis. Werthæ 1883. 160 sidor, helt och hållet med noter (koralnoter på 4 svarta linjer). S. 2: bild af en kvinna, som pekar på ett rödt hjärta, som hon håller för bröstet, med underskrift: »Die heilige Brigitta». S. 3: Dom. ad. vesp.: hymnus: Ave maris stella, Dei mater alma. S. 8: Ant.: Beati metuentes Dominum. S. 9: hymnus: Lux Deus indeficiens. S. 17: Suffragiæ. Birg.: Rosa rorans; versus: Ora pro nobis... prædilecta.

Våra svenska antifonarier ge oss en riklig komplettering af musiken till Vadstenaritualen genom meddelandet af de särskilda hymnmelodier, hvilka plägade användas vid större högtider. Det var en allmän sedvänja inom medeltidskyrkan, att låta hymnerna under årets större festdagar få andra melodier. Nuvarande katolska kyrkan bibehåller ännu samma bruk. *Directorium chori* ger en noggrann förteckning öfver de melodier, med hvilka man bör omväxla[1]. Märkvärdigt nog meddela våra utländska Cantus sororum-handskrifter intet rörande dessa festdagsmelodier. Vi få dock antaga, att man vid dotterklostren äfven häri följde Vadstenamönstret.

De handskrifter, hvilka lämna hymnmelodierna på festdagar äro C 442, 483, 468, 458 och 470 samt Ms. Linköping. Dessa melodier äro alla lånade utifrån. Vid adventstiden fördelades de 35 hymnerna på 3 melodier. Den första af dessa hade samma melodi som utländska hymnen Verbum supremum predictum. På den sjöngos hymnerna i matutiman, laudes och hymnen »ad horas diei». På den andra melodien, som lånats från Conditor alme sydero, sjöngos hymnerna i vespern. På den tredje slutligen, hvilken var ett lån från Veni redemptor gentium, sjöngos hymnerna i kompletoriet. Under fastetiden[2] sjöngos alla hymnerna på en och samma melodi, hvilken lånades från Ex more docti.

---

[1] Jmf. Fr. Xav. Haberl, *Magister choralis*, Regensb. 1900, s. 143, hvarest ett register finnes öfver de melodier, hvika böra användas på festdagar.

[2] Enligt C 442: In quadragesima.

Digitized by Google

Till veckoritualen plägade ofta räknas sekvenserna. Dessa ingingo i den allmänna gudstjänsten och tillhörde således ej den egentliga Cantus sororum. Sekvenserna voro i metriskt hänseende nära öfverensstämmande med hymnerna, i musikaliskt hänseende likväl självständigare. De vid hymnerna vanliga melodilånen förekommo ej. De hade också en genom hela texten fortlöpande melodi, dock så att tvänne på hvarandra följande verspar hade samma melodi.

Nic. Ragvaldi öfversätter i *Jungfru Marie örtagård* 17 sekvenser, hvilka sjöngos i Vadstena, och Geete meddelar i andra delen af sin bok latinska texten till alla dessa. Af våra Vadstenahandskrifter är det blott C 437 och C 458 som medtaga sådana. C 437 meddelar 12 stycken med fullständig text (utan musik). C 458 endast början af en sekvens: Gaude virgo mater Christi (med musik). Äfven i andra medeltidshandskrifter äro Vadstenaritualens sekvenser ej allt för vanliga. Särskildt med afseende på musiken äro vi illa lottade. Af de 17 sekvenserna har jag hittills i svensk handskrift ej lyckats finna melodierna till 5, och bland de öfriga äro flere, hvilka endast förekomma i en handskrift. Jag meddelar här en öfversikt af dem jämte de ställen, där jag funnit melodierna:

Text:	*Musik:*
Ave virgo graciosa, virgo mater	står ej att finna.
Ave virgo virginum, ave lumen luminum	» » » »
Congaudent angelorum chori gloriosi	tryckta gradualet (Ghotan). — Skara bibl., musik-handskr. n:r 1, fol. 212. — Brocman n:r 196 (Kgl. bibl.), fol. 22.
Dies ista celebretur, in qua pia	tr. gradualet (Ghotan).
Gaude mater Jhesu Christi	står ej att finna.
Gaude virgo, mater Christi	tr. gradualet (Ghotan). C 458.
Inviolata, integra et casta es maria	står ej att finna.
Jubilemus in hac die	tr. gradualet.

Digitized by Google

Letabundus exultet fidelis	tr. gradualet. — C 513, fol 26. — C 430, fol. 145. — Skara 1, fol. 231. — Brocm. n:r 44 (Kungl. bibl.), fol. 150. — *Liber schole virginis*[1].
Missus Gabriel de celis	Brocm. n:r 196, fol. 54. — *L. sch. virg.*
Nativitas Marie Virginis, que nos	tr. gradualet. — Skara 1, fol. 213. — Brocm. n:r 196, fol. 29.
Presens dies refulgit celebris	A. K.-antifonariet. — Skara 1, fol. 242.
Salvatoris mater pia	tr. gradualet.
Stabat iuxta Christi crucem	C 513, fol. 47.
Tota pulchra es, amica regis[2]	står ej att finna.
Virgini marie laudes concinant	tr. gradualet. — Brocm. n:r 44.
Virgini marie laudes intonent	*L. sch. virg.*

De handskrifter från Vadstena klosters bibliotek, vi här beskrifvit, ha alla tillkommit inom en tidrymd af ungefär 90 år, eller tiden 1450—1540. 13 af dessa innehålla endast texten, 11 äfven musiken (3 af dessa senare endast Cantus sororum närstående delar af allmänna ritualen). Af de endast textliga handböckerna äro otvifvelaktigt C 423 och C 11 äldst (omkr. 1450); af de öfriga tillhöra de flesta 1400-talets sista år: C 437, 440, 444, 466, 460, 8, 429. De återstående 4 låta till tiden bestämma sig så, att C 469 tillkommit mellan åren 1508—26, C 448 mellan 1531—36, C 476 år 1538, och C 432 kan endast bestämmas till tiden efter translationen (1489). Af de musikaliska handskrifterna äro 4 med säkerset skrifna före 1489: C 433, 442, 483, 468; en, C 473, närmare bestämdt, tiden 1462—87. C 472 och 482 tillhöra 1400-talets senare del, C 468 och 458 tiden efter 1489, C 470 tiden mellan 1489—99, Ms. Linköping år 1517 och slutligen C 458 året 1518.

Våra handskrifter aflägga ett talande vittnesbörd om, hvilken omsorg man i Vadstena nedlade på veckoritualen. Ej blott textligt utan äfven musikaliskt sökte man genom dem hålla traditionen vid makt. Man ville genom åstadkommandet af så många exemplar

[1] Lunds bibl., Perg.-hdskr.

[2] Möjligen författad af mag:r Petrus. Se Geetes anmärkning sid. lxxiv.

Digitized by Google

som möjligt äfven underlätta utförandet af sången under dagens bönestunder. Att man slutligen äfven önskade tränga till kärnan och fullt lära förstå innehållet i veckoritualen, visar oss den grundliga och i detalj gående öfversättningen (C 476). Såsom ett viktigt komplement till Nils Ragvaldis mera fria och konstnärliga öfversättning ger oss denna sistnämnda handskrift tillika ett nytt exempel på Vadstena klosters arbete för modersmålets befrämjande.

Digitized by Google

Digitized by Google

Erik Gustaf Geijers reseanteckningar från England

utgifna af

Anton Blanck.

Geijers här nedan publicerade "Anmärkningar Under En Resa i England 1809—10" utgöra en handskriftsvolym på 44 folio-blad, tillhörande Upsala Universitetsbiblioteks samling under signum X 408 och hittills okänd för forskningen. En hel del af denna handskrifts innehåll är oss dock redan förut indirekt bekant genom Geijers egna utdrag och bearbetningar däraf i "Minnen" (1834) samt genom Schücks upplaga af Geijers familjebref (1904).

Emellertid måste ett fullständigt återgifvande af anteckningarna af många skäl anses i hög grad önskvärdt. Ty utom det att de innehålla en mängd nytt och för kännedomen om Geijers utveckling högst intressant material, så medför handskriftens karaktär af dagbok, att vi här få författarens intryck af England och engelska förhållanden omedelbarare och friskare och mer detaljerade än genom de båda ofvannämnda källorna. Anteckningarna här synas nämligen vara direkt nedkastade på papperet under resan och sakna oftast all noggrannare utarbetning.

Till sist — och kanske framförallt — lämnar handskriften den enda mera sammanhängande autentiska skildringen af det betydelsefulla moment i Geijers utveckling, som utgjordes af hans Englandsresa, och detta ensamt berättigar till ett fullständigt återgifvande, äfven om en hel del redan förut kända saker måste följa med.

Förhållandet mellan Geijers bref och dagboken är helt enkelt, att den senare gjort tjänst som ett första uppsamlingsställe, från hvilket vår resenär sedan fördelat godset allt efter olika beskaffenhet och

Digitized by Google

behof på de många brefven hem till föräldrarna, fästmön, syskonen och vännerna. Denna korrespondens behandlade han, som synes, med mycken omsorg. Äfven brefmottagarne tillmätte den stor betydelse. Brefven samlades, numrerades, upplästes, afskrefvos och delgåfvos familjens vänner, framförallt gamle Rappholt.

Då det är min afsikt att i annat sammanhang söka ge en ingående analys af allt det vi nu känna om Geijers resa i England, inskränker jag mig här att i förväg påpeka det viktigaste af hvad den nya källan har att meddela.

För skildringen af själfva resans gång erbjuder dagboken naturligtvis en del nya detaljuppgifter, hvilka dock ej ge något väsentligt utöfver det redan kända.

Betydligt viktigare äro "Anmärkningarna" i litterärt afseende. En föregående forskare[1] har konstaterat, på grund af det då kända materialet, att allt hvad Geijer (under Englandsvistelsen) "ägnar åt literära ting är en kort notis, att han läst Walter Scotts Marmion och The lay of the last minstrel, men icke funnit behag i dem." Vi kunna nu göra oss en rätt annorlunda bild af Geijers litterära sysselsättning i England. Dagboken innehåller nämligen ofta anteckningar om hvad han läst. Här är ej platsen att i detalj redogöra för och behandla dessa intressanta uppgifter, utan jag inskränker mig till att framdraga det betydelsefullaste.

Geijers studier under reseåret vore både vetenskapliga och skönlitterära. De senare röra oss närmast. En undersökning af dem leder emellertid till resultat, som äro ägnade att förvåna. Anteckningarna visa oss nämligen på flera ställen Geijer som en afgjord föraktare af den samtida, sig framkämpande romantiken i England. Vi ha icke blott det redan förut delvis kända mycket starkt kritiserande yttrandet om Scotts "Lay of the last minstrel", hvilket här emellertid återfinnes i en helt annan affattning, betydligt utförligare och i en nästan hetsig ton.[2] Vi finna dessutom ett generellt skarpt fördömande af hela den nya skolan i den engelska litteraturen, särskildt af Southey.

[1] Sylwan, *Samlaren 1899*, s. 65.
[2] Jfr nedan s. 94.

Digitized by Google

Geijers beläsenhet i engelsk skönlitteratur synes emellertid ej ha varit synnerligen stor, och vi skulle, trots hans anteckningar, ha ganska svårt att bilda oss en någorlunda uppfattning af hans ställning till densamma om han ej tydligt lagt i dagen sitt beroende af tvenne samtida kritici, Jeffrey och Cumberland.

Francis Jeffrey intog vid denna tid som Edinburg Reviews litteräre ledare en ställning, som, genom den kolossala läsekrets han fått, i någon mån påminner om Addisons ett århundrade tidigare. Han företrädde i sin kritik på det hela taget det föregående seklets synpunkter, om äfven med bestämda modifikationer (han uppskattade t. ex. hela den elisabethska litteraturen). Rätt träffande har han blifvit karakteriserad som representant för en "related classicism". Hans starkaste pathos var en obönhörlig fiendskap till den nya engelska romantiken, framförallt lakeisterna, och mest känd är han ju som den unge Byrons tuktomästare.[1] Af denne man, hvars abstrakta temperament gjorde honom nästan fullständigt okänslig gentemot romantikens nya känsloinnehåll och färgrika uttryckssätt, var Geijer, som en kommande analys skall visa, starkt beroende i sin litterära syn. Det omskrifna utfallet mot Scott är i själfva verket ett återljud af Jeffreys uppfattning.

Richard Cumberland, den andre af Geijers kritiska vägledare genom engelska litteraturen, var en mycket mindre betydande person än deu fruktade Edinburgh-kritikern. Han startade 1809 en liten kritisk tidskrift "The London review", som förde en dagsländetillvaro genom två nummer och nu är fullkomligt bortglömd.[2] Den gamle författaren af de en gång så populära larmoyanta komedierna, hade redan tidigare äfven försökt sig i essay-genren, och ville nu göra ett inlägg i tidens brännande frågor. Han tycks i hufvudsak ha intagit samma ställning till dessa som Jeffrey, d. v. s. representerat den i upplösning stadda klassiska kritiken, som fått göra en del medgifvanden, det viktigaste för Shakespeare. Af allt

---

[1] Se om Jeffrey SAINSTBURY: *History of Criticism* III, s. 289 ff.

[2] Det har ej lyckats mig, trots välvilligt bistånd af vice bibliotekarien d:r Aksel Andersson, att få se den ytterst sällsynta publikationen, hvilken förmodligen numer endast existerar i ett kändt exemplar, British Museums.

Digitized by Google

att döma var dock hans uppfattning — helt naturligt — af något ålderdomligare art än Jeffreys.

Geijer studerar med stort intresse Cumberlands Review, afskrifver utan alla reservationer en del af hans utredningar och tycks öfverhufvud gilla hans uppfattning af den nya litteraturen.[1]

Vi kunna således konstatera det intressanta faktum att Geijer, hvilken inom ett år skulle komma att stå som en af de romantiska idéernas starkaste förkämpar hemma i Sverige, ännu vid denna tidpunkt lägger i dagen ett alldeles frappant beroende af den föregående epokens litterära uppfattningssätt. I viss mån har man ju kunnat finna spår häraf, i hans första dikter, framförallt Manhem, men ingalunda på detta bestämda sätt.

Samma fenomen upprepar sig ju i någon mån hos alla de unga romantikerna, som bryta igenom omkring 1810, men hos ingen faller vändpunkten så sent som hos Geijer. Förklaringen härtill ligger nog i det starka beroende af den tyska nyklassicismen, som spåras likaväl hos den tvenne gånger af akademien prisbelönade Geijer, som hos hans vän och landsman Tegnér.

Det har länge förefunnits en viss tendens att betrakta den unge Geijer, göten från 1811, som politiskt identisk med de följande årtiondenas Geijer, den historiska skolans hufvudman. De rätt knapphändiga underrättelserna kunde förklara denna konstruktion. I och med publicerandet af brefven från den engelska resan faller ett annat ljus på hithörande fakta, och man kan numera fullt säkert göra en nödvändig distinktion. I själfva verket förefaller det ju äfven från början mindre sannolikt att en ung man vid tiden strax efter 1809 i Sverige skulle vara doktrinärt konservativ och Englandsbrefven visa äfven, att han tagit intryck af den just vid denna tidpunkt åter vaknade reformrörelsen, som riktade sig mot det starkt korrumperade engelska parlamentet.[2] Ett närmare studium af den inre politiska situationen skall också lämna förklaring på hvarför Geijers sympatier småningom drogs alltmer åt oppositionsmännens

[1] Jfr här nedan s. 83 f.
[2] Jfr t. ex. Schück, *Geijers bref*, s. 158.

Digitized by Google

sida. Vår handskrift sätter oss i tillfälle att intimt följa hans förhållande till det politiska lifvet, och den innehåller dessutom ett uttalande, som bestämdare och mera principiellt än alla de förut kända lägger i dagens hans uppfattning. Jag syftar på den teoretiska utredningen af den Burdettska saken, som förekommer s. 109 f. Han tar här en myeket demokratisk ståndpunkt i den pågående häftiga striden om parlamentets privilegier, och till och med den radikale ytterlighetsmannen Burdett, hvars kamp Geijer följde med så stort intresse och utförligt redogjorde för, har tydligen med sin argumentering, som dock ogillades af det liberala partiets ledare, inverkat på Geijers uppfattning af tvistefrågan. Till detta kommer att han, som dagboksanteckningarne visa, med nöje och gillande, läst icke blott Edinburgh Reviews litterära artiklar, utan äfven dess briljanta politiska essayer.

Vid handskriftens utgifvande har jag velat i åstadkomma ett i alla afseenden så noggrant återgifvande, som varit mig möjligt, Originalets stafning är oförändrad, inga som helst grammatiska ändringar ha företagits, ehuru den ofta vårdslösa affattningen skulle kunnat motivera en sådan åtgärd. Endast interpunkteringen är i hufvudsak utgifvarens. Af de mycket talrika strykningarna ha dock endast de anmärkts, som kunna i någon mån vara af intresse antingen ur innehållets eller språkets synpunkt.

Som försvar för dessa mina grundsatser vill jag framhålla, dels att en edition med moderniseradt språk relativt snart måste förlora en del i vetenskapligt värde, dels att denna handskrift bör ur rent språklig synpunkt vara af ett visst intresse. Den innehåller nämligen text, som författaren själf underkastat en grundlig omarbetning tjugufyra år senare (i Minnena). Mellan dessa bägge tidpunkter ligger en af de viktigaste vändpunkterna i den svenska prosans utveckling, och Geijer själf spelade i denna utveckling den ingalunda minst betydande rollen.

Anton Blanck.

E. o. biblioteksamanuensen Anders Grape har haft vänligheten att genomgå ett korrekturafdrag af hvart ark under jämförande med handskriften. För denna värdefulla tjänst ber jag att få uttrycka min tacksamhet.

Digitized by Google

Anmärkningar Under En Resa i England 1809—10.

Första intrycket.

Det war om morgonen den 12:te Aug., som wi fingo Engelska kusten i sigte. Solen sken och vädret war wackert. Utsikten war en fullkomlig motsats af den, som Götheborgs skärgård erbjuder. Hafwet och fasta landet synes där i krigstillstånd, och gränsen dem emellan, lik den emellan tvenne fiendtliga makter, bär märken af striden. Man ser ej annat än kala berg och på hvarannan staplade klippor, så långt ögat räcker. Hafwet, som kanske en gång brusade öfwer dem, har bårtfört hvarje tecken till vegetation, innan det sänkte sig till det djup, hwarur det nu förgäfwes bryter sig emot det yttersta af Scandinaviens grundfästen. — Engelska stranden syntes låg — en strimma af hvit sand och straxt ofwanföre den härligaste grönska. — Den lyckliga ön upstiger sackta och fredligt — buren i i vattnets sköte liksom i en vänlig famn. — Segel svajade ut efter hela kusten. Alla skepp flaggade; ty det war Prinsens af Wales' födelsedag. En officer kom om bord om packeten och tillsade Captenen att hissa flagg. Han medförde underrättelsen om Vliessingens intagande.[1] Kl. 12 på dagen landstego vi i Yarmouth[2], en hygglig

[1] Vliessingen hade 21 jan. 1808 införlifvats med Napoleons välde, men kapitulerade till engelsmännen 16 aug. 1809. Detta var den sedermera så beryktade Walcheren-expeditionen, hvilken blef föremål för parlamentets särskilda undersökning. Den anfördes af lord Chatham, Pitt d. ä. äldste son och amiral Strachan. »Underrättelsen om Vliessingens kapitulation», var tydligen endast ett rykte.

[2] Yarmouth, hamnstad på gränsen mellan Norfolk och Suffolk, nu 120 miles efter järnvägen till London.

Digitized by Google

stad, ungefär af Götheborgs storlek. — Allt wittnade om trefnad, wälmåga, ordning. Landet deromkring liknade en trädgård. — Under wäntan på pass dröjde vi i Yarmouth 5 dagar. —

London.

Efter en hastig resa genom det herligaste land i werlden, kommo vi till London den 18:de Aug. om aftonen. — Inträdet är ej behagligt från denna sida. Emot söder presenterar sig staden bättre. — Man far genom evigt långa gator, emellan hus, alla lika — alla mörka och nedrökta. Man intränger allt djupare i en atmospher af töcken och rök. Man stöter med häpnad på S:t Pauls kyrka i trängseln af denna massa af hus. — En hög, colossalisk gestalt, som med tyst harm tyckes se ner på det krämare-slägte, som köper och byter wid dess murar. — Man föres fram ibland en oräknelig folkmäng[d], af hvilken hvar och en synes sysselsatt, hwar och en brådskande att hinna ett stycke wäg, innan han dör. — Yr i hufvudet af denna evigt samma rörelse, liksom då man länge stått och sett på ett strömmande watten, befinner man sig sluteligen i sitt rum, allena med sin kappsäck, och tycker sig instängd i [en] werld af tegelsten och ensam ibland en million mskor. Les extre-tremes se touchent. Höjden af civilisation isolerar menniskan lika wäl som aflägsenheten ifrån hennes likar, och jag har aldrig haft lifligare begrepp om en ödemark, än den stund jag först befann mig midt i den folkrikaste stad i Europa. — Jag erfor för första gången rätt lifligt känslan af att wara främling. Hos wildar betyder ordet ofta det samma som fiende, men det påminner med det samma åtminstone om ett mskligt interesse. Här war det en slags plågsam känsla att tänka, det ibland denna ofantliga folkmängd ingen enda fanns, som för min ringa person hade något interesse mer än min postillion tills han fick sin betalning och min wärd så länge han väntade på sin. Besynnerligt nog! Penningar är blott ett tecken af waror. Huru mycket är menniskan då, när hon blott är ett tecken af tecknet? — [En] skugga af skuggan? Han har då

Digitized by Google

ungefär samma rang som pappersmynt, och är blott en sämre, obequämare slags revers, för det hon ej kan stoppas i fickan.

Det enda ofantliga London är egenteligen 3 städer. Jag gör denna delning, emedan hwardera af dessa delar erbjuder helt olika utsickter och har olika Character. — Wapping är platsen för waror och för seglarn, som bringar dem, City för köpmannen, som skaffar dem och Westra ändan för Luxen, som förtär dem. Det första tyckes blott wara ett appendix till den flytande stad, som täcker Themsens bölja och ger den för flera Engelska mil utseende af att bära en skog af master. — Man ser blott formänner, matroser, magasiner och krogar. City är hemvistet för folk af affairer. Och man kan läsa det i deras ansikten, se det i deras gång och i den eviga oro och rörelse, som öfwer allt omger en. Man ser industrien och vinningslystnaden i alla sine skepnader. På Londons Börs har man innom fyra wäggar en slags utsikt öfwer werlden. Man läser anslag om skepp, färdiga att segla till alla trackter af jorden. Man tycker en resa till en annan werldsdel wara en lätt sak, och man kan ej underlåta att under ett ögnablicks anfall af reselystnad fråga sig: skall jag fara till någon af Indierna, till America, till Goda hopps udden? Man tränger sig emellan folk af alla nationer och hör på en gång en mängd af språk. Jag har stundom stått timmars tid på en balcon, ifrån hvilken man ser hela denna hvimlande folkmängd under sig. Det orediga ljudet af alla dessa tungor och dessa blandade tungomål, tillbakaljudande från byggnaden, har slagit mitt öra som det aflägse bullret af ett wattenfall och nedsänkt mig i betracktelser öfwer de förundranswärdt widsträckta werkningar, som dessa mskor åstadkomma. Jag har föreställt mig, huru ett ord, ett handslag, sätter tusende armar i rörelse för att förfärdiga en wara, som tusende andra armar behöfwas att framskaffa, skickar skepp öfwer alla haf och kanske i ödemarkens djup lastar Caravanen med dyrbarheter, som genom vandra okända länder innan de hinna den werldsbeherskande Europeens hand;

Digitized by Google

jag har tyckt mig stå bakom förhänget af ett skådespel för hwilket scenen är werlden.

I Wästra ändan bor allt det förnäma folket. — Där råder en [!] helt annat utseende. Tidigt på dagen, då allt redan är lif och rörelse i City, är här fullkomligt tomt och dödt. — Man ser några wandrande handtwerkare — här och där en gäspande betjent. Först emellan 1 och 2 på dagen hör man wagnar rulla, och Bond street = Promenaderna begynnes. För öfrigt har jag ej sett denna del af staden i sitt brillanta tillstånd. Den förnäma och moderna werlden kommer först fram på wåren allmänt till London, och modet, som gjort natt till dag, har också förbytt sommar och winter. — Det är först sedan den gemena naturliga vintren lycktat, som vintren af den goda ton begynner.

Smärre Excursioner från London.

De woro till Greenwich, Kew, Windsor, Hampton court, Brighton, Dover; och äro till en del beskrifna i bref till Sverige. — I Hampton court såg jag de bekanta Raphaels Cartoner — flycktigare för tidens korthet än jag önskade. Jag måste betrakta dem ännu en gång. Den som sett dem, kan glädja sig af att ha sett skönheten målad.

O. P.[1]

Den 18:de Septbr. öpnades den nya Convent-garden [!] Theatren, som upstigit ur askan på den förundrans wärdt korta tiden af 9 månader. — Man gjorde mycket wäsende af denna byggnad. Man sade att den förenade elegance och enkelhet. Det är åtminstone ingen grata Simplicitas. — Jag tycker den är tung. Fönstren likna för mycket gluggar.[2] — Hela byggnaden reser sig ej gladt och öppet för att bjuda åskådaren in att deltaga i allmänna nöjen. Den

[1] Den här följande skildringen af de i engelsk teaterhistoria ryktbara »O. P. riots» är synnerligen utförlig och korrekt. Den öfverensstämmer sålunda fullständigt med uppgifterna hos den senaste författaren på området, Henry Saxe Windham i hans »*The annals of Covent Garden Theatre from 1732 to 1897*». London 1906, vol. I s. 339 ff.

[2] Byggnadens arkitekt var Sir Richard Smirke, väl känd som skapare af ett antal monumentala byggnader i London. (The Mint, British Museum);

Digitized by Google

är för mycket stängd och liknar för mycket ett magasin. Man kan i allmänhet säga att magasin ger caracteren af hela Londons utseende, liksom Capitolium gaf den för Rom. — Proprietairerna af den nya Theatern hade funnit sig föranlåtna att öka inträdesprisen för parterren och Logerna, och urskuldade sig med sin stora kostnad inför publiken. — Då man ej dermed war nöjd, så lade de sina räkningar inför en Committée, sammansatt af allmänt ansedda personer hwaribland Directeurerna af Banken, och denna Committé gaf sitt yttrande, att vinsten af Theatren med de ökade priserna troligen ej skulle en gång gå till 6 prc:t. Det hjelpte ej. John Bull hade fått i sitt hufvud att det war präjeri och hade dess utom en annan anklagelse emot proprietairerna: att de gjort en hel rad af Loger till privata. Man skrek deremot såsom någon ting oerhördt i en Brittisk Theater att ej publiken skulle ha lika rätt till alla platser, och en strid begyntes emellan Allmänheten och Theater Direction, som warat för månader. — Det finns ej något oljud till uttryckande af missnöje — skrikande, hvisslande, tjutande, skällande, galande — som ej där hördes i den mäst infernaliska symphoni, som nånsin plågat ett dödligt öra. — Man litade ej ensamt på sina halsar. Man tog skramlor, lurar, posthorn m. m. till hjelp. — Theatern war hwarje afton en Theater för upror och owäsende. Att ge akt på de spelande, som i sin ångest sade sina roller så godt de kunde, derom war ej fråga, dertill war ej den minsta möjlighet. Parterren vände dem merendels ryggen. En Stentors stämma skulle ej ha kunnat genomtränga denna massa af oljud. — Twärt emot wanliga bruket stod publiken opp, med hattarna på, under pjecen; så snart Rideauen föll och emellan acterna, satte man sig ner för att hvila från sitt arbete och tog af hatten för att torka svetten ur pannan. En mängd talare uppstodo i parterren, i Logerna, och mången oration swors ner från galleriets olympiska boningar. Till och med Quinfolk försökte tala — och dessa tal kommo ordentligt andra dagen

---

Den var hållen i en mycket sträng och typisk neo-klassisk stil både för fasad och inredning, genomgående dorisk och på så sätt lämpad äfven efter engelsk smak. Att Geijer finner den för tung och dyster är synnerligen upplysande för hans dåtida konstuppfattning. För afbildning se Wyndham, anf. arb. s. 330.

Digitized by Google

i tidningarna med samma omsorg som en parlaments debatt, ehuru litet kan höras där alla skrika. — Missnöjet war i synnerhet riktadt emot Kemble, Englands första Tragiska acteur, en af de förnämsta delägarne i Theatern och en af Directeurerna för den. Han framkallades, urskuldade sig, ville ej ge efter och bortjagades af en storm af oljud. — Directionen brukte våld emot de oroliga. Policens hjelp gjorde blott saken wärre. Man öpnade allmänna subscriptioner för dem som blifvit gripna och lagförda. Old Prices, O. P. war det allmänna ropet, och O. P. blef namnet på ett parti, liksom N. P. (New Prices) war namnet på det swagare parti, som höllo med Ägarne af Theatern. Man hade hattar med O. P. uppå. Man slog en O. P. medalj, som bars på bröstet under striden. Man hade O. P. solfjädrar, O. P. näsdukar, O. P. wästar och mössor. O. P. är ritadt på alla wäggar i London. O. P. sattes af köpmännen på deras salunotificationer ibland annan galimathias för att fånga John Bulls lättrogenhet. Med skriket af O. P. for ever! låta tidningsskrifvare utropa sina papper. Man hade en O. P. Dans, som hwar afton uppfördes af Parterren, och bestod i att hoppa fram och tillbaka på bänkarna. Man hade en O. P. musik till denna Dans. Den blef tryckt. Jag har den. Den är med accompagnement af skramlor. — Jag har hört barn, som knapt lärt tala, roa sig med att ropa O. P.

Tryckta, skrifna, målade placater med ovett mot Kemble och rimmade och orimmade effusioner af Britisk frihets anda höjdes hwar afton i Theatern och handklappades. De woro som fanor för att samla trouppen. — Jag fäste en gång upmärksamhet på en af dessa fanbärare. Tvenne personer med lurar i hand stodo på hwardera sidan af honom och intonerade på ett grufligt sätt, under det segertecknet höjdes. — Stundom woro dessa placater så oanständiga, att alla quinfolk skydde ur Theatern, som hade något anspråk på blygsamhet. — Dessa woro i synnerhet rigtade emot de privata Logerna, som äro inrättade med antichambrar, dit sällskapet kan retirera undan publikens ögon. — Man påstod att de blefvo voro gjorda för att där spela ett spel som ej tål wittnen, att de woro ämnade för de förnämas förnäma horor. — Tidningsskrifvarne togo

Digitized by Google

parti med och emot och underblåste oredan. — O. P. hedrade vanligtvis de förra med tre vivat-rop och de sedna[re] med tre vrålande. Oväsendet slöts altid med patriotism och sången God save the King.

Trätan hade småningom ändrat föremål och uppehölls ej så mycket för de gamla Prisen, som för att förswara, som man påstod, Engelsmäns urgamla rätt att fritt yttra sitt omdöme i en Theater, så vida [de] ej gjorde skada och öfverwåld. Det war denna rättighet, sades det, som proprietairernas wåldsamma upförande kränkt på det mäst oförskämda sätt. Jag har i min lefnad aldrig hört och läst så mycket om Brittisk frihet, som i anledning af denna strid. Ett placat war caracteristikt i detta afseende. Det skulle föreställa O. P:s fana eller wapen. I midten war ett lagerkrönt oxehufvud — emblem af John Bull. Rundt omkring i serskildta fält woro decorationer af skramlor, lurar, horn m. m. Öfwerst stod skrifvit God save the King — och nedanför Brittisk sjel[f]ständighet och frihet. — Proprietairerna gjorde saken anhängig vid Domstol, där actor publicus å deras wägnar anklagade flera oroligheths stiftare, men innan denna fråga blef afgjord kom ett annat utslag emellan. — Clifford en man af rang och anseende, en af de förnämsta advocater i London hade blifvit gripen en afton i Theatern af Policen för det [han] tillåtit ett O. P. bli fästadt på [sin] hatt. Han blef straxt frikänd, men anklagade Brandon, ordningsmannen vid Theatern, som låtit taga honom. — Jury gaf utslag att han war oskyldig och tilldömde honom skadeersättning, och denna dom blef afkunnad under bifallsrop af ofantlig mängd folk. — Detta ansågo O. P. som deras seger. — De samlades till en allmän middag där Clifford præsiderade. — Kemble infann sig där och preliminärena till freden afgjordes. Den 15 December war den märkwärdiga [dag], då den afkunnades, — Theatern war öfwerfull ett ögnablick efter sedan den öpnades, och jag kunde knappast finna en plats att stå på. — Synen af den folkmängd, som uppfylde byggnaden, hade någon ting imposant i sig. Allt war tyst och i wäntan af hvad som skulle föregå, då Orchestern stämde in God save the King, som sjöngs af hela huset. — Det war första gången

Digitized by Google

jag erfor hvilken stor effect en sång i Unison af en mängd röster gör. — Kemble kom sluteligen fram och underättade publiken, att priset till parterren skulle bli det gamla, men att för Logerna det nya skulle antagas — och att Brandon, som i synnerhet väckt allmänna harmen emot sig, hade fått afsked, och att antalet af de privata logerna skulle reduceras till hvad det förrut war. — Bifall — handklappningar — tills mot slutet af 1:ste Acten missnöjet begynte lika bullersamt, ty publiken kom ihog att Kemble låfwat att på Directionens wägnar be dem om förlåtelse för de wåldsamheter den brukat. Kemble! Kemble! skallade från hela huset, och då de fingo vänta, fy Kemble! Skäms Kemble! — Kemble, som agerade, lät ej störa sig tills Acten war öfwer. Då kom han fram och gjorde sin afbön. — Publiken belönade honom med det mäst Enthusiastika bifall. — Man skrek, hviftade hattarna, ropade vivat, och parterren höjde ett stort tryckt placat, där det stod att läsa: att publiken war nöjd. Allt gick förträffligt till tiden för halfva priset (altid efter första piecens slut) inföll. Parterren blef då öfverfull, och emedan de nykomna ej fått deltaga i festen blefvo de oroliga, och emedan de ej hade något annat att klaga öfwer, så klagade [de] öfwer spikarna, som woro fästade i afstängningen emellan parterr och Loger, och som hvilka, emedan huset var så fullt trångt, stucko dem i ryggen. Kemble ropades åter, och Kemble kom igen och sade dem, att spikarna skulle bli bårttagna. — Nya bifallsrop. — Jag har sällan sett Enthusiasm så allmänt visad som i hela denna försoningsact, hvilken John Bull firade af hela sitt hjerta. —

Så slöts denna merkwärdiga strid, som här så länge sysselsatt allmänheten. Ty det är sant, ehuru man skulle anse det otroligt, att, i stället för att falla på det simpla rådet, att afhålla sig från en Theater, med hvilken man war missnöjd, publiken stormade oafbrutet hwar afton i Theatern, mer och mindre, ifrån den 18:de Septbr. till den 15 Dec. — Öfwer denna seger gjör Tidningsskrifvare denna anmärkning — (en anmärkning öfwer hvilken jag ej behöfwer göra någon) att utgången på denna träta wisat det den ætheriska gnista som lifvat Engelska frihets känsla[n] ännu ej war slocknad.

Digitized by Google

Merchant of Venice.

Den 19:de Dec. såg jag denna förträffliga piece af Shakspear upföras. Cooke[1] spelte Shylock; en roll som skall wara hans triumf. Han gaf den i en stor stil. Men hela dagen i hans action war kastad på den tragiska sidan af judens Character. Det bizarra och nationella deri, som så förträffligt är uttryckt af Shakespear, wårdslösades af Cooke. —

Hamlet.

den 20 Dec. Ändteligen sedan freden war återställd på Conwentgarden fick jag njuta det nöjet att se detta odödeliga mästerstycke, och att se Kemble[2] spela Hamlet. Om pjecen har jag intet att säga. Den är för hel för att kunna sönderdelas af förståndet. — Obevekelig och sträng som en Gud blottar Shakspeare förgängelsen, uselheten, löjligheten af mskliga lifvet. Hans förmåga liknar Minervas i Odysseen, då hennes vink kastar Penelopes älskare i raseri, förwänder deras anletsdrag genom ett convulsiviskt skratt och låter dem i galenskap säga sina hemligaste tankar. — Huru förträffligt är ej i hans dramatiska arbeten det låga och löjeliga anwändt! — som fåkunnigheten wågat tadla och en förskämd smak låtsat att vämjas vid. — Dödgräfwaren för ex. i Hamlet, som säkert warit en stötesten för många konstdomare, huru förträfflig är han ej! — huru absolut nödwändig till det hela af piecen. — Handlingen deri föregår i mskliga lifwets högre rymnder. Det är en Konungaslägt som förgås. — Döden skördar på olika sätt alla dess medlemmar. — För att göra intrycket heraf starkare war det nödwändigt att contrastera det med målningen af det lägre lifwets lugn och liknöjdhet. — Dertill tjenar Dödgräfwaren ojemnförligt wäl. Han lefwer omgifwen af förgängelsens scener — han wistas bland förrutnelse — Likwäl är han nöjd och debiterar en plump och glad lefnads philosophi ibland multnade ben — Så splittrar blixten Eken under det

[1] Cooke, G. F. (1756—1811) en af tidens allra förnämsta skådespelare. Förde ett ytterst äfventyrligt lif och hade nästan ett särskildt privilegium att uppträda berusad på scenen. Jfr nedan s. 48.

[2] Kemble. J. Ph. (1757—1823) en af Englands största skådespelare, grundlade en egen skola inom engelsk skådespelarkonst. Byron kallar honom »the most supernatural of actors». Geijers karaktäristik af hans spelsätt öfverensstämmer mycket nära med hvad man finner hos engelska samtida (t. ex. Leigh Hunt).

Digitized by Google

insecten som lefwer gömd af trädets bark ej vet af någon förändring. Det är otroligt hur nationalt Shakespears skämt är. — Det finnes ingen af hans lustigheter, som ej drar hvarje läpp till löje ifrån parterren ända till och med galleriet. — Jag har sett af sämre folket, personer både i tårar och skratt vid Shakspeares pjecer.

Kemble's Hamlet war förträfflig i synnerhet för den underhållna och prononcerade ädelheten, som uppenbarar sig i hela Hamlets upförande och hvilken han förträffligt uttryckte. — Hans spel i allmänhet röjde mycket förstånd, mycket studium, men mer omdöme än känsla. — Det är strängt och correct — kanske något för torrt. Hans röst är hwarken wacker eller böjlig — men stark. — Han applauderades med Enthusiasm. —

Det finns ingen ting liberalare än en Engelsk publik. — Cooke skulle spela the Roman Father Annandag Juhl. — Han kom drucken raglandes in på scenen, yttrade några obegripeliga ljud och raglade ut igen, sättandes sina supponerade barn, som skulle mottaga honom på Theatern, ej något faderligt exempel. — Hans roll måste läsas af en annan. — Sådant har händt honom förr och publiken har altid förlåtit honom williget.[1] —

Bath.

Nyårsafton for jag i sällskap med Böcker[2] och Silverschjöld[3] till Bath. Schinckel, som blef anfallen af tandwerk nyss innan wi skulle fara, måste stadna quar i London ett par dagar till. — — Wi foro i en Stage-Coach med fyra hästar. Wagnen had[e] inuti blott plats för 4 personer, och vi hade tagit alla fyra platserna. Wädret war högst mildt. Nyårsdagen och följande dagar hade vi 14 à 15 graders wärme. — En dame, som warit nödsakad att taga sin plats på taket af vagnen, yttrade sin önskan att få det lediga rummet inuti wagnen, som hon sluteligen erhöll, sedan wi fått wagnen inuti rensad från knyten och saker. — Wi funno i henne en ganska interessant resekamrat. — Hon sade att ibland sällskapet på taket talet fallit på sällskapet inuti wagnen.

[1] Öfverstr: King Lea... [rubrik].

[2] Jfr. Schück, *Geijers bref*, namnregistret

[3] Öfverstruket: Vi hade säkert några graders värme, som är någonting ovanligt för en Svensk vid nyårstiden.

Digitized by Google

Man hörde att vi woro utlänningar.. Någon gissade att wi woro Irländare. Damen sade, att hon swarade, det sådant ej war möjligt, hon wore säker, att om ock 5 Irländare hade warit i wagnen, de skulle ha gifvit ett fruntimmer rum med sig. — Wi sökte att på allt sätt godtgöra wår försummelse och att upprätthålla wår nations reputation för höflighet. Hon antog ursäckten och talade om allehanda med mycken sens och mycken liflighet. — Hon hade warit på fasta landet — warit mycket till sjöss, som kom oss att gissa, det hon wore gift med någon sjöofficer. Hon talte med enthusiasm om Englands sjömakt. Hon hade warit ombord, då en Engelsk flotta på Holländska kusten gjorde sig färdig till batalj, som sedan ej blef af, emedan de uptäckta skeppen befunnos ej wara fiendtliga. Innom 10 minuter war allt färdigt till action, sade hon. Och jag har aldrig sett en sådan stridslusta, en sådant mod, som det hwilket i ett sådant ögnablick lifwar en Engelsk sjöman. Vi frågade, om hon ej war räd[d]. Courage smittar lätt en Engelska, swarade hon. — På hennes liflighet togo vi henne för Irländska och sade henne det. Hon war det ej — men tyckes taga wår gissning som en compliment. — Ingen ting kan wara angenämare än en wäl upfostrad Irländare, sade hon. — Han förenar allt — Engelsmannens liberalitet och upricktighet med Fransmannens liflighet och en egen nationelle quickhet och skämtsamhet — Hvad tror ni då om Scottarne frågade jag. — De duga bra till drängar — jag tycker ej om dem som Herrar, sade hon — — Scottarne äro serdeles bekanta i England för slughet, sparsamhet och konst att taga sig fram i werlden. — De komma till England och förvärfva sig der fortuner. — Junius säger om dem och England, att de blifvit förda i det förlåfwade landet. — Man ser ofta Carricaturer, som föreställa en Scottes bana från dräng åt Engelsman till Peer af stora Brittanien. —

Bath är den bäst bygda stad jag sett i England. Den är hel och hållen bygd af sandsten och där finnes många rätt vackra byggnader. — Pulteney street är förmodeligen den vackraste gata man får se i England. Crescenterna och Circus göra äfwen god effect för ögat. Bath ligger på en ojämn grund, till en del på kullar och hela utsikten rundt omkring är instängd af sådana. Wi

Digitized by Google

bo på White Hart[1] straxt bredewid Pumprummet — där man dricker af det warma wattnet, och där sällskap samlas under en stor del af förmiddagen. — Rummet är rymligt och wackert — i ena ändan är en bildstod af Nash, fordom Ceremoniemästare på stället, (Han kallades King of Bath) — i den andra en orchester, — där man dageligen kl. 2 e. m. ger musik. —

Den 1 Jan 1810. Nyårsdagen är i England ingen helgdag. — Om aftonen war assemblée. — På en andelig dag skulle ingen dans, ingen werldslig musik, intet kortspel tålas. — Man har likwäl här och i de högre kretsarna begynnt att bli mindre sträng, och tillåter sig att på Söndagen spela både kort och musik. — Assembleen war ej särdeles brilliant. — Man ursäcktade det dermed att det den dagen ej war Fashionabelt att gå på Balen, emedan Lady den och den hade en route hemma hos sig — och ingen warelse af fashion wille gå på Balen och därmed erkänna på det tydligaste sätt för allmänheten, att man ej war med på förra stället. — Som man har lofwat oss en bättre om Torsdag, vill jag spara mina anmärkningar öfwer en Engelsk bal till dess. —

Den 4 Jan. Nyårsdagen 14 graders wärme i Bath, Celsii Therm. Jag kom ej på torsdags Balen, men hade i stället i går den förmån att se hela den wackra werlden på Concerten. Men liksom det händer, att den så kallade goda ton stundom är en rätt elak ton och att den stora werlden är rätt liten, så händer det ock, att den wackra werlden ej är wacker. — Jag såg ingen enda figur, som werkeligen förtjente namn af wacker ibland hela skaran. — Engelskorna äro ej lyckliga i sin klädsel. — Mina vackra medborgarinnor med oändeligen mindre rikedom och prackt förstå den saken bättre. — En Svenska sätter ingen klut på sin kropp, som ej hjelper till att visa hennes utseende med fördel. — Modet tyranniserar ingen så,

[1] White Hart Hotel var ett af de klassiska fashionabla hotellen i Bath, grundadt på 1600-talet. Det var här mr Pickwick med sina vänner tog in. Dickens skildring af mr Pickwicks öden i Bath förete för öfrigt en mängd öfverensstämmelser med Geijers anteckningar, t. ex. beträffande reseäfventyr och den hos båda mycket lika skildrade societetsbalen, Jfr. om Bath A. Barbeau, *Une ville d'eau au XVIII:e siècle.* Paris 1904. S. 54 n., 212. Rec. *Edinb. Rev. 1905 july.*

Digitized by Google

att hon ej lämpar modet efter sig. — Här åter afgörs allt sådant helt och hållit efter Fashion, och man ej äger nog talang att göra den underdånig smaken. — I allmänhet dansas förunderligt illa. De unga Engelsmännerna äro i dansen verkliga bilder af en ärlig och godlynt otymplighet, om jag får så säga. I all öfning, som fordrar liflighet och elegants, förefaller Engelsmannen naturligt gauche — han kan ej hjelpa sig derifrån, om ej derigenom, att han blir methodiquement gauche, det vill säga en man af Fashion. Ty detta methodiska, recherchérade gaucherie tycks wara egl:a characteren af Engelsk Fashion. — På intet ställe regerar Modet med en sådan jernspira som här. — Derföre äro också de fashionabla här mera skiljda från andra classer och utgöra snarare en egen profession. Och denna profession, som ej är annat i sjelfwa werket än konsten att sätta ledsnaden i method. har så många åliggande, uptar så ens tid, att man omöjligt kan sköta något annat utom den. — Man behöfwer ej fruckta att i köpmannen eller hans Contorist, att i embetsmannen finna en petit-maître, — om det gamla franska ordet passar på petit-maîtrarnas vederlikar i England; ty här äro de lika tunga och wårdslösa, som man föreställer sig de förra lifliga och utsökta. — Man fuskar här ej i professionerna för hwarannan som i Sverige. Man gör ingen ting, man är ingen ting tills half i England. — Häri som i många andra saker visar sig Engelsmannens råa, men sunda förnuft. Samfundslefnaden består af 2:ne slags förhållanden, de naturliga och de conventionella. — de yttersta af de sednare äro dem, som helt och hållet regeras af capricen och utgöra modets werld. — Att en sådan finnes må wara nödwändigt och kan wara likgiltigt. — Den är blott skadelig och farlig för sederna, om den ger ton utom sin krets, det vill säga för saker, som ej äro likgiltige, om modet äfwen får inflytande och ger lag för de naturliga och borgerliga förhållandena. Men i detta land wisar sig modet i sin rätta skepnad som fullkomlig, meningslös caprice och just derigenom att det upslagit all gemenskap med rimligheten, så wäl förståndets och smakens, har det upgifvit allt anspråk inför bäggedera att göra intrång på deras landamären. — Om det ej blott herskar öfwer likgiltiga saker, så härskar det dock merendels blott öfwer likgiltiga personer. — Det

Digitized by Google

bländar ej i förening med quickhet, det besticker ej genom behag som i det fordna Frankrike. — Det är ingen god ton som där, det har ingen ton — det har blott ett snitt (fashion). — Ett annat drag, som hör till målningen af samma sida hos Engelsmännerna, är bestämdheten och kortheten af deras allmänna höfligheter. How do you do? — I hope you are well. I am glad to see you. Thank you — if you please. — Se där nästan all den ceremo[ni]e i tal, med hvilken man i England kan gälla för en förswarligt höflig karl. —

Om Fashion i England är någon ting mera löjligt än på andra ställen, just därföre att den är mera ren och mera sig sjelf, så har detta land en annan distinction på mskor, som wäl finns i alla odlade länder, men för hvilken detta lands språk ensamt, så vidt jag wet, har ett eget ord — ett tecken till samhällets större utbildning herstädes. — Detta ord är Gentleman, — som är ett mycket vidsträcktare begrepp än man of fashion. — Det swarar hwarken emot franosernas homme de qualité eller homme du bon ton. — Det förra angår blott yttre förhållanden, börd m. m. — det sednare begreppet är också för ytligt. — Gentleman betyder ej blott en person med en förmögenhet, som ger en viss bequämlighet och ett visst öfwerflöd i sätt att lefwa — denna titel innefattar äfwen god upfostran, och independence och liberalitet så wäl i seder som tänkesätt; den innefattar med ett ord alla de fördelar som en högre bildning ger. — Man säger om rik men ohöfsad person: He is not a Gentleman — Man säger to behave like a Gentleman — a gentlemanly man — gentlemanly manners. — Ett exempel af goda seder och bildning heter the perfect Gentleman. — Det är det friaste land i Europa, hwars språk ensamt har ett serskildt ord att utmärka den enda essentiela skilnaden emellan mskor, skilnaden emellan bildade och obildade — (frie and ofrie — för att tala i de Gamlas språk —). Ibland yrken i samhället stämpla blott de till Gentleman, som fordra upfostran, omfattning och liberalitet i begrepp. — Köpmannen är genom sitt yrke satt bland classen af Gentlemen. Små handlanden,[1] näringsidkaren, hvad som här ka[llas]

[1] Öfvers. krämarn.

Digitized by Google

trades people räknas ej dertill — men upfostran [och] seder kunna göra enskildta undantag — (N.B. vide Johnson's Diction. Art. Gentleman) — a man of birth, though not noble. — a man raised above the vulgar by his character or post. The great boast of polished life is the delicacy and even the generosity of its hostility — that quality which is still the characteristic as it is the denomination of a Gentleman. — For this wi are indebted to chivalry — Edinburgh Review N. 26.[1]

Den 4:de om aftonen war jag på en Concert, där jag hörde Mrs Dickons[2] — den bekanta Sångerskan. — Hon har en god röst. hwilken hon stundom forcerar allt för mycket — mycken konst. — Gemensamt med nästan alla Engelska Sångare, jag hört, brukar hon alltför mycket ornamenter. — Jag kan säga, att detta war den andra werkeliga concert som jag hört sedan jag kom till England. — Den förra war en privat orgelconcert, gifven af Wesley,[3] den stora orgelspelaren, uti Surrey chapel — där endast Seb. Bachs och Handels musik exequerades — fugor för det mästa. — Capellet war nästan upfylldt af mskor. En så swår musik är ej passande till att roa en folkmängd — likwäl suto[4] Engelsmännerna tåliga och stilla som lamb uti 4 timmars tid och hörde bara fugor, — och läto med den mäst godtrogna ärlighet försöka sig, om de ej skulle kunna förstå det. — Ett svenskt auditorium skulle begynnt hosta, prata eller fly efter första timman. — Men som nationen i allmänhet har ett lifligt sinne för all talang, för all förtjenst, så har den äfwen den bästa wilja i werlden att göra rättwisa åt all talang, äfwen den, hwars hela förträffelighet den ej kan inse. — Man behöfwer i sjelfwa werket blott riktigt förstå att wärdera ett slag af förtjenst, för att wärdera alla slags —

[1] *Edinburgh Review*, jan. 1809 s. 252. Uttrycket återfinnes i en af G. sedermera citerad artikel om Burns.

[2] Maria Dickons (1770?—1833) känd engelsk sångerska. Bath var länge ett af centra i musiklifvet med uppträdande af alla de förnämsta konstnärerna. Vid denna tid leddes musiklifvet af italienaren Rauzzini. Herschel framlefde här en lång period af sitt mellan musik och astronomi delade lif. Jfr Barbeau anf arb. s. 295 ff. och nedan sid. 53.

[3] Charles Wesley (1757—1834) brorson till John Wesley, på sin tid en uppskattad religiös musiker.

[4] Öfverstr. såtto.

Digitized by Google

Den 7:de. Europas sydliga nationer ha förenat Religion med nöjet. Deras Religion är mera sinlig. — Andeliga fester äro folks fester. Äfwen i Sverige förenar bonden under begreppet helgdag en andelig högtid och en högtid af hvila, nöjen och frihet från bekymmer. I England ej så. -- Ingen ting är ledsammare, tystare, dystrare än en Engelsk Söndag. Werldsliga lustbarheter på en sådan dag anses för synd. — Det enda nöje, man tillåter sig, är promenader. — Hela Bath tycktes i dag wara i rörelse.[1] Promenaden wid[2] Crescenten war i synnerhet full. — Det är en förunderligt stilla nation. -- En mängd af mskor wandra om hwarannan — men utom den rörelse, som för dem fram och åter, är blott sorlet af ett sackta hwiskande det enda tecken till lif i hela massan. — En lika stor mängd af Svenskar skulle tala högt, skratta och wäsnas så att det hördes lång wäg. — Engelskornas promenad drägt[3] är vacker, mycket wackrare än deras granna drägt (full dress). — Ett slags mantlar (merendels röda) äro mycket i bruk. — För öfrigt brukas mycket enfärgad drägt, som har utseende af uniform. — Många damer, som promenera tillsammans, kläda sig fullkomligt lika, äfwen till de minsta småsaker. — Med Systrar tyckes det wara en regel. — Kyrkogång två gånger om dagen hör till Söndagen i England — De Engelska predikanternas språk är okonstladt och heelt och hålfit afhandlande och underwisande. — Rhetorik i stil och Declamation tyckes anses för profant — kanske just derföre att Engelsmännerna werkeligen äga en profan wältalighet — och att de genom större enkelhet velat skilja den andeliga derifrån. —

Den 8 war Master of Ceremonies' Bal, hwarpå hela den wackra werlden i Bath infann sig; öfver 2,000 billeter sålda. — Den war högst brilliant; ty förträffligheten af en Bal som af en Route består i, att man för trängsel knappast kan röra sig. — Man går dit blott för att visa sig, tränga sig ett par gånger omkring rummet, fråga ett tjog bekanta hur de må och underrätta sig af dem, om de sett ett tjog andra bekanta, säga åt hwar och en med hwilken man

[1] Öfverstr.: på benen.
[2] Öfverstr.: på.
[3] Öfverstr.: dräckt.

Digitized by Google

talar: det är faslig varmt, det är en olidelig trängsel, och derpå gå sin wäg. Huru många fruntimmer hörde jag ej säga: how do you do? har ni sett Lady —? eller miss? eller Lord den och den? What a crowd? Här är fasligt trångt — utomordentligt warmt. Where have you buried yourself. Kom my dear, låt oss försöka komma till andra ändan af rummet — och derpå bar det af med strömmen. — Och alla dessa frågor, dessa obetydeliga ord, med hvilken affecterad liflighet, med hvilken accent af vigt sades de ej! Ofta wände man om med brådska för att säga[1] dem, liksom man glömt någon ting. Och af det förtjusande löjet, som visade de vackra tänder, som är ett af Engelskornas behag, af den spitsigt lifliga blicken skulle en åskådare kunnat inbilla sig, att de spirituellaste infall warit sagda och hörda. — Derpå framtogs lorgnetten, ty många fruntimmer brukte den; man öfwersåg sällskapet och tittade efter sina bekanta, som om de woro på afstånd, det war ett dagswerke att kunna nå. För dans war nästan intet rum — och om den war ej fråga. Hela högtidligheten war blott en exposition. — Och de vackra viste det. Så många nakna behag och så många prydda behag har jag knappast sett. Ett så litet dölgdt, ett så ärligt visadt begär att behaga, en så öppen affectation, som ej en gång anade att den gjorde sig löjelig, ett sådant minauderie, en sådan upputsning af airer och ansikten har jag ej kunnat göra mig begrepp om. — Detta gäller i allmänhet, men i synnerhet om de sköna, som ha att strida med åren. — Här war en mängd af uplagade, upfärgade, med spritt nytt småleende förbättrade käring ansikten, figurer dignande under tidens slag och under pragten af klädedrägt och diamanter och perlor. — Jag har aldrig sett detta drifwit till en så wämjelig höjd som här. — O! för den råa Engelska naiveteten, som ej kan hjelpa sig, som måste ge flärd för flärd, dårskapen som dårskap i all sin renhet, som ej kan ge en skugga af illusion åt något bedrägeri, ingen air af aisance, ingen gentil tournure åt något mode!!! — Jag älskar den ändå! — och vackra

[1] Öfverstr.: göra.

Digitized by Google

Engelskor, om jag ej sett något ting löjeligare och mer rasande dåracktigt, än hvad jag sett af Er Fashion, af Edert high life, så dömmer jag af er otymplighet att finna er deri, att ni woro ämnade för något bättre. — För öfrigt försonades jag med könets utseende i Bath — jag såg flera täcka figurer. —

Den 10 war Concsert, benefice för Rauzzini,[1] som här för an musiken. — Där hörde jag åter mrs Dickons, som söng med all den förträfflighet och öfverdrift af röst och konst, som jag förr ut hos henne anmärkt. En Mrs Ashe[2] söng en Ballad förträffligt. — Denna slags musik och poesie tycks wara favorite hos Engelsmännerna. — Yanievicz[3] spelte en Concert på Violin, förmodeligen af hans egen Composition. Han exequerar med mycken delicatesse. Men hans ton har ej nog fullhet och styrka. Han spelar något i Müllers manér; men huru mycket bättre spelar ej Müller', Denna werkeliga mästare i sin genre! — Här hörde jag Braham[4] för första gången. Han skall vara en jude och hans namn egl:n Abraham. Hans röst är ganska god, men hvilket beswär gör han sig att skämma bårt sin sång genom ett öfverlastande af prydnader! Jag war ordentligt ond på honom. Sluteligen söng han en sång öfwer Abercrombies död, som föll i Egypten, och hwars bild jag sett i S:t Pauls kyrka.

---

[1] Venanzio Rauzzini, född i Rom 1747, död i Bath 8 april 1810, var i sin ungdom en synnerligen framstående sångare (enligt somliga uppgifter kastratsångare, enligt andra tenor), som gjorde stor succes på kontinenten. I London uppträdde han äfven som operakompositör, ehuru med mindre framgång. 1787 drog han sig tillbaka till Bath, där han verkade till sin död som dirigent och lärare (bl. hans elever Braham).

[2] Gift med Andrew Ashe, en famstående flöjtist, vid denna tid anställd i Bath.

[3] Felix Yanievicz (1762—1848) violinist af hög rang, orkesterdirigent och kompositör.

[4] John Braham (1774?—1856) af judisk börd, Englands störste tenorsångare vid denna tid, äfven kompositör. Sin hufvudsakliga utbildning tycks han ha fått i Italien. Han var anställd vid Drury Lane, men uppehöll sig 1810 på konsertturnéer. Hans röstomfång säges ha varit högst betydligt och hans sångkonst mycket utvecklad, ehuru det ofta mot densamma riktades samma anmärkning för förkonstling, som Geijer gör. »His great fault seems to have been that, though he could sing with the utmost perfection of style and execution, yet he generally preferred to astonish the groundlings by vulgar and sensational effects» (*Dict. of nat. biogr.*)

Digitized by Google

— Den war componerad af honom sjelf — rätt wäl — han exequerade den med känsla och derföre med mindre prydnader. — Slutet misshagade mig blott — han låter hjelten dö bårt i ett klagande echo, lik en kärlekssjuk herde. — Denna sång gjorde stort intryck på åhörarne. — Månget köttigt Engelskt ansigte uplifvades — mångt par ögon strålade, som nyss tycktes sjunka af sömnighet. — Och de vackra sågo dubbelt vackra ut. Auditorium war till trängsell fullt, så att många måste gå tillbaka. — Af deras tystnad, af deras upmärksamhet, af deras Enthusiastiska bifall skulle man tro, att denna nation älskade musik. — Ja! skulle jag dömma efter jemnförelsen emellan hur ett Svenskt och hur ett Engelskt publicum bär sig åt — så frucktar jag, att jag i musikaliskt afseende gåfve företrädet åt det sednare. — Engelsmännerna äro åtminstone de bästa åhörare i hela den christna och musikaliska werlden. —

Den 13 såg och hörde jag en alfwarsam opera Artaxerxes — musiken som jag tror af D:r Arne, En Engelsman[1] — men till ouverture brukades en Simfoni af Haydn. — Musiken är skrifwen i en lätt och behaglig stil. — Mrs Dickons war den enda goda rösten. Till efterpiece gafs Paul och Virginie, en öfwersättning, som jag tror, från Fransyskan, hvilken äfwen blifwit gifwen på Theatern i Sthlm[2] och som här war gjord smaklig för ett Engelskt publicum genom en tillagd dosis af Engelsk patriotism och John-Bullism. — John Bulls Caracter måste målas i alla de piecer, som för Engelska allmänheten kunna bli favoriter — och man kan af bilden på Theatern dömma ungefär, hvad denna Character är i werkelig[het]en, ädelmod, tapperhet, mensklighet, förenad med enfald, som ger ämne både för beundran, kärlek och löje, synas wara hufvuddragen deri. — I denna piece

[1] Thomas Augustine Arne (1710—1778) engelsk kompositör, mest känd som upphofsmannen till »Rule Britannia». Han har författat en mängd operor, af hvilka *Artaxerxes* (1762) var den mest bekanta.

[2] Originalet var efter allt att döma »*Paul et Virginie, comedie en trois actes, en prose, mêlée d'ariettes.* Representée par les Comediens Italiens le 15 jan. 1791» af Favières (1755—1837), en ganska svag vaudeville, fri omdiktning af Berhardin de Saint-Pierres roman. Den uppfördes 1794 o. 95 på Stenborgs teater vid Munkbron, i öfversättning af D. G. Björn. I England användes den af Reeve och Mazzinghi som operatext (första gången uppförd 1799) Wyndham Annals I, 277.

Digitized by Google

förekom en Creol, född af en Engelsk Matros med en Negresse: En spansk Don, Gud vet hvem, förolämpar honom. – Creolen tar honom helt kallt vid handen, för honom afsides och säger alfvarsamt, men med bästa lynne i werlden: I am naturally a Good-natured fellow. But if you provoke me, I'll be damned, if I do'nt knock you down. Sådant applauderar Galleriet med Enthusiasm. — I allmänhet är an English sailor den bild, hvari nationen hälst igenkänner och applauderar sig. —

Good-nature, wälmening, godhjertenhet är det requisitum i en mskas character, som altid står främst i Engelsmans omdöme. — Och då här värkeligen finnes mindre flärd och affectation, mera sjelfständighet och liberalitet i upfostran och seder, så är denna beskedlighet här mindre parad med imbecillitet än på andra ställen. I allmänhet råder en mensklighet i deras seder, som lär dem, att ackta all character och skona alla mskliga, låfwärda känslor. — Mer sann delicatesse finner man på intet ställe. — Den yttrar sig här emellan mskor, utan afseende på convenience och stånds olikhet. Med hvilken ömhet, med hvilken vacker skonsamhet har jag ej ofta hört min wärdinna på Newington tala om, tala vid och behandla sin piga, som stundom klagade öfwer att hon war mjeltsjuk! — — Därföre har kanske intet modernt språk en sådan rikedom som det Engelska i att uttrycka nuancer af känslor och characterer. Derföre är den Engelska höfligheten i så många afseenden en sann höflighet. — The perfect good breeding, säger Holcroft,[1] en Engelsk resande i Frankrike, con[s]ists in kindness of manners, which neither obtrudes nor lays any person under restraint — and in the total absence af those ceremonies and forms, which are no better than acting. — Derföre är kindness ett ord, som i Engelskan ofta brukas för politeness. — Det sista af denna Engelsmans omdöme är polemiskt emot Fransosernas seder. — Engelsmännerna anklaga dem för dubbelhet och French duplicity är ett ordspråk. — Det är interessant att läsa en Engelsmans omdöme

[1] Thomas Holcroft (1745—1809) komediförfattare, öfversättare. Den här åsyftade resebeskrifningen är trol. hans *Travels from Hamburg, through Westphalia, Holland and the Netherlands to Paris, London 1804.*

Digitized by Google

öfwer franska maner och seder — om skilnaden emellan Fransk och Engelsk anständighet m. m. — Likwäl måste man erkänna att Engelsmannen har rätt, om ej inför Societetens ton och lagar, dock inför den fördomsfria sanningen. — Engelsmannen förstår sig ej på, värderar ej, kan ej antaga apparence i något afseende. — Han är så mycket för redbarhet, att han ofta förstör sjelfwa det wackra, som också ej är annat än apparence. — Och strängheten i hans lands seder är sådan att han ofta fördömmer en oskyldig frihet. Så utropar Holcroft med Emphase: I can testify that French Women, do bestow their kisses unasked! — och omtalar att de stundom offerera sin arm till promenad i dunkla, lummiga promenader. Och dessa fruntimmer äro gifta på köpet! förskräckligt! — I England kan ej en annan taga hustruns arm i mannens närwaro. De måste leda hwarannan. — Detta gäller ej om Engelsmännernas High life, där fransk frihet, men ej fransk ledighet blifvit antagen. Men hvilka stora, redbara fördelar ha ej Engelska fruntimmernas seder i husligt afseende. De upamma altid sjelfwa sina barn, som i Frankrike och på så många andra ställen är en sällsamhet. De vårda och upfostra dem förträffligt — och nationens seder binder dem vid sina pligter som mödrar och makor. — En jemnförelse imellan Holländsk och Engelsk renlighet i denna samma resebeskrifning är också interessant. —

Den 16:de besåg jag en exhibition af målningar. — Den blef föranlåten genom ett sällskap, som i Mars 1809 förenade sig och antog namn af Bath institution for promoting the fine arts. Exhibitionen består af en samling af målningar, dels utsatte för salu, dels för att wisas, och äro nästan blott af Engelska artister. — Där äro flera arbeten af Bröderna Barker, Thomas och Benjamin,[1] af hvilka den sednare målat de panoramor af Dublin, Dover m. m. som visas i London. — Hans landskap äro målade med en frisk och kraftig colorit och föreställa Engelsk natur ganska troget. —

[1] Benjamin Barker (1776—1838) akvarellist. Nagler säger att i hans värk återfinnes »ein kühner und kräftiger Styl und ein sehr malerischer Character». Uppgiften att han »målat de panoramor af Dublin, Dover m. m. som visas i London» beror på ett misstag. Dessa bilder voro af Robert Barker, som anses för panoramamålningens uppfinnare.

Digitized by Google

Af Thomas Barker[1] funnos där flera landskaps stycken. — Italienska vüer — af Ætna m. m. — Han wisar äfwen sina arbeten hemma i sitt hus, — vi voro där, utan att råka honom sjelf. — Där war i synnerhet en målning af en galen flicka, gjord med ryslig sanning, som mäst fäste wår upmärksamhet. — Af en artist Heaphy[2] funnos derför flera famille stycken, målade i vattenfärger i ett behagligt maner. — Sådana älskas i synnerhet af Engelsmännen. How comfortable it looks! utropade damerna då de stodo framför dessa scener af Engelskt husligt lif, — friskhet i colorit, finhet och noggranhet i arbete, samt en air af renlighet och aisance tycks wara det, som allmänheten mäst wärderar. — Sådan är caracteren af nästan alla de kopparstycken, som i Printshops exponeras för salu. — Man finner bland dem i synnerhet en mängd snygga, hyggliga bilder af barn, mödrar med sina barn, i serskildta situationer m. m. Af Sir J. Reynolds fanns ibland den nämnda samlingen blott ett enda stycke. — Dess titel är Hyacinthia i Catalogen. — Det är en flicka, som med en skälmsk mine aftäcker och visar några blommor. — Det war ett förträffligt arbete.

Den 17:de. Läste i Edinburgh Review en förträfflig afhandling om parlaments Reform. Vol. XIV N:o 28. — Se om samma ämne Vol. X.[3] —

Den 19:de var åter igen på en Ball. — Denna kallades Fancy Ball. — Där dansades Quadriller, här kallade Cotillons. som gingo rätt ordentligt och bra, emedan de altid öfver dansas på f. midd. — Balen war fullkomligt full. — Fruntimmerna bättre klädda

[1] Thomas Barker (1769—1847) målade hufvudsakligen landskap och bondscener, bataljstycken m. m. Utbildad i italiensk skola. Var mycket populär och uppskattad. Hans mest kända stycke »The Woodman». Jfr Barbeau anf. arb., s. 294.

[2] Thomas Heaphy the elder (1775—1835) akvarellist, omtyckt realistisk folklifsskildrare och porträttör.

[4] Den åsyftade afhandlingen finnes i *Edin. Rev. n:o XXVIII,* july 1809 och har titeln *Parliamentary Reform.* Den är en recension af *The plan of Reform proposed by Sir Francis Burdett* och *A Letter adressed to John Cartwright... on the subjeet of Parliamentary Reform. By the of earl of Selkirk.* Hänvisningen till vol. X gäller säkerligen artikeln »*Cobbets Political Register*» som lämnar en fullständig framställning af tidskriftens politiska uppfattning.

Digitized by Google

än jag förut någon gång sett dem. — Jag såg ett upträde på denna Bal, som wisar huru i afseende till nyfikenhet, detta characters-drag af en Engelsk Mob, de högre ej skilja sig från de lägre. Där fanns på Balen en man af besynnerligt utseende och besynnerliga fasoner, som derigenom och genom sin klädedrägt ådrog sig allmän upmärksamhet. — Hans sko och knäspännen, hans knappar i kläderna woro besatta med glänsande stenar, man sade Diamanter. — För öfrigt war hans klädsel vårdslös och osnygg. Efter en Dans. som gick högst illa och otympligt, satte han sig på en af bänkarna — och hwar enda mska i rummet trängde sig omkring honom utan all försyn eller förevändning. Hundra munnar hviskade på en gång: Hvad är det? Hvem är det? Hvar är han? Ser ni honom? Har ni sett undret? Trängseln, som i det öfriga rummet war ansenlig, blef på detta ställe olidelig. Fruntimmerna höjde sig på tå, eller lutade sig ner för att titta igenom någon öpning emellan mängden af skuldror och armar. — Man hörde bakom sig en tyst otålig stämma: Jag ser honom ej — Har ni hört, hans kläder äro hölgda af Diamanter? Ser ni dem ej? Jo, jag tycker jag ser någon ting som glänser. That's it, that's it. De skola wara wärda 100,000 £ Jag har hört 400,000. — Det är en Westindian. — Han ser utländsk ut. — He looks exactly as a man of Colour. — Har ni sett hans bröst nål? Sådana conversationer hörde man rundt omkring sig, och beständigt kommo nya, som uprepade samma frågor. — Föremålet för dem satt ganska tranquill — talte med en och annan och gick sluteligen sin wäg. — Han spelte sedan Romeo på Bath Theater och blef uthwislad, emedan han ej wille dö fort nog.

En landsman, som länge warit i Landet, sade mig, då jag yttrade min förundran öfwer Engelsmännernas otymplighet i deras Country Dances — att till att dansa ovanligt wäl, så att man gör sig beswär derföre, anses tillhöra professionisten och ej en Gentleman. — Det måste wara aisance, comfort i all ting. — Det samma gäller om deras ridning — då en Svensk gärna vill visa att han kan manegen. — Engelsmannen sitter fullkomligt så, som honom bequämast faller, och skrattar åt den som vill förwandla ett nöje till ett beswär. —

Digitized by Google

White Hart. Det inn där vi bo är det förträffligaste af alla de förträffliga wärdshus, som jag träffat i England. — Man kan ej se någon ting snyggare och bequämare — och höfligare. — Också kallar D:r Johnson presidentChairn i en Engelsk Tavern — the Thron of human felicity. —

Innan jag lämnade Bath war jag äfwen på en Route. Det är wanligtwis en samling af mskor till det dubbla det antal, som skulle med bequämlighet kunna ha plats i ett par rum. Man tränges om hwarannan, wisar sig för wärdinnan, talar några ord, dricker The och glacer och, om man ej engagerar sig i spel, kan på en afton besöka 4 à 5 af dessa samquäm. —

Den 20:de lämnade jag Bath i en så kallad Volunteer, det vill säga ett åkdon med 2 Vagnskorgar på 4 hjul. — Som det kostar mindre att resa på detta sätt, så är sällskapet äfwen merendels af sämre classen — och jag fann där nu Individuer, som egentl:n äro de enda, som tillhöra den sämre classen, personer som förnedra lågheten af sin börd och sina göromål genom ett affecteradt efterapande af de högres manerer. — Jag tror att sådana slags warelser likwäl äro sällsamma i detta land — åtminstone finns ingen ting mer stridande mot Engelska Characteren än en sådan högfärd som skäms för sig sjelf.

Större delen af mina resekamrater kunde i anseende till sina manerer ej räknas för Gentlemen. — Jag hade likwäl tillfälle att nu åter se den acktning och upmärksamhet som Engelsmannen i allmänhet visar Könet. — Den yttrar sig aldeles ej i språksamhet och complimenter, utan i bevisande af allehanda småtjenster, som, fast de äro obetydliga, dock äro verkliga tjenster — sås. att sorgfälligt bjuda fruntimmer närmaste platsen vid elden, att ge dem ett rum in i vagnen, om vädret är elakt, ehuru en persons tillökning förorsakar trängsel och obequämlighet m. m. Och dessa tjenster bevisas dem blott som quinnor, utan bekantskap, och med föga afseende på högre och lägre stånd. — Den minsta personliga våldsamhet för att afwärja anfallen af den lägsta af de quinnor, som i London svärma omkring gator och gränder alla tider på dygnet och i alla wäder, är farligt; ej blott emedan hon kallar sina systrar

Digitized by Google

till hjelp, utan emedan hwarje mans person anser sig skyldig att taga en misshandlad quinnas parti. —

Om Baths Historia, Antiquiteter m. m. Se Guide to the watering places. —

Comfort h. e. allt som hör till ett godt och bequämligt lif — är för Engelsmannen någon ting vigtigt — jag må väl säga — någon ting heligt. — Näst politik utgör det ämnet för mängden af deras samtal. — Om fördelen af ett hus och serskildta inrättningar deruti, om nyttan och förträffligheten af en kreaturs afwel, om värman af deras fireside, om accommodationer för resande i serskildta allmänna åkdon och deras emottagande i serskildta Tawerns m. m. — huru ofta har jag ej hört samtal derom! Den utförlighet och noggranhet, hvarmed de afhandla sådana ämnen är interessant. Godt lynne och anspråkslöst förstånd råda i dessa små undersökningar. Men det alfvare, hvarmed de göras, är interessantast. Det är en andackt, om jag så får säga, i betracktandet af allt mskligt wälstånd till sina minsta delar. —

Det är ett omdöme, som jag hört bekräftas af flera, äfwen af Engelsmän, som länge vistats på Continenten, att lefnads sättet där är gladare och ledigare, societeten lifligare och nöjena mångfaldigare än hos dessa insulaner. — Jag har hört dessa på continenten naturaliserade Engelsmän beklaga sig öfver ledsnad och enformighet i deras eget land. Och det är en gammal anmärkning af många från fasta landet att de i munterhet och sällskaplighet ej känna igen sina Engelska wänner, då de råka dem hemma hos dem[1] sjelfva. — Denna nation har ej upfinningsgåfwa och smak för nöjen; det syns på det ringa antalet af deras allmänna nöjen, Det ofantliga London har ju ej mer [än] två större Theatrar och kan nöja sig, som nu, med en? Strängheten och den ordentliga gången af deras husliga seder gör att detta land ej är ett land för societet, som också i fordna franska bemärkelsen war ett slags allmänt nöje. Allmänt i motsats mot det enskildta, förtroligare umgänget, hwil-

[1] Öfverstr.: sig.

Digitized by Google

ket just har sitt behag därigenom att hwar och en obekymrad ger fart åt sitt individuella lynne och sätt att se. Uti Societeten, föreställer man ej sig sjelf utan snarare en allmän person, modets snitt i sin drägt, decencen i sina manerer, och den goda ton i sitt språk. — Man formar sig efter ett modell. De högre kretsarna, som i Europa öfwerallt äro hvarannan mycket lika, må ha sin societet äfwen här. Jag känner dem ej. Men Nationen har visserligen ingen böjelse för societet i denna bemärkelse. — Af denna brist på smak för nöjen och upfinningsgåfwa kommer äfwen, att man här får se luxen i sin råa nakenhet; då han består blott deri att kasta bårt pgr. t. ex. i wad, som här äro så allmänna. — Andra nationer förstå att bibehålla en slags måtta i ytterlighet. För Engelsmannens sunda, råa förstånd är detta en contradictio in adjecto. Hans deciderade character för honom rakt fram till extravagancens sista gräns. — Ty i sjelfva werket, om man är öfwer måttans gräns och ej vill återvända innom den samma, hvilket mskligt sundt förnuft kan då sätta måtta i omåttligheten, rimlighet i orimligheten? —

Den 23:de: var på Sans pareille Theatern[1] — en af de smärsta i London. — Rummet litet — actionen eländig. — Men i decorationerna och klädseln ser man öfver allt, att man är ibland en nation af manufacturister. — Man gaf en Pantomim — att sådana äro pöbelns favoritpiecer, är ej underligt — Men att man i dem ofta finner det ohyggliga förenadt med det rörande, en sentimantalisk mixtur, som säkrast af allt verkar äcklighet, — lika väl som ett vomitiv, — att man finner detta drag i deras populära pantomimer jämte det blott förvånande, osammanhängande och lustiga, är merkwärdigt nog — ty infödt på Engelskt botten tycks det ej wara. Åtminstone är denna emetiska sentimentalism af ett nyare datum — och af samma epok som Radcliffs Spökelse-Romaner m. fl. — Denna smak för det gräsligt rörande tycks likwäl wara tämmeligen

[1] Sans Pareil Theatre, Strand (numera Adelphi) innehades af en mr Scott, som där lät uppföra baletter, pantominer o. dyl. Jfr *The picture of London for 1810* s. 282; Baker, *The London stage II*, s. 73.

Digitized by Google

allmän. — Man behöfwer blott se på de böcker, som upslagna hänga i fönstren i de sämre Bokhandlareshop. — De äro nästan alla Troll, spökelse, Röfware, Mord Historier — Med en åtföljande gravure af det aldraförskräckeligaste innehåll. — Den hjertrörande ingredientsen i denna ohyggliga medicina mentis, som eg:n förorsakar den äckliga känslan, har stark smak af Tyskt ursprung. I Denna pantomim hölls Arlequin och Colombine förtrollade af en Trollkarl — och Colombine står gråtande öfwer Arlequins benrangel, som till åskådarnas fasa helt naturligt föreställes i den öpnade likkistan och sedermera reser sig upp och gör de mäst rörande gester. Till med på Bartholomæi marknad[1] såg jag comedianter i ett uselt stånd för dräggen af pöbeln upföra pantomimer af samma caracter. —

Den blöta känslosamhet eller sentimentalismen på våta vägen är först en Tysk product. — I England är den naturligen torr och yttrar sig i deras Romaner i declamation, landskapsmålning och ett heftigt[2] pathos. — Den tyska har likwäl naturaliserat sig i England i förening med det förskräckliga och förwånande, i Frankrike i förening med det konstiga och anständiga. (se De Lille) Och bägge arterna äro ändå vidrigare än den Tyska ursprungliga. Ändå rättare: den är i England en affecterad naturlighet (Se Southey och hans consorter) och i Frankrike en naturlig affectation.[3] —

Den 24:de var en Commonhall[4] eller samling af Londons Borgerskap inför Lord Mayorn — i anledning deraf att Kungen nekat att

[1] Bartholomei marknad, Bartholomew fair, Londons stora klassiska kreatursmarknad, sedan gammalt känd som ett tillhåll för den sortens »konstnärer», som karaktärisera marknadslifvet (lindansare, marionettspelare etc., jfr Ben Jonssons skådespel med samma titel) hade vid denna tid nedsjunkit till en samlingsplats för den allra värsta dräggen, där man knappt gick säker till lif och lem.

[2] luftigt(?).

[3] Denna mening öfverkorsad.

[4] Common Hall, en kommunal församling bestående af Lord Mayor, aldermens och »the Livery of the several companies of the City of London» (d. v. s. medlemmarna af de gamla gillena) sammanträdde i Guildhall. Vid denna tid var församlingen en brännpunkt för den radikala oppositionspolitiken och hade just voterat en mycket skarp adress till kungen i fråga om ministrarnes

Digitized by Google

personligen emottaga deras adress emot Ministrarna. — Sherif Atkins, Wood, Waithman m. fl. talade. En mängd pöbel hade tillika trängt sig in, af hvilken kanske större delen dock hörde till Borgerskapet. — Jag trängdes emellan dem — för bullret kunde jag ingen ting höra — än höjdes en mängd handfasta armar till bifall — än utgöts en massa af smutsig andedrägt i rop och hvissling. — Hör man på karlen! Han behöfwer en titel! ropade en poike bredvid mig med en smutsig råck och det mäst hungriga ansigte, jag ännu sett — emot Atkins, som talade till Regeringens förswar.

En monument till Chatam's ära finnes i Salen — samt en statue af Beckford, den modige Lord-Mayor, som i Wilkeska oroligheterna(?) på 1770 talet presenterade en adress till konungen och yttrade sig i sitt tal, att den som etc. Se inskriften på monumentet.

Den 29:de. Man kan ej gå på Londons gator utan att se prof på den godtrogna nyfikenhet, som här [är] ett charactersdrag hos folket. Ett par personer behöfwa blott stadna på gatan och wisa en synnerlig upmärksamhet på någon ting, så uppehålles hela den beständigt strömmande folk-floden, och man får straxt höra frågan: pray Sir, what's the matter? — Jag såg i dag vid St. Pauls en sådan samling. — Anledningen war en blind tiggare åtföljd af sin hustru, som satt på trappan utanför ett hus och gaf ett spädt barn di — det hela en tafla af djupt elände. — En wälklädd ung och vacker quinna med sitt barn på armen stadnade och såg på Grouppen — och uttryckte det medlidande för det vackra tiggarbarnet, som är så naturligt för de barn-kära Engelskorna. What a sweet baby, sade hon. Poor thing! och s. v. — Innom några ögonblick voro en mängd mskor samlade, som i tystnad betracktade detta skådespel. Där stadnade en mjölkgumma med bägge sina ämbar, en fruktmånglerska med sin bricka, två à tre andra med diverse bylten,

förhållande till Walcheren-expeditionen. Konungen vägrade att personligen motta den, och »the Livery» samlades d. 24 jan. för att afge en protest mot att ministrarne sålunda hade »violated an ancient and most valuable privilege of the Metropolis, insulted the great body of its citizens, displayed a daring spirit of despotism etc.» Man sparde ej på orden. Förut hade man karaktäriserat ministrarnes åtgöranden som »disgraceful imbecility». Jfr. *The imperial and county annual register for 1810*, Part I sp. 31 ff.

Digitized by Google

3 à 4 portrar med sina bördor på hufvudet stumt gapande under nära 10 minuter, oagtadt de tyngder de buro — Ett par bodbetjenter med waror i hand och pennan bakom örat, som stadnade, oagtadt den brådska, hwari de kommo springande, — kolkörare, kuskar, formän med sina långa piskor — flickor med askar och knyten — Målare poikar med oljekrukor, en mängd deras gelikar, hwaraf somliga klefwo upp på ett plank för att bättre se — judepoikar med gamla kläder — matroser, sluteligen alla de i nejden stationerade tiggare — och en mängd välklädda passagerare af båda könen, som åtminstone stadnade för att se, hvad som war på färde. — Allt för den blinde Gubben och hans barns skull — som skördade en hop halfpenny stycken — och sluteligen skingrade folkmängden derigenom, att de bruto upp — Sådana scener ser man dageligen för den ringaste anledning, för två poikar, som slås, eller ett par personer, som träta — för att läsa ett advertissement — för att gapa på kopparsticken och Carricaturer, som hänga i bodfönstren, för att höra en gatsångare m. m. — Denna nyfikenhet har ingen ting lifligt i sig. —

Perceval[1] yttrade i House of Commons den 26 Jan., att Englands export under sista perioden (året?) war 7 à 8 millioner större än den nånsin warit i fredstid och 10 millioner större än under den mäst lyckliga krigsperiod. — Earl S. Vincent[2] yttrade d. 23 i House of Lords, att det är köpmans interesset, som underhåller kriget. —

1809 års revenue af tullarne öfwerstiger med 1.300000 1808 års. Courier af 12 Jan.

[1] Spencer Perceval (1762—1812) öfvertog i slutet af 1809 regeringen efter hertigen af Portland. Hans ministär betraktades redan från början såsom synnerligen »weak». Parlamentet öppnades och adressdebatten ägde rum den 23 jan., då ministären fick god majoritet i bägge husen, men inom en vecka hade den hunnit lida fyra rätt kännbara nederlag. Vid debatten d. 26 beslöts nedsätta en kommitté för Walcheren-affären, och regeringens förslag till finanskommitté mötte motstånd och kullkastades. Det citerade yttrandet fälldes under adress-debatten den 23 jan. (ej d. 26). Jfr *The imperial and county annual register for the year 1810.* I: 19.

[2] John Jervis, earl of St. Vincent, berömd engelsk amiral, besegrade den spanska flottan vid kap St. Vincent 1797. Yttrandet fälldes under addressdebatten.

Digitized by Google

Mr Baring[1] i House of Commons Jan. 26.: Our commercial prosperity will be found to resemble the victories, we were stated to have gained. We should see a grand display of custom house returns, but not that health which we must expect to find in a sound body. Morning Chronicle Jan. 27.

Much has been said about the vast increase of our commercial Revenue — as appears in the books of the custom house; and it is indeed known, that goods to a vast amount have been shipped to S. America within the period alluded to, but which are not yet converted into money, nor will they be for a long time, if ever; and we know that every pennyworth shipped to Spain, Portugal and even Walcheren swells the proud, but unsolid account. — Statesman Jan. 31.[2]

So far from the imports being paid for in bullion, the balance of trade was for the last three quaters 16 millions in favour of the country. Mr Rose, vice President of the board of Trade — in the house of Commons, febr. 3.[3] —

Jan. 30. hörde för första gången Messias af Handel — utan jemnförelse det Sublimaste tonkonstens werk, som nånsin glädt min själ och mitt öra. För att uttrycka dess förträfflighet har jag inga ord — Så mägtig, så kysk, öfwerjordisk är Characteren af denna musik. — Jag skall aldrig förgäta det intryck, som den första Chorus

[1] Alexander Baring, lord Ashburton, (1774—1848), medlem af underhuset, finanspolitiker. Var vid denna tid och länge frihandelsvänlig, men slutade som motståndare af tullreformen.

[2] *The Courier* var en af Londons största aftontidningar, skapad af Daniel Stuart, *Morning Posts* bekante redaktör. Den öfvergick vid denna tid till en mer regeringsvänlig politik.

The Morning Chronicle var Londons mest ansedda tidning, ledd af James Perry, en af banbrytarne för den moderna pressen. Tidningen, som var ett af whigpartiets hufvudorgan och särskildt kämpade för Fox och hans idéer, hade gjort sin lycka genom goda parlamentsreferat. Den räknade bland sina medarbetare män som James Mackintosh, Campbell, Coleridge, Moore.

The Satesman, en af de förnämsta oppositionstidningarna.

[3] George Rose (1744—1818) finanspolitiker, var en af Pitts närmaste män. Under hans första ministär var han »secretary to the treasury», och under hans andra ministär blef han (1804) »vice-president of the board of trade», hvilken befattning han innehade äfven under Portlands och Percevals ministärer. Det här ofvan cit. yttrandet fälldes den 2 febr. Jfr *Journals of the House of Commons.* Vol. LXV s. 31, *Annual Register* I:42.

Digitized by Google

gjorde på mig. — Hedendomens philosopher sade, att werlden war bygd efter musikens, efter Harmoniens lagar. — Jag tyckte mig höra alla dessa ljudande krafter arbeta om hwarannan till frambringande af en verld af harmoni. — Sorg, glädje, Triumph, andagt äro uttryckta med colossala characterer i dessa Choeurer. Öfwer Hans Halleluja finns ingen ting sublimare. — Man har också mycken respect derföre, att så snart det spelas, alla åhörare stå upp och taga af hattarna.

Den 2 febr: war för första gången i parlamentet. — Rummet är litet, och ehuru utan all slags prackt, kan dock kallas präcktigt, jemnfördt med hvad det förr skall ha warit. Det blef utwidgadt wid Unionen emellan Irland och England, — då äfwen Lords blefvo flyttade i ett bequämare rum. — Det är interessant att se detta wårdslösande af all slags ståt i allt som rör det allmänna. Att werka utan ostentation och utan bråk hör till denna nations character. House of Commons, där man, om man kommer några timmar innan ledamöterna samlas, får se Vacktmästarens pigor gå och damma och städa, där sjelfva rummets litenhet och inredning bårttar allt begrepp om högtidlighet, där ledamöterna gå, stå, sitta, (läsa tidningar och prata äfwen i fall ej debatterna äro interessanta) under Debatterna som dem bequämast faller, i stöflor med hatten på och i öfwerråckar, eller gå uppå deras gallerie och lägga sig raklånga på bänkarna för att höra talen, detta hus har snarare ett husligt anseende än utseende af en högtidlig samling[s]plats för Nationens representanter. — Huset samlades kl. 4, då talarn intog sin stol. — Galleriet war redan fullt kl. 1. — Jag kom dit kl. 12. Engelsmännerna ha i sådant afseende ett exemplariskt tålamod. — Man måste komma på Galleriet i tid för att få plats, ty det rymmer blott 150 personer. —

Debatterna i huset wara stundom till kl. 5 om morgonen. — Omkring kl. 8 på quälln satte sig huset som Committée till undersökning af Expedition till Walcheren — och till förekommande af osäkra och ofullständiga eller partiska berättelser i tidningarna, som i Hertigen af York's sak ansågos ha gjort mycket ondt. — yrkades att alla främlingar skulle ta afträde. — Jag fick således blott höra en liten del af sessionen, under hwilken ingen ting merk-

Digitized by Google

wärdigt föreföll. — På Galleriet hvisslades starkt, då man ropade att främlingar skulle gå ut.[1] —

Min granne blef mig så beswärlig, att jag måste ömsa rum. Hans drägt, språk och parfumen af Gin omkring honom viste till hvilken class han hörde. — Han hade aldrig förr warit i parlamentet — angrep mig straxt med förklarande af att detta ställe gaf det största skådespel, som werlden kan upwisa — att han som en Engelsman är stolt deröfwer — att för öfrigt hela huset är corrumperadt — att en reform är nödwändig — att principer är det förnämsta m. m. sådant kram, som han hört uprepas och lärt säga efter. — Han frågade, om jag sett Sir Francis[2] — talte om Bonaparte, att han skrattar ut Engelska ministèrn — att ingen ministèr duger — de äro alla lika — att reform m. m. — att han frucktade, — ehuru ej önskade — att Fransoserna i brist af reform skulle lägga England till Frankrike m. m. Allt detta äro meningar, som utmärka det parti, som här kalla sig independenta, som altid skrika på reform, men för öfrigt röja nog liten insickt. — Detta samtal war blott merkwärdigt derföre, att det bekräftade, hvad jag för ut hört och erfarit: neml. att detta

---

[1] Underhusets sammanträde d. 2 febr. var ej synnerligen märkligt. I början vann regeringen en seger vid tillsättandet af en kommitté-ordförande. Bland mer kända talare, som uppträdde, voro Perceval (premiärministern), Rose (se ofvan) och den unge nationalekonomen Francis Horner. Den märkligaste tilldragelsen var emellertid aflägsnandet af alla åhörare (strangers) vid behandlingen af Walcheren-expeditionen. Yrkandet, som gjordes af Yorke, blef utgångspunkt för de följande månadernas skarpa politiska strider inom och utom parlamentet, Burdetts fängslande o. s. v.

[2] Francis Burdett (1770—1844) var af aristokratisk börd, men hade genom studiet af de demokratiska franska politikerna och filosoferna drifvits öfver till den yttersta vänstra flygeln. Han hörde till dem, som yrkade på en genomgripande reform af underhuset med allmän rösträtt, årliga val, likformiga valkretsar m. m. Med stöd af Cobbett valdes han till representant för Westminster och förde 1809 för första gången på aderton år fram reformfrågan i underhuset, men led ett förkrossande nederlag. Hans uppträdande bidrog emellertid att försvaga den sittande regeringen, så att förhållandena vid parlamentets öppnande i jan. 1810 voro allt annat än säkra. Under denna session kom han att spela en mycket stor roll (se nedan) och var faktiskt ledare för ytterlighetsfraktionen. Burdett deltog sedermera aktivt i hela reformstriden, men efter 1832 lade han i dagen betydligt modererade åsikter.

Digitized by Google

independenta parti har ett stort pöbelfölje[1] — Det är naturligt, att det så skall ha. — Att denna krog politicus för öfrigt war en Free-holder[2], kunde höras deraf, att, då han angrep alla mskor med sina republicanska glosor och ingen märkte på honom, han ropade helt högt: the free-holders of this country are not to be insulted. — Min man sof sedan under hela debatten. —

Jag sade, att House of Commons har ett hwardagslikt, husligt och fredligt utseende. — Der finns inga soldater till vackt. — Det wore oanständigt, om sådana skulle få hålla vackt om fredliga öfwerläggningar. — Några vacktmästare med käppar är allt hvad man ser. — Det är otroligt, hur beskedlig policen här är. — Den låter tala och discurrera med sig. — Af ett misstag kom jag in under sessionen midt i House of Commons — Vagtmästarn tog mig helt höfligt och beskedligt i handen och sade mig, att här får ingen främmande gå in. — Jag har ofta warit wittne till disputer med policebetjenter, då de velat gripa någon — folk har altid samlat sig omkring — en slags debatt har begynts, hwarvid man gemenligen fått höra rätt sunda anmärkningar frambragte med all Engelsk good-nature. — Om den anfallna förhetsar sig och blir ond, så säger policebetjenten: Don't put your self in a passion, pray sir don't, — och straxt derpå sker ett nytt kraf tag och omsvängning. — Jag har likwäl aldrig sett exempel, att folket tagit parti på orätta sidan eller emot lag och billighet — vidare än att de gärna wilja höra, hur corpus delicti plaiderar sin sak. — Det är en besynnerlig, ärlig köld och good-nature i Engelska trätor. — Policen i London är dålig — några gamla skröpliga watchmen, som gå omkring om nätterna, utgöra då hela anstalten. — Och att med sådana anstalter ej mer wåld sker i det ofantliga London, är ett stort bevis på folkets goda disposition — I en populär skrift om Landets fara för Franskt wälde heter det: i stället för Edra be-

[1] Geijer syftar här på det radikala reformpartiet, som hade sitt hufvudanhang bland Londons befolkning och vid denna tid såg sin ledare i Burdett.
[2] Fri mindre jordägare.

Digitized by Google

skedliga watchmen, som låta tala med sig och med respect önska Er god natt, skola under främmande herskap soldater piska er till rätta. —

Hvad som under trätan om O. P. war förnämsta orsaken till publikens missnöje, war ej annat än att policen så kraftigt ville blanda sig i deras allmänna nöjen. —

Glädjeflickor.

Jag har hört deras antal upgifvet från 40- till 60,000 — alla classer inberäknade, från den entretenerade horan, som rullar i wagn och bor i granna rum, till den trasiga, äckliga warelsen, som under nattens mörker stryker gatorna omkring och begär en 6 pence för att på nästa krog wärma sig med ett glas Gin. — Af dessa gatstrykerskor ser man äfven dem, som äro rätt väl klädda. — Theatrarna, alla publika samlingsplatser äro de bättre horornas marknadsplatser — i Lobbyn till Theatrarna exponera de sig ordentligt till beseende och salu, ty de drifva sitt handtverk ända fram på Engelska, kunna ej affektera en skymt af coquett blyghet, och äga ej heller begärets liflighet — utan blott ställa sig till öppet köp med all köld och fräckhet. — Jag kan aldrig se deras (efter nu warande mode) nästan till medjan blottade, feta ryggar utan att tänka på en slagtarbod, där en delicious neck of mutton, eller a joint of beef ådra sig de förbigåendes fikna blickar. — Den fräckhet, frihet och öppenhet hvarmed de drifva sitt handtverk, förvånar en främling, i hvars land odygd och anständighet ej är någon sällsynt förening. — Många af dem äro druckna — stiga opp på bänkarna — gallskrika — springa in ibland hopen af karlar — skuffa och slå hvem de råka m. m. — Men att afvärja deras anfall med någon wåldsamhet är farligt. — Alla förena sig då emot en, och alla karlar ta deras parti. — Så ohölgd går quinlig oanständighet i ett land, där dock i allmänhet fordringar af könet äro strängare än på något annat ställe, där dess lefnad är mer indragen och dess blygsamhet mer aktad än på fasta landet.

Digitized by Google

I detta som alla andra afseende är skiljelinien skarp i detta land, och det finnes intet medium, som deltar af det goda och onda på båda sidor om gränsen. Med ett steg är allt förändradt. Den sämsta tjänsteflicka blir bårtkörd ur sin tjenst, om hon tillåter någon gäst att ta friheter med sig. — Och den yttre anständigheten är så sträng, att en uppasserska ej kan gå in i en karls rum, innan han är fullkomligt påklädd. — (Seden att knacka på dörren). — Om man bor i ett privat hus, är man på ögnablick upsagd, om man misstänkes för att ha haft någon willig flicka inne hos sitt rum. — Huru olika är ej London i detta afseende Stholm! — Där mängden af dessa stackars warelser äro pigor i allmänna och privata hus — där den osnyggaste courtoisie brukas under allmänna måltider — och där seden att klappa värdshus jungfrur är så allmän, att de knapt vårda sig att betjena den gäst, som uragtlåter det. —

I England finns osedighet så mycket som på något annat ställe, men den har upslagit allt sällskap med sedigheten, och den sednare är ren. — Jag undantar High life — där mycket sjelfswåld skall finnas. — Ägtenskapsbrott — Böter — publiciteten af ransakningar i sådana mål — nyttan eller skadan deraf för sederna. —

Af subscriptionen för Wardle[1] syns, hwar hans popularitet ligger. — Man ser på listan inga namn af betydenhet — deremot finner man 365 arbetskarlar, som gifwit hwar sin pence — en sjelfständig slacktare — (independent Butcher) — wäfware — 20 ledamöter af the old smoaking club i Southwark, an hard earned

[1] G. L. Wardle (1762—1833) öfverste, framlade i underhuset 1809 anklagelse mot hertig Fredrik af York, högste befälhafvare öfver armén, för att låta sin mätress, Mary Ann Clarke, ha ett obehörigt inflytande på tillsättningen af militära platser. Mrs Clark mottog enorma summor af befordringssökande, som ville försäkra sig om hertigens inflytande till deras förmån. Saken blef föremål för långvarig behandling i underhuset och väckte en oerhörd skandal. Hertigen måste afgå. En möbelhandlare reste sedan krafmål mot Wadle för möbleringen af Mrs Clarks hus. Wardle anklagade i sin tur möbelhandlaren och Mrs Clark för utpressningsförsök, men förlorade. Insamlingen tillställdes för att hålla honom skadeslös.

Digitized by Google

crown — insamlingar på sämre Tawerns — o. s. v. Summan öfver 2552 £. —

Engelskan, som är en sammangyttring af colonier från diverse språk, är derigenom för Engelsmännerna i visst afseende ett lärdt språk, som måste studeras. — Den sämre hopen gör ofta misstag i bruket af dessa införda främmande ord, de latinska, Grekiska, o. s. v. Det är en löjlighet, som Shakspeare ofta låter dem falla uti. —

Den 5:te februari: war på en Concert, som gafs för den så kallade Choral Fund — en fond till hjelp för fattiga musici, deras enker och barn. Den hölls på lille Haymarket Theatern, som är för trång och nu war öfwerst full, — Där hörde jag Handels Coronation Anthem. — Men choeurn war ej god. — Harrison och Bartleman tämmeligen goda sångare. — Ehuru vid ett sådant tillfälle war Concerten för ingen ting annat märkwärdig än för sin dålighet — också instämde publiken genom hvisslande.[1] —

Den 6:te. — Det föll mig in att räkna alla glädjeflickor jag mötte från Post-office till ConventGarden och derifrån till Norfolk-Street[2], där jag bor. Deras antal war 250 — emellan $^1/_2$ 11 och 12 på quällen. —

För 30 år sedan trycktes ej parlamentsdebatterna. — Mr Moore i House of Commons d. 6 febr: The Editors af Newspapers pay annually abowe 2 millions in duties — Morning post för 7 febr. Ett godt Morning paper betalar i Duties årligen 15,000 £. Brittish press febr. 8.[3]

[1] Harrison och Bartleman, två af tidens mest omtyckta sångare, gåfvo tillsammans seriekonserter, »Vocal Concerts». Jfr *Picture of London for 1810* s. 261. Konserten för »the Choral Fund» på Hay-market-teatern återkom årligen.

[2] I London finnas flera gator med namnet Norfolk-street. Af dessa kan man här säkerligen endast tänka på tvänne. Den ena går från Strand ner till Victoria embankment och mynnar nu ut midt för Temple station. Den andra är en liten kort gata mellan Hyde park och Groswenor square, således midt upp i West Ends fashionablaste kvarter. Af flera skäl förefaller det också sannolikt att Geijer och Schinkel bott vid den senare.

[3] Dryga skatter fortforo att trycka den engelska pressen långt in på 1800:talet, hvaraf föranleddes mycken politisk agitation (kampen för »free press»).

Digitized by Google

Den 6:te. Såg jag för 3:dje gången European Museum.[1] Om inrättningen, se Catalogen. De stycken, som i synnerhet fästade min upmärksamhet, woro:

1. Maria med barnet af Leonardo da Vinci (en cabinett målning) Jesus leker med ett äple. -- Enkelhet och en helig oskuld råder i denna tafla. — Det är kraft och märg i utförandet, förenad med den största kyskhet.

2. Samma ämne af Parmeggiano. Barnet leker med sin mors bröst. Också en målning full af anda. Men lifligare och menskligare, om jag så får säga, än den föregående. — Mindre stränghet — mer saft och behag i penseln.

3. Ett quinligt helgon i sin andaktsöfning af Albrecht Durer. — Hon sitter i en Göthiskt Capell — läsande i en bok — figuren kysk och helig — munnen lik en nyss utsprucken ros af obeskrifveligt behag. — Men i formen mer enfald än skönhet. — Har likhet i Character med Vincis målningssätt, men han ger sina figurer ädlare former. Excecution högst finie — och con amore utarbetad — i synnerhet i rummets Göthiska ornamenter.

4. Den helige familjen med Johannes och Änglar af Dominichino -- en liten tafla — men en werklig juvel — så förträfflig är den. Scenen är utanför huset i en trädgård. Jesus sitter på marken, gudomligt lekande med ett litet kors, som han håller på att göra. — En Änglafigur. — Den brunare Johannes — klädd i skin — på knä tillbedjande bredvid. — Maria liksom anande barnets öde i den bild, hwarmed det leker, visar med ömhet och resignation grouppen åt Joseph, sin man, som med eftersinnande upmärksamhet betracktar den. — Änglar knäböjande bakom Jesus beskåda honom.

[1] »The European Museum, King street, S:t James-square, exhibits for sale a number of pictures, and frequently very fine ones. Admission to the rooms 1 s. This institution, for the promoting of the fine arts, has been established thirteen years: It contains a collcetion of paintings by the first masters, which being constantly on sale, are replaced by a succession of new ones. A private room is appropriated for the sale of such pictures and other property, as the proprietors may not chuse to have publicly exhibited.» *Picture of London for 1810*, s. 294. Detta omdöme motsäges dock af andra samtida uppgifter, som beteckna de exponerade verken som ganska underhaltiga, dåliga repliker med ståtliga mästarnamn.

Digitized by Google

5. Corregio. Cupido med sin boga. Guden står som om han nyss afskutit en pil och ser med barnslig och skalkacktig upmärksamhet efter honom — en förträfffig figur — bildad af sjelfva behagen.

6. Hvilan i Egypten af Albano. Barnet diende vid Marias bröst — Josef betracktande dem — lyfter upp ögonen ur sin bok. Änglar spela i träden och se på gruppen. Österländsk yppighet i landskapet — och i det hela en warm, skön inbillning.

7. Jesu hudflängande af J. Romano. — I en sträng och hög stil — Christi smärta och höghet. Soldaternas djuriskhet — en quinnas usla bespottande och en annans skärande qual öfwer hvad de se — allt uttryckt med största[?] sanning och Energie.

8. De skrämda Cupidonerna af Hann. Caracci — en liflig idee. —

9. Danae i guldregnet af Titian. — Hon ligger naken med ryggen till åskådaren, vändande hufvud med en reveuse och vällustig upmärksamhet för att se det nedrägnande Guldmyntet. — En amor tittar skälmskt fram bakom sänggardinen. — Man kan ej få någon fullkomligare bild af vällust, skönhet och behag förenade. — En högst genialisk tafla. —

10. 9 stycken Sibyller af Tintoretto — alla förträffliga. — De ge alla nuancer af Characteren af inspirerad andagt,

Den Cumæiska — En werkelig skönhet, sänkt i lugnt betracktande.

Den Delphiska — Uttryck af en brinnande bön.

Den Erythreiska — ålderdom — finhet — resignation. —

Den Lybiska — frantic contemplation. —

Den Persiska — vild prophetie (torr värme).

Den Phrygiska — befallande ödet. — En skön heroisk figur.

Den Samiska — rasande vild invocation (svart) o. s. v.

11. David med Goliats svärd af H. Caracci. — (En större tafla) i stor stil. — Man ser i David på en gång hjelten, den fromma, enfaldiga herden och den raska ynglingen — förträfflig. —

Digitized by Google

Här funnos ett par stora Militairiska taflor af Loutherbourg — för öfrigt observerade jag af Merland, Westall, Biggs samt landskap af B. Barker, alla i vanlig Character af Engelsk Comfort. —

Af Sir J. Reynolds fanns ett historiskt eller rättare allegoriseradt portrait af ett barn — friskhet, lif — och saft — caractern deraf.

Af Salvator Rosa funnos flera landskap i verkelig poetisk stil — och warm italiensk natur.

Af David fanns ej någon målning, utan ett kopparstick af hans Maria med barnet. — Interessant att se skilnad emellan honom deri och de gamla mästarna. Denna Maria war en vida elegantare figur. — Men åtminstone war hon hedning eller bättre en Theatralisk fransyska efter antiken — Venus ou her Couch — ett annat kopparstyck. — Men denna wällust är kall, och grann — det är ingen wärma, ingen kärlek däri. —

Vid ett Engelskt bord bjuda alle den ene den andra af hvad som står närmast. Och för den, [som] skär före, är det ingen ände [på] bjudningar och frågningar, om det behagas a brown cut, a outside or a inside on[e], the leg, the breast o. s. v. — Adcuratessen i allt detta är det märkeliga. —

Den 14 febr. är Valentines Day — ett slags festdag, då hwar och en sänder ett bref till sin Valentine, det vill säga sin fästmö — Ungdomen af båda könen sända hwarannan då anonyma skrifvelser, hwari de[n] både goda och onda sidan kunna fritt få förklara sina dagar. — Jag har hört upgifvet, att blott penny post officen i London på denna dag får för bref öfwer 3,000 £. —

Det är förundranswärdt, huru förståndigt Engelska Barn tala — Jag har sett till ex. Midshipsmen, 11 à 12 års gossar. Man talar

Digitized by Google

dem till förnuftigt, som till gammalt folk, och de iacktaga förstånd och stadga i hela sitt upförande. — Ingen bjuder till att taga någon auctoritet af ålder öfwer dem. — Detta gäller i allmänhet också om umgänget emellan Far och son. —

Den 14:de. Såg Lotteridragningen, som skedde i Coopers Hall, Basinghall Street. — Men kunde ej komma in för trängseln. — De olika charactererna af den utanförestående mängden, som wäntade att wid nästa flod kastas in genom den trånga dörrn, woro likwäl merkwärdiga nog. Der fanns handtverkaren med sin förskin om lifwet och sin hustru under armen; hon höll honom i råcken för att svala hans ifwer och dra honom ur trängseln; afsigkomna handelsmän med armbågarna bara, nedhasade skor och pudradt hår, glädjeflickor, gesäller, arbetskarlar, pojkar och kärngar utan ände, hvilka sednare i synnerhet utmärkte sig genom mod och ihärdighet i att söka komma in. — Det är än 3 Stat-Lotterier om året — Regeringens inkomst på hwardera räknas till 340,000 £. — Det lämnas ut på Entreprenade. —

I sjelfwa trängseln och owäsendet på Londons mäst besökta gator finner man mångfaldiga bevis på, huru litet fjäsk det likwäl är i all denna rörelse och på nationens tranquillitet i allmänhet. Se t. ex. en mängd formän och kuskar wänta på hwarandra för att få fri passage, och åter en mängd fotgängare wänta på dem!

Den omständigheten, att Valentines day war dagen för Lotteri dragningen, gaf anledning till en mängd puffs af Lotteriofficerna. —

d. 15:de: war på Bondstreet promenaden — som likwäl i anseende till det kalla wädret ej war särdeles brilliant — besåg en hop prints hos Ormes[1] — där ibland några kopparstycken af Sir J. Reynolds taflor. — I allt hvad jag sett af honom, hvilket är ganska litet — råder, tillika med den Engelska angenämheten i expression, mer lif (spirit) än hos de öfriga. — I allmänheten söka

[1] Daniel Orme [1766 (?) —1832 (?)], som här förmodligen åsyftas., var målare och kopparstickare. Bodde i London, »where he practised as a portrait painter in oil and miniature, and had for sitters many distinguished men of the time» (*Dict of nat. biogr.*)

Digitized by Google

Engelska artister i sina figurer mer angenämhet i hull och former, än formernas skönhet och character. — Deras figurer äro helt och hållit nationella, ej blott i sina täckheter, utan äfwen i sina fel — således ser man gemenligen stora fötter och händer på deras quinnor — i ritning som i naturen. — Både poesi och målningen hvälfver sig i detta land omkring hvad här kallas Comfort. — Portionen af Landskapsmålning, målning af husliga scener är wida öfvervägande de öfriga ingredientserna. —

I Cumberland's London Review (börjad 1809), äro recensionerna ej anonyma. —[1] För öfrigt om Critikens tillstånd i London, se Guide to the Watering places.

Burns's poemer. Se Edinburg Review N:r 26. —[2]

Det behöfs blott liten kännedom af den nyare Engelska Litteraturen för att märka, hvilken öfwerwigt den descriptiva genren af poesie har. — Den ger tillfälle för målning och för reflection, hänger i detta sista afseende ihop med mängden af Engelska Essayister i prosa — och må i allmänhet anses för nationelle och såsom ett försök att sätta välmåga och sundt förnuft i poesi. —

Det är blott torrheten och uttröttheten af detta slags angenäma och nycktra poesie, som har föranledt den nya scholan att bryta sig igenom till det vidunderliga, fantastiska, och från en angenäm och hälsosam tåreströmning drifwa Läsar [en] till bad i gråt och tjutning af känsla. — Man ser förändringen i grofvare skala på allmänhetens tycke för de sentimantala, rysliga, fantastiskt prålande pantomimerna. —

---

[1] Richard Cumberland (1732—1811), var en synnerligen produktiv dramatiker. Hans mest populära skådespel var *The Westindian* (1771). *The new London Review*, conducted by Richard Cumberland utkom med sitt första häfte i början af 1809. Den tycks ha uppnått två nummer. Jfr Inledningen.

[2] *Edinburgh Review* n. 26, Jan. 1809, innehåller en längre recension af *Reliques of Robert Burns*, i hvilken en hel del af B:s dikter aftryckes

Digitized by Google

Edinburg Review N:o 9. 1804. Recension af O'Connors Present State of Great Britain (O'Connor irisk Emigrant).[1] En god afhandling — visar att Maltus's princip om populationen låter äfwen betrackta sig serskildt i afledningarna för en öfverflödande nationell rikedom. Och att krig är en af indirecta följderna af ett öfwerflödande Capital, liksom af en öfverflödande folkmängd, och en damm mot bägges för stora tillväxt.

Edinburgh Review understår sig att tala med föracht om Tysk Witterhet — t. ex. om dess temporära anseende. Den tycks blott wara känd genom Kotzebuhe och den äckliga sentimentaliteten af Tyska Romaner. —

Den 17:de. Såg John Bull or the Englishman's fireside[2] — på Lyceum — Johnstone och Dowton spelte bägge förträffligt. —

Klagan öfwer brist på militairisk upfostran i England. — All tactick, allt hvad hör till landtjenst, importeradt och efterapadt från Tyskland. Review N:o 10:[3] Allt sedan Scottlands förening

[1] Arthur O'Connor (1763—1853) irländsk revolutionär, deltog i oroligheterna på Irland under 1790-talet. 1798 häktades han för högförräderi och hölls fängslad till 1803, då han sändes till Frankrike. Han gick i Napoleons tjänst och var de irländska revolutionärernas ombud hos denne under det Emmetska upproret. I Frankrike, där han gifte sig med Condorcets dotter, kvarstannade han till sin död.

[2] Sedan den gamla Drury Lane-teatern 1809 nedbrunnit spelade dess sällskap i Lyceum. Man uppförde hufvudsakligen operetter och farser. *John Bull or the englishmans fireside* af George Colman the younger uppfördes första gången 1803. Det var ett af samtidens allra populäraste stycken, en stor succes både för författaren och teatrarna. Colman (1762—1836) var ägare af Haymarket Theatre och har efter sig en betydande dramatisk produktion, till en del af en mycket tillfällig karaktär, där *John Bull* intar första rummet.

[3] *Edinburgh Review* n:o 10, jan. 1805, s. 451 ff., rec. af *Caractère des Armées Européennes dans la Guerre actuelle:* »much care has been taken to introduce all the brutal vigour and harshness of German military discipline wich appears better adapted to drill-corporals and sergents, than to form officers or gentlemen. No attempt has been made to make military attainment a branch of liberal education.»

Digitized by Google

med England, det sednare har vändt hela sin uppmärksamhet på creerandet af en sjömagt. --

Den 20:de febr.: besökte Mr Westmacott's och Flaxmans attelier. Den förre[1] är en Elev af Canova. — Wi sågo hos honom utkastet till Pitts monument i Westminster Abbey — af hvilket några figur hade begynt exequeras. — Ministern står i befallande ställning, Anarkien bunden wid hans fötter och på andra sidan Historien, som uptecknar hans gerningar. — Monumentet blir ej ännu färdigt på flera år. Wi sågo flera andra arbeten. Mr W. är en ung man, som visade oss mycken artighet. — Abercrombies monument i St. Paul är af honom. --

Flaxman[2] sjelf träffade vi ej, men fingo tillträde till hans attelier. — Där fanns en mängd saker under arbete — en ännu större mängd af modeller i basrelief för monumenter, som han exequerat. — Engländernas smak för sådant gör att sculpteuren ej saknar arbete, och borde längesedan ha gjort detta land till en schola för konsten, om Nationens lynne medgifvit det. — Vi sågo modellen till Nelsons monument, som ännu ej på flera år blir färdigt. Hjelten står i en ädel ställning, hvilande på ett ankare. Brittania wisar honom för tvenne barn klädda som sjömän. — En enkel och vacker idée. — Der war ett annat colossalt, ännu ej färdigt monument för Lord Howe, som skall också få sin plats i S. Paul. Hjeltens figur (klädd i sjömansdrägt) är högst lycklig. — Han står wårdslöst hvilande. Men man ser att det är en ofantlig styrka, som hvilar. — Det är hjeltens höga, anspråkslösa lugn. Det är en idealiserad Engelsk sailor. — För enkelheten, renheten i sin composition för-

[1] Richard Westmacott (1775—1856). Åren 1793—97 studerade han i Rom under Canova, återvände sedan till London, där han småningom blef en af tidens allra mest anlitade monumentbildhuggare (en hel serie minnesmärken i Westminster Abbey och St. Paul äro af hans hand).

[2] John Flaxman (1755—1826), Englands förnämsta skulptör i den neoklassicistiska riktningen, var vid denna tid på höjden af sin ryktbarhet. Han blef samma år professor vid Royal Academy. De båda monumenten öfver Howe och Nelson, till hvilka Geijer såg modellerna, finnas nu i St. Paul. — Geijer och hans sällskap tycks denna dag ha gjort en rundtur till Londons förnämsta konstnärer. För atelier-besök lades i allmänhet inga hinder; man kom in mot 1 sh. i dricks-penningar till betjäningen. *Pict. of London*, s. 316.

Digitized by Google

tjenar Flaxman ett högt beröm. Och execution tycks fullkomligt wara wärdig tankarnas förträfflighet.

Wi besökte sedermera Mr Daniell[1] (den yngre) — en artist, som länge upphållit sig i Indien och målat landskap efter indisk natur. — Han har utgifvit vuer öfwer London, graverade — och af förtjenst. —

Derifrån gingo [vi] till Mr. Westall,[2] en berömd och populär Engelsk Målare, och ehuru vi ej fingo se honom sjelf, gafs oss tillträde till hans målningar. De äro werkeligen caracteristika af Engelskt konstsinne, som sällan höjer sig öfwer det blott angenäma och comfortabla. Där funnos flera stycken, lyckligt utförda i denna character. — Han hade äfwen höjt sig till fantasiens högre regioner, men där öfwergår hans konst antingen till ett löst, skiftande spel af färgor för ögat, till ex. i det stycket, som föreställer Venus hvilande i en lund, eller till en ynkelig sentimentalism, på en gång gigantisk och svag. Där fanns t. ex. en målning af en gammal Bard, stormen tofvade till hans hvita hår och skägg på det mäst obarmhertiga sätt och hans hand sträcktes åt skyn med en så våldsamt desperat spänning, som om han i ett slag på sin harpa ville gnugga sönder den emellan sina fingrar. — En löjlig figur! Min följe slagare hade rätt att under löje utropa: men sådant är ej fasoner! Där fanns äfwen en helig familj — Maria med barnet, hvilande på strå i ett stall. — Det såg rätt trefligt ut — och jag vet ingen reson, hwarför man ej kunde ge ut ett kopparstick deraf, hänga det i fönstret af en bod och skrifva The Farmer's stable eller någon annan inscription af Engelsk comfort inunder stycket. —

Den 22:dre: beråg rummen i St. James's palats. — Man kan ej föreställa sig någon ting inelegantare och otrefligare än dessa små stat-rum utan möbler och utan annan prydnad än de väfda Tapeterna. — Den käring, som visade rummen, satt innan för den så kallade privy chamber — i ett rum, som förr hade warit ett Statbedroom — hon satt där och lagade orent linne. —

---

[1] William Daniell (1769—1837) målade hufvudsakligen indiska motiv.

[2] Richard Westall (1765—1836) var hufvudsakligen akvarellist och bokillustratör, gravör.

Digitized by Google

Derifrån gingo vi till Christie's bekanta auctionsrum i Pall-Mall.[1] — Goede[2] berömmer hans vältalighet. — Vi hörde den ej, men hade så mycket större skäl att beundra hans upmärksamhet. — Han stod i en slags Chateder — köparne rundt omkring — alla bud gjordes genom en hviskning på långt håll, en nick på hufvudet. — Allt war tyst — ingen röst hördes utan auctionistens. — Man måste utbrista med fransosen om Engelsmännerna: Il faut avouer, que ces mess:rs là ont un grande talent pour le silence! —

Det är med Engelsmännernas konstsinne i musik, som i målning. — Det angenäma, behagliga, lättfatteliga i melodi och harmoni är deras sak. — Derföre äro wisor, Ballader, Glees[3] m. m. populär musik (om sådant säga de: Ah what a sweet thing!). — Deri beundrar man naturen. — Men man har ej begrepp om en konst, som är enkel och stor — Och tillika med smaken för det angenäma har deras själ derutöfwer blott rum för beundra af det blott konstfulla — öfwerwunna swårigheter* — lopp — driller — cadencer m. m. *Hur lätt Engelsmännerne beundrar det i stället för konst, kan ses af Master Bettys historia.[4] —

En Mr Gale Jones, Manager af en debating society kallad British forum hade upgifvit till ämne för debatt Yorke's insisterande

[1] Christies världsbekanta auktioner började 1766 af James Christie (the elder), som dog 1803 och då efterträddes af sin son James (the younger), hvilken således åhördes af Geijer. Han var dessutom författare af åtskilliga skrifter i antikvariska ämnen.

[2] Goede, Chr. Aug. G., tysk rättslärd, gjorde 1802—05 en resa i England. Utgaf däröfver en resebeskrifning, som blef bekant och äfven öfversattes till svenska. (Stockholm 1813—15.)

[3] Glee, en två- eller trestämmig sång, vanl. utan ackompanjemang, till en glad text, ungefär motsvarande våra sällskapsvisors från slutet af 1700-t. Som upphofsman till denna specifikt engelska genre uppges Th. A. Arne (f. 1710).

[4] William Betty, master Betty, äfven kallad the young Roscius, uppträdde första gången vid elfva års ålder på en offentlig scen. Tretton år gammal spelade han på Covent Garden och satte hela London i uppror, så att militär måste utkallas för att upprätthålla ordningen. Han uppträdde i alla de största rollerna och höjdes af kritiken till skyarna. Efter att hafva förtjänat en storartad förmögenhet, drog han sig adertonårig tillbaka 1808, för att sedermera endast då och då visa sig på scenen.

Digitized by Google

på the standing order under inquiry into the Walcheren Exped. och på vanligt sätt genom anslag på gatorna låtit kungöra, att sådant war ett brott mot Folkets rättigheter. Han blef upkallad för Parlamentet af Mr Yorke och af Parlamentet sänd till Newgate, emedan han enligt bill of Rights begått inbrott i husets privilegier. — Sir. Franc. Bu[r]dett tog sedermera hans försvar och sökte bevisa att parlamentet ej hade några sådana privilegier.[1]

Det är löjligt att i papperen läsa Lord Sidmouth's vote i house of peers — han vill med all gevalt wara ledare för ett tredje parti, emillan det ministeriella och oppositon — och faller i den mäst orimliga moderation i sin kurs emellan dessa bägge klippor.[2] Se The day 23:e febr.

Garrick was the great promoter of that taste for the early Dramatists, particularly Shakspeare, which Kemble struggles to uphold.* Macbeth — Mother Goose efterpiece, — Macbeth pantomime, — Werthers lidande — pantomime[3], — för stora Theatrar — förlorad mimik — skrik — Elliston's för winst bårtslösade talanger *Cum-

[1] John Gale Jones var en sedan de oroliga åren på 1790-talet mycket känd radikal agitator, ifrig deltagare i Corresponding Society, nu innehafvare af en af tidens många debating clubs, med det klingande namnet British Forum. Där hade man diskuterat frågan »hvilket som vore en större skymf mot folkets känslor, Yorkes yrkande om åhörarnes aflägsnande eller Windhams (en annan tory-representants) utfall mot pressens frihet». Båda sakerna blefvo lika enhälligt fördömda och beslutet afficherades. Gale Jones dömdes nu till fängelse. Detta uppkallade Burdett, som efter en principiell utredning af husets privilegier, hvilka enligt honom gåfvo det skydd mot kronan och lorderna, men ingalunda domsrätt öfver samhällets medlemmar, yrkade Gale Jones frigifvande. Hans förslag erhöll efter en debatt, hvari han ej fick stöd af någon bland whigs ledande män, endast 14 röster. Burdett införde då i Cobbets Weekly Political Register ett ytterst aggressivt uttalande mot underhuset, hvilket ledde till åtal och dom för brott mot husets privilegier. Omständigheterna vid utförandet af husets beslut, Burdetts motstånd och oroligheterna därvid har Geijer utförligt skildrat i brefven hem. Jfr Schück, *Bref* s. 140 ff.

[2] Henry Addington, lord Sidmouth (1757—1844) tillhörde ursprungligen Pitts närmaste anhängare. Vid dennes första tillbakaträdande (1801) öfvertog han regeringen och bibehöll sin ställning till 1804, under hvilken tid han bl. a. slöt freden i Amiens. Han tillhörde Pitts andra ministär och äfven Grenvilles. Vid denna tidpunkt stod han fri och förfogade öfver ett troget parti i underhuset, hvilket gjorde honom inflytelserik och fruktad. Han intog en rätt ostadig mellanställning och skildras som en mindre betydande statsman. Hans af Geijer åsyftade »vote» gällde den spanska krigspolitiken, där han äfven intog en mellanställning.

[3] Det var modernt att arrangera pantomimer af den »stora» repertoarens stycken.

Digitized by Google

berland i Lond. Rev. N:o 3. — sentencer i nyare Dramer — talte liksom utom rollen — direct till åskådarne med höjd röst. — The Westindian. —

No performer ever fashioned himself more studiously on reflection — and where I think him open to Criticism is, when he suffers that reflection to be seen in the representation, which should precede it — Cumberland ibid. om Kemble. — Hans remark på Kembles och Garricks action i scenen med Ophelia to a nunnery! — Kemble är där snarare stel — Hamlet is the touch-stone of versatility — Kemble succeeds in most part — Garrick alone in all. In Kemble we can boast of a performer more deeply scientific, more laborious in his profession than is to be found in the annals of the Britt. Theatre. ibid: — Hans omdöme om Elliston[1]: an happy versatility without depth of study — carelessness of a spoiled genius.[2] —

The general voice has cried for originality and originalitet had been poured into the market. The flowery prettiness of the Della Cruscans, the strange ordours of German sentimentalists, the horrors of spectral poets, the trifles of nursery versifiers, the rude genius of the Minstrals, the morality of the methodistical novellists, all were receiwed with Enthusiasm. Lond. Review N:o 3. Orsaken till ifwern för Campbells Gertrud, som war utskriken af de nyhetsledsna för att bli ett nyfödelse af gamla scholan.[3]

Interessant att se Mrs Inchbald ej vilja medge, att Shakspeare är rörande — nog rörande.

[1] R. W. Ellistone (1774—1831) en af tidehvarfvets mest uppskattade aktörer. Han tillhörde under större delen af sitt lif Drury Lane-sällskapet, men hade vid denna tid egen trupp, som spelade, efter hvad som synes, hufvudsakligen lättare gods på Surrey Theatre. Af samtida skildras han som en synnerligen mångsidig och skicklig skådespelare.

[2] Alla dessa lösryckta satser äro af allt att döma minnesanteckningar ur en teater-artikel i Cumberlands *London Review*. Geijer citerar här n. *3* af London Review; måhända beror dock detta på felskrifning, ty British Museum äger endast två nummer af tidskriften. Se *Catalogue of printed books*. Periodical publications, III (1899), sp. 859.

[3] Ofvanstående är tydligen ett referat af en Cumberlands artikel om Campbells 1809 utkomna *Gertrude of Wyoming*, hvilken väckte betydligt uppseende. Campbell hade grundlagt sin ryktbarhet genom *Pleasures of Hope* (1799), hållen i fullkomligt ren stil. *Gertrude* är en amerikansk idyll, tydligen gjord under intryck från Chateaubriand, och hör till den litteraturart, som står på gränsen mellan klassicitet och romantik.

Digitized by Google

Slutremarken i Lond. Review öfwer Mrs. Inchbalds British Theatre[1]: As the manners of the age are no where so faithfully exhibited as on the stage, the chonological order of these plays offerds a striking picture of the preponderance of commercial interest within half a Century. The fine Gentlemen of the Stage were formerly men of family and landed fortune, and Love and gallantry furnished the catastrophes of the piece. — At present both the man of virtue and the man of intrigue are taken from the counting-house. — The difficulties in the 4 first act originate from a mined a fortune and in the 5:th the god of wealth appears to solve the nodus in the shape of an unexpected will or the arrival of a rich relation from abroad.—

Ehuru Howard war Engelsman, äro likwäl fängelserna i London på långt när, hvad de borde wara.[2] — Alla äro för små och nästan altid upfylda till trängsel. — Mer än 600 fångar kan ej sammanhopas i Newgate utan att smittsamma sjukdommar där utbryta. En gång för flera år sedan woro där på en gång 800. Följden blef Epidemie innom fängelset. — Ett annat ondt är, att de anklagade och de dömda äro blandade om hwarannan. — "Jag har ryst att se gossar af 12, 13, 14 år för månader instängda i samma gård (yard, där äro 3 sådana innom fängelset — 2 för män — 1 för quinnor) med de mäst förhärdade och oförbätterliga missgerningsmän." Sir Rich. Phillips on the office of Sheriff. — Han är bokhandlare och bemödade sig på ett berömwärdt sätt att förminska oordningen i fängelserna under den tid, han war Sheriff.[3]

— Cumberlands London Review begynner med 1809. —

Fox's Historia är blott ett wårdslöst fragment.[4] — Brist på

[1] Elizabeth Inchbald (1753—1821), började sin bana som skådespelerska, men vann sin egentliga ryktbarhet som författarinna af romanen *A simple story* (1791). Åren 1806—1809 utgaf hon samlingsverket *The British Theatre* i 25 vol., upptagande den engelska dramatikens mest populära alster från Shakespeare och nedåt. Hvarje stycke var försedt med inledning.

[2] John Howard (1726?—1790) den bekante filantropen och författaren till det epokgörande arbetet *State of the prisons in England and Wales.* (1777).

[3] Richard Phillips, bokhandlare och revolutionär, publicist, utgifvare af *Monthly Magazine.* Som sheriff i London (1807) verkade han i synnerhet kraftigt för fängelsens reformering.

[4] Efter Fox' död utgaf hans vän lord Holland 1808 hans arbete *A history of the early part of the reign of James the second; with an introductory chapter.*

Digitized by Google

precision i styl och tankar är dess stora fel. — Talaren, wan att genom ögnablickets inspiration hänföra åhöraren, förgäter att ett werk, som är underkastadt Läsarens lugna pröfning, fordrade nograннare omsorg. — Detta fragment skall likwäl altid interessera, så wårdslöst det ock är. — Det syns, att det har den oskattbara fördelen, att wara skrifvet af en statsman, ej af en blott boklärd. — Det är ingen Hume, som med all sin förtjenst ej skref en Historia, utan en ett resonneradt försök öfwer Historien. Fox kan berätta och ge lif åt sin berättelse — och hans eget intresse blir läsarens. — Hvem kan läsa berättelsen om Argyle's rebellion och död utan att röras? —

Om Society for arts, manufactures[1] etc. Se Picture of London. — Den 24 febr. besökte rummen — Det rum, där societeten samlas, är prydt af målningar i stor scala af Hr Barry. De äro här mycket berömda, men i sanning föga berömwärda. — Orpheus undervisande vildar sitter — men i en så illa wald ställning, att den förefaller lik en oskicklig Dansmästares. — Den ideen att låta floden Thames, i en annan målning, i sin char följas af de berömdaste Engelska Admiraler, som simma omkring honom i najaders sällskap, är i sanning utsökt. — I nedra rummen är en högst interessant samling af mechaniska modeller.

R. Hon William Drummond's Academical Questions. London 1805. Se Edinb. Rev. 1805 N:o 13.[2] — Det enda nya meta-

Jfr rec. i *Edinburgh Rev. n:o XXIV, july 1808*, där man återfinner till stor del G:s synpunkter härofvan. Så t. ex. heter det s. 285 — — — a certain tone of debate is frequently assumed, wich savours more of the orator than the historian — — — Those argumtative passages are evidently more akin to public speaking than to written composition. Jfr äfven s. 272 o. 299.

[1] Den ännu existerande Society for the encouragement of arts, manufactures and commerce sysslade, som namnet anger, med uppmuntrande af nyheter i dessa grenar. I dess samlingslokal i Adelphi, ett stort praktrum, hade historiemålaren James Barry (1741—1806) målat sex väldiga fresker, hvilka skulle illustrera kulturens framsteg i enlighet med hans sats »that the attainment of happiness, individual and public, depends on the cultivation of the human faculties.» Den första målningen i serien föreställer människan i naturtillståndet, den sista det tusenåriga riket. Om Barry jfr nedan s. 103.

[2] William Drummond (1770?—1828) vetenskapsman, diplomat. Han började som historiker, öfvergick sedermera till politiken och var bl. a. ambassadör i Konstantinopel. Utom sina *Academical Questions* (jfr *Edin. Rev. n:o XIII, oct. 1805*) publicerade han ett poem i blankvers om Odin (1817) m. m.

Digitized by Google

physiska verk, som jag råkat på. Det är skrifvet med mycken lärdom och sysselsätter sig enligt Berkeley och Hume's sceptiska grundsatser att vederlägga den råa, dogmatiska materialismen, så allmän hos Engelska och scottska philosopher. — Hans hufvudskäl är, att allt hvad vi bli warse är egl:n wår egen känsla. — Således förswinner subtance och materia. — Kant handterar han enligt Recens:tens uttryck med liten ceremonie och respect. —

Höflighet hos Engelska Tradesmen. —

I det parlament, som föregick det långa parlamentet, låfvade Carl 1:th house of Commons ej blott på en prins's utan på en Gentlemans ord, att de skulle få fortsätta sina öfwerläggningar, om de blott först ville ge honom subsidier. Hume, Hist.

Hume, Hist: Carl förnyade 1633 sin fars Edict om tillåtelsen för lekar och lustbarheter på söndagen, för dem som bevistat Gudstjensten. — De puritanska prästerna nekade läsa opp Edictet efter Gudstjensten och blefvo straffade med afsättning eller suspension.

De präster, som läste Edictet, blefwo sedermera, då det långa parlamentet samlades, afsatta. —

— Det är från dessa puritanska principer, som ännu Söndagen är så mörk och bedröfvelig i detta land.

I äldre tider walde Engelska kungar sina ministrar efter behag, utan afseende på deras inflytelse i parlamentet. —

Carl 1. war den första, som måste i sitt wal ge akt på dem, som genom opposition i parlamentet skaffat sig inflytande. Så blef Strafford minister. Hume. — (Olyckligtvis valde han dem ej förr, än de genom ett förment förräderi mot nationen, genom affall från förra grundsatser förlorat i parlamentet allt förtroende).

I reformationstiden war den religieusa Enthusiasm tillika Enthusiasm för frihet, republicanism. — Franska revolution har skilt frihetens sak från Religionens, och methodister i England, nya Catholiker i Frankrike, Hernhutare i Sverige ha slagit sig på Despotismens sida. —

Digitized by Google

Den ytliga kännedom, det förakt, som man i detta [land] finner af Tysk Litteratur, wisar sig bäst just hos dem, som påstå sig äga kunskap om den. — Se Recensionen af Lichtenbergs' Vermischte schriften i Edinb. Rev. N:o 6. — Där är beröm för Lessing, Garve Goethe, Herder. — men gifvet snarare som en indulgence och åtföljdt af den barmhertiga anmärkning, att Tyska Litteraturen först för 50 år sedan upsteg ur det grofwaste barbarie. — Schiller är satt vid sidan af Kotzebue!! —

Denna Review är wisserligen på det hela skrifven både med talang och kännedom. — Men med sina stora och så kallade philosophiska utsigter skryter den — och detta skryt är rätt stötande. — Dess affecterade förakt för antiquarisk lärdom, ord-Critik m. m. är polemik mot Engelska Lärosäten, där de lärda språken äro en hufvudsak.

Den Engelska ideen af en Scottsk philosoph: A personage with little or no deference to the authority of great names, of received opinions or existing institutions; acute, systematical, irreverent towards Classical Litterature, — rather indefatigable in argument, than patient in investigation, vigilant in the observation of facts, but not so strong in their number as skilful in their application. — The seem to take pride in the name Scotch School and are eager in claiming discoveries — Edinb. Rev. N:o V.[1]

Den 7:de: hörde Catalani[2] för första gången — och det war äfwen första gången, som jag hördt sång till en fullkomlighet, som ej blott upfyllt alla mina fordringar, utan wida öfwerträffat dem. Hennes röst förenar i högsta grad styrka, vidd och behag. Alla Mechaniska swårigheter äro så öfvervundna, att man ej märker dem, att man

---

[1] Förekommer i *Edinburgh Review* V, oct. 1803 s. 156 i en rec. af Millar: *View of the english governement from the settlement of the Saxons in Britannia etc.*

[2] Angelica Catalani (1779—1849), tidens kanske mest berömda sångerska, kom 1806 till London, där hon uppträdde på Kings Theatre till 1813. Hon åtnjöt en oerhörd popularitet och engagerades för kolossala summor. Hennes röst beskrifves som »transcendent», men hon syns ha i rätt hög grad hängifvit sig åt briljerande med en utomordentlig teknisk kapacitet. Uppträdde med oerhörd framgång i Stockholm 1827. Operan »*Il fanatico per la Musica*» är af den tysk-italienske kompositören J. S. Mayer (1763—1845).

Digitized by Google

glömmer den mäst förwånande konst för känslan, som talar igenom den. — Öfverwunnen swårighet är förtjenst, som Catalani är för förträfflig att berömmas för. — Det är andan och lifvet i hennes execution, som är det förträffliga. — Det är ej execution, — det hon exequerar, componerar hon. Så fullt hennes egendom tyckes det wara, och med en så lefwande originalitet öfverlämnar hon det åt åhöraren. — Operán war Comisk. — Il Fanatico per Musica — likwäl hade hon tillfälle att låta höra sig i flera situationer af olika Caracter, och hennes talang tycks wara universell till en förundranswärd grad. — Hennes utseende är ädelt, uttrycksfullt och hennes action af samme caracter. Jag såg henne sedermera på sjelfva Theatern och i sitt rum. Hennes figur förlorar ej på nära håll — och hennes röst är äfwen i tal ovanligt sonor. — Hon talte med en slags ledig öfwerlägsenhet och en ädel liflighet — öppen och uttrycksfull, sådan som man älskar att finna Konstnärs Caractern i allmänhet, tycktes äfwen hennes wara. — Naldi är god sångare och förträfflig Comisk acteur. —

Engelska Constitutionen har äfwen den fördeln, som bör tillhöra en fri stat, att den aldrig är färdig, fullständigt bestämd, att den altid är i werket. — Constitutionens praxis är dess regel. — Man åberopar sig på dess anda — där ej bokstafwen säger någon ting. — Detta beständiga utvecklande, detta utvidgande af sina principer medger ej Const:n uttryckeligt. — Men dess anda säger det. Denna anda är allmänna opinionen — det lifgifvande i Englands Const:n, som är det lefwande exemplet, att andan gör Const:n och icke Const:n andan. Se i anledning heraf några interessanta anmärkningar i den Debatt i underhuset d. 6 Mars, då Censuren på L. Chatams conduct voterades.[1] —

[1] Debatten den 6 mars, af hvilken Geijer ledts till dessa reflexioner om konstitutionen, rörde lord Chatham, befälhafvaren för Walcheren-expeditionens trupper och vid tillfället krigsminister. Han hade begagnat sig af sin ställning som sådan att till konungen öfverlämna en hemlig rapport öfver sina åtgöranden som befälhafvare, sålunda nonchalerande den officiella vägen och sina kolleger i regeringen. Oppositionen i underhuset gjorde en häftig attack, som resulterade i ett fördömande af lordens inkonstitutionella handlingssätt och tvang honom att afgå. Under debatten gjordes från flera håll en del

Digitized by Google

Lärosäten där de lärda språken äro hufvudsaken. — Men huru uselt och ytligt är ej omdömet om Runkenius[1] t. ex. — De förstå ej, att dessa så kallade småsaker, denna ord-Critik, m. m. i en skicklig hand kan leda till vigtiga uptäckter och till förstörande af sekelgamla fördomar, — Se Wolf! om Homerus! —

Recension af Villers Philosophie de Kant i Edinb. Rev. N:o 2[2] Hela Rec. kunskap derom är hämtadt ur detta werk; och då man känner, huru litet philosophiskt wärde det har, kan man ej vänta mycket af Critiken deröfwer. — Hume's scepticism, som Rec. känner och erkänner för oöfvervinnerlig genom argument, ger honom den enda tillgång till Kants system. Men han älskar mer att dra sig ur swårigheten genom det skottska favorit ordet: common sense. Kant anklagar han för Dogmatism — och inconsistence att vilja stödja sig derpå, då hela hans philosophie går ut på att nedslå den. —

Om den idee, som ligger utom erfarenhet, om en idee med realitet i sig sjelf, som ledde Kant i sina undersökningar, har den Skottska philosophen ej den ringaste aning. — Och i hela hans critik öfwer denna Philosophie skymtar ej fram ett enda philosophiskt begrepp. —

Den 9:de hörde åter Catalani på ConventGarden i en Selection from Messiah and other sacred oratorios of Handel's. Hon sång 2:ne arier af Handel. Deri lyckades hon minst af allt,

principuttalanden. Geijers reflexioner synes vara åtminstone delvis citat ur ett inlägg af mr. Adam, säkerligen William Adam (1751—1839) jurist och politiker, en af Fox' närmaste anhängare, deltog i Burdetts affär, särskildt uppskattad som konstitutionell auktoritet.

[1] David Ruhnkenius (1723—1798), född i Tyskland, kom vid unga år till Leyden, där han 1761 blef professor. Han var ett af den nederländska filologiens största namn under dess blomstringsperiod, utmärkt på samma gång genom sin oerhördt mångsidiga filologiska lärdom och sin i alla afseenden fint humanistiska bildning. Wolf tillägnade honom sin Prolegomena (»principi criticorum»): Han inlade stora förtjänster om Plato-filologien. Yttrandet härofvan bör tydligen hänföras till den gängse liberala kritiken af det engelska universitetssystemet med dess starkt klassiska läggning.

[2] Charles-Francois Dominique de Villers (1765—1815), fransk emigrant, som genom sina skrifter verkade för kännedomen af tysk litteratur i Frankrike. Hans *Philosophie de Kant* utkom 1802. Rec. i *Edinb. Rev.*, n. 2.

Digitized by Google

hvad jag hört från henne. Det är ej hennes stil — eller också måste hon bequäma sig efter Engelska allmänheten, hwars favorit sångare vanligtvis mörda den höga och alfvarsamma melodien i dessa arbeten genom granlåter. — Det war henne angeläget att vinna publiken genom sin konst, ty hon firade nu egl:n sin försoning med John Bull efter O. P. kriget. Hon emottogs med Enthusiastika handklappningar, och om i början någon sträf hvisslande stämma hördes här och där, så kände[1] hon Orphei konst att genom sången tämja bestar. — Allmänhetens indignation vid dessa enskilda, glest spridda hvisslingar röjde sig ganska starkt. — Och Herrar O. P., som för 3 månader sedan skreko No Catalani! svängde nu sina hattar lustigt till hennes ära. — Hvarför också en af brödralaget, som ännu bibehöll sina O. P. principer, skrek från de öfre Boxerna: For shame, John Bull. For some months since you roared out: No Catalani! Now the fellows are huzzaing her and throwing their hats up. I say D-m her ... och dermed gick han. Catalani slutade med en italiensk aria af Pucita[2] — där war hon i sitt element. — Man kan ej föreställa sig en execution med mer konst och Genie — i snabbhet i lopp och passager öfverträffas hon ej af något instrument — och med största färdighet och säkerhet löper hon Chromatiska scalan upp och nedföre — i ganska hastig rörelse. — Braham söng — och jag war med honom rätt nöjd. Det är en förträfflig röst. Han sjunger med känsla och energie — och har den skickligheten att altid låta orden distinct höras. — Skada! att han förderfwar sin sång genom ett syndigt slöseri med grannlåter! —

Den 15:de. Såg Cooke spela Falstaff och Kemble spela Hotspur i 1:st p. of Henry the 4. — Kemble's spel war ett nytt bevis på det studium, hvarmed han behandlar sin roll — Kemble's konst har gjort honom till en större acteur, än han war ämnad till af naturen. — Cooke tycks just wara motsatsen. — Samma afton såg jag begynnelsen af en boxing Match i Lobby'n. — Genom allmänheten af denna öfning och tillika den skicklighet, hvar Engels-

[1] Öfversrt.: viste.
[2] Vincentio Puccita (1778—1861) italiensk operakompositör.

Digitized by Google

man har tillfälle att förwärfwa sig i att tala publikt, få trätor här en viss method; både slagsmålet och ovettet har sina reglor, och jag har ofta beundradt den köld, hwarmed de iacktagas.

I allmänhet ser en opartisk åskådare äfwen i Engelska bullersamma, laglösa upträden mer känsla af lag och rätt, än i mången lag på andra ställen.

D. 17: hörde Catalani i samma comiska opera, som förr är nämnd. Musiken, som är rätt nätt, skall wara af Meyer. —

Den 23: hörde ett oratorium på ConventGarden eller rättare ett urval af andelig musik af Handel, Mozart, Haydn samt några Engelska Compositörer. Catalani sång som vanligt förundranswärdt. — Några Chörer och ett par arier ur Skapelsen gåfvos — Braham skämde fullkomligt bårt sin genom broderier. Chörerna togos i allmänhet långsammare än i Sverige. — Ett gudomligt stycke war ett recitatif med aria ur Jephta af Handel, förträffligt sunget af Braham. (Deeper and deeper still etc.)

Händels sång är ett exempel på huru mycket en skicklig konstnär kan uträtta genom Declamationens sanning, — recitatifver, arier med det enklaste accompagnement, ofta blott med Bas, göra likwäl en stor effect. Declamationen är sångens teckning. Harmonien dess colorit. Nyare målare äfwen som nyare musici tvingas af sin andeliga fattigdom att söka för mycken effect genom denna sednare. —

Braham är en werklig Engelsk sångare, en förträfflig sångare af musik i Engelsk smak. Denna smak söker i sången ej en characteristik melodie eller declamation, den fordrar blott att melodien skall wara enkel, angenäm för örat och så obestämd, att sångaren må få pryda den oskadt efter sitt eget tycke. — I detta afseende är Engelsk smak i musik fullkomligt lika Engelsk smak i målning. — Den sinligt angenäma, det behagligt colorerade eller — en grad högre — det ömma, rörande är den skönhet, man for-

Digitized by Google

drar. — Character fattar man blott som carricatur (se carricaturbodar, hör populära sånger!)[1]. —

Glucks operor skulle här ej senteras. — Samma smak igenfinns i Engelska poesien, om jag undantar dess äldre Heroer. — Engelsmännernas sunda sens commun igenkännes äfwen i deras Konstsinne. Detta sednare är inskränkt och kanske slött, men det är förhärdadt af inga fördomar. — Det är sundt, så långt dess förmåga går och i intet afseendet dogmatiskt stelnadt, utan öppet, anspråkslöst och opartiskt. — De äro i detta afseende långt bättre än fransoserna. — Det behagliga är en egenskap af det sköna, men det spitsiga, epigrammatiska — quickhet med pretension på känsla hör aldeles ej dit. — Den ena smaken är rå, den andra bildad, men falsk och så mycket ohjelpeligare. — Det simpla, råa Engelska Konstsinnet träffas af Energien och det sublima i kyrkmusik, och all musik i sträng stil så mycket, att denna genre kan anses här ha burskap. — För öfrigt är det utan tvifvel, att Handel dertill war förnämsta orsaken. — Den consequencen att låta binda sig genom prejudicater (precedents), heligheten af hvad som en gång blifvit gilladt bruk, är ett charactersdrag hos nationen, som man igenfinner ifrån dess parlaments- till dess musiks Historia.

Den 24: hörde Catalani i en ny Serious opera. — Hennes sång, hennes action, allt är ingifvelse — och hennes genie ger lif åt de trivialaste saker. — Musiken till denna nya opera (Atalida) war här[?] componerad af Guglielmi[2] — Compositeur h. t. för härwarande opera — piecen war klen och musiken högst usel. —

Den 26:te: reste ifrån London i Schinckels sällskap till Bath. — Första natten lågo vi i Windsor, som wi då för andra gången besökte, den andra i Marlborough.[3] — Det sednare har ingen ting annat merkwärdigt, än att The Castle Inn, där vi bodde, fordom warit Duke

[1] Öfverstr.: eller högst som natur, ej idealiskt.

[2] Pietro Carlo Guglielmi (1763—1827), son till Pietro Guglielmo, den neapolitanske operakompositören, kom 1810 till London. Han uppges ha arbetat helt och hållet i faderns stil.

[3] Marlborough, beläget 76 miles från London. Var innan järnvägarnas tillkomst en viktig knutpunkt på landsvägen mellan London och Bath. Slottet är numer förvandladt till skola.

Digitized by Google

of Sommersets palats — och dess utseende behöfwer ej blygas för benämningen. — The Avon Canal vid Hungerford — Baracker deromkring. — Ifrån Marlborough vidtaga de så kallade Wiltshire Downs, och landet har ett ofrucktbart utseende.[1] — Ifrån Calne (en liten smutsig stad, där man passerar öfwer Wilts and Berks Canal) blir landet wackrare — och rikedomen af utsickter till tager, ju närmare man nalkas Bath. — De gröna kullar, emellan hvilka Avon ormar sig fram, göra en högst vacker tafla. —

Den 27:de: kommo till Bath kl. 2 e. m. — Det är ej nu så fullt som sist. Den andra, mindre saisonen begynner ej förrän i April. —

Den 29:de: läste The lay of the last Minstrel, som gjort Epok i den nyare Engelska Poesien och redan uplefvat, jag tror, till 10:de uplagan. Det är ej annat än ett sammelsurium af lösa, groteska bilder — målade i en piquant colorit, men utan märg, utan character och sammanhang. — Allt är löst och obestämdt — versen sjelfsvåldig — stanzen irregulär. — Auctorn har vunnit sin originalitet för godt köp. Ty han har ålagt sig ej ett enda band. — Nyheten af maneret kan för ett ögnablick interessera. — Men jag kan ej se, att någon högre förmåga behöft beswära sig med denna skapelse än den, som är tillräckelig att tillverka Rinaldo Rinaldini eller ett dylikt foster. —

I would venture to call politeness benevolence in trifles etc. A better place, a more commodious seat, priority in being helped at table etc., what is it, but sacrificing ourselves in such trifles to the convenience and pleasure of others? And this constitutes true politeness. It is a perpetual attention to the little wants of those, we are with. — Bowing, ceremonious, formal compliments, stiff civilities will never be politeness. — That must be easy, natural, unstudied, manly, noble — Lord Chatam's Letters to his nephew

[1] Wiltshire är i alla riktningar genomskuret af små floder, bland hvilka den här omtalade Avon (The lower Avon), samt äfven i stor utsträckning kanaler. Landet är relativt ofruktbart, och en stor del af den steniga kalkgrunden begagnas för boskapsskötseln.

Digitized by Google

Thomas Pitt, afterwards Lord Camelford, then at Cambridge. —[1] Detta är tillika en god beskrifning på Engelsk höflighet. —

Specimens of the early English Poets, to which is perfixed an Historical sketch of the rise and progress of the English poetry and language. — by George Ellis, Ed. 3:d. 3 v. 8:o.[2]

Hwad Fransoserna[s] kalla Courtoisie, Gallanterie brukas här ej emot fruntimmer — i de cirklar, som bibehålla rätt Engelska seder. — Gallanterie i upförande mot en Dam anses som ett tecken till allfwarsamma afsikter på giftermål.

I många afseende[n] är Edinb. Reviews pedantiska arrogants aldeles odräglig. — Med det lättsinnigaste förakt i werlden affärdas ett sådant werk som Lessings Nathan der Weise, och med triumph förkunnar Rec:n, att då sådana werk kunna i Tyskland anses för mästerstycken af stadgad reputation, oacktadt alla allarmerande symptomer, skilnaden emellan Engelsk och Tysk smak är dock ännu märkelig och låfwärd. —[3]

Två kärngar, den ena 88, den andra 86 år, som hade i 60 år warit intima wänner, kommo för [en] härfwa garn i en träta, som från skälsord öfwergick till slagsmål. Då de woro utmattade, kom man öfwerens om en ordentlig kamp med käppar följande dagen.

---

[1] *Letters written by the late earl of Chatham to his nephew Thomas Pitt, Esq. (afterwards Lord Camelford) then at Cambridge.* Göttingen 1805, s. 36.

[2] George Ellis (1753—1815) skönlitterär författare, diplomat. Var en af grundarne och hufvudmedarbetarna i Pitts *Anti-Jacobin.* Senare stod han Scott mycket nära och var under många år hans ifrige korrespondent. Hans *Specimens of early english poetry* utkom första gången 1790, en historisk inledning tillkom 1801. Det är en antologi, som sträcker sig från 1200-talet till slutet af 1700-talet. Rec. af Walter Scott i *Edinb. Rev. n:o IV:* 151.

[3] Yttrandet förekommer i n. XV, s. 154. *Nathan der Weise* utkom 1805 i engelsk öfversättning af Taylor. Ed. Rev:s recensent behandlar det klassiska dramat med mycket ringa vördnad. Bl. a. opponerar han sig mot Lessings toleranta religiösa uppfattning såsom alltför indifferent. Han sammanfattar sitt omdöme sålunda: »the author has contrived most ingeniously to produce a drama, wich has all the levity of comedy, without its wit or vivacity, and all the extravagance of tragedy, without its passion or its poetry».

Digitized by Google

The bellman of the town was employed to announce the affray. The old Women, after beating each other most unmercifully, were at last, by interference of Magistrates, separated. Statesman 2 April 1810.

Sir Francis Burdetts Letter and Argument. — Account of the disturbances in London the the 7. 8. 9th of April.

Den 7:de April: lämnade Bath och reste till Bristol. — Landet härligt och wackert. Wägen går somoftast bredwid Avon. Wi foro förbi ett messingsbruk, en kolgrufwa och många Gentlemens' seats. — På Bath-wägen kommer man i Bristol öfwer en Tackjerns brygga öfwer Avon, 60 fot lång. — 6 Bågar, hwardera gjuten i ett stycke, upbära bryggan. — De äro gjutna i Coolbrookdale. — Bristol är hwarken gladt eller elegant till sitt utseende. En mängd hus äro af ett serdeles gammalt och oansenligt byggnads sätt. — Flera kyrkor äro af hög ålder och i Göthisk stil. St. Mary Redcliff är i detta afseende den merkwärdigaste. Cathedral kyrkan har ett godt orgelverk och en god choeur. Här finnes en mängd välgörande inrättningar. Bristolboarne ha i detta afseende en lika så hög reputation som för ordentlighet, industrie och redlighet. —[1] Här finnas två stora glasbruk, för glas af alla sorter — hvilka wi bägge besökte. — Wi besökte äfwen I. Garnett et Co:s, numera S. Dobbins & C:os manufactures of patent roller System for the reduction of Friction. — Wi sände wåra kort till Herr Dobbings med anhållan att få se det. Han sade, att det war en standing rule, att ingen främling slapp in i hans werkstäder. Men sina arbeten wille han wisa oss och underrätta oss om deras beskaffenhet. Och han upfylde detta löfte med en okonstlad höflighet och med en klarhet och omständlighet, som wi ej nog kunna berömma. — Genom försök viste han oss att friction i hans block emot den

[1] Bristol var vid denna tid landets andra stad med mycket stor sjöfart, handel och industri. Den beskrifves dock såsom ganska ålderdomlig till det yttre. — Kyrkan St. Mary Redcliff, ett vackert gotiskt byggnadsverk från 12- och 1300-talen, har fått sin förnämsta ryktbarhet genom Chatterton, som påstod att manuskriptet till hans »*Description of the fryars passing over the Old Bridge*» hade hittats i kyrkans arkivrum. Jfr *The beauties of England and Wales*, Vol. XIII: 2, s. 637 ff.

Digitized by Google

i de vanliga war som ett till 8. — Han viste oss modellet till Såckerquarn, där denna invention war nytjad. — Den är i många afseende[n] applicabel och i skepp af stor nytta. — Man kan se den af hans upgift, att efter wanliga methoden frictionen af 5 mans kraft altid bårttar en.[1] —

Samma villighet att underrätta funno vi hos ägaren af Glasbruket i St. Thomas street. — Hans ugnar woro byggda på en ny princip, hwarigenom i renandet (refining) af massan han winner mer än hälften af den tid, som wanligtvis åtgår. — Wi bo på The Bush Inn, bekant för sin ålder. — Huset är till sin construction ett det gammalmodigaste, besynnerligaste och, jag måste tillägga, obequämaste, som jag sett. Här [Det?] är ett urgammalt bruk att större delen af en oxe steckt i ett stycke (the Baron of beef, swarande emot saddel of mutton) serveras hwarje Juhldag i källarrummet, af hvilken hwar en må äta fritt. — Hela huset är då äfwen öfverhängdt med Willebråd och köttwaror. —

Clifton ligger på nordvestra sidan af staden, på en högd, hwarifrån man öfwer Avon och Bristol och det kringliggande härliga landet har den wackraste utsikt. — På dessa kullar lågo fordom Romerska läger, hwaraf ännu några spår synas. — Öfver Avons stränder hänga stupande, bizarrt formade klippor — till en del beväxta med trän eller klädda med murgrön eller genom skurna af grönskande dalar. — Det är en ibland de mäst Romantiska belägenheter, jag sett. —[2] Sjelfwa källan, the Hot well, ligger tätt wid floden just utmed wäggen af klippan. —

Den 10:de: besågo tvenne stora Glasbruk — med små sliperier. — Här är den största glastillwerkning i vestra delen af England. — Besökte Garnets et C:o nu mera Dobbins et C:os Manufactures of Blocks and wheels for lessening the friction. Winsten emot förra methoden är som 8 till 1. — Blefwo ej tillåtna att se werkstaden, men Ägaren viste oss flera arbeten och förklarade hela inrättningen med mycken omständlighet. — Inventionen är mång-

[1] Frågan om praktiska blockkonstruktioner intresserade i mycket hög grad under det långa sjökriget.

[2] Clifton, kurort, känd för sitt hälsosamma läge och sin källa, the Hot Well.

Digitized by Google

faldigt anwändbart till alla slags mechaniska redskap, i hwilka man efter förra methoden af 5 mans krafter altid förlorade 1 genom frictionen. — Den 11:te: besökte ännu en gång Clifton. — Dess klippor äro kalksten, som här spränges och brännes. — Avon löper i en brytning af dem, hwars ojämnheter ungefär swara emot hwarann på ömse sidor om floden. — Ifrån Clifton foro wi till kolgrufworna (Coals pits) vid Kingswood. Den wi besågo war 140 fathoms djup och upfordringen skedde med Eld och luftmachin af 16 hästars Kraft. — Ner i jorden skall den enligt folkets utsaga sträcka i vidd $^1/_4$ Engelsk mil — och omkring 60 personer där dageligen arbeta. — De äro nere 6 timmar i sänder — och gå ner i koltunnan. — Alla dessa Coals pits tillhöra Duke of Beaufort. —

Den 12:te: lämnade Bristol. — Utsikten på Exter wägen nära staden öfwer Bristol, Avon med sina många segel, Cliftons Crescenter och klippor samt ett härligt odladt land är högst vacker. — Närmare Cross, som är första stationen, ser man the Bristol channel och Severn, samt Downs i flere sträckningar, ner emellan hwilka den bebodda bygden ligger. — Man ser dessa sterila högder, bäddar, genom hela det öfriga Sommersetshire, af hvilket södra delen från Taunton är sterilare än allt, hvad vi sett på vägen från London. — Vid Taunton kommer man först på mailcoach vägen till Exeter. — Den öfriga delen från Bristol är Cross road. Ombyten äro Cross och Bridgewater, en liten stad af 3400 invånare. Taunton har 5700. — Där hållas Lent assizes för Sommersetshire, som nyss woro slutade.[1] — Landtfolkets hus bygdda af Ler, halm, gödsel samt reswerke. — Vid inträdet i Devonshire blifva kullarne tätare, ojämnare, högre — vägen backig. — Från en höjd öfwerser man Exeter vid annalkande till staden. — Man ser floden och har en stor vue af flera svenska mil öfwer hela det kringliggande landet. — Quinfolkens klädedrägt, röda kappor, Cloaks — and black bonnets. — Mängden af ridande — stundom 2 på en häst. —

I den sämsta Engelska by finner man en mängd bodskyltar. Hwar och en will i detta land låta veta, hvad han har att sälja.

[1] Bridgewater och Taunton, tvenne mindre orter i Somersetshire.

Digitized by Google

John Bulls nyfikenhet kittlas lätt genom advertissementer o. m. s. — i synnerhet då hans patriotism smickras med det samma. Denna konst practiseras allmänt i alla Newspaper och är känd under ett eget namn af puffing. En paragraf, som begynner med Sol eller måne eller Sir Isaac Newton eller Bonaparte, slutar med en annonce af ett Lotterie. — Man är angelägen att ge nya manufactur articlar imponerande namn. Man ser till Salu annoncerade Sir John Moores Patent Canys Bed-steads. Det finns Trafalgar boards, Talavera hatts, Jubilee hairdresses and Jubilee raizors. — Landets märkeliga män hänga alla in effigie öfwer krogarna. Och Nelson och Pitt figurera ibland perukstockar i de mästa perukmakarebodar. —

The Stampduty allena på Mr. Cavendish's testamente steg till 42,000 £ — Sun 14 April[1] — Flera Baracker i granskapet af Exeter. —

Exeter, dit vi kommo den 14 April, är en angenäm stad af ett behagligt läge — ungefär 20,000 inwånare. Vide History of Exeter; har klädes och porcellains manufacturer.

Wi gjorde flera ridter i nejderna, och sågo en mängd wackra utsikter, i synnerhet från Haldon Down, en öde kulle af ansenlig höjd — från hwilken man ser Exmouth, Lymstone, Topsham, floden Exe, Exeter, hafvet m. m. — samt på andra sidan staden Chudleigh. — Wi gjorde äfwen en utfart till Dawlish, 12 mil från Exeter. Ett badnings ställe af den wackraste belägenhet — som i sednare [tider] är blifwet mycket besökt af lungsigtiga. — På kyrkogården sågo vi flera enkla monumenter öfwer dem, som fallit förtidiga offer för denna sjukdom — den war omgifwen af lummiga träd — en bäck tränger fram mellan buskar vid sidan af den. — Kyrkan är en gammal, Gothisk och förfallen. — Vid stranden är en promenad under de höga Sandstensklipperna. — Den lösa stenarten har af wågen blifvit formad i underliga figurer. — Den har gräft hwalf och rest pelare. —

[1] Henry Cavendish, den store kemisten dog 1810 och efterlämnade nära 2 mill. £.

Digitized by Google

Påskhelgen tillbrackte vi i Exeter[1]. Annan Dag påsk firas ej som helgdag. — Både Påskdagen och PalmSöndag war jag i Cathedralkyrkan — en stor Göthisk byggnad. — Där söngos Anthems af Choristerna ur Messias om Påskdagen. — Psalmerna, som äro Davids, utan meter och rim, söngos somlige ensamt af Choristerna som Anthems, somliga af församlingen, som då pressade till sammans de ometriska orden, så godt de kunde, i en slags recitativisk sång af en högst enkel melodi, ungefär så här:

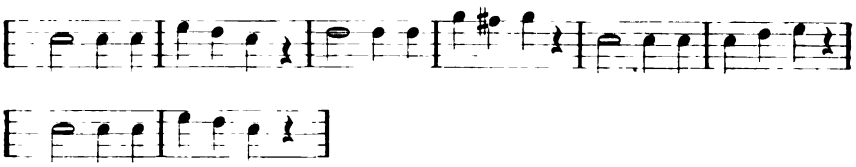

N. B. att undersöka Engelska kyrkmusikens tillstånd och beskaffenhet. detta kallas ej Sång utan chanting — ett slags recitatif.

LandtFolket är här höfligare mot främlingen än närmare London — De hälsa med hattens aftagande. — Quinfolken niga för den resande. — I allmänhet äro deras boningar på långt när ej sådana, att en wälmående Svensk bonde skulle vilja byta med dem. Och jag har ännu ej sett någon cottage, ej en gång någon smärre farm af ett så trefligt utseende, som böndernas hus i min province. —

Ett af de wackraste drag i Engelska Caracteren är, att där ej finns spår till Malice (eller småacktig ondska), som jag wäl kunde kalla en Svensk odygd (ej hos folket, men hos den så kallade bildade classen) — Vide Svensk societet. —

Tryck-, tal frihet, mängden af olika partier i politik och Religion är också orsak eller werkan af[2] Liberalitet, som är characteristik Engelsk.

---

[1] Exeter, hufvudstaden i Devonshire, var vid denna tid ännu ett af rikets största handels- och industricentra (kläde). Staden går tillbaka ända till romartiden och har haft mycket växlande öden. Bland byggnaderna — det finns, och fanns väl ännu mer förr, en massa rester af medeltidsbyggnader — märkes framförallt katedralen, en af de vackraste i landet, uppförd hufvudsakligen i »decorated style». Jfr Schück, *Bref* s. 136 ff.

[2] Öfverstr.: till.

Digitized by Google

Hwad är Liberalitet? En dygd, som hör på en gång till hufvud och hjerta (liksom alla andra dygder). Det är förmågan att skilja sak och person åt — eller att handla och döma utan förvillelse af eget intresse.

Englands nationella skuld enligt en nyss utkommen pamphlet af Sir Philip Francis:[1]

National funded Debt . . .	£. 784,552,142.
?unfunded debt.	49,634,946.
Bank of England Notes . .	21,406,930.
Private Banknotes	84,000,000.
India Bonds in Circulation	4,869,992.
Ireland:	
funded Debt 1810	81,510,886.
unfunded D:o	684,809.
Irish bank notes	3,072,816.
Private Banks	12,000,000.

In this account the only disputable article is the amount of bills issued by private bankers, which is not possible to assertain exactly. —

N. B. en interessant Lefvernesbeskrifning af målaren Barry i Public characters 1800,1.[2] —

Fransk societets företräde framför Engelska; orsaken enligt Edinburgh Review 30: 1. The entire exclusion of all lowbred persons. 2. The superior cultivation of Women. 3. The want of political avocations. —[3]

[1] Sir Philip Francis, *Junius-brefvens* ryktbare författare utskickade 1810 en politisk broschyr »*Reflections on the Abundance of paper money*».

[2] *Public characters* tycks ha varit ett biografiskt arbete öfver samtida af föga rang. »It is of some importance, too, that grown-up country gentlemen should be habituated to read printed books; and such may read a story book about their living friends, who would read nothing else.» *Edinb. Rev.* Vol. I, s. 122.

[3] Uttrycket är ordagrant citeradt ur en artikel om Mme du Deffands och Mlle de Lespinasses 1809 publicerade brefsamlingar.

Digitized by Google

Fashion i Romaner.

Först för längre tid tillbaka lästes ingen ting, som ej andades sentimenter. Circulating Libraries woro fylda med Delicate Crines — innocent adultery — virtuous luckeldom. — Derpå följde det förskräckliga med the Mysteries of Udolpho af Mrs Radcliff. Med utgifvandet af The Monk[1] blef sinnlighet på modet i Romaner. — Derpå blef anecdoten dagens ordning. Den började med the Winter in London[2] (som följdes af the winter in Bath, winter in Dublin etc. Summer in Weymouth, D:o in Brighton m. m.) — En af brödraskapet ger denna berättelse.

Devonshire är ansedt för en ibland de minst dyra provincer i England till att lefwa uti. Folket arbetar ej så strängt i allmänhet som i de norra och östra provincerna. — Landet är så kulligt, att det finnes de Farmers, som för den branta belägenhet ej kunna nytja hjuldon att berga in sin skörd, utan föra den på hästryggen (with crooks). — Deremot är jorden lätt att arbeta. — The Poor-Rate årligen i England går till 6 mil. £ — som ändå ej äro tillräckliga — Orsaken dertill måste till stor del finnas i ovisheten af inrättningen i Deras fattiganstalter — Shrewsbury anföres som ett undantag — äfwen Bristol.[3] — Dissenter af en eller annan benämning anses utgöra ungefär hälften af Englands population(?) — (Revd. Mr. Butcher).[4]

— Simfoni vid ingången till parterren, då dörrarne öpnas — Stand back! Stand back! Take care of your pockets — Don't squeeze so, Sir! You'll kill this Lady, Sir! O Lord, my arm is broke[n]! Sir, you are no Gentleman to shove so! Mam, this Gentleman pushes me! —

[1] Af Mathew Lewis, 1796.

[2] Af Thomas Skinner Surr (1770—1847), romanförfattare. Han skildrade i nyckelromaner det samtida Londonlifvet. Den ryktbaraste var *A Winter in London* (1806), som öfversattes till de flesta språk, bl. a. till svenska 1816 af Jeanette von Breda, C. F. v. B:s dotter, född i London.

[3] Geijer intresserar sig således redan nu för fattigvårdsförhållandena i England, som sedermera kommo att spela en så betydande roll i politiken och äfven i hans egen senare utveckling.

[4] Säkerligen Edmund Butcher (1757—1822) en unitarisk präst, som vid denna tid hade sin verksamhet i Sidmouth och med hvilken Geijer måhända kommit i personlig beröring. Utom teologiska skrifter har han äfven författat en del lokalhistoriska (om Sidmouth).

Digitized by Google

D:o på Galleriet innan rideauns upgång. — Jones, where are you? Wilson! Jerry! Jem! Here. Com up! Where's Sal? Here! Come down etc. (Winter in London).[1]

Republicanism — blandning af alla stånd i allmänne nöjen och promenader — reserve — no soldiers. —

— Ideal wördnad för kung — routes — private houses changed into public shows. — All purposes of a rout[e] formerly answered by Ranelagh and Pantheon.[2] —

Barry war född i Cork i Ireland. — Med så få fördelar för en artistisk upfostran målade han i sitt 19:de år en stor tafla föreställande en gammal Irländsk kungs döpelse. — Han förde den till Dublin och, ännu utan allt ryckte, presenterade den wid en Exposition af målningar, som där gafs under ett sällskaps upmuntran. — Målningen wäckte allmän upmärksamhet. Hvem är målarn, war allmänna frågan — Barry steg fram, sade: Det är jag. — Man gjorde narr af hans pretension som orimlig, som så förtörnade honom, att han brast ut i tårar. — Denna målning introducerade honom till Burkes bekantskap — Han skaffade honom till London och gjorde honom bekant med Johnson, Reynolds m. fl. och sluteligen, då Burke kom in i Rockinghamska administrationen, gaf honom tillfälle att resa till Italien. — Efter sin hemkomst publicerade han en bok: An inquiry into the real and imaginary obstructions to the arts in England — där han söker vederlägga Montesquieux, Du Bos och Winkelman. Han blef Royal Academician och professor of Painting. — Hela hans academiska bana war en beständig strid mot academiens och publikens fördomar. Förgäfves arbetade han på inrättningen af ett publikt gallerie — förgäfves på att ge högre begrep om sjelfva konsten. — Cabaler drefvo honom sluteligen ur Academien 1799 på ett för hans förföljare

[1] Citatet återfinns i den svenska öfversättningen del II s. 66.

[2] Ranelagh och Pantheon, två äldre förlustelseställen i London. Jfr WALLENBERG, *Sannfärdig Resebeskrifning.*

Digitized by Google

högst wanhedrande sätt. — Hans enskildta lefnadssätt är besynnerligt. — Han bor i ett hus fullkomligt ensam och betjenar sig sjelf i allt. — Är högst återhållsam, ouphörligt flitig — men skall i sällskap med wänner wara owanligt älskwärd och interessant — Nu mera död — Han har äfwen skrifvit ett Letter to the dilettanti Society. —[1]

Den 1:sta maj: gjorde en Excursion till häst åt Exmouth — en liten hygglig stad — större än Sidmouth och bättre bygd, men läget är här wackrare.[2] — Äfwen här är den 1:sta maj en festdag, ehuru mer förr i werlden. — Nu består allt hwad jag såg deri att postillioner buro bandrosor i hattarna, hade prydt hästarnas hufvuden med löf. Barn buro omkring Majstänger (May poles, prydda med Dockor) wisade dem och begärde en penny. — I London firas denna dag i synnerhet af Chimney Sweepers. — Kuskarna på alla Stage coachs pryda sina hattar med band (favours), som merendels äro en skänk af deras kärestor. — Af hwar och en sådan få de ett band på wägen — och ju flera de kunna samla, ju bättre anses det. —

Den 2:dra: gjorde en ridt till Bicton, Lord Rolles egendom, ett wackert ställe med en nätt trädgård och en stor park, fyld med rådjur. — Engelska byggnads- och anlägningssättet af landtgårdar. — Lord Rolle is a great Farmer.[3]

En lease på grund ges sällan under på 99 år — men den, som bygt huset, kan ge andra leaser deraf medlertid.[4] — Mr. Wallis, (hörnhuset af Arundelstreet) hade en sådan Lease för hvilken han gaf 600 £ på en gång utom 100 Gui. per ann. — $\frac{1}{25}$-del af äganderätten! — The Times såldes för 3 à 4 år sen för

[1] Hufvuddata öfverensstämma med senare biografers uppgifter.

[2] Exmouth, badort i Devonshire vid floden Exe's mynning.

[3] Bicton House, ett herresäte i närheten af Exeter, ägdes vid denna tid af John Rolle, tillhörande en urgammal Devonshirefamilj. Han nådde en viss ryktbarhet då den stora mot Pitt riktade satiren »The Rolliade» uppkallades efter honom, intog emellertid sedan en mycket obetydlig plats i det politiska lifvet. Han skildras mycket riktigt som »a good landlord.»

[4] Lease = arrendekontrakt.

Digitized by Google

1,200 £. Editor Mr Walter.[1] — Mr Coope, broker, som för ett par år sedan entreprene[ra]de Lotteriet betalte in alles 15,000 £ i advertisementer. — Priset i Newspaper är 6 S. för 10 rader — hvaraf 3 S. gå till Kronan. — Skilnad emellan Stationer and Bookseller.[2] — Advertisementer, säljer böcker. — Engelsmans nöjen — hemnöjen — Söndags nöjen.

Lotteris Puff — The Empress of France is very fond of reading the English Newspapers. Her first question to the Emperor was: who is Carter? — Not to know Carter argues yourself unknown, for he keeps the old Lottery office and, being a favourite of fortune, will sell the great price in the next Lottery. —

Det rum, jag nu bebor i Sidmouth är 5-kantigt, 13 fot långt, 10 fot bredt. — Hela huset består af denna lilla parlour, två små sängrum och ett kök. — Likwäl bodde en admiral med hela sin famille i detta hus under 6 månader — och 9 personer dinerade dageligen i det lilla rum, där jag vistas. —

Specimens of early English Metrical Romances by Geo. Ellis.[3] — Arthur war denna Fabelåldrens Hercules. — Det fanns äfwen

[1] The Times öfvertogs 1803 af den yngre John Walter, som blef dess egentlige skapare. Han hade just vid denna tid skaffat sig egna båtar, som seglade öfver kanalen med nyheter af färskaste slag. 1807 skickade han till Hamburg en egen korrespondent (den bekante H. Crabb Robinson), hvilken för öfrigt äfven besökte Stockholm och Göteborg. Samtidigt experimenterades med de förbättringar i pressarnas konstruktion, som snart skulle revolutionera Times och hela tidningspressen. — Tidningarna ledo 1810 ännu under den oerhördt tryckande extra beskattning, som ledde till de följande årtiondenas förbittrade kamp för »free press» och icke borttogs fullständigt förr än 1861.

[2] Skilnaden dem emellan tycks ha varit att the sationer sålde pappersvaror och möjligen enklare litteratur, medan the bookseller var bokhandlare och förläggare i egentlig mening.

[3] Specimens of early english metrical romances, chiefly written during the early part of the fourteenth century, to wich is prefixed an historical introduction, etc. utkom i 3 vol. första gången 1805, andra gången 1811. Arbetet innehåller förutom den inledande historiken romanser om Arthur, anglosaxiska, anglo-nomandiska romanser, om Charlemagne, af orientaliskt ursprung och blandade romanser. De äro öfversatta till modern prosa med här och hvar bibehållna prof af originalen.

Digitized by Google

en welsh prins[1] omkring 510, som hade någon framgång mot Saxarna.

Sir Thomas More är kanske den älskwärdaste character, som nånsin fanns bland Statsmän, — Cecil klok, consequent, men utan hjerta. Strafford äregirig, energisk, men despotisk i hög grad och despotismens förswarare — Clarendon en man af rena, men inskränkta afsikter — så full af fördomar, som dygder. —

Cecils regler för sin son är ett curieust specimen af werldslig klokskap. — De höra alla till en dygd: försigtighet.

— Engelskan är serdeles rik på träffande uttryck för känslor och passioner — to break one's heart är den expressivaste bild af sorgens verkan. — det är ett allmänt uttryck. — (Poor man, he broke his heart about it. — He died with a broken heart. — He is broken-hearted).

Advertisment ur The Globe, May 23: Beguiled by dissimulation, deluded by flatters, imposed upon by Credulity and wronged by his credulity, the advertiser still seeks for what his heart assures him is not visionary — he searches a friend etc. Adress a line to Mr L. 81 Portland Street.

I London äro: 502 places of Worship, hwaribland 207 Meeting-houses for Dissenters, 4050 public and private schools including Inns of Court, Colleges — 8 societies for morals — 10 for learning and arts, 122 asylums for indigent, 17 D:o for sick and lame. 13 Dispensaries, 764 friendly societies. — Charities distributed amount to 750,000 £ per annum. There are about 2,500 persons committed for Trial every year.

The annual depredations — 2,100,000 £ — 18 prisons, 5,204 ale houses within the Bills of Mortality. The amount of coin counterfeited is 200,000 £ per annum. About 3,000 receivers of stolen goods — about 10,000 servants at all times out of place. — 20,000 persons is supposed rise every morning, without knowing how they are to subsist during the day.

[1] Öfverstr: en werkelig kung i Wales.

Digitized by Google

London consumes annually 110,000 bullocks, 776,000 Sheep and Lamb — 210,000 calves, 200,000 hogs, 60,000 sucking pigs, 6,980,000 gallons milk, 10,000 acres of land cultivated for vegetables, 4,000 D:o for fruit, 700,000 quarters of Wheat, 600,000 chaldrons of Coal, 1,113,000 barrels of ale and porter, 11,146,782 gallons of Spirituos Liquors and Compounds — 32,500 tons of wine, 16,600,000 pounds of butter, 21,100,000 pounds of Cheese and 14,000 boats' load of Cod.[1]

Inhabitants of England, Scottland, Ireland and Wales 1 May 1802:

England	Males	3,987,935	Ur The globe May 23, 1810.[2]
	females	4,343,409	
	Army	198,334	
	Navy	126,279	
	seamen inregistered	144,558 (merchants?)	
	ships	4,410	
	convicts		
	Total in Engl.	8,801,323	
	Scottland	1,700,000	
	Ireland	4,000,000	
	Wales	541,546	
	Summa	15,042,768 —	

Det är wackert att se, huru Engelsmän genom religionen helgat minnena af deras lands märkeligaste skiften. Årsdagarna af krutconspiration — af Kung Carl den 1:stas död, af Carl II:dras restauration — af Williams anträde till regeringen firas altid. — Bönerna anbefalde för dessa dagar äro hwardera högst passande, enkla och rörande. — Jag skulle ge Engelska Gudstjensten företräde för den Lutherska. — Den förra nytjar bibeln mera, och har gjort ett förträffeligt urwal af de härliga och passande ställen för Gudstjensten.

[1] Jfr. *Imp. and count ann. reg.* Part I. Middlesex, sp. 156.
[2] *The Globe*, en whigtidning, som hufvudsakligen hade litterära intressen.

Digitized by Google

— The laws and Constitution of this kingdom know no such state as that of a perpetual Standing Soldier. — Blackstone. — In a land of liberty it is extremely dangerous to make a distinct order of the profession of arms. — Blackstone. —[1]

Cobbet's Weekly political Register. — Jag känner ingen bok exclusivare skrifven för pöbel och tjenligare till att inflammera dess passioner. — Indescriminate abuse of all public characters. — The grossest manner of oppression, misstatements and overstatements of facts, an ever ready appeal to the passions of the mob are the distinguishing qualities of this periodical work. —[2]

På kungens födelse gåfvo officerarne af ett Cavalleri regemente en middag på London Inn. Ryttarne woro också tillstädes. — Mot afton upkom gräl emellan dem och deras officerare. Karlarna drucko Burdetts skål, som de sednare ej ville tillåta — utan drucko Damnate to Burdett. — Hwart man wänder sig ser man någon symptom af hopens missnöje. —

[På grund af] Den omständighet att alla Domstolar äro öpna för publiken och att utom i Court of Chancery[3] och i Scottland, (där ej heller

---

[1] Dessa yttranden förekomma i Blackstones *Commentaries on the laws of England,* book I, ch 13. (of the military and maritime states), och åberopades just vid denna tidpunkt af dem, som voro missnöjda med att trupperna användts mot massan under Burdettsoroligheterna. Jfr *Journals of the House of Commons.* vol. 65, s. 361 f.

[2] William Cobbet (1762—1835) började sin politiska bana, som rojalistisk agitator i Frankrike under revolutionen. Han verkade sedermera i Amerika, alltjämt en ifrig och hätsk tory. År 1800 började han i London utgifva ett konservativt blad, *The Procupine,* men då regeringen lämnade honom utan uppmuntran, öfvergick han till motsidan och grundlade 1802 *The Weekly Political Register,* som sedermera framför allt genom sitt pris (twopence) fick ett oerhördt inflytande inom de breda lagren. Han anslöt sig till de politici (Burdett, »Orator» Hunt m. fl.), som efter krigets slut på allvar höjde ropet efter parlamentsreformen och genomgripande åtgärder mot de vidriga samhällsförhållanden, som industrialismen under sin tidigaste period hade skapat. Cobbet har betecknats som den engelska radikalismens fader. Jfr bl. a.: J. Holland Rose, *The rise of democracy,* sec. ed. s. 27. Fox Bourne, *English Newspapers* 1, s. 328.

[3] Court of chancery, kanslerns domstol, representerade i det gamla engelska rättssystemet »equity»-principen, det sunda förnuftet gentemot de mer formella och bundna synpunkterna i »Common-law». Den representerade kungens samvete och kanslern var ju »the keeper of his conscience» (Blackstone III, ch 4).

Digitized by Google

Trial by jury finnes i civila mål) hållas inför folkets ögon, och alla processer afgöras ej skrift- utan munteligen, njuta domrarna en långt större personelle acktning i England af allmänheten än på något annat ställe. De äro lagens tolkar. — Hwarje deras dom är sjelf lag. — Ty på intet ställe är man noggrannare och consequentare i frågan om om præjudicater än i England. —

— Ändteligen med en majoritet af 10 gick billen om survivancers afskaffande igenom i House of Com. emot Ministrarna. Sinecurerna äro oafskaffade.[1] De största äro Lord Arden's £ 20,358, Camden 20,586 £, Buckingham 20,693 £ (om året eller ej? jo), om året.

Sailors don't receive their pay, when out on duty, before they return to England. Lord Cochrane's speech in H. of C.[2] — Lord Erskines tal angående parlamentets previlegier är det mäst lysande exempel på den ideala vördnaden för lag, som finns i detta land.[3] — Sjelfwa frågan om gränsen af parlamentets rättigheter är vigtigare betracktad som ett Symptom af allmänna tänkesättet än i sig sjelf. Husets previlegier äro visserligen obestämda och ha blifvit utöfvade till olika utsträckning på olika tider. — Underhusets vigt i Constitutionen är folkets moment — folkets kraft. — Och denna kraft, som i sjelfva verket så varsamt behöfver kringstängas för att ej bryta sönder all jämnvigt, måste just därföre verka i begreppet som en oändlig, obestämd storhet. Emot kronan och Lorderna har underhusets magt bestämda gränsor, — men på den sidan, som

[1] Frågan om survivanser var ett tvisteämne mellan öfver- och underhus. Underhuset antog d. 5 apr. en bill om deras afskaffande, men den förkastades af lorderna. Äfven sinekurerna diskuterades under denna session.

[2] Lord Cochrane (1775—1860), känd engelsk amiral och radikal politiker, som vid denna tid särskildt sysslade med bekämpandet af en hel del missförhållanden inom den engelska flottan. Han väckte den 13 juni en motion om pris-väsendet.

[3] Thomas Erskine (1750—1823) whig-politiker, lord Chancellor i Grenvilles ministär (1806—1807). Sedan han lämnat sin regeringspost, förlorade han betydligt i inflytande. 1810 uppträdde han i öfverhuset i Burdetts sak, såsom Geijer här nämner. Han återvände än en gång till politiken och tog bl. a. en framstående del i striderna om drottning Carolina. Han skildras som en synnerligen framstående talare. I det åsyftade talet yttrar han »that he would sooner die than consent to the confining or punishing of any man contrary to the force and meaning of the written law of the land. *Imperial and county ann. reg*, chap III sp. 113.

Digitized by Google

vetter åt folket, finns ingen gräns, ingen lag, som bestämmer noggrant dess rättigheter. — Man har ansett det onödigt, ty underhuset är ju ett med folket? — Och att nånsin fråga derom upstår, bevisar på det tydligaste, att Huset nu mera är skildt från folket, att folket ej anser det ha samma interesse, eller att en reform är nödig. — Nu borde huset ge efter. Man anför Lagen emot det — och huset är Lagens förnämsta väcktare. — Det går ur sin character, om det nekar underkasta sig lagen.[1] —

Det är märkeligt att (att) de bästa Historiska werk [*lucka*] producter af sinnen, hvilkas energi egentl. [*lucka*] dem till politisk werksamhet, men stängda ifrån [*lucka*], öfwade sin förmåga i berättelse. — Sådan war ä[fwen] Robertson, enligt hans biograph Dugald Stewa[rt] — "Hade lyckan öpnat ett sådant fält för hans talanger, så hade han (om jag ej allt för mycket misstar hans Character) valdt werksamhet i staten framför litterära yrken — (Stewarts ord)[2] — Hans anmärkning (St:s) om skilnaden emellan skotska och Engelska stilen är fin. — Goda Scottska scribenter som Robertson falla sällan i Scotticismer. Men [der]as styl är utmärkt genom sin abstracthet, [*lucka*] genom att de uttrycka den simpla [och] specifiqua Engelska phrasen genom omskrifning — genom brist på ledighet och familiaritet i språket. — De våga ej lita på sitt öra. — De lefwa ej på ett ställe, hwars conversation ger lag åt språket, och uplifwar det genom en mängd idiotismer.[3] — Af sådant idiomatiskt språk är Addisons skrifter bästa mönster. — Det är hvad Johnson kallar Genuine Anglicism. — Bristen på denna hos Robertson gör honom

[1] Denna utläggning måste, som af inledningen framgick, hänföras till striderna om den Burdettska saken.

[2] Dugald Stewart (1753—1828) skottsk filosof. Han efterträdde 1785 Ferguson som professor i »moral philosophy» vid Edinburghs universitet. Han var en af de sista representanterna för den skottska filosofiska skolan. Hans *Account of the life and writtings of William Robertson* utkom 1801. Den förekommer äfven som inledning till Robertsons *History of Scotland,* 16th edition, London 1802. Yttrandet förekommer här s. 111.

[3] Anf. arb. s. 139—147.

Digitized by Google

deremot populärare bland utlänningar. Stewarts omdöme: The graces of R:s composition are by no means those which are appropriate to our language. — — R. war distinguished as an principal leader in the general Assembly of the church of Scottland. — It is composed of representatives from the presbyteries, from the royal boroughs, from the four Universities and from the Scotch church of Campvere in Holland. The whole number of the [M]embers are 364 of whom 202 are ministers [an]d 162 lay-elders, including in the latter class the [mem]bers from the universities. — The annual sittings of [the] Assembly continue 10 days — but a Committee [o]f the Whole House, called the commission, has 4 stated meetings in the year. Under this supreme court there is a series of inferior judicatories — the lowest the kirksessions or parochial consistories, composed of the ministers with the lay elders of their respective parishes. — The ministers of a number of contiguous parishes with certain repres. from the kirksessions form a presbytery, and a plurality of presbyteries form a provincial Synod. The Scottish Church admits of no superiority of one minister above another, but requires strict obedience to constituted authorities. — During 30 years during which Dr Rob. was a leader in the assemb[ly], [he] completely succeeded to establish this subordination [wich was] extremly relaxed. — He defended the patronage or the righ[t].[1]

[1] Anf. arb. s. 149 f. Citatet har på flera ställen karaktär af referat.

Digitized by Google

Samuel Triewalds lif och diktning

af

Martin Lamm.

De biografiska uppgifter om Samuel Triewald, som man finner hos våra litteraturhistoriker, äro uteslutande hämtade ur det minnestal, som Dalin å Vetenskapsakademiens vägnar höll öfver sin aflidne medbroder. Och helt säkert är denna källa i det stora hela tämligen tillförlitlig. Dalin, som endast helt flyktigt under sin genomresa i Kiel gjort Triewalds bekantskap, bör ha kunnat få goda upplysningar om honom af några kamrater i Vetenskapsakademien, såsom hans broder Mårten Triewald och hans intima vänner Salomon von Otter och Carl Rudenschöld. Men kanske just på grund häraf har hans teckning på flera af de viktigaste punkterna kommit att lida af en viss partiskhet, och dess egenskap af minnestal har ytterligare bidragit att ställa den skildrades gestalt i en dager, som vid närmare undersökning visar sig vara ej så litet förskönad.

Min afsikt med denna uppsats är därför att på grundval af primära källor ge en något fylligare teckning af Triewalds händelserika och egenartade lif, än man hittills ägt, och därtill foga en undersökning af hans diktning, som med alla sina ofullkomligheter dock på visst sätt bildar epok inom vår litteratur.

Det mesta biografiska materialet har jag funnit i Riksarkivet, där särskildt råds- och kansliprotokollen, och de Goertzska och Vellingska samlingarne äro rika på upplysningar om Triewald. Vidare har jag begagnat spridda bref från, till och om honom i Upsala Universitetsbibliotek och Linköpings stiftsbibliotek. Om hans verk-

Digitized by Google

samhet i Teutsch-übende Gesellschaft upplysa sällskapets protokoll i Hamburgs Stadtbibliotek, och i Kiels Universitetsbibliotek och i Oldenburgs arkiv har jag funnit intressanta uppgifter om hans förhållande till det gottorpska huset.

Samuel Triewald föddes d. 1 maj 1688[1] i Stockholm. Hans fader, Mårten Triewald, var en ansedd borgare därstädes, till yrket ankarsmed. Modern hette Brigitta Noth. Samuel var den älste af 4 bröder, af hvilka Mårten, den bekante mekanikern och stiftaren af Vetenskapsakademien, torde vara den ende mer kände. Sedan Samuel Triewald genomgått den Tyska skolan i Stockholm och där hållit en latinsk oration, sändes han vid 15 års ålder till Upsala, där han finnes införd i Stockholms nations matrikel den 1 okt. 1704. Enligt Dalins uppgift utbad han sig där "dåvarande professorens Eric Benzelii omvårdnad och uppsikt som en säker anvisning till värda vetenskaper". Emellertid finnas i den Benzeliuska brefsamlingen ej andra spår af Triewalds bekantskap med Eric Benzelius, än ett bref till denne från en engelsman i Stockholm, William Ioye, som anbefaller sin värds son, "Mr Samuel Triewaldt", i hans åtanke, särskilt för att få låna böcker från universitetsbiblioteket. Af detta bref, som är dateradt Stockholm d. 30 okt. 1705, synes framgå, att Triewald ännu ett år efter sin ankomst var Benzelius fullkomligt obekant.

Stockholms nations protokoll lämna däremot ett par upplysningar om Triewald. Vi se däraf, att han på ett landskap den 1 februari 1705 reciterade "en vacker oration, som han de meritis Svionum in rem literariam sammanskrifvit". Vid samma tillfälle var han extraordinarie opponent på en disputation angående det fjärde kapitlet i Pufendorfs "Liber de officio hominis et civis." Den 29 april samma år åtog han sig att vara respondens vid en disputation

[1] Enligt Tyska församlingens kyrkoböcker var detta hans dopdag. Som fader uppgifves Martin Triwaldt huffschmidt. Denne hade d. 28 juli 1687 ingått äktenskap med fru »Brigitta Trogens, sel. Herr Christoff Trogens gewesene Huffschmidts Witwe». Jfr LAURELLS Aminnelsetal i K. V. A. 1747 öfver Mårten Triewald s. 3: »Hans fader var, som I veten, Mina herrar, en vår tids Tubalkain. Han stod vid städ med slägga, hammar och tång» o. s. v.

Digitized by Google

öfver sjätte kapitlet i samma bok, som skulle äga rum på nästa landskap. Men den 21 oktober 1705, då detta hölls, befanns det att såväl respondenten som hans opponent ännu ej ankommit till staden. Disputationen måste därför uppskjutas till den 11 november, då inspektor höll ett litet strafftal "till dem, som äro så sene med sina orationer sig att infinna". Sedan förekommer Triewald ej mera i nationens protokoll, och han tyckes redan samma år hafva lämnat staden. År 1705 fick han nämligen genom den dåvarande öfverstemarskalken Nicodemus Tessin en plats som informator i öfversten grefve Erik Gustaf Stenbocks hus. Dennes maka, Johanna Eleonora de la Gardie, Aurora Königsmarks kusin, tillhörde en lärd och vitter släkt. Född i Hamburg, hade hon före sitt giftermål deltagit i de litterära kretsarne där och äfven själf idkat författarskap.[1] Det är ju ganska antagligt, att hon ej varit utan inflytande på den unge informatorns litterära utveckling, och Dalin uppgifver att Triewald af hennes "böcker, samtal och rena smak i wetenskaper — altid tilstådt sig haft mer nytta än af något in- eller utrikes Universitet".

År 1707 blef Triewald extraordinarie i Riksarkivet, och halftannat år senare erhöll han tillstånd att uppvakta i kansliet.[2] På denna post kvarstod han till 1711, då han erhöll rådets resepass för att anträda en resa i främmande land.[3]

På sommaren 1711[4] tyckes Triewald anträdt sin utländska resa, som vi endast känna genom Dalins uppgifter: "Han tillbragte

[1] Några tyska psalmer och en liten fransk prosanovell i preciös stil tryckta hos Hanselli del. 8.

[2] Supplik. till Cantzlicollegiet i R. A. (biogr.).

[3] R. A. (biogr.) Supplik til rådet. Upläste och bejakades d. 18 juli 1711. Emedan jag nu på det tredie åhret uti Archivo och högl. kongl. Cantzli-Collegio giort min uppvachtning, att därigenom giöra mig skickelig och meriterat till någon viss beställning vid samma höga kongl. Collegium och jag nu än ytterligare sinnader är att anträda en resa i fremmande land, att därsammastädes så wäl skaffa mig en färdig kundskap af de Europeiska Språken, som och att beflita mig om sådane vetenskaper som til samma mit föresatta ändamål lända kunna etc.

[4] Dalin uppgifver att han 1710 »begynte sätta foten på främmande botten». Denna uppgift motsäges emellertid af hans supplik om respass, som enl. anteckning upläste och bifölls i rådet d. 18 Juli 1711.

Digitized by Google

först några månader wid Universitetet i Königsberg, der han wid åtskillige Disputationer wiste sitt framsteg i wetenskaper, och sin färdighet i Latinska språket". Sedan styrdes kosan till Berlin, där han tyckes ha fått tillträde till hofvet och därifrån till Hannover, "der Hofwet då fäste sina ögon på Drottning Annas Thron och under den förhoppningstiden, ingen ting med större behag ansåg, än hwad Ängelskt war: denna omständighet fogade sig för wår Triewald, som Ängelska språket mägtig hade derigenom den äran at esomoftast tala med Änke-hertiginnan och Arf-Prinsessan Konung Georg den I:s Frumoder". Därifrån fortsatte han sin resa till Haag, dröjde någon tid i Holland och for därifrån till England, hvarifrån han tyckes ha rest direkt hem.

Som vi se, kom alltså Triewald under sin resa ej till Frankrike, och trots senare försök att få anställning i Paris, skulle han aldrig komma att beträda fransk jord. Däremot kom han till England och detta har ej varit utan inflytande på hans diktning. Flera af hans dikter äro öfversättningar från engelskan, och af Triewalds bibliotekskatalog ser man, att han alltjämt med intresse följde den engelska litteraturens utveckling.

Redan året efter sin hemkomst (1713) utnämndes Triewald till Guvernementssekreterare i Hertigdömena Bremen och Verden, där Mauritz Vellingk då var generalguvernör. Då hertigdömena vid denna tid voro i fientlig hand, uppehöllo sig Vellingk och hans underhafvande än i Hamburg och än i Bremen och bildade under konungens vistelse i Turkiet en sorts utrikesexpedition, genom hvilken de viktigaste angelägenheterna passerade.

Vistelsen i Hamburg blef för Triewald af en särskild betydelse, då han därigenom kom att deltaga i bildandet af Teutsch-übende Gesellschaft. Då jag på annat ställe[1] utförligt redogjort för detta sällskap och Triewalds medlemskap däri, behöfver jag här ej närmare ingå därpå. Jag nöjer mig med att på nytt betona, att denna episod i Triewalds lif visserligen ej varit utslagsgifvande för hans diktning, då han redan vid sin ankomst till Hamburg var fullt ut-

[1] *Personhistorisk Tidskrift* för år 1905. Samuel Triewald och Teutsch-übende Gesellschaft i Hamburg.

Digitized by Google

bildad som skald, men att den helt säkert bidragit till den omfattande litterära beläsenhet, hvarom hans dikter bära vittne, och att man särskildt från denna tid kan datera den kännedom om modern tysk litteratur, som han i motsats till samtida svenska skalder ådagalägger. Hvad den tyska poesi beträffar, som han själf producerade under sin medlemstid, står den mycket under hans svenska dikter både i smak och stil. I själfva verket hade ju de litterärt mer betydande bland hans kamrater i sällskapet, såsom Richey, Brockes och König vid denna tid ännu ej frigjort sig från beroendet af marinismen och den andra schlesiska skolan.

Det tyckes att döma af Teutsch- übende Gesellschafts protokoll, som om Triewald hösten 1715 haft order att resa hem till Sverige. Däraf blef emellertid intet, och han kom under de närmaste åren att stanna kvar på sin post. Hans ställning som guvernementssekreterare i förlorade provinser var allt annat än lysande. Visserligen berättar Dalin, att Karl XII vid sin ankomst till Stralsund "icke allenast förökte hans wilkor med det vid Gouvernementet ledigt blefne Archivariatet och 400 Riks-Dalers lön, utan ock gaf honom sin Kungeliga försäkran att benåda honom med det första lediga Regerings-Råds ställe". Triewald blef emellertid aldrig regeringsråd och hur mycket arkivariatet med 400 riksdalers tillökning i lönen betydde, ses bäst af hans egen uppgift,[1] att han under de 5 år han hade sin plats som guvernementssekreterare ej ett enda år utfått sin lön. Han beskrifver sin ställning som en sorts landsflykt på platser, där lifvet var dyrt och där han följaktligen måste råka i skuld. Så länge man ännu kunde hoppas på ett återerövrande af de förlorade provinserna, kunde han ju motse en förbättring. Men ju mer detta hopp försvann, dess mer prekär blef hans situation.

Han gör också fåfänga försök att vinna anställning annorstä-

[1] I ett bref till Goertz 11 maj 1718. J'ai servi cinq ans sa M:té sous les ordres de Son Ex:ce le comte de Vellingk, sans toucher mes appointements assignés sur l'Etat des Duchés de Bremen & de Verden, & dont les ennemis se sont emparés. J'ai passé tout ce temps là dans un espece d'exil et en des endroits ou il fait cher vivre. Les depenses que j'y ai été indispensablement obligé de faire m'ont necessairement chargé de plusieurs dettes (R. A. Goertz saml.).

Digitized by Google

des. Sålunda söker han redan på julen 1715[1] att erhålla den efter Werwings död lediga platsen som ambassadsekreterare i Paris, en befattning, som särskildt lockade honom genom utsikten att få komma till Paris, där han aldrig varit. Han fick emellertid till svar från ambassadören därstädes, Erik Sparre,[2] att denne ej kunde föreslå honom, då han själf väntade sin rapell.

Triewald började nu se sig om efter en plats i Sverige, och då han genom sin tjänst hos Wellingk blifvit ganska väl initierad i Sveriges utrikesärenden, föll hans tanke naturligtvis på kansliets utrikesexpedition. I ett bref till ombudsrådet von Müllern[3] af d. 27 april 1716 anhåller han om dennes protektion för erhållandet af en plats därstädes. Antagligen till följd af Vellingks medföljande rekommendationsskrifvelse blef denna gång hans begäran villfaren, och då två år senare en plats som registrator vid kansliets utrikesexpedition blef ledig, utnämndes Triewald därtill. Samtidigt med att han genom ett bref till Vellingk från Müllern fick kunskap härom, fick han emellertid ett annat betydligt mer lockande anbud, i det Goertz lät erbjuda honom att träda i hans tjänst. Triewalds bref till Goertz[4] är mycket betecknande för hans karaktär. För hans ärelystna blick hägrar nu en lysande karriär under den allsmäktige konungagunstlingens ägid, och den efterlängtade kansliplatsen är honom nu endast ett hinder i vägen.[5] Han föreslår Goertz att genom en direkt hänvändning till konungen utverka tillstånd för honom att träda i Goertz tjänst och sköta registratorsbefattningen vid sidan. Slutligen redogör han för sin betryckta ekonomiska ställning och ber om hjälp för att på hederligt sätt kunna komma ifrån sina kreditorer och fara till Stockholm, dit han fått

[1] I ett bref till Erik Sparre (U. B. F. 171.) dat. Bremen 14 dec. 1715. Han yttrar där bl. a. om sin döde skaldebroder: »J'ai été trop des amis de feu Mr Werwing pour ne pas connoitre au fond ses belles qualités et pour ignorer que peu de personnes oseroient se mettre en paralelle avec luy» etc.

[2] Enl. anteckning å brefvet.

[3] I v. Müllerns saml. (R. A.).

[4] Dat. Bremen 16 maj 1718 (Goertz saml. R. A.).

[5] Mr de Fabrice rendra temoignage un jour Monseigneur, du desespoir ou je me trouve de ne pas avoir la Liberté d'opter et de faire un choix, qui m'approcheroit de Votre Excellence.

Digitized by Google

kanslikollegii order att infinna sig. Goertz tyckes emellertid ej ha gått in på det af Triewald föreslagna arrangemanget och Triewald förblef ända till slutet af nästa år kvar i Tyskland — vare sig nu detta berodde på ändrade order eller på svårigheten att slippa ifrån björnarne.

Under tiden höll han på att mista sin plats. Den 1 aug. 1719 meddelade nämligen statssekreteraren v. Höpken i kanslikollegiet,[1] att statskontoret vägrade att utbetala lön till registrator Triewald, som vore i Hamburg, om man ej genom protokollsextrakt visade, att han var bibehållen vid kansliet. Cronhielm ansåg, att man ej kunde bibehålla Triewald vid expeditionen, då man där redan hade två registratorer. Men Höpken visade, att man mycket väl kunde komma att behöfva Triewald, som ägde "skickelighet och kapacitet", och lyckades få majoriteten på sin sida. Ett par månader senare kom åter Triewalds befattning på tal med anledning af ständernas beslut att de, som under det föregående året blifvit befordrade från kansliet skulle återfå sina platser, under det att de, som blifvit befordrade i deras ställe, skulle återta sin forna ställning. Härigenom såg man sig nödsakad att af de två registratorerna på utrikesexpeditionen, Triewald och Klinckowström, sätta en på extra ordinarie stat, och frågan var nu hvem som skulle få kvarstå. Lillienstedt förordade Klinckowström, som i 12 år tjänat vid kansliet, "Triewald hade aldrig varit vid Cancelliet eller giort nogon tienst, fast man måste lämna honom det att han var en skickelig karl, men så hade ock Klinckowström al den skickelighet, som borde" o. s. v. Andra framhöllo emellertid, att man endast hade att rätta sig efter fullmaktsdato, och då Triewalds war något äldre, blef han uppsatt på den ordinarie staten. Ett par veckor senare[2] var en ny öfverläggning angående registratorernas lön och tur, som resulterade i att Triewald, som fortfarande var utomlands, skulle erhålla såväl registrators lön som traktamente såsom kommissionssekreterare. I slutet af september tyckes Triewald hafva kommit hem[3] och[4] i april påföl-

[1] Kanslikoll. protokoll 1719. R. A.
[2] 22 okt. 1719.
[3] Se ett bref fr. Vellingk till honom d. 27 nov. 1719 (Link. Bibl.)
[4] Prot. af 23 april 1720.

Digitized by Google

jande år hör han sig för i kollegiet i den ömtåliga frågan om hans tur före Klinckowström. Kollegiet beslöt då att hemställa till statskontoret "det honom för dess trogna och särdeles vid tractaternas utarbetande förrättade trägna arbete måtte för förledet åhrs quartal utbetalas den på staten bestådda lönen".

Emellertid tyckes Triewald ej ha trifts bättre i de nya förhållandena. "Je n'ai encore rien trouvé qui puisse me consoler d'estre party de Bremen et entré dans cette galère", skrifver han redan en månad efter sin hemkomst till Vellingk i ett bref, där han underrättar honom om de sista politiska nyheterna[1]. Det var naturligtvis därför med glädje han omfattade utsikterna att få komma tillbaka till Tyskland i Vellingks tjänst.

På våren 1720 blef nämligen Vellingk tillika med Karl Gyllenborg utsedd till minister vid kongressen i Braunschweig och begärde då Triewald till sin förste legationssekreterare.[2] Äfven Gyllenborg inlade sitt ord för Triewald, och denne blef verkligen utnämnd till posten. I hans fullmakt[3] säges, att han utnämnts "för den synnerliga skicklighet och erfarenhets skuld, som han igenom studier och resor sig förwärfwat hafver samt däraf nöjacktige prof gifwit."

Tanken på en stor fredskongress i Braunschweig, där alla de nordiska makternas tvister genom kejsarens medling skulle biläggas, var redan gammal och pröfvad, men de gjorda försöken hade strandat på Karl XII:s omedgörlighet. På hösten 1714 hade Werwing deltagit i en af dessa förhandlingar och i några glada verser skildrat deras hopplöshet:

[1] Stockholm den 29 Okt. 1719. (Linköpings stifts bibliotek.)

[2] Att döma af ett bref från Höpken till Vellingk (Link. Bibl.) tyckes Triewald deltagit i Höpkens intriger för att få Vellingk vald. I Vellingks bref till Cancellicoll. dat. Bremen 9 maj, 1720 (R. A. Germ.) säges »Mig återstår uti underdånighet anhålla, at Registratoren Triewald och ingen annan måtte förordnas till förste secreterare vid Ambassaden. Han är sin tunga och penna mägtig uti allehanda språk, han wet ock först hwad denna beställningen kräfwer.»

Gyllenborg anhåller i sitt Memorial af den 14 april (R. A. Germ.) »det måtte registratoren Triewald såsom en i negociationer full uppfostrad man mig medgifwas såsom sekreterare.

[3] Riksregistratur för 3 Juni 1720.

Digitized by Google

"I mer än åtta år å rad
Wid Leine flod jag låg för anckar,
Seen flytte jag mig till den stad
Der aldra bästa mumman wanckar.
Der skrefs och taltes nog om frid
Som skulle giöras uti Norden
Men ingen lade hand derwid
Än blott med skålar och med orden.
Nog drufwosaft och föga bläck
På god förhoppning månde rinna,
Tills iag åt slikt en leda feck
Som iag eij kunde öfwerwinna."

Också denna gång skulle kongressen löpa ut i det rena intet. Emellertid såg allt till en början ganska lofvande ut. Beskickningen gjorde halt i Hamburg och började anskaffa vagnar, livréer och galadräkter för att på ett värdigt sätt göra sitt intåg i Braunschweig, och i början af augusti sändes Triewald i förväg för att underrätta det kejserliga sändebudet om de svenska plenipotentiärernas förestående ankomst, och blef af denne mycket vänligt mottagen.[1] Men härmed var det slut med framgångarna. Gyllenborgs utnämning till sändebud hade väckt missnöje i England, där han under sin ambassadörstid varit invecklad i politiska stämplingar, och den 19 augusti gaf rådet efter för den engelska ministerns påtryckningar och återkallade honom.

Triewald, som sedan några år var lierad med Gyllenborg och till franska öfversatt ett par af hans politiska broschyrer[2] tyckes hafva blifvit djupt upprörd häröfver. I ett bref till Vellingk[3] ger han uttryck åt sin förbittring i starka ordalag. Han säger att aldrig en nyhet öfverraskat honom mer. "J'y suis doublement intéressé. Comme patriote, en gemissant de ce que les affaires du Roy & de la Patrie continuent a souffrir par cette malheureuse cabale, qui n'agit, ne pense et ne parle que Sterling" etc. Och

[1] Bref från Gyllenborg till kanslikoll. 12 aug.
[2] Se Stiernman. Ann. Cent. Prima (1729) s. 43.
[3] Dat. Aug. Vellingkska saml. (R. A.)

Digitized by Google

han talar med förtrytelse om denna ovärdiga handling, som man låtit förmå sig till "par un tas de gens mal intentionés et corrompus."

Men England var ej nöjd med Gyllenborgs rappell, äfven Vellingk misstänktes såsom alltför kejserligt sinnad, och England motarbetade i tysthet hela kongressen. Under dessa förhållanden underläto de andra inbjudna makterna att skicka sändebud, och de kejserlige uppsköto gång på gång kongressens öppnande. På detta sätt gick hela den storartade fredsplanen om intet, och Triewald blef liggande overksam i Braunschweig med sin herre. Det är då ej att undra på, att han sedermera i sin afskedsansökan skulle komma att tala om, att han "haft den olyckan att wara brukad som legationssecreterare vid congressen i Brunnsvik".

Dessutom hade en af Triewalds privata förhoppningar slagit fel. Redan då Vellingk begärde honom till legationssekreterare, framkastade han, att Triewald borde hugnas med adelskap[1]. Och den 13 September berättade Höpken i kanslikollegiet, att Vellingk skrifvit till honom och bedt honom hos K. M:t ändraga om adelskap för Triewald "eftersom han nu är uti denna honneuren och skall dageligen umgås med ministrarne, alla de andra uti gref Vellingks suite äro adelsmän". Kollegium beslöt emellertid att låta anstå med skrifvelse till konungen, tilldess Horn kommit tillbaka från landet, och sedermera tyckes saken ej hafva varit före. Horn själf synes ej vidare hågad att verka för Triewalds adlande. Han skrifver i ett bref till Vellingk:[2] "Je me serois au reste employé très volontiers à faire obtenir le titre de noblesse au secret:re Triewald, d'autant plus que vous avez bien voulu vous interesser en son faveur, si la forme de gouvernement ne rendoit en cette occasion mes soins inutiles." Om sakens vidare utveckling berättar v. Höpken i ett bref till Vellingk:[3] "Du reste je dois encore dire à Vre E:ce qu'en conformité des ordes de Vre E:ce

[1] Bref till Höpken dat. 14 maj 1720. »Il serait necessaire qu'on l'annoblit Vous scavez Monsieur qu'on reflechit beaucoup la-dessus dans les pays étrangers.»

[2] Dat. d. 24 sept. 1720 Sthlm (Kanslipresidenternas koncept R. A.)

[3] Dat. Stockholm ce 7de Fevr. 1721 (Vellingkska saml. R. A.)

Digitized by Google

j'ai fait tout mon possible de procurer à Monsieur Triewald les titres de noblesse, et que j'ay même porté l'affaire si loin que tout le senat l'en a declaré digne. Mais je n'ai pu lever le dernier et le seul obstacle. Presentement Mons. de Sylva etant venu à mon secours à ce qu'il m'a promis, je ne tarderay pas de revenir a la charge et j'ay lieu de me promettre un meilleur succez de mon dernier effort, que je n'ay pu me procurer par mes precedens. Mons:r de Triwal connoit encore les causes secretes de mon silence." Det är svårt att gissa hvad Höpken menat med "det sista och enda hindret". Närmast ligger väl att antaga att konungen personligen satt sig emot saken. Men i så fall hvarför? Kan det möjligen hafva varit Triewalds låga börd såsom smedsson, som legat honom i vägen. Hurusomhelst dröjde det åtskilligt, innan han uppnådde den åtrådda värdigheten. Dalin säger att han erhållit sitt sköldebref den 18 febr. 1723.[1] Att denna uppgift är felaktig framgår däraf, att på Riddarhuset den 8 Mars 1723 en supplik upplästes från sekreteraren Triewald att blifva nobiliterad. Den remitterades tillika med en del dylika suppliker till deputationen öfver riddarhusordningen.[2] Då denna deputations handlingar äro förlorade, har jag ej kunnat återfinna suppliken eller någon uppgift om dess senare öden. Antagligen blef den beviljad, ehuru jag ej lyckats finna Triewalds sköldebref.

Hur länge Triewald måst stanna i Braunschweig veta vi ej. Vintern 1722—23 är han emellertid med säkerhet tillbaka, och har återtagit sin post. Dalin meddelar, att han vid denna tid varit sysselsatt med att föra protokollet vid underhandlingarne om ryska alliansen och de grannlaga konferenserna med holsteinska sändebudet Bassewitz angående tronföljarfrågan, en uppgift, som bestyrkes af rådsprotokollen.[3]

[1] Dalin s. 16. År 1721 då den frågan förekom, om icke wår Triewald borde försättas i Adeligit stånd, hände honom wäl icke strax den ähran, men dock en mycket större i det samtelige Riksens Råd förklarade i Protocollet, at han dertil war wärdig. Ändteligen erhöll han Hans Maj:ts nådiga resolution, som denna heder honom tillade år 1723 d. 18 Febr.

[2] Ridderskapets och Adelns protokoll 1723 I, s. 124.

[3] Rådsprot. i Inrikes- och Krigsärenden 18 juli 1723.

Digitized by Google

Man torde ej misstaga sig, om man antager, att det var under dessa förhandlingar, som Triewald knöt de holsteinska förbindelser, som snart skulle föranleda hans öfvergång i holsteinsk tjänst. Dalin har af denna lämnat en utförlig skildring som ställer Triewalds karaktär i ett ganska fördelaktigt ljus. Han har beskrifvit alla de fåfänga öfvertalningsförsök, som af den holsteinske ministern gjordes för att förmå honom till detta steg, han har skildrat Triewalds motvilja mot att lämna sitt otacksamma fäderneslands tjänst, som slutligen endast öfvervanns af hans brinnande nit för hertigen af Holstein.

Går man emellertid till den korrespondens, som fördes mellan den dåvarande holsteinske ministern i Stockholm, Reichel, och hans företrädare, Bassewitz,[1] får man en helt annan uppfattning af Triewalds ställning. Man ser däraf, att Triewald redan under den tid då han kvarstod i det svenska kansliet, gått den holsteinska ministern tillhanda med upplysningar därifrån och äfven mottagit lön därför. Och långt ifrån att yrka på hans öfvergång i holsteinsk tjänst motsätter sig Bassewitz i det längsta Reichels förslag att taga honom ur kansliet med den motiveringen, att hans underrättelser därifrån då snart skulle taga slut. Han föreslår att fortfara med att begagna honom "under hand", han kunde säkert vid sidan af sitt kansliarbete medhinna att lämna nyheter därifrån. Slutligen ger han emellertid efter för Reichels påtryckningar[2] och förklarar sig gå med på saken, om Triewald vill nöja sig med 400 rd:s lön, då han redan fått 1000 rd. förut. Helst såge han emellertid, om det kunde förbli vid det gamla; då skulle man hafva mer nytta af honom. Och den 24 sept. skrifver Bassewitz, att han talat med hertigen som bedt honom låta "sondera" Triewald, huruvida han skulle vilja ha titeln hofråd eller legationsråd, då titeln kabinettssekreterare redan vore upptagen.

Nu inlämnade Triewald en supplik[3] till konungen, däri han anhöll om afsked från sin kanslibefattning och respass att uti främmande

[1] i Oldenburgarkivet. Bassewitz, som vid denna tid var i den holsteinska regeringen i Petersburg, var Reichels svärfar.

[2] Bref af d. 6 aug. 1725.

[3] I Riksark. Biogr.

Digitized by Google

land och tjänst söka sitt underhåll. Häri har han utförligt angett motiven för sin afskedsansökan: "Härtill, aldra Nådigste Konung twingar mig den sväraste af alla olyckor, nemlig. fruchtan att omsider lida nöd och mangel af torfftigt uppehälle, alldenstund den lönen mig på staten bestås — — knapt är tilräckelig att föda en dräng, mycket mindre att sätta mig i stånd. att förrätta min tienst med den trägna upwachtning som den fordrar, och att kunna komma in för Eders Kongl. Maj:ts ögon med en anständig klädning." Han säger dessutom att han ej längre vill ligga sina föräldrar till last, då de ej blott bekostat hans studier och resor, utan ock till största delen fått bestrida hans uppehälle under de 12 år han stått i konungens tjänst.

Afskedet lät emellertid vänta på sig, och 14 dagar senare inlämnade Triewald en supplik till kanslikollegiet, där han ber kollegiet vara honom behjälpligt "at ju förr ju hellre undfå detta mitt afsked".[1] Äntligen erhöll han den 11 nov. 1725 i mycket nådiga termer sitt afsked[2] och utnämndes genom en fullmakt daterad dagen därpå[3] af hertigen af Holstein till hofråd med tjänst vid det Holsteinska gesandtskapet i Sverige.

Bevekelsegrunderna för Triewalds öfvergång i holsteinsk tjänst voro väl främst de ekonomiska för hvilka han redogjort i sin supplik. Men dessutom tyckes han hafva ansett sig som förbigången; af flera häntydningar hos Dalin synes framgå att han kände sig tillbakasatt. I sin dedikation af "Adelns första härkomst" till sin ämbetsbroder Celsing år 1726, säger han, att han "nyss brukade en trög, otacksam jord".

Och en självbekännelse om svikna förhoppningar synes mig början af en satir vara, som antagligen daterar sig från denna tid och där han porträtterat sig själf i gestalten af Silvander, som för alltid tager farväl af det flärdfulla hof- och stadslifvet:

[1] I R. A. (Biogr.
[2] Kongl. resolution, afskr. i R. A. (biogr.).
[3] dat. Petersburg d. 12 nov. 1725, afskr. i R. A. (biogr.).

Digitized by Google

"Silvander den man sedt sin hela tid sig bryda
Ett godt naturligt pund med grundlig lärdom pryda
Med resor, fremmand' språk, folck, seder, skicklig blij
Att hemma sig en gång lönd och befordrad sij.
Seen han i många åhr uppwachtat, fåfängt lupit:
Förmak och trappor sopt och mång förtret insupit,
Hos dem af lycklig slump de högsta ställen nått
Mer wrångt och ogeent neij, än wänligt ja undfått.
På bräckligt löffte sig med falsk förhoppning spisat
Så snart till någon tienst sig ringsta yppning visat
I det mång bof och glop, arm på förstånd och wett
Han dygden till förtret sig föredragen sedt" o. s. v.

Ett dylikt steg var för öfrigt vid denna tid långt ifrån ovanligt. Just vid denna tid började hertigen af Holstein att genom frikostigt fördelande af den pension, som ständerna beviljat honom, draga till sig yngre svenska ämbetsmän och officerare. Man fann det ganska fördelaktigt att utbyta de svenska ämbetsplatserna med deras aldrig ordentligt utbetalade löner mot förmånliga anställningar vid hertigens hof eller diplomati, och ej ens söner af svenska riksråd drogo sig för att träda i hans tjänst. Man hade än ej uppgifvit hoppet om att få se hertigen på Sveriges tron och kunde ju då hoppas att få på nytt inträda i Sveriges tjänst och erhålla full belöning för sin trohet mot det holsteinska huset. Att Triewald tog anställning vid det holsteinska gesandtskapet var ej heller ägnadt att väcka förvåning. Hans förman, generalmajor Reichel, var själf svensk undersåte, och då han skulle mottagas såsom sändebud, hade rådet uttryckligen förklarat, att hertigen ej skulle anses såsom främmande furste.

Till en början tyckes Triewald ej hafva haft några obehag af sin nya ställning. Men nästa år medförde holsteinska partiets störtande och rättegången mot hans välgörare Vellingk. Då ständernas kommission lade beslag på dennes papper, fann man däribland ett bref från Triewald, som ansågs kompromettérande, då han däri utan tillstånd refererat till ett riksråd, som den tiden war på landet, hwad såväl i Cantzliet som Rådet passerat och för det andra

Digitized by Google

fördt en hoop oanständiga raisonnements öfver Rijksens Råd".[1] Kommissionen lät därför på justitiekanslerns anhållan inkalla Triewald till förhör. Han inställde sig den 3 dec. 1726, men förklarade sig såsom stående i holsteinsk tjänst ej kunna utan hertigens tillåtelse erkänna något svenskt forum. Kommissionen beslöt då att innan den vidtog nagra vidare åtgärder höra sekreta utskottets mening härom. I sekreta utskottet var ärendet flera gånger på tal,[2] utan att man kunde besluta sig för, huruvida man skulle tvinga Triewald att inställa sig till förhör eller om man först borde underrätta hertigen, "som då svårligen lärer taga sig honom an, utan lämna honom att svara för sitt bråk, äfven som han det giorde med Goertz och von der Natt".[3] Men dessutom framställdes redan nu betänkligheter emot Triewalds verksamhet vid holsteinska gesandtskapet. Blomfelt lämnade till Secreta Utskottets öfvervägande[4] "huruwida håfrådet Triwald, som begått den bekanta förgripelsen medan han war i Cancelliet, och det emot dess dyrt swurna embetsed, och nu ligger här i staden utan twifwel at spionera, här bör låtas, ty det kan hafwa sina stora farliga påföljder med sig, hälst han icke allenast sielf den tijden han var i Cancelliet blifvit brukad i dhe hemligste affairerne, utan och ännu effter gammal bekantskap plägade umgänge med de förnemste i rijket, som hafva sig dhe angelägnaste saker bekanta, at han således kan hafwa tillfälle, at utforska det lönligste, medan man för honom, som tillförene tiänte Cantzliet ej torde hafwa så stor warsamhet, som en annan; Och som han nu är i tiänst hos hertigen — — så är så mycket efftertänkligare at han sig här uppehåller som Een igenom sin penna kan göra Rijket så stor skada som en annan, den där förer afwog sköld emot sitt fädernesland".

Misstankarne mot Triewald togo ny fart, då han vid konferensen med ryske ambassadören den 11 Jan. 1727 uppträdde som dennes

[1] Sekr. Utskottets prot. 18/11 och 17/12 1726. Brefvet i fråga finnes i afskrift i Biographica (R. A.).

[2] Se S. U. prot. af d. 13 Nov., d. 12 och 13 Dec.

[3] S. U. prot. af 12 Dec.

[4] S. U. prot. af 13 Dec.

Digitized by Google

sekreterare. Af Reichels bref till Bassewitz[1] framgår att meningen var att han skulle fortsätta därmed. Detta var dock att gå väl långt i öppenhet, och saken väckte en obehaglig uppmärksamhet. Vid rådets sammanträde två dagar senare[2] vände sig grefve Liewen i ett långt, af fosterländsk harm genomandadt tal till konungen och frågade, huru man nu längre skulle kunna hålla något tyst af hvad som förhandlades i Rådet.

Redan förut hade Ryssland vetat att förskaffa sig underrättelser därifrån genom att i sin tjänst taga Gyllenkrook, som förut varit Sekreta Deputationens sekreterare. "Och när intet det räckte til, fingo de Trival til sig, som wet af alt, hvad i Utrikes saker passerat, ja, det aldra hembligaste, ty han har alla måndagar varit med tilstädes vid deliberationerna i Rådet, och har sielf expedierat största delen af det som wicktigast war." För den ryske ambassadören vore det "ingen ringa avantage — — — at få betiena sig af en sådan person, som vet til pricka alla Rikzens affairer, så wäl som nogon i hele Cantzliet. Är det icke altså til presumerandes at Trivall har gifwit Ryssarne alla efterrättelser den tiden han ännu war här vid Cancelliet, när man ser, att rätt så snart han har erhollit afsked härifrån, går han bort och arbetar i deras tienst här inför våra egna ögon? Han är en undersåte af hans M:t, födder här i staden, och det faller sig eij så swårt för honom som för en fremmande, at uträkna beskaffenheten och suiten af våra consilier: Ty när han hörer et ord här och et ord där, kan han af den kundskapen han hafwer förut, mycket lätt formera en conclusion." Och genom den ryske ambassadören spredes sedan underrättelserna, fortsätter han, till de andra ambassadörerna så att "Riksens aldra viktigaste och hemligaste affairer äro wid alla Håfwen bekanta och Senaten måste lida derföre." Och han frågar sedan om man väl trodde, att Ryssland skulle tåla att en rysk sekreterare ginge direkt ur geheimekonseljen och blefve Sveriges sekreterare vid konferensen. "Jag fruktar at i stället för sigillet under hans afsked, skulle de trycka sigillet på hans rygg."

Konungen tackade Liewen och fann äfven Triewalds beteende "undersamt". Hofkanslern v. Düben berättade nu, att Triewald anhållit om afsked med respass för att söka tjänst i främmande land. Afskedet hade han tagit ut, men passet hade han ej begagnat utan blifvit

[1] Af d. 13 Jan. 1727. Oldenburgarkivet.
[2] Rådsprot. i utrikesärenden den 13 Jan. 1727.

Digitized by Google

kvar. Denna upplysning föranledde Taube till ett yttrande, i hvilket samtliga rådsherrar instämde: "At man begär och får afsked, at gå i fremmande tienst, det är icke owanligit. Men at en sådan person, och som är derhos en undersåte af hans M:t skal sedan låta bruka sig i en fremmande herres Ministère här å orten, det är owanligt, oanständigt och bör icke tålas." Lagerberg påpekade behofvet af en förordning, som förbjöd en svensk undersåte att vara anställd vid utländsk beskickning i Sverige, då det funnes flera personer, som på detta sätt stodo i främmande herrskaps tjänst. Och de holsteinskt sinnade råden, som ej vågat säga ett ord till Triewalds försvar, skyndade nu att upplysa att en svensk undersåte, Schwartzer, på samma sätt vore sekreterare vid hannoverska beskickningen. Slutligen beslöt man att sända protokollet till sekreta utskottet.

Då detta där upplästes,[1] fann utskottet Triewalds beteende "både oanständigt och högst skadeligt" och man ansåg "at högsta nödwändigheten kräfver at eij allenast man betänkt huru detta må kunna botas och remedieras hwad Trivald angår, utan ock at en wiss och tillräckelig förordning blifwer giord pro futuro, och alla nödiga precautioner derwid tagas så at sådant hädaneffter må kunna stå at förekommas". Man beslöt därför att höra kanslikollegii mening därom och den 30 Januari blef frågan där föremål för en längre diskussion.

I Triewalds forna ämbetsverk föllo omdömena öfver hans beteende hårdare än annorstädes, och endast hos hans f. d. chef, Höpken, märker man försök att taga honom i försvar. Triewald hade genom sitt deltagande i konferensen, enligt samtliga ledamöters åsikt, förhållit sig "mycket oanständigt", och v. Düben och v. Kocken, som varit de svenska kommissarierna, bådo om ursäkt för det de ej i häpenheten kommit sig för med att anmärka däremot. Skarpast uttalade sig Tessin: "Trivalt hade giordt anständigare om han blifwit borta: han har äntå sedan kunnat få weta altsammans. Imedlertid förundrar mig mycket, at en fremmande Minister will betiena sig af en sådan infödd och om han tror, at all kärlek til fäderneslandet hos honom

[1] S. U. prot. d. 16 Jan. 1727.

Digitized by Google

måste wara utslocknad". En längre diskussion väckte v. Dübens iakttagelse, att Triewalds hofrådsfullmakt var daterad dagen efter det han fått konungens afsked, hvaraf han drog den slutsatsen att Triewald, när han begärde afsked, redan hade för afsikt att inträda i holsteinska beskickningen i Sverige, men det oaktadt begärt respass för att aflägsna alla misstankar härom. Höpken sökte förklara saken med att Triewald fått vänta i öfver fyra veckor på sitt afsked, då han (Höpken) ogärna ville mista honom. Under tiden hade han kanske fått erbjudande på sin nuvarande plats. Tessin däremot höll före, att hans fullmakt blifvit postdaterad i Petersburg. Därefter förekom frågan, huruvida infödde skulle tillåtas att betjäna utländska ministrar inom riket, och ledamöterna "funno samteliga at sådant vore skadeligit och borde icke tillåtas". Särskilt vore det farligt, då det gällde en sekreterare i kansliet, som hade "mer tilfälle och acces til et och annat at effterspana och uträtta". Och som bevis på att Triewald verkligen spridt ut hvad som passerat i rådet och kansliet, anfördes hans beslagtagna bref till Vellingk. Förgäfves sökte Höpken urskulda honom med att han ju blott meddelat ett riksråd, hvad denne i egen person kunnat få kännedom om. Man genmälte att "hwad han således giordt i det ena, har han kunnat göra i det andra".

Slutet blef att kollegiet uppsatte ett utförligt memorial[1] till sekreta utskottet, där det efter en redogörelse för Triewalds förseelse och de åsikter härom, som under diskussionen framkommit, tillstyrkte, att hertigen af Holstein skulle "genom vänliga föreställningar förmås att bruka honom annorstädes". Hvad angår Triewalds deltagande i konferensen, så tyckte kollegium bäst vara "at den Ryske Ambassadeuren på godt manér och i vänliga termer vid handen gåfwes, at detta Trivalds uppförande icke warit anständigt och att här i Riket ej wore wanligit, det en infödd undersåte finge uti sitt egit fäderneesland betiena en fremmande Herres Minister wid slika förrättningar, hvarför ock H. K. M:t förwäntade, det ambassadeuren icke widare uti sådana tillfällen wille bruka bemälte Trivald, som är K. M:ts födde undersåte". Och för att för framtiden förebygga, att

[1] Utskottshandlingar 1726—27, T. (R. A.)

Digitized by Google

svenska undersåter på detta sätt inom riket betjänade utländska ministrar, hemställdes att "en viss förordning deröfver måtte författas och behörigen utfärdas". Däremot ansåg kollegium ej att Triewald kunde åläggas att svara inför svenskt forum utan sin herres medgifvande, men detta kunde man ju anhålla om genom den svenske ministern i Petersburg.

Till sist omnämnde kollegiet att Triewald år 1724 på Vellingks anhållan fått tillstånd att vistas en tid på dennes egendom i Östergötland för att ordna en del statshandlingar, som Vellingk fört med sig utifrån. Dessa hade sedermera ej, som tillbörligt vore, blifvit inlämnade i riksarkivet, och kollegiet bad sekreta utskottet att draga försorg om att detta skedde.

Detta memorial upplästes den 13 Februari i sekreta utskottet och bifölls i alla delar. Man beslöt att uppsätta ett memorial till K. M:t för att bedja honom göra de erforderliga framställningarne hos hertigen och att uppdraga åt kanslikollegium att projektera den föreslagna förordningen. Den 20 Februari upplästes sekreta utskottets memorial i rådet och bifölls. Framställningen till den ryske ambassadören tyckes emellertid ha uppskjutits, då landtmarskalken den 2 Mars påpekar, att det vore på högsta tiden att underrätta honom, då den andra konferensen skulle hållas dagen därpå. Redan samma dag synes, att döma efter ett bref från Reichel till hertigen,[1] statssekreteraren v. Höpken hafva besökt Reichel för att anhålla att Triewald ej mer skulle få deltaga i konferenserna, då han vore infödd svensk och hade tjänat vid kansliet. Reichel tyckes ha framställt hans deltagande som ett tillfälligt arrangemang till följd af sjukdomsfall inom ambassaden, men förklarar sig i öfrigt ej kunna förstå, hvarför hans egenskap af svensk undersåte skulle hindra hans användande vid konferensen.

Emellertid hade ett bref från konungen redan den 27 Februari[2] afgått till Cedercreutz. Cedercreutz framställde sin anhållan i en audiens med hertigen och inlämnade sedan till Bassewitz ett memo-

[1] Dat. Stockholm d. 3 Marti 1727 (Oldenburg).

[2] Finnes i Utrikes Riksregistratur. Innehållet hufvudsakligen kanslikollegii memorial.

Digitized by Google

rial[1] i frågan. Denne svarade då enligt Cedercreutz' uppgift[2] "att Rijksens Ständer hafva på förleden Rijksdag intet ansedt Hans K. Höghet som en fremmande, utan som en infödd swänsk och at i anledning deraf H. K. H. skulle hafva frihet att betiena sig af swänska undersåtare uti sin tienst, men at, detta oaktadt, man ingen swårighet skulle göra at rapellera Triewald, om H. K. H:s tillstånd tilläte at underhålla så många betiente uti en tijd, där H. K. H. återkallar mäst alle sina Ministrer på fremmande orter och likwäl nödwändigt måste hafwa en annan uti Triewalds ställe som är swänska språket mäktig, utan at hafwa någon utwäg at emplojera honom på annat ställe". Af detta svar ses, att den holsteinska regeringen i det längsta sökte undanflykter och ej var villig att förflytta Triewald. Af ett bref från Bassewitz till Reichel af samma dato framgår äfven, att man ej tänkte gå in på Cedercreutz' anhållan, och ännu den 5 Maj skrifver Bassewitz,[3] att man ännu ej svarat på Cedercreutz memorial, men att det näppeligen kunde bifallas. Den 16 Juni skrifver emellertid Cedercreutz[4], att han på förnyad anhållan om svar fått veta, "att de förändringar som en tid bortåt förelupit hafwa varit orsaken til at det intet redan skiedt, men at det med det första skall wärckställas på ett sätt, att Eders K. M:t skall winna sitt nådiga nöje".

Emellertid blef Triewald trots allt ej återkallad, och man måste se sig om efter kraftigare åtgärder. En möjlighet härtill trodde man sig hafva i sekreta utskottets omtalade projekt till en förordning, att ingen infödd svensk undersåte finge betjäna någon främmande makt såsom sändebud eller innehafva plats vid någon främmande ministers kansli vid äfventyr af landsförvisning. Man kunde ej misstaga sig på att denna lag just afsåg Triewald, och

[1] Finnes i hans registratur (Moscovitica. R. A.).

[2] I bref till konungen dat. Petersburg 28 April 1727 (Moscovit. R. A.)

[3] Auf des Herrn Baron v. Cedercreutz Memorial angehend des Hofrath von Triewald ist noch unser seite keine Resolution gegeben worden, und dürffte selbige schwerlich auch seinem Petito nach ausfallen. (Oldenb.)

[4] Bref t. K. M:t. (Mosc.)

Digitized by Google

Reichel[1] skrifver att det vore säkert, att den tillkommit af förbittring mot Triewald och att han hvarje timme väntade att blifva notificerad om den från kansliet och få tillsägelse till Triewald att inom en bestämd tid lämna Sverige.

Men ehuru denna förordning under sommaren antagits af ständerna och den 20 November utfärdats af konungen, blef Triewald alltjämt kvar på sin plats. Den 2 Januari berättade Arvid Horn i kanslikollegium, att han till sin förvåning hört att Triewald som förleden höst varit på afskedsvisit hos honom och då uppgifvit, att hertigen hemkallat honom, ännu befunne sig i staden. Då hans härvaro stode i direkt strid med den nyantagna förordningen, borde man ej tåla den, och kollegiet beslöt hemställa till K. M:t "at antingen igenom residenten grefve Reenstierna låta därom tala med den i Hamburg wistande Holsteinska Ministern så att H. K. H:s Hertigens af Holstein Envoyéen Cedercreutz redan gifna lofwen at willia hemkalla Hofrådet Triewald, måtte blifva fullbordad och wärkställd eller ock att här låta antyda Triewald at med det första begifwa sig härifrån".

Då kollegiets skrifvelse upplästes i rådet[2], fann man emellertid den förra vägen alldeles för tidsödande, och man beslöt på Lagerbergs förslag att låta hofkanslern kalla Triewald till sig och "påminna honom om dess bortresa".

Den 11 Januari verkställde hofkanslern detta uppdrag och inberättade därom i en promemoria till rådet.[3] Af denna framgår, att Triewald erkänt sig hafva hertigens ordres att resa bort; han hade emellertid icke nödiga respenningar; Reichel, som f. n. var i Kiel, hade lofvat taga med sig sådana, men hans återkomst hade fördröjts i flera månader. Emellertid förväntades Reichel inom kort hem, och Triewald ville då ofördröjligen begifva sig i väg, "hwareffter

[1] Bref till hertigen 21 Juli 1727 (Oldenburg — — — so ist es doch gewiss dass diese Verordnung aus erbitterung gegen den Hofrath T. gemacht und erwarte ich stundlich, dasz mir dieselbe aus der Cantzley notificieret und gedachten Hofrath angekündigt wird sich innerhalb einer gesetzten Zeit aus dem Lande zu begeben.

[2] Rådsprot. i utr. ärenden 8 Jan. 1728.

[3] Bifogad Rådsprot. i utr. ärenden af d. 22 Jan. En kopia i Biogr. (R. A.

Digitized by Google

han sielf längtade, emedan han därute mera agrement hade at förwänta än han wed des här hafde beställning åtniutit. Fördenskull ansåge han denna giorde påminnelsen för öfwerflödig. — — — Innehållet af den allegerade förordningen wore honom kunnigt: Men han förmodade at den samma icke wore just applicable på honom efter H. K. H. des herre, i följe af det som på 1723 åhrs Rijksdag wore skiedt icke som en främmande macht kunde anses."

Då denna promemoria föredrogs i rådet,[1] yttrade Horn om denna Triewalds invändning att "om ingen annan honom så ansett, så har Triewald det sielf giordt genom des exeptio fori under riksdagen: Här är allenast fråga angående wärkställandet af förordningen till hwilken han, Triewald sielf enkannerligen gifwit tilfälle, samt at han til föllie af des egit tillstående sig wara rapellerad af des Herre ofördröjligen måtte begifva sig härifrån". Creutz yrkade därjämte att "som det är et oanständigt swar af honom som är en K. M:ts undersåte, at säija en påminnelse, som sker i en stor Konungs namn, igenom des Hofcantzler wara öfwerflödig, så kunde sådant angifvas hos H. K. Höghet at det behörigen anse". Horn ansåg emellertid att man kunde vänta därmed. Konungen inkom nu i Rådet, underrättades om saken "och yttrade sig äfven, at et sådant swar wore något groft och oanständigt". Man beslöt därför att uppdraga åt kanslikollegium att uppsätta en skrifvelse till Triewald, däri han dels tillsades om sin afresa, dels förehölls "des i swaret brukade oanständige expressioner" och genom någon betjänt i kansliet delge honom detsamma. I kanslikollegiet beslöt man[2] att utsätta hans afresa inom februari månad och förklara "det H. M:t billigt med missnöije uptagit de af Hofrådet uti des äth Hofcantzleren lämnade swar brukade oanständiga utlåtelser". Den 6 Februari sändes kanslisten Ehrencrona med en skrifvelse härom till Triewald och berättade vid sin återkomst att Triewald svarat "det honom ganska okiärt wore, at H. K. M:t funnit sig föranlåten sådana ordres at utfärda låta, helst han redan giordt den anstalt, det han nästkommande Måndag wore sinnad här-

[1] Rådsprot. utr. ärenden 22 Jan. 1728.
[2] Prot. af d. 1 Febr. 1728.

Digitized by Google

ifrån at afresa, dessutom betygade han det honom högeligen grämde, det H. M:t med missnöje skall uptagit den uthlåtelsen han brukat åth Hr Håfcantzleren v. Kochen, efter han ej wiste något sådant anfört wara, som skulle därtill anledning gifwit, och ehuruwäl han åstundar at innan des afresa hos H. M:t sig underdånigst recommendera, men som han till sådant sig icke understode, bad han mig en sådan des underdåniga önskan at föredraga". Detta är det sista vi höra af Triewald på svensk mark. Kort därefter tyckes han för alltid ha lämnat Sverige. Reichel skrifver den 10 April till den holsteinske hofkanslern, att Triewald väl vid det laget borde vara framme i Kiel och anbefaller honom såsom en särdeles skicklig man.

Jag har i min föregående skildring af Triewalds anklagande och förvisning stödt mig på akter och protokoll.[1] Emellertid har Dalin en särskild åsikt om orsaken till aktionen mot Triewald, som jag ej kan förbigå. Han säger, sedan han berättat om Triewalds deltagande i konferensen med ryske ministern:

"Mer lägenhet hade han at meddela sina tankar öfwer den tidens beskaffenhet genom en skrift på Fransöska utan namn, som han på befallning författade till swar på et Memorial af den då i Sverige warande Ängelska Ministern. Samma skrift blef tryckt i Regensburg och annorstädes. Hon fins ock införd af Rousset i dess samling. Som hon syntes stark och uplysande, så kunde hon ej annat än ådraga honom någon wederwilja af sådane Statsmän, som tyckte henne röja någon twetydighet i deras tagna mått.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

En begäran skiedde strax till H. K. H. i Petersburg, at Han behagade härifrån återkalla sit Hofråd o. s. v."

Man kunde ju möjligen misstänka Dalin för att af partiskhet för Triewald här ha tillskrifvit hans motståndare mindre vackra bevekelsegrunder, men hans uppgifter bekräftas af en af honom fullkomligt oberoende samtida holsteinsk källa, som står på helt och hållet motsatt sida och särskildt tyckes vara afvogt stämd mot Triewald. Det är en starkt partifärgad biografi öfver Bassewitz, som antages vara

[1] Några af dessa äro anförda i Hj. Jansson: *Sveriges accession till Hannoverska alliansen* Sthlm. 1893.

Digitized by Google

författad af en holsteinsk professor P. T. Arpe († 1740).[1] Dess titel är: Das Verwirrte Cimbrien in der merkwürdigen Lebensbeschreibung .... des Grafen Bassewitz. Här berättas bl. a. om den hannoverska alliansen:

"Sobald die grossbritannische Macht in der Ostsee alle feindseeligen Anschläge unterbrochen, überreichte H. Poyntz zu Stockholm auf dem Reichstag eine wohlgesetzte Vorstellung der Ursachen, welche die Krone Schweden bewegen konnten den lediglich zu gemeiner Sicherkeit errichteten Hannoverschen Vergleich bey zutreten. Worüber der Holsteinische Rath Triwald ziemlich weitläufige Anmerkungen um solches zu wiederlegen aufsetzte. Es ward aber diese Mühwaltung nicht sobald bekannt: so ergriff man den Vorwand, dass er mit dem Russischen Grossbotschaften in der Kutsche gefahren um bey ihm das Protocoll zu führen, dahero ihm angedeutet ward als ein schwedischer Unterthan, der im Russischen Dienste stünde, sich dorten nicht länger aufzuhalten. Dahingegen ergriff ein sogenanneter Patriot die Feder und wusste Schwedens Vortheil in dem Beytritt zu dem vorgeschlagenen Bündniss so wahrscheinlich zu stellen, dass diese Partey fast täglich durch einen neuen Anmarch verstärket ward."

De båda källorna öfverensstämma alltså däri, att de betrakta Triewalds landsförvisning som ett straff för hans politiska skriftställeri. I själfva verket ligger häri intet förvånande. Triewalds engagemang hos de ryska och holsteinska ministrarne, som förefaller vår tid som ett uppenbart landsförräderi, kan omöjligen ha verkat så stötande under frihetstiden, då ju t. o. m. de olika partiernas chefer stodo i utländska makters sold. En mycket större förseelse ansågs det vara, att hysa och förkunna åsikter, som stodo i strid med det härskande partiets. Vellingks och Cederhjelms öde talar i detta fall tillräckligt tydligt. Och betecknande är, att det holsteinska partiet i sin tur ett par månader före anklagelsen mot Triewald sökt att i rådet komma till lifs den förnämsta broschyren *för* den hannoverska alliansen. Saken strandade på att holsteinarne saknade makt att fullfölja den; men om de i stället afgått med segern, hade nog dess anonyme författare, kanslirådet Klinckowström, fått ett öde liknande Triewalds.

[1] I handskrift bl. a. i Kiels Univ. Bibl: S. H. 74. Denna skrift trycktes i Leipzig under titeln: »Gesch. des herzoglichen Schlesw. holsteinischen Hofes 1774» dock endast i utdrag och med initialer i st. f. namn.

Digitized by Google

Triewalds broschyr, som trycktes utomlands och dessutom finnes i handskrift flerstädes i våra bibliotek, är i dessa daterad "Hamburg ce 20 Aout. 1726", men tyckes först ha utkommit 1727. Den bär titeln "Reflexions d'une personne desinteressée sur le memoire, que M. Pointz, Envoyé etc. a presenté le 4 Juni 1726 pour porter cette Couronne a l'accession au Traité de la triple Alliance, conclue à Herrenhausen le 3 Sept. 1725."

Dalin uppger att Triewald skrifvit den på befallning, och man får väl antaga, att denna utgått från det holsteinska hofvet. Bassewitz skrifver den 4 Nov. 1726 från Petersburg till Reichel, att han fått Mr Triewalds "piece", men ej riktigt hunnit läsa igenom den. Den 11 Nov. skrifver han: "Die piece des H. Triewalds ist artig gemacht, doch findet sich noch ein und anderer Umstand solches drucken zu lassen."[1] Det synes högst sannolikt, att dessa uttalanden syfta på Triewalds broschyr, så mycket mer som denna enligt en gammal förteckning befann sig i handskrift bland Bassewitz' efterlämnade papper.

Broschyren, enligt Malmström den bästa af holsteinska partiets skrifter, är en ytterligt klar och öfvertygande partiskrift, som söker bekämpa Sveriges anslutning till den hannoverska alliansen, såsom dels för Sverige värdelös, dels farlig, då den kunde leda till en konflikt med Ryssland och kejsaren. Betecknande för Triewald är det starka hatet till den hannoverska dynastien och dess småaktiga tyska krämarpolitik med åsidosättandet af Englands verkliga intressen och hans fasta tillförsikt, att dess aëra snart vore slut. Särdeles skickligt framhäfves Sveriges ringa nytta af den förra alliansen med England, då den engelska flottan overksam åsåg ryssarnes härjningar. Språket är, som Triewalds franska i allmänhet, ledigt och elegant.

Denna stridsskrift ansågs ej utan skäl ganska farlig för motpartiet. Författaren var väl hemmastadd i de senaste årens utrikespolitik; han hade god känning med stämningen i landet och förstod att draga sig den till godo. Det holsteinska partiet var visser-

[1] Oldenb. Reichels korrespondens

Digitized by Google

ligen slaget i rådet, men frågan gällde om ständerna skulle komma att godkänna anslutningen till alliansen. Betecknande för motpartiets uppfattning af Triewalds broschyr är den franske envoyén Brancas yttrande därom i ett bref till franska regeringen af den 4 dec. 1726.[1] "Le public y reconnait la fougue du comte Vellingk, les artifices de MM. Cederhielm et Höpken et le style de M. Triewald. Cet ecrit avait pu peut-être produire des effets dangereux, s'il avait paru dès les commencemens de la diète, dans le temps ou les esprits flottaient encore."

Det synes öfverhufvud som om frågan om hannoverska alliansen vid denna tid framkallat en osedvanligt stark spänning i landet. Von Nolcken beskrifver stämningen bl. a. sålunda:[2] "Meningarne för eller emot hannoverska accessionen framställdes i publike skrifter med mycken bitterhet och med hvarjehanda tillvitelser af elakt upsåt åt dem, som voro af en annan tanke. Det syntes att en svensk ej kunde vara vän af en främmande nation utan förklara ovänskap emot sine landsmän. Man såg de tillförene förtroligaste vänner mötas på gatan utan att hälsa på hvarannan eller uti sällskap talas vid. Alla samqväm, måltider och umgänge inrättades factionsvis och efter meningarnes beskaffenhet."

Om Triewalds senare öden veta vi ganska litet. Dalin berättar, att han år 1728 blef legationsråd. Han säger att han stod mycket väl hos hertigen själf, men däremot ej hos hans premierminister. Då Surland aflidit 1729 i Paris, ville hertigen på eget bevåg sända Triewald som minister dit, men Surlands måg blef honom "konstigt föredragen". I stället blef Triewald 1729 hofmästare för Adolf Fredriks broder, prins Christian August, en plats som han beklädde i 8 år. År 1732 blef han utnämnd till justitieråd och 1738 till verkligt statsråd. År 1739 tillerkändes honom af Adolf Fredrik en årlig pension af 200 Rd. af de svenska subsidiemedlen.[3]

[1] Malmström I s. 489.

[2] v. Nolckens berättelse om rikets tillstånd 1719—42. Tryckt i *Hist. Tidskr. 1889* (se år 1726 s. 84).

[3] Anvisning i Old. Ark.; 2 andra dylika utfärdade af Carl Fredrik d. 15 Jan. 1735, den ena på 500 rd. den andra på 206 rd. 36 sk.

Digitized by Google

Förutom dessa hofsysslor tyckes han mest hafva ägnat sig åt vetenskapliga studier, hufvudsakligen af historisk-politisk art. År 1739 utgaf han anonymt en lärd afhandling öfver de holsteinska hertigarnes rätt till Jülich, Cleve och Bergues.[1] Den är full af lärda citat och vittnar om hans historiska beläsenhet. Af ett bref från honom till Justitierådet Reinboth i Schleswig, dateradt Kiel 20 Dec. 1740,[2] ses att han fortfarande var sysselsatt med frågor rörande det gottorpska husets rättigheter. För öfrigt tyckes han i Kiel ha betraktats som en stor auktoritet i lärda frågor och omtalas ofta i professorernas bref. Speciellt tyckes han ha rådfrågats angående runor, och hans enorma bibliotek tyckes ofta ha anlitats.

Det är då ej att undra på att den nybildade Vetenskapsakademien fann honom värdig ett inval. Hans yngre broder Mårten var ju en af dess stiftare, och bland dess medlemmar voro de flesta hans forna vänner och partikamrater. Hans olycksaliga sortie hade redan hunnit halft glömmas och fått sken af politisk förföljelse. Man kan af protokollen ej se när han föreslogs eller invaldes, men d. 30 Aug. 1740 uppläste Mårten Triewald ett bref från honom, "där han betygar mycken ärkänsamhet för det akademien behagat kalla honom til ledamot". Han lofvade därjämte att "hafva inseende uppå handlingarnes öfversättning utomlands, som nu skal vara under tryckning, at meningarne ej skola blifva förändrade". Och på våren 1741 uppläste Mårten Triewald en tysk öfversättning af första kvartalet 1739 af akademiens handlingar, som blifvit honom tillsänd af "Hr. Etatsrådet Triewaldt". För att komplettera redogörelsen för Triewalds verksamhet i Vetenskapsakademien må slutligen nämnas, att i dess handlingar för 1744 finnes ett "rön"[3] af honom, konstaterande att en genom en liten springa i ett mörkt rum insläppt solstråle som bryter sig i ången öfver ett glas med kornbränvin på väggen midt-

[1] Exposition historique du Droit de S. A. le duc regnant de Schleswig-Holstein etc. etc. à la Succession de Julich, Cleves et Bergues. à Schiffberg. 1739. En anteckning på exemplaret i Kiel af J. T. Noodt upplyser om att Triewald är författaren.

[2] Kiels Un. Bibl. S. H. 406 E.

[3] Experimentum Aurorae borealis artificialis. V. Ak. handl. 1744 s. 115.

Digitized by Google

emot ger ett "vedersken af allehanda färger, som gjorde skott af och an, såsom norrskenet plägar göra, uti hvilket den oförfarne hopens alt för gransynde ögon se allehanda sällsamma ting ej allenast med förundran utan ock stundom med förskräckelse". Hans broder Mårten byggde på detta rön sin hypotes, "det norrskenet ej vore annat än de af månens utdunstning eller i des ånga brutna solstrålar, som föllo tillbaka i våra ögon".[1]

På hösten 1742 började Triewalds krafter att aftaga, han kände "en stark klämning öfver bröstet", som han ej kunde bli fri från. Den 22 Jan. var han så matt, att han måste intaga sängen; påföljande afton dog han, 54 år gammal. Hans begrafning, som ombesörjdes af hans vän baron von Mardefelt var enligt Dalin "anständig och hederlig", "sedan hans döda kropp några dagar blifvit wijst på ett lastrum Doloris i hans hem, blef han den 28 Jan. under alla klockors ljud förd från Kiel till Bordisholm", de holsteinska hertigarnes grafplats. Hans kista därstädes har ej kunnat återfinnas, men af kyrkoböckerna framgår att Etatsråd S. Triewald begrafts där den 7 febr. (n. st.) 1743.[2] Då Mardefelt måste resa bort, åtogo sig hofkansleren Westphalen och legationsrådet v. Holmer att reda upp Triewalds kvarlåtenskap. Det framgår af deras bref att Triewald efterlämnadt skulder till ett belopp öfverstigande 2,500 rd. Hans broder, Mårten Triewald, framställde emellertid fordringar på hertigen, som v. Holmer fann oresonliga. Han uppmanar d. 2 aug. 1743 Westphalen att söka använda Triewalds vän kyrkorådet Hahn "umb. H. Triewald einigermassen zur raison zu bringen". Man beslöt att antingen erbjuda 2,000 Rd. eller förmå creditorerna till ett motsvarande afdrag. Hans stora bibliotek synes först 1746 ha sålts i Stockholm: åtminstone är katalogen tryckt detta år.

[1] LAURELLS Am. tal öfver M. Triewald s. 25.

[2] Af den i Kiels Un. Bibl. befintliga handskriften Annales Slesvico Holsaticae, förf. af J. F. Noodt (1721—1755) som personligen kände Triewald, tyckes det som om han stått i begrepp att återvända till Sverige kort före sin död. N. säger efter att ha refererat Dalins tal: »Ausserdem ist zu merken, dasz der sel. Mann ein Mitglied der partriotischen Gesellschaft in Hamburg gewesen und im begrieff gestanden von Kiel nach Schweden zurück zu kehren.»

Digitized by Google

Vill man ur Triewalds växlingsrika politiska bana draga några slutsatser om hans karaktär, måste man naturligtvis betrakta honom mot bakgrunden af hans egen tid. Att efter modernt betraktelsesätt helt kort affärda honom som en politisk äfventyrare utan fosterland och hederskänsla är säkert orättvist. Ty äfven om man ej med Dalin kan förklara honom för en Aristides, som "godvilligt skref sitt namn på snäckan", finner man onekligen i hans personliga förhållanden och i det politiska virrvarr, i hvilket han inkastades, förmildrande omständigheter. Obemedlad och lågättad skulle han trots sin begåfning säkerligen ej utan mäktiga beskyddare kunnat komma fram på ämbetsmannavägen. Och protektion kunde han blott vinna genom att göra tjänster åt particheferna. Hans anställning hos Vellingk förde honom till holsteinarna, och han vande sig snart, att liksom de betrakta hertigen som Sveriges rätte arftagare och identifiera hans intressen med fosterlandets. Genom en ren slump kom han ej, som han önskat, att träda i Gœrtz' sold och undslapp därför att dela hans öde. Då han senare såg stormmolnen skocka sig öfver Vellingks hufvud, var det ej så underligt att han sökte sätta sin egen person i säkerhet genom att träda i holsteinsk tjänst. Hade han stannat i kansliet, skulle säkert hans öde blifvit ännu hårdare än det nu blef. Han var känd som sitt partis skickligaste penna, och hans motståndare skulle säkert ej skytt något medel för att göra honom oskadlig. Och han var säkert för erfaren för att våga hoppas, att någon af hans högadliga gynnare för hans räkning skulle riskera att kompromettera sig. Det visade sig ju också att t. o. m. Höpken, som säkert varit medveten om och intresserad i en hel del af Triewalds politiska transaktioner, endast ytterst lamt tog hans försvar.

Af alla samtida prisas Triewald som en dugande ämbetsman och en behaglig sällskapsmänniska, begåfvad med ett ovanligt lifligt och klart förstånd och ett lugnt och säkert omdöme. Dalin, som i sina reseanteckningar från Kiel omtalat Triewald som en "mäkta förståndig och artig man, värd en större lycka", prisar honom i sitt äreminne särskilt för skarpsinne, rättrådighet och sanningskärlek, och Reinboth omnämner honom i entusiastiska ordalag i bref till

Digitized by Google

sina lärda landsmän. Klarhet, lugn och förståndsmässig skärpa äro ju också de mest utmärkande egenskaperna för hans verk. Hans enda passion lifvet igenom tyckes hafva varit böcker. Betecknande är att han vid samma tid, då frågan om hans bestraffning som ifrigast debatterades i kanslikollegium (på hösten 1727), inkommer med en anhållan att få tillbyta sig några bland Kungl. Bibliotekets dubletter, och hans bref till den unge Carl Rudenschöld vittna om den fullblodiga bibliofilens intresse för allt bokligt. Också Dalin har omtalat hans bokvurm: "Så älskad och så förnöjelig som han var i sällskap, så glad var han för sig sjelf af en god bok, med hvilken han aldrig tyckte sig wara allena. Böcker ansåg han som människor; men människor, som ej kunde bedraga honom, och han hade med dem så mycket omgänge haft at en viss stor Stats-Minister plägade kalla honom sitt lefwande Bibliotheque. Han hade och bland 5,000 Volumer, dem han alla sjelf i 40 år samlat, ganska få, som han ej genomläst med eftertanka och nytta, ja han talade och skref i fullkomlighet nio språk, så at han i bokvett intagit en högd, hvartil så få af de Lärda hinna: ty jämte läsning och kunskap var här förstånd och egna ljus." Triewald tyckes verkligen hafva haft en förvånande omfattande och mångsidig beläsenhet. Hans hufvudintressen tyckas hafva varit filosofi och statsrätt. Redan år 1723 omnämner han i bref till C. Rudenschöld,[1] att han var sysselsatt med att samla alla Thomasii verk och i sitt ofvan omnämnda bref till Reinboth säger han sig hafva haft för afsikt att publicera en bok "De Prudentia Legislatoria Thomasii", men blifvit förekommen genom Gottlieb Stolles bok öfver detta ämne. Afven Wolffs skrifter känner och uppskattar han och uttrycker sitt ogillande öfver hans förvisning från Halle.[2] Under senare delen af sitt lif tyckes han hufvud-

[1] U. B. Rudenschöldska saml.

[2] Bref till Rudenschöld dat. Sthlm ce 29 Janvier 1724: J'avois appris avant d'avoir reçu V:re Lettre le sort du fameux Mathematicien de Halle. Mais j'ignore jusqu'à present sur quoy on ait pu fonder l'accusation d'Atheisme qu'on Luy intente. J'ai lu avec beaucoup d'attention sa Metaphysique, dont j'ai trouvé les raisonnements très justes et très solides, et sur tout fort peu propres à appuyer les sentiments des Libertins. Il est vray que j'y ai trouvé des endroits que je n'entends pas bien. Mais ce peut etre ma faute et je n'ai garde d'approuver ou de condamner des choses que je ne comprends pas bien.

Digitized by Google

sakligen hafva sysslat med forskningar angående det gottorpska husets rättigheter, såsom ofvan omnämnts. Därtill kommer hans intresse för det nya seklets modevetenskap, naturkunnigheten, som han enligt Dalin älskade högre än all annan lärdom.

Men vid sidan af denna rent vetenskapliga bildning ägde han en häpnadsväckande skönlitterär beläsenhet. Hans språkförmåga satte honom i stånd att följa litteraturens utveckling i nästan alla europeiska länder och hans bokkatalog visar, att han äfven gjort det. Där finner man först och främst en så godt som fullständig samling fransk poesi ända från plejaden till det modernaste, vidare en rikhaltig samling tyska, italienska och holländska diktverk och, hvad som vid denna tid är mest ovanligt, en omfattande uppsättning engelsk litteratur. Genom sin grundliga, mångsidiga och rent moderna lärdom är Triewald en ny typ inom vår litteratur och en representant för ett nytt sekel.

För en man af detta skaplynne blef naturligtvis diktningen en bisyssla vid sidan af de vetenskapliga intressena. "Han prydde sin lärdom med en stor gåfva af Poesie, som han dock blott i sina yngre åhr utöfvade" säger Dalin och anger säkerligen därmed ej blott hur samtiden uppfattade hans diktning, utan äfven hur han själf ville hafva den bedömd. Själf har Triewald upprepade gånger i dikter och i bref förklarat, att poesin för honom endast vore ett nöje på lediga stunder, och det virgilianska motto[1] han satt på sina "Lärespån" är äfven en protest mot att blifva tagen för en skald af facket. Till en del får väl denna anspråkslöshet tillskrifvas den allmänna tidsandan, som med sitt förakt för all betald yrkespoesi endast ville betrakta diktningen som ett angenämt tidsfördrif till eget och andras nöje. Men helt säkert hade Triewald medvetande om att han ej af naturen var skapad till diktare, och hans poesier äro långt mer en frukt af litterära intressen än af något inre behof. Det är detta litterära intresse, som gör att han är så föga originell och ej sätter någon ära i att vara det. Under det att de äldre och

[1] Me quoque dicunt vatem pastores sed non ego credulus illis. Virgil. Ecl. IX v. 32.

Digitized by Google

samtida skalderna aldrig draga sig för att låta sina öfversättningar och efterbildningar passera som original, är Triewald i allmänhet ytterst noggrann i sina hänvisningar och anger t. o. m. ofta den edition och sida där han hämtat originalet.

Inga af Triewalds svenska dikter finnas bevarade i egenhändiga exemplar. Däremot finnas de tyska poesier, som han författade för „Teutschübende Gesellschaft", i original bevarade i sällskapets "Acta" (Stadtbibliotek Hamburg). De äro af intresse icke minst därför att de visa, att Triewalds alltid brukade noggrant datera sina dikter och vid öfversättningar anföra originalet, hvarför man torde kunna anse de hänvisningar och dateringar, som finnas i afskrifterna af hans svenska dikter, såsom härstammande från författaren själf. Af Triewalds svenska dikter finnas två fullständiga handskrifter, båda med titeln "Samuel Triewalds Lärespån uti svenska skaldekonsten", som han säkerligen själf tillämnat dem. Kungl. Bibliotekets exemplar, en stor kvart, synes mig vara den bästa. Den är en vacker afskrift med vanlig renskrifvarstil och tyckes vara samtidig med författaren, då titelbladet bär årtalet 1729. Till Kungl. Biblioteket har den kommit genom Neschers samling. Det andra exemplaret, som genom Westins samling tillfallit Uppsala Universitets-bibliotek, har i en anteckning af Westin antagits vara författarens original, en åsikt som dock ej torde vara grundad, då stilen ej liknar Triewalds. I hvarje fall är den säkert en ganska tidig afskrift, särskildt värdefull genom dikternas noggranna datering. Den är signerad W. 138 och är i kvartformat. Vidare finnas en del af Triewalds "Lärespån" i en kvart i Nordinska samlingen i Uppsala, signerad N. 1120, äfvenledes med dateringar. Dessutom finnas spridda afskrifter af dikter af Triewald flerstädes i samtida visböcker och samlingsband.

De första dikter af Triewald, som kommo i tryck, voro hans tyska, som år 1721 o. f. utgåfvos af C. F. Weichmann tillsammans med en del andra dikter ur Teutschübende Gesellschafts "Acta" i en samling kallad "Poesie der Niedersachsen" del II och III. I Carlssons "Försök till Swänska Skaldekonstens upphjälpande"[1] publicerades för första gången svenska dikter af Triewald. Här finnas i första

[1] Sthlm 1737 o. f.

Digitized by Google

flockens 1:sta och 3:dje afdelning (båda tryckta 1737) införda Triewalds fyra litteratursatirer och hans öfversättningar af Boileaus 8:de satir och La Fontaines conte "La Matrone d'Ephèse". Större delen af hans öfriga dikter trycktes af Sahlstedt i hans "Samling af vers på Svenska", Stockholm 1751. En samlad upplaga af Samuel Triewalds Lärespån uti Svenska Skaldekonsten utgafs år 1756 af Lars Salvius. Salvius tyckes hafva begagnat en annan handskrift än Carlsson och Sahlstedt, och skiljaktigheterna mellan hans och deras läsarter framhäfvas detaljeradt af Sahlstedt i en följande år utkommen kritik af Triewalds dikter i Critiska Samlingar del II. Hanselli, som år 1874 omtryckt Salvius, har i det stora hela följt hans läsarter, ehuru han säger sig äfven hafva tagit hänsyn till de andra upplagorna och handskrifterna. Ur Weichmanns samling har han dessutom tryckt Triewalds tyska dikter. Jag följer i mina citat i regel texten i Kungliga Bibliotekets handskrift.

Den mest betydande delen af Triewalds litterära produktion utgöres af hans fyra litteratursatirer. Det var ju genom dem som han först i tryck presenterades för den svenska publiken och som han eröfrade hedersnamnet "Nordens Boileau".[1] Dessa fyra dikter äro emellertid ej skrifna i följd. Under det att den tidigaste daterar sig från år 1708, är den sista af dem "Emot våra dumma poeter" skrifven så sent som 1720. Men då de alla i grunden beröra samma fråga, föredrager jag att behandla dem i ett sammanhang.

"Emot dem, som falskeligen inbilla sig vara poeter" är den äldsta dikt vi äga af Triewalds hand. Den är också på sätt och vis hans mest betydande. Aldrig ha Triewalds verser burits af en sådan öfvertygelsens glöd som i denna hans första vidräkning med de författare, som endast rimma för brödfödan, utan att ha någon aning om diktkonstens höga plikter.

[1] När Carlsson i sina »flockar» offentliggör Triewalds första satir, presenterar han författaren för allmänheten med bl. a. dessa ord: »När qwicka Skalder sedt, huru Dumheten bemödar sig at alt för sorgfälligt upföda Skalde-apor til det owälduga förnuftets största harm och förtret, hafwa de försökt, genom förtiänt Begabberi at afskräcka sådane oskickelige pennors Näsvishet; En Swensk Skald har rätt artigt afmålat och skarpt afvisat våra wers-pinare, lika som en Boileau i Frankrike.»

Digitized by Google

Formellt är Triewalds dikt ställd till Karl XII. Han förklarar sig emellertid själf ej ännu värdig att besjunga ett så högt föremål, utan nöjer sig med att bekämpa de usla rimmare, som "med oskuren fjär" våga prisa en konung, som endast en stor skald borde ha rätt att lofsjunga. Hela denna vändning igenkänner man lätt från Boileaus berömda "Discours au roi", där äfven konungen indirekt hyllas genom en kritik af alla de fadda lofsånger, som skrifvits till hans ära, och där skalden i likhet med Triewald ställer sin satir under kungligt beskydd genom att jämföra sin kamp mot den dåliga poesien med konungens fälttåg mot rikets fiender.

Men det är ej blott i de stora hufvuddragen, som Triewalds dikt bygger på Boileaus "discours". Som jag nedan med citat uppvisat äro stora delar af hans satir endast fritt öfversatta.[1])

[1] Här nedan följa några af de mest påfallande lånen från Boileau i Triewalds satir. Exemplen skulle kunna mångfaldigas. Att raden om Apelles härstammar från Boileau är redan uppvisadt af Wrangel. (*Det Carolinska tidehvarfvets komiska diktning* s. 22.)

Crispin utfordrar mig med honom
till att kämpa,
Att see, hwem af oss först så saken
kunde lämpa,
Att fylla öfweralt med verser arket opp:
Crispin satt pennan an, och jag
tror wist hon lopp
Att innan jag som skref fast aldrig
utan möda,
Med tröttsamt hierne-brått, femb rader kunde föda,
Han med en flyktig hand re'en sidan ändat har:
Men tro mig hwarje vers och syn
för saga bar.
Hwar rad med swatzand pråt dock
utan mening pyste
Och som i flyktig skumm en wäder
bläddra lyste
Af ord en myckenheet af saker
intet grann,
Och i hans öfwerflöd man största
armod fann:
Ty den lär sitt försök förutan wärkan finna,

Boileau: Epître II.

J'entends déjà d'ici Linière furieux
Qui m'appelle au combat sans prendre un plus long terme,
De l'encre, du papier! dit-il; qu'on
nous enferme!
Voyons qui de nous deux, plus aisé
dans ses vers,
Aura plutôt rempli la page et le revers.
Moi donc, qui suis peu fait à ce genre
d'escrime,
Je le laisse tout seul verser rime
sur rime,
Et, souvent de dépit contre moi s'exerçant,
Punir de mes défauts le papier innocent.

Boileau: Art Poét. Ch. I v. 1—4.

C'est en vain qu'au Parnasse un téméraire auteur

Digitized by Google

Och äfven där ej ordagrann öfverensstämmelse råder, har Triewald dock ganska nära anslutit sig till sin förebild. Så t. ex. mot-

Som will i denna konst det ringsta framsteg winna,
Och af naturlig drifft eij fult och råga mått
Med lust och hågen har i födzlostunden fått.

— — — — — — — — — — — —

En skiön odödlighet som sig på papper grundar!
Ett papper, som sielf knapt förwaras några stunder,
Det näppast blifwer tryckt, för än det redan glömt
Och under Norre-bro blijr samma timma giömt.
Ach! papper hade du fått lumpna Klutar blifwa,
Och man så dumma vers på dig eij welat skrifwa!
Så höfde du eij nu den skymfen underga
Att gatu poijkar dig ett Skowax kläda på.
Att pigor dig till prål på Kiste-låcket sätta
Och såpan lägs i dig när något är att twätta:
Du lider för en ann, när du så usselt dör
Och blifwer giord till strut för peppar eller smör.

— — — — — — — — — — — —

En Alexanders bild bör en Apelles måla
Augusti ros kan ej en bönhas penna tåla
Man til en hjeltes pris så snart ej verser giör
Som han ur mark och fält sin starka fiend' kiör

Pense de l'art des vers atteindre la hauteur:
S'il ne sent point du ciel l'influence secrète,
Si son astre en naissant ne l'a formé poëte.

Boileau: Sat. IX.

Vous vous flattez peut-être, en votre vanité,
D'aller comme un Horace à l'immortalité;

— — — — — — — — — — — —

Mais combien d'écrivains, d'abord si bien reçus,
Sont de ce fol espoir honteusement deçus!
Combien, pour quelques mois, ont vu fleurir leur livre,
Dont les vers en paquet se vendent à la livre!
Vous pourrez voir, un temps, vos écrits estimés
Courir de main en main par la ville semés;
Puis de là tout poudreux, ignorés sur la terre
Suivre chez l'épicier Neuf-Germain et la Serre;
Ou, de trente feuillets réduits peut-être à neuf,
Parer, demi-rongés, les rebords du pont Neuf.
Le bel honneur pour vous, en voyant vos ouvrages
Occuper le loisir des laquais et des pages
etc.

Boileau: Discours.

Pour chanter un Auguste, il faut être un Virgile:
Et j'approuve les soins d'un monarque guerrier
Qui ne pouvoit souffrir qu'un artisan grossier

Digitized by Google

svaras hans berömmande af Rudéns hyllningsdikter till Karl XII af Boileaus framhäfvande af Corneille.

Hänvändelsen till konungen sker emellertid först ungefär vid midten af dikten. Hela den föregående delen behandlar tvänne andra slag af dåliga skalder, bröllops- och begrafningsdiktarne och står i mycket löst samband med det efterföljande. Här har Triewald ej haft någon bestämd dikt af Boileau till förebild. Men han har, såsom man kan se af mina paraleller, lånat litet här och hvar ur Boileaus L'Art Poétique och satirer.

Klagomål öfver den oerhörda massa underhaltig poesi, som trycktes, och den oförbätterliga slentrianmässighet, hvarmed bröllops- och begrafningsdikterna fabricerades, hade för öfrigt förnummits långt före Triewald. Redan Lucidor påstår i ett bröllopskväde att:

man fast daglig hör
At then som intet veet, hvad vijsor är them giör.

Som owän du i fält skall odygd jag förföllja
Den sig i dygdens hamn skenheligt söker höllja;
Af mina verser skall städs sanning blifwa sagt,
Och på ett troget blad det hiertat menar, lagt.
Lijk som man Bijen seer af blomster honung gnaga.
Skall jag af werdsens flärd och tokhet skämten taga;

Entreprit de tracer d'une main criminelle,
Un portrait réservé pour le pinceau d'Apelle.
Boileau: Discours v. 67—70.
Et, tandis que ton bras, des peuples redouté,
Va, la foudre à la main, rétablir l'équité,
Et retient les méchants par la peur des supplices,
Moi, la plume à la main, je gourmande les vices,
Et, gardant pour moi-même une juste rigeur,
Je confie au papier les secrets de mon coeur.
Ainsi, dès qu'une fois ma verve se reveille,
Comme on voit au printemps la diligente abeille
Qui du butin de fleurs va composer son miel,
Des sottises du temps je compose mon fiel.

Digitized by Google

Och han utmålar alla den olärde skaldens plågor, då han skall skildra sin älskades skönhet. Men dylika uttalanden sakna adress och allvarligt syfte. De ha endast till uppgift, att ge skalden ett tillfälle att variera sin egen dikt en smula och betona sin öfverlägsenhet gentemot mindre skickliga medbröder.

Triewald däremot tar sin uppgift som kritiker på fullt allvar. Han skyr liksom Boileau ej att utsätta namn och vågar till och med rata en poet, som på trycket utgifvit flera diktsamlingar, regementspastorn P. O. Warnmarck. Denne spelar hos Triewald samma roll som Cotin hos Boileau. Han är typen för en genomusel skald. Det heter om honom på tal om bröllopsdikterna:

Än mer, hvem baden dem som Warnmarck sammantrycka
Och så sin egen skymf på nytt ur glömskan rycka?
Dock mången dummer tok för boken pengar gaf,
Af orsak att en narr sin lijke håller af.

Den bok af Warnmarck, som Triewald åsyftar, är hans "Parnassi grönskande Blomstervall", som han just vid denna tid höll på att utgifva och i hvilken han samlat alla sina platta bröllopspoem. Att han trots allt åtnjöt anseende som verklig poet framgår däraf att ingen mindre än den af Triewald så prisade Rudén berömt honom i en vers i en af sina diktsamlingar och att "Parnassi grönskande blomstervall" ännu så sent som 1757 i Bergii Allehanda rekommenderades som god, poetisk läsning i samma andedrag som bl. a. Runius, Lucidor och — Triewalds Lärespån.

Warnmarck är typen för den usle dussinrimmaren. Men han står dock ej lägst på skalan. Det göra de skalder, som "hungern rima lär som tala korp och skata" och hvilka "på trycket sända det på krogen skrefs med hast", eller med andra ord de poeter, som lefva af sin konst. Denna afvoghet mot yrkesskalderna delar Triewald med sin stora förebild. Boileau förklarar, att en skald bör arbeta för äran och ej för en "smutsig vinst". Ett namn och en lagerkrans är allt, hvad han bör hoppas att vinna. Vår tids svärmeri för bohemen, låg Boileau fjärran. Han har svårt att erkänna som yrkesbröder litterära vagabonder som Saint-Amant, som dog af svält, eller Colletet, som måste tigga sin föda i köken. Skal-

Digitized by Google

den bör lefva ett oförvitligt lif; han bör älska dygden och undfly lasten. Hans personliga fel lämna alltid märken efter sig i hans sång:

Le vers se sent toujours des bassesses du coeur.

Det är äfven Triewalds åsikt, att ingen verkligt god dikt kan komma från en lågsinnad författare:

Men hwad förtiänar den med goda seder skämtar?
Och ur ett bränwijns glas så rim som infall hämtar
Hwarmed ölwisan skrifs, dock utan wett och smak?
Den som Autoren led och luchtar af tobak.

I motsats till den lejde rimmaren, som för några slantar prisar "en kruka som en hjelte", står den verkliga skalden, hvars ledstjärna är sanningen. Och här proklamerar Triewald efter Boileaus exempel skaldens heliga plikt att ej för någon yttre fördel prisa något mer än det är värdt, och ej af några hotelser låta afskräcka sig från att klandra det lastbara:

Min fiär skal oförskräckt af sanning ledder blij
Och endast åt förtiänst och dygden loford gij.

Men äfven om skalden med de bästa föresatser går till sitt värf, måste han akta sig för en annan fara. Det är rimmet, som städse vill locka diktarens tankar på afvägar och förleda honom att säga saker utan mening. Rimmet bör ej vara hufvudsaken i en dikt, förkunnar Boileau, det bör vara en slafvinna under förnuftet:

Quelque sujet qu' on traite, ou plaisant, ou sublime,
Que toujours le bon sens s'accorde avec la rime.[1]

Och Triewald har med öfvertygelse upprepat hans lära:

Att med ett sammanliud wijd ändan orden swara,
Det är ett ringa fnask, förstånd bör kiernan vara.
Ett infall täckt och nätt det gifver märg och lust
Rim örat, men förstånd kan siälen gifwa lust.

Det är alltså Boileaus kraf på sanning och förnuft i dikten, på ärlighet och mod hos diktaren, som Triewald i sin första satir gjort sig till tolk för. Han har som Boileau velat skilja mellan rimmaren och

[1] L'Art poétique ch. I.

Digitized by Google

den borne skalden. Den smaklära, som Boileau förkunnat, återfinna vi däremot ej här, och, som vi skola se, ej heller i hans öfriga diktning.

Två år senare skrifver Triewald sin andra litteratursatir. Den varierar ett kändt motiv, diktarens usla ställning i det borgerliga lifvet. Det återfinnes äfven hos Boileau, som ju liksom Triewald flera gånger förklarat sig vilja lämna parnassen, där han nödgas hålla sällskap med usla dussinrimmare, och vilja utbyta den mödosamma diktkonsten, som så illa föder sin man, mot mer lugna och inbringande sysselsättningar. Också här finnas passager[1], som kunna betecknas som rena lån från l'Art poétique. Och dock är tonen i denna dikt ej genomgående Boileaus. De kraftiga epiteten på de dåliga rimmarne, de drastiska liknelserna och vändningarna peka hän på ett inflytande från annat håll, från de "burleska" diktarne, en Scarron, en Saint-Amant och deras efterföljare.

De bekanta raderna:

Jag will eij mehr uhr Hippocrene dricka,
Der Pegasus så offta stallat i,

som Sahlstedt[2] räknat bland "nedriga och gemena tankar", skulle nog ej heller ha funnit nåd inför Boileaus ögon. De skulle däremot mycket väl kunnat få plats i de burleska "epitres", i hvilka Scarron drog i fejd mot akademiens pedanter. Att denne ej vid denna tid var Triewald okänd ses af ett direkt lån i denna dikt. Klagan öfver skaldelagerns värdelöshet,

[1] t. ex. följande:

»Jag tror wisst Maro eij med hungrig maga satt,
När han i wärket war, en sådan dicht att skrifva,
Som skull sin upphofsman odödligt minne gifwa
Befrija en August från glömskans mörka natt,
Ja, om Horatius med vatten läskt sin tunga,
Han hade, tro mig fritt, så wäl ej kunnat siunga.

L'Art poétique Ch. IV.

Un auteur qui, pressé d'un besoin importun,
Le soir entend crier ses entrailles à jeun,
Goûte peu d'Hélicon les douces promenades:
Horace a bu son soûl quand il voit les Ménades,
Et, libre du souci qui trouble Colletet,
N'attend pas, pour dîner, le succès d'un sonnet.

[2] i *Samtal om Tankar i Vitterhetsarbeten.* T. II. s. 181.

Digitized by Google

"När man med lagerblad ock plär en skinka kröna"
är nämligen hämtad ur Scarrons epigram öfver Ménard[1].

Från vistelsen i Hamburg daterar sig den satir,[2] som börjar med orden: "Jag ger dig rätt Apollo fan."[3] Den innehåller den vanliga reflexionen att skaldekonsten "fyller aldrig cassen". Egentligen utför den endast tanken i det från Ovidius hämtade mottot. Skalden förbannar den stund, då han ej lydde sin fars råd att slå sig på en mer inbringande bana än skaldekonsten. Nu är det för sent att ångra sig, och han får trösta sig med att den, som intet har, behöfver ej frukta att bli bestulen.

"Satir emot wåra dumma poeter uti burlesque" är skrifven kort efter Triewalds hemkomst från Braunschweig[4] och intager på visst sätt en särställning bland hans litterära satirer. Med uttrycket "uti burlesque" menas, att den är skrifven på den åttastafviga parrimmade vers, som Scarron, den förnämste representanten för den egendomliga afart af preciositeten, som kallas burlesk, med förkärlek användt och som i Sverige blifvit populär genom Israel Holmström. Dennes diktning är nämligen, som jag på annat ställe skall uppvisa, endast en svensk afläggare af den franska burlesken.

Till sitt innehåll är denna satir ett skämt med det gängse poetiska uttryckssättet. När skalden börjar "yra", förklarar Triewald, ser han allt med mikroskop och försmår alla hvardagliga ord och fraser:

Morgon rådnans facklor skiöna
Låta döda werlden röna,
Att nu Phoebus innan kort,
Nattens täcke röfwar bort,
Seen i wåta Thetis skiöte

[1] *Oeuvres de Scarron* 1737. P. VIII s. 436:
Ménard qui fit des vers si bons
Eût du Laurier pour récompense.
O siècle maudit, quand j'y pense,
On en fait autant aux jambons!

[2] i W. 138 dat. Hamb. 1715.

[3] Utan titel såväl i handskrifterna som hos Carlsson och Salvius. Hansellis titel »Afsked till lyran» är vilseledande och står i bestämd strid mot innehållet.

[4] Dat. i W. 138 »uti jan. 1720».

Digitized by Google

Han har hafft sitt läger blöte,
Där hans hästar hafva fått
Och ha druckit råga mått.
Mången tord' sin hierna bryda,
Hwad de orden sku betyda?
Bond det säger kort, som jag
Det är morgon, det blijr dag.
Men Poëten måste gala;
Ty som annat folk att tala
Jämt, naturligt, klart och reent
Tyckes honom för gemeent.

Och han berättar sedan hur skalderna bemöda sig om att skrifva "som gudar" utan att bry sig om att ingen begriper dem, och skildrar hur de

På alns-långa orden klifwa,
Wäderfulla blåsor drifwa
Liksom piltar plä med strå
De först skina, seen förgå.

Han liknar dem vid gossar, som gå på styltor:

Som man seer att gossar små,
De på höga styltor gå,
Bäst de tro sig jättar wara,
Af en ojämn steen ell' snara
Hissnad, eller annan skräck
Hastigt stupa ner i träck.
Så plär det ock skalder hända, o. s. v.

Och han fortsätter därpå att skämta öfver skaldens benägenhet att förstora:

Alt är högt, hwad sådan dichtar,
Hieltar kallas alla knichtar
Dör en lustig Corporal
Lijknas han wijd Hanibal o. s. v.

Det lider väl intet tvifvel om att Triewald själf i denna dikt tror sig föra den Boileauska kritikens talan. Hans bild om skal-

Digitized by Google

derna som klifva på alnshöga ord liksom gossar på styltor är ju tydligen en reminiscens af Boileaus berömda vers om Chapelain:

Monté sur deux grands mots comme sur deux echasses.

Och dock kan man ingenstädes tydligare konstatera den inre disharmoni, som råder mellan Triewalds poetiska smak och fransk-klassicismen.

Det är sant, att de fransk-klassiska författarne enstämmigt fördöma den tomma svulsten och förorda ett nyktrare och begripligare språk. Och då det gäller samtalsspråket opponera de sig skarpt mot alla spirituella preciösa försök att omskrifva. Sålunda säger La Bruyère i sitt kapitel om konversationen: "Que dites-vous? comment? je n'y suis pas: vous plairait-il de recommencer? j'y suis encore moins; je dévine enfin: vous voulez, *Acis*, me dire qu'il fait froid; que ne disiez-vous: il fait froid." Men att gå ända därhän att fordra rent hvardagsspråk inom dikten, skulle säkert förefallit dem barbariskt. La Bruyère försvarar både metaforen och hyperbolen, då de användas på rätt sätt, och Boileau kämpar ifrigt för den antika mytologiens bibehållande, äfven där den endast tjänar till att omskrifva naturföreteelser.[1] Ännu Voltaire har intet att invända mot, att man i poesien kallar hafvet Amphitrite o. s. v.

Afvogheten mot den konventionella mytologiska apparaten och öfverhufvud mot hvarje poetisk stil, som på något sätt söker höja sig öfver hvardagsprosan, finner man däremot hos Boileaus motståndare, "les modernes". La Motte gör sig ofta lustig öfver de stereotypa mytologiska naturbeskrifningarna, där Aurora öppnar österns portar med sina rosenfingrar och Phebus hvilar sig i Thetis sköte.[2] Och i sitt ode "Les poètes ampoulés" har han alldeles som Triewald skämtat med poeternas lust att förstora. Han liknar dem vid nyfödda barn, som förfärade skrika öfver allt hvad de se:

"C'est des Rimeurs le sort burlesque
A leurs yeux tout est Gigantesque
Ce qu'ils peignent est monstrueux"

Och hela hans skildring af hur poeten genom sina högtidliga

[1] Se L'Art. poét. Ch. III.
[2] Se t. ex. hans *Discours sur le différent mérite des ouvrages d'esprit.*

Digitized by Google

talesätt söker höja sig öfver mängden, erinrar starkt om Triewalds satir:

Un Poète s'enfle, se guinde
Et se croit au sommet de Pinde
Pour de grands mots vuides de sens.
Sans la Metaphore à deux faces
Sans l'Hyperbole et ses echasses
Ses vers ramperaient languissant.

Proscrivant les termes vulgaires
Son discours de mots téméraires
N'est qu'un assemblage importun,
De raison, de justesse avare,
Pour une extravagance rare
Il dédaigne le sens commun.

Det är naturligtvis ej min mening, att just La Motte och de verk af honom, som jag anfört, varit kända af Triewald. Jag har endast velat påpeka den öfverensstämmelse, som råder mellan hans och de "modernas" åsikter, hvilka just vid denna tid gjorde så mycket väsen af sig. Betecknande är också hans opposition mot de klassiska namnen:

Een har grekska ålderdomen
Stadigt uti Narre-gomen
Och förnufft och wett till tross
Slänger kring med Atropos,
Zeus, Maedusa Sphinx, Megaera,
Mulciber, Cyclops, Chymaera,
Ord som Jonas, Mats och Jan
Mena sku fördrifwa fan.

Ingen har väl så svärmat för antikens namn som Boileau. Han ansåg dem ju alla vara födda för dikten och känner sig djupt upprörd öfver att en poet kan våga välja en konung med ett så barbariskt namn som "Childebrand" till hjälte för ett epos.[1]

La Mottes teorier ledde ju i sina yttersta konsekvenser ej blott

[1] Se L'Art poétique Ch. III.

Digitized by Google

till ett underkännande af det poetiska språket, utan till ett förnekande af poesiens värde öfverhufvud. Triewald går naturligtvis ej så långt, men hans yrkande på rent hvardagsspråk inom dikten torde väl i praktiken betyda detsamma.

Stilen i Triewalds dikt har däremot ej tagit något intryck från La Mottes abstrakta och torra språk. I stället har han här närmast anslutit sig till Holmström och hans skola. Det är fullkomligt i den franska burleskens stil han parodierar de s. k. "homeriska" liknelserna, som under hela 1600-talet voro så omtyckta och som bibehöllos af fransk-klassicismen. Lika gärna, som man liknar Amarillis vid "himlens blomster" eller "stjärnornas prål", skulle man, menar han, kunna likna henne vid en hökarbod. Och han utför denna liknelse con amore:

Saltlaxfärgan bär dess trut
Näsan lijk en peppar strut
Hyn som grått papper är finer
Och med talg polerad skiner
Luchten af dess anda är
Lijk som när man ungefär
Nära kommer med sin näsa
Där som surkåhls tunnor giäsa.
Tändren hon i Munnen för
Lijkna gult och gammalt smör
Uppå hennes kinder båda
Kan man finnugt fläsk få skåda
Och dess öfriga person
Liknas kan vid sjelfva bo'n.

Det är, som man ser, en drastisk skildring af en gammal käring med samma öfverdrifna färger, som Holmström och hans franska förebilder begagna.

I slutet af dikten passar Triewald på att snärta till det vid hans tid mycket vanliga bruket att förvandla dikten till en sorts sällskapsspel, att skrifva dikterna bakfram, göra dem till logogryfer o. s. v. och han slutar:

Digitized by Google

Må det eij rätt kalladt bli
Swårt och tröttsamt tokerij.

Den fyrradiga strof,[1] som Triewald fogat till det egentliga poemet för att rentvå sig från beskyllning för bristande självkritik, synes mig vara hämtad från ett epigram af Prior:

Yes, every poet is a fool;
By demonstration Ned can show it:
Happy, could Ned's inverted rule
Prove every foul to be a poet.

Förutom de fyra litteratursatirerna har Triewald endast efterlämnat tre längre originaldikter, som alla äro i släkt med Boileaus sedesatirer. Den äldsta af dessa, "Tankar öfwer dödens och lifwets beswärliga fåfänga, vid en spatsergång på kyrkogården, Stockholm den 1 oktober 1718", afser utan tvifvel att vara en moralisk-filosofisk betraktelse i samma stil som Boileaus 8:de satir öfver människans dårskap. En modern läsare påminner den emellertid snarare om Lucidors och hans efterföljares grafdikter, som ju också oftast började med långa moraliska reflexioner.

Redan själfva grundtemat i kyrkogårdsbetraktelserna är välkändt. Det är den gamla erfarenheten,

Som dock försent blir trodd at alting fåfängt är.

För att bevisa denna sats anlitar Triewald alla de bilder och jämförelser han kände från begrafningspoemen.

Här återfinna vi sålunda den vanliga frågan: "Hvad är vårt lif?" med dess stereotypa bildrika svar:

Hwad är wår lefnads-lopp? En rök, som snart förgår
Den dock, hur kort hon är, utpressar mången tår.
En svamp som ändan sin, så snart som början seer
En sprickand blädra, bäst hon sken och fägring teer,
En stigande raquet till hastig undergång,
En vandrings väg, som giörs utaf olyckan lång,

[1] Så undre ingen meer om sådan dårskap wåller
At dumma Mops hwar skald för narr och toker håller;
Dock som han sielf ej rim och verser skrifva wet
Står ock den satsen fast: Hvar tok är ej Poët.

Digitized by Google

En dröm, som swikefull förställer oss en skatt,
En korter dag, som följs utaf en längre natt,
Hwars första morgon, gråt, hwars middag, stort besvär
Och afton kort begrep af alla bägge är.

Dessa liknelser voro redan på Lucidors tid allmängods inom begrafningspoesien. Hans dikt öfver Herr Trulles Kåhre börjar just med att räkna upp alla dessa bilder[1]:

Then kort' och lissle tidh, som vij i världen lifva
Plär utaff många vidh månghanda liknad blifva.

— — — — — — — — — — — — —

Han lijknas vidh en blåst, som mäd en hast försvinner
Han lijknas vidh en ström som tiger-snelt fortrinner

— — — — — — — — — — — — — — —

Han lijknas vid en röök som vädre skiött fördrifver,
Vidh vattublåsor, them inlykt lufft sönder-rifver o. s. v.

Och äfven den korta syntesen af människolifvet kunna vi utan svårighet hitta i en annan grafdikt af Lucidor:[2]

Vårt lijfv begyns mäd gråt, förtäres mäd olust,
Och slutes ändelig i svagheet, suck ok pust.

Så följer en skildring af hur oförväntadt döden kommer till människorna:

En i sin morgon går, den i sin afton af,
Den näppast ser sin Maij, förr än han läggs i graf,
En blifwer med beswär till gråa vintern qwar,
Men dock som snö och ijs han snöplig ända tar.

— — — — —

Ett dödand' bly en här, blankt stål där, röfwar bort,
Den längsta lefnadstijd syns dock för allom kårt.
Den rusar sielfwer stad, den brukar, hwad han kan
Att öka åldrens längd, och måste lell' däran.

— — — — —

Dylika uppräkningar af oberäknade dödsfall förekomma fler-

[1] Jfr Castrénns karakteristik af begrafningsdikten i *Stormaktstidens Diktning*.

[2] Öfver Börge Olofsson Kronberg.

Digitized by Google

städes hos Lucidor. Jag anför en ur hans dikt öfver boktryckaren Ignatius Meurer:

Then döör en våldsam död, som aldrig kom i strijd
Then blijr i kriget grå, som dör i bästa frijd,
Then drunknar titt, som fek knapt en gång skåda stranden,
Then döör på torran iord, som sällan kom på landen
Then faller sig ihiäl, then bränner elden op
Then drunknar i et stoop, then dräper kvinnekrop,
Titt i ens bästa våhr, höst eller liuffste sommer o. s. v.

I Triewalds dikt finnas vidare de kända betraktelserna öfver att kungen och herden, Croesus och tiggaren, alla få samma hvilostad, "som är tre alnar lång och åtta qvarter bred". Han begagnar sig också af upprepningar med samma begynnelseord:

När krig utur et land, folk, must och märg förtär
När en at stiga högt en annan störtar kull
När dyrbart blod förspils o. s. v.

Originell är ej ens den vackra hänvändelsen till träden och blommorna:

Afwundens eij på oss, I trän, när blad och frucht
Af omild matke-tand snart mista färg och lucht.
Ge blomster, Ehr tilfreds, om rimfrost i en natt
Bortröfwar alt Ehrt pråal, giör all Ehr fägring matt;
Med oss är äfwen så: en af den andra lär
Att I som menniskian, och hon som blomstren är.

Jämförelsen mellan blommorna och mänskolifvet finnes nämligen redan hos Lucidor, utförd ungefär på samma sätt:

Som lillior på en mark, som gräs på gröna ängiar,
Som roser på en stock, narciss på örtesängiar,
Utaff en kulin storm ell' af en omild hand
I förtijd rijfves aff ok kastas neer i sand
Så äret og med them; o. s. v.

Vid sidan af detta allmängods har Triewalds dikt passager, som tydligen röja hans afsikt att skrifva en moralsatir i fransk-klassisk smak. Härtill räknar jag särskildt de realistiskt tecknade typer, som han efter Boileaus förebild inflikat i sin dikt. Vi

Digitized by Google

få se den koketta stå och sminka sig framför sin spegel, den girige rufva öfver sin skatt och de processlystna ligga i ständig träta med hvarandra. Detta hindrar dock ej att helhetsintrycket af dikten är rent 1600-talsmässigt. Härtill bidrager äfven språket. De konventionella bilder, som Triewald tio år senare skulle göra sig så lustig öfver, saknas ej, och äfven rena marinismer förekomma.[1]

Vida högre står Triewalds nästa sedesatir, "Gamla jungfrurs beröm", som han skref kort efter sin återkomst från sin utländska resa. Den är, som Wrangel[2] påpekat, ett inlägg i en versfäktning, som vid denna tid pågick i Stockholm.

Runius hade nämligen i en brudskrift vid handelsmannen Apelrots bröllop[3] svarat på en anonym versifierad kritik af en af hans föregående bröllopsdikter, "Gå ogift är förgift." Då hans motståndare påstod "att ogift gå är vara änglom lik", prisade däremot Runius äktenskapet som människans högsta ändamål och lyckönskade brudgummen

"Som icke gjordt som jag och flera mina vänner,
Som hela Stockholms stad för gamla stutar känner."

Denna i det hela ganska fyndiga och kvicka apologi för det äkta ståndet väckte striden på nytt, och nu växlades mellan Runius och en anonym motpart en rad poetiska stridsskrifter, som under sken af att kämpa för eller mot ungkarlsståndet i självfva verket utmynnade i rent personliga tillmälen. De båda parterna angrepo hvarandra i verser, skrifna i form af räkningar med rimorden, — som naturligtvis bestå af okvädingsord — i sifferkolumnen. Först mot jultiden afslutades striden af Runius med ett "Recepisse", där han kallar sin motpart "ett vanskapligt diur en namblös junker Slens". Triewalds inlägg bär titeln "Gamla jungfrurs beröm. Utur ett fruntimmersbref på landet, till en dess vän i staden, i anledning af en 1712 tryckt brudeskrift[4] deröfver växlade skrifter". Triewald har, som man ser, tagit skepnaden af en gammal ungmö

[1] Så talas det t. ex. om att »själen smälter i ögats sakta gråt».
[2] a. a. s. 171.
[3] Sthlm d. 18 nov. 1712.
[4] I handskriften finnes en anmärkning »Vide Runii poesie».

Digitized by Google

från landet och vill visa att de båda poeterna i sin strid för eller mot det gifta ståndet endast sett frågan ur männens ståndpunkt. Med ett par komplimanger till Runius, som han blott klandrar för att ge sin motpart "allt för hitsigt swar", förklarar han att båda hafva rätt:

Hwad tarfwa de sig giffta?
Som kunna kiäraster så tidt som linntyg skiffta
Fritt nässja här och där, och gillja utan krus
Med pudrad blond peruk och näsan full med snus.

Helt annan är den ogifta kvinnans ställning, och Triewald gör nu en verkligt fin och roande skildring af den unga flickans lidande från den stund då hon känner

"Snörlifwet blij för trångt, bloon hitzigt löpa kring
I hiertat yppa sig förr helt owana ting"

till den tid, då hon står på den öfverblifna kartan och förgäfves söker att med smink och löständer dölja årens härjningar. Och den föregifna gamla ungmön slutar med en varning till sin kamrat:

"Ty låtom kiära du, oss mäckta wäl betänka,
För än wij spåtskfull korg, oss sielf till ånger skänka,
Hwad kan uppå en mö med skiäl full säijas stort?
Som tidigt göra will, hwad hennes moder giordt."

"Gamla jungfrurs beröm" synes mig vara en af Triewalds friskaste och mest självständiga dikter. Naturligtvis är Boileau fortfarande förebilden. Ett rent lån ur hans "Satire contre les femmes" (X) äro raderna:

"Fast hwarje fager roos, hwar lilja, ögat sijr,
Uti en smutzig lapp om qwällen gömder blijr

Attends, discret mari, que la belle en cornette
Le soir ait étalé son teint sur la toilette,
Et dans quatre mouchoirs, de sa beauté salis,
Envoie au blanchisseur ses roses et ses lis.

"Bref till Iris öfver den ledsamhet, som förorsakas af oförnuftigt fruntimmers sällskap" har samma förebild som "Gamla jungfrurs beröm," Boileaus "Satire contre les femmes." Då Boileau år 1692 efter Juvenalis föredöme i hans 6:te satir skref sin ljung-

Digitized by Google

ande straffdikt mot kvinnokönet, gaf han uppslag till en ytterst liflig polemik. Med Perrault i spetsen skyndade hans fiender att taga kvinnan och äktenskapet i försvar, och under de närmaste åren sågo en oräknelig mängd satirer för och emot kvinnan dagen. Till formen ansluta sig dessa ganska nära till Boileaus. Denne hade ju i sin satir sökt afskräcka sin vän "Alcippe" från giftermål genom att i detalj beskrifva en rad sannskyldiga megäror, och hans efterföljare söka äfven att under en eller annan förevändning få visa ett galleri af kvinnotyper. Smaken för dylika "porträtt" var ju betecknande för hela seklet, och hade än ytterligare stärkts af La Bruyères Caractères, där särskildt kapitlet om kvinnorna flitigt användes. Så småningom tog i dessa dikter det psykologiska intresset öfverhand öfver kvinnohatet, och Popes 2:dra epistel "On the Characters of Women" verkar nästan som ett versifieradt kapitel ur La Bruyère eller en af de fruntimmerskarakteristiker, som man så ofta finner i de moraliska veckoskrifterna. Hans teckningar äro gjorda efter lefvande modeller, och i några fall känner man ännu namnen på dessa. Det första försöket i Sverige till kvinnosatir i denna genre är Beijers[1] "Konsten att elska, till sin vän Philander". Här framställes den vackra, den fula, den "lustiga af humeur", den "melancholska" o. s. v., men teckningen är fullkomligt schablonmässig.

Triewalds satir står betydligt högre. Liksom Popes är den riktad till en dam, skaldens frånvarande "Iris", och han beskrifver för henne, hur mycket han längtat efter henne och hur tråkigt han haft under tiden i sällskap med andra damer. Hos dessa kommer han därför hufvudsakligen att skildra en del sällskapslaster, såsom skvallersjuka, pratsamhet o. s. v. och detta bidrager till att göra hans teckningar mindre bittra. I allmänhet har Triewald hållit sig till de gamla franska stående typerna. Hans teckning af den dygdifrande gamla ungmön, som klandrar all ungdomsglädje, därför att hon ej själf längre kan njuta, kan man återfinna hos så godt som alla seklets författare. Andra synas däremot mera direkt tagna ur lifvet. Så t. ex. den, som vill vara prisad som god hushållerska:

[1] Hanselli IX, 387.

Digitized by Google

"Som mig till pricka lär, hwad prijs på helsingsmör
Hur mächta klokt hon wet i kiök och wisthus spara
Hur ingen så, som hon en goder marknad gör".

Och i sin teckning af den skenheliga har han omskapat den i fransk sedesatir så vanliga "fausse dévote" till en svensk pietistdam:

"Än wärre dock är den, som falsk guds-fruchtan dårar
Och menar kunna Gud, som nästan sin bedra,
Med det hon suckar hårdt, skenhelig fäller tårar,
Giör bön och skifftewijs i huset swärjer bra.
Som älskar ej Guds-ord, men endast wissa präster,
De hon ej tycker om Baals söner kallas plär,
Är ingen menskas wänn, ej tåhl bland sina gäster,
Än den, som wittnes börd af samma anda bär,
I samma samqwäm går och lika böcker läser
Ilparig lijksom hon sin skalk wäl dölja wet,
Hwars inre menniskia af andlig högfärd giäser,
Fast dess utwärtes mijn betygar ödmiukhet.
En sådan i hwart lag är en olijdlig plåga,
Hon kiötzligt kallar alt, det wari ondt ell' godt,
Och kastar hwem hon will i ewig brännand låga
Som hade hon der till af himlen fullmacht fått."

Porträtt sådana som de ofvan anförda beteckna otvifvelaktigt något nytt i vår litteratur. I sina "Tankar öfver döden" hade Triewald blott förmått skapa liflösa abstraktioner. Också i "Bref till Iris" äro konturerna ofta ritade efter mönster. Men i utpenslingen af smådragen tycker man sig dock skönja ett verkligt studium efter lefvande modell.

Bland Triewalds öfversättningar märka vi först och främst tre af Boileaus satirer. De äro, som Triewald själf säger, gjorda "med loflig frihet", och äro genomgående lokaliserade för svenska förhållanden. Äldst af dem är öfversättningen af den 8:de satiren,[1] där upptuktelsen af Cotin är ersatt af ett utfall på v. Brobergen:

"Förgäfs, förnuftet hörs åt Broberg rådet gifwa,
Du mycket bättre giordt att aldrig verser skrifwa;

[1] I W. 138 daterad Stockholm uti December 1712.

Digitized by Google

Säg wänder han igen? blijr han full nånsin flat?
Med smaklöst orda-speel, för-därfwa gäst-buds mat?
Så ofta blott han hör för någon döder ringa,
Förr genom-tuggat gräl i hårda rader twinga.
Twärt om, han håller wärdt, hwad man fådt särskildt sij
Uti ett egit wärk att tryckt och samlat blij."

G. H. v. Brobergen var vid den tid detta skrefs ej mer bland de lefvande — han hade dött år 1708 —, men hans diktsamling "Ledige Stunders Poetiske Tijd-fördrif" kunde fortfarande fröjda sig åt en fullkomligt oförtjänt popularitet. Ty v. Brobergens poesi betecknar den Lucidorska bröllopsdikten i dess djupaste förfall. Hans "smaklösa ordaspel" med brudens och brudgummens namn och de drastiska gåtor, hvarmed han vid diktens slut alltid undfägnade sina åhörare, tillhöra det enfaldigaste och oaptitligaste, som denna tids tillfällighetsdiktning har att bjuda på. I versifikatoriskt hänseende är han dock ej så hjälplös som Warnmarck, och detta förklarar väl, hvarför en af hans andliga dikter: "O, Jesu min frögd, som giör mig förnögd",[1] fått en så stor spridning och påträffas i de flesta samtida handskrifna visböcker.

Ännu friare öfversatt är Triewalds "Satire til en del imiterad Juvenalis III:dje och Boileaus I:sta", ur hvilken jag redan anfört självporträttet i början. Slutet af dikten synes mig vara en variation af 1600-talets älsklingsdikt, Horatius "Beatus ille".

Den 5:te satiren, "Om Adeln", är daterad Braunschweig d. 15 Aug. 1721.[2] Den tyckes alltså vara skrifven just vid den tid då Vellingk gjorde de fåfänga försöken att få Triewald adlad. Antagligen är väl också Vellingk den "grefve . . .", till hvilken den är dedicerad.

Äfven en annan af fransk-klassicismens mästare har Triewald infört i vår litteratur, nämligen La Fontaine, ur hvilkens conter han öfversatt "L'anneau de Hans Carvel", "La Matrone d'Ephèse" och "Paté d'anguilles". "Hans Carvels ring" är den äldsta af dessa öfversättningar,[3]

[1] En öfversättning af J. Franks »Jesu meine Freude».
[2] I W. 138.
[3] I W. 138 dat. Hamb. 1714.

Digitized by Google

hvilket tydligt kan ses af den knaggliga och ofria meter, på hvilken den är skrifven. Dessutom har Triewald på egen hand inlagt tvänne lasciva anekdoter i den ursprungliga handlingen,[1] hvarigenom det hela blifvit konfyst och långrandigt. De tvänne andra äro skrifna på "vers libres" efter La Fontaines föredöme och stå både i form och innehåll betydligt högre. "Ålpastejen" är ej i handskrifterna angifven som öfversättning och har därför hittills fått gälla som original. Den är emellertid, som man lätt kan öfvertyga sig om, lika litet självständig som de båda andra. Naturligtvis förefalla conterna i Triewalds öfversättning ganska stela och otympliga, framförallt om man har de graciösa och spirituella originalen vid sidan. Han är tung och omständlig i sin skildrarkonst och gör ofta därigenom en förtäckt lasciv antydning till en grof plumphet.

En rangplats inom vår litteratur förtjäna dessa "conter" likväl som de äldsta försöken inom en genre, där vi längre fram skulle få fullödiga mästerverk. Det är för öfrigt att märka att just vid denna tid La Fontaines fabler börja läsas och öfversättas hos oss. De tvänne små djurfabler, som Holmström efterlämnat, stå väl liksom ett par af de "Talande djuren" i Freses "Kårta Sedeläror" endast i aflägsen släktskap till den franske mästaren. Men samtidigt med Triewalds öfversättningar hade en fången karolin i Moskwa, antagligen Joachim v. Düben börjat tolka några af La Fontaines populäraste fabler.[2]

I samband härmed må påpekas, att det lilla kvicka epigrammet "Som Lasse kom så for han sina färde", af Sahlstedt tryckt under titeln "At nyttia tiden", endast är en öfversättning af La Fontaines själfironiska "Epitaphe d'un paresseux."[3]

Från La Fontaines lärjunge La Motte, hvars 8:de anakreontiska ode Triewald öfversatte till tyska under sitt medlemskap i Teutschübende Gesellschaft, härstammar den lilla kända fabeln om "Gro-

[1] Att vid öfversättningar göra tillägg och förändringar var ju vid denna tid mycket vanligt. Som exempel må nämnas Priors öfversättning af samma conte. Han berättar utförligt om hustruns uppköp i Londons butiker, hennes promenader i Hyde Park o. s. v.

[2] Utg. af Sv. Litt. sällsk. i Finland. N:o 43. 1899.

[3] Les grands Ecrivains-uppl. b. IX s. 79.

Digitized by Google

dorna", som till följd af sin antimonarkiska tendens skulle finna flere tolkare under frihetstiden.

Näst Boileau och La Fontaine är M:me Des Houlières den författare som är rikast företrädd i Triewalds Lärospån, där vi finna ej mindre än fem dikter öfversatta från henne, nämligen två af hennes "idyller", "Les moutons" och "L'Hyver"[1] och tre af hennes "Reflexions diverses".[2]

Triewalds förkärlek för denna författarinna är ej ägnad att förvåna. M:me Des Houlières bildade medelpunkten i en litterär krets, som trotsade Boileaus kritik och bibehöll traditionerna från Hôtel de Rambouillets tid. I själfva verket hade Boileau visst ej förmått krossa preciositeten; han hade endast för en tid lyckats diskreditera den. Mot seklets slut var de preciösa kotteriernas makt nästan lika stor som förut; det var de, som ledde intrigerna mot Racine och understödde de "moderna" i deras angrepp på Boileau. I dessa kretsar hyllades M:me Des Houlières som den "tionde musan", och hennes i grunden mycket obetydliga dikter utpuffades som underverk af djupsinne och behag. Liksom det mesta af lyriken från denna tid, är M:me Des Houlières diktning en aflägsare af den preciösa, men den är klarare och graciösare. Dess innehåll förefaller vår tid trivialt och intetsägande, och ej ens på skaldinnans egen tid kunde det betecknas som något nytt att afundas fåren deras fria naturlif eller blommorna deras korta fägring. Hvad som framförallt tyckes ha hänfört de samtida läsarna, var dock den lätta anstrykning af sentimental melankoli och den bismak af filosofisk pessimism som man fann i hennes idyller. I hvarje fall är M:me Des Houlières under förra hälften af 1700-talet såväl inom som utom sitt fädernesland en poetisk storhet af första rang. I Sverige infördes hon först af Werwing, som öfversatt tre af hennes "Reflexions diverses", och för såväl Dalins som fru Nordenflychts lyrik har hon varit af genomgripande betydelse.

De öfversättningar från franskan, som för öfrigt finnas i Lärespån, äro ej af betydenhet. De äro en profkarta på den smålyrik,

[1] Dat. dec. 1722: W. 138.
[2] Refl. div. N:ri II, IX och XIV.

Digitized by Google

som vid 1700-talets början var gångbar i Frankrike, och som genom sin elegans sällan förfelade att slå an på de utländska poeterna. Här möta vi alltså smärre dikter af Hôtel de Rambouillets koryféer, såsom Voiture, Benserade, Chevreau, Brébeuf, ett epigram ur "Menagiana" och Des-Barreaux' uppbyggliga sonnett om Guds rättfärdighet, som Triewald funnit i Bayles Dictionnaire och som under 1700-talet öfverallt åtnjöt en oerhörd popularitet. Af dem, som ej uppge bestämdt original har jag funnit den kvicka lilla sonnetten om Susanna i franska diktsamlingar gå under Grécourts namn, och den lilla visan "Hur kommer att i mig så ofta fråga må" vara en öfversättning af en madrigal af Montreuil, som äfven Werwing försvenskat. Och enligt min mening kan man med ganska stor säkerhet antaga, att flera af de smärre dikter, som ej angifvas som öfversättningar, ha franska original eller förebilder. Så finnes t. ex. inom den franska preciösa lyriken ett flertal dikter af olika författare med titeln "Rupture", som ge uttryck åt skaldens glädje att vara kvitt en älskarinna i ungefär samma ordalag som Triewalds "Til Clorinde". Det lilla epigrammet öfver "en stulen kyss", där skalden bönfaller om att få "stjäla flera" för att släcka den låga, som endast ökats af "för litet vått", hör till den preciösa lyrikens lieux-communs, och den otryckta sonnetten "Nyss jag Belinda såg på sängen sig utsträcka", där skalden vaknar upp just då han i drömmen är lyckligast, återgår på ett af 1600-talets poeter mycket upprepadt anakreontiskt motiv.

Triewalds öfversättningar från tyskan utgöras af en dikt ur Lohensteins "Hyacinthen" och "den tyske Boileaus", Canitz', "Satyre von der Freyheit". Dessutom kan möjligen hans lilla dikt "Öfver Slingelios poesi" härstamma från en dikt af Brockes i Poesie der Niedersachsen.

Hvad de tyska dikter angår, som Triewald skref under sitt medlemskap i Teutschübende Gesellschaft, så stå de hvarken öfver eller under den medelmåttiga poesi, som producerades i detta sällskap. De flesta äro tillfällighetspoem eller öfversättningar. I en liten dikt med titeln: "An Flavia, als sie, bey seinem Eintritt in das Zimmer, sogleich ihre Brust bedeckte", har Triewald visat.

Digitized by Google

att han, då han undantagsvis skref en "galant" dikt för egen räkning, ej försmådde att använda de af honom så ofta förhånade liknelserna med solen och liljorna.

De öfversättningar från engelskan, som förekomma i Triewalds "Lärespån", uppge ej sina original, utom ett litet epigram från den af Dryden så förhånade skalden Flecknoe, och det har ej varit mig möjligt att finna dem. Med undantag af den allegoriska dikten om "Äran", som emellertid äfven uppgifves vara från franskan, tillhöra de en genre, som ganska nära gränsar till pornografien, och som att döma af svenska och utländska diktsamlingar ännu vid denna tid ganska flitigt idkades äfven af allvarliga moralsatiriker. Dessutom har Triewald till tyska öfversatt Cowleys grafskrift öfver van Dyck.[1]

Äfven från italienskan har Triewald gjort några öfversättningar. Sålunda är den lilla anakreontiska dikten: "Sist ville från ett bi Cupido honung ta", en öfversättning Guarinis madrigal "Bacciate labbra" och de två sonnetterna "Öfwer ett timglas" och "Öfwer den sig sminkande Lidia"[2] äro öfversatta från Ciro di Pers, en eljest okänd poet, som Triewald — enligt hvad som framgår af hans bref till Rudenschöld — satte mycket högt. Ur ett italienskt citat i ett af dessa bref[3] kan man äfven se, att ännu en tredje sonnett "Förgäfwes skaldesång jag mera låter höra", i handskrifterna blott betecknad som öfversättning "Utur italienskan", är från samme författare. Den sistnämnda är en spetsig och graciös liten dikt, fransk i ton och anda. De två andra äro ganska konstlade och tråkiga; "Öfwer ett timglas" nästan obegriplig i sin sonettdjupsinnighet. Slutligen finnes äfven holländskan företrädd med ett epigram ur "Koddige Opschriften".

[1] Finnes i Teutschübende Gesellschafts handlingar.

[2] W. 138 daterade Mars 1711.

[3] Bref till Rudenschöld, dat. Stockholm 5 dec. 1723. Han säger här om denne skald: A propos de Ciro di Pers, j'ai alafin attrappé ce poète italien aprez l'avoir cherché longtems, et je l'ai lu avec l'avidité que vous me connoissez pour les bonnes choses. J'y ai trouvé parmi un grand nombre de *concetti* et de *Stravaganze*, plusieurs pensées, vrayes, fines et délicates. Vous ne vous repentires certainement pas de le lire. Le titre de mon édition est: Poesie del Cavalier Fra Ciro di Pers. Venetia 1688. 12:o.

Digitized by Google

Från danskan har Triewald, som Paludan påvisat, hämtat den satir om "Adelens första härkomst", som han den sista december 1726 afsände till sin forne kamrat i kanslikollegium, k. sekreteraren Celsing. I dedikationen erkänner han att

En dansk med skicklig näfwa
Mig en upränning gaf, hwarpå jag dristat wäfwa.

Det är emellertid ej endast "uppränningen" Triewald lånat; hans dikt är en ganska trogen öfversättning af N. Helts "Adelens Oprindelse", som första gången utkom 1711. Denna bygger i sin tur på ett bitande franskt epigram af Coulanges, "Sur la Noblesse", som vid denna tid var mycket berömdt. Detta epigram bildar begynnelsestrofen i Helts dikt och upprepas i slutstrofen. Sahlstedt, som ej påträffat Triewalds danska original, har däremot igenkänt Coulanges' epigram. För öfrigt har Helt lånat en hel del af sina bästa argument från Boileaus 5:te satir. Triewalds öfversättning följer originalet, utan några afvikelser eller lokaliseringar. I grund och botten hade ju också såväl i det envåldsstyrda Danmark som i frihetstidens Sverige striden mellan den gamla och nya adeln framkallats af samma motsättning mellan en bördsstolt godsägarklass och en uppåtsträfvande åmbetsmannaadel. I Sverige hade denna motsättning redan gjort sig gällande under frihetstidens första år och på hösten 1722 bl. a. tagit sig uttryck i en stridsskrift,[1] där det spåddes, att högadelns härsklystnad till sist skulle leda till att "de skulle komma att stanna i slafveri antingen under ett ryskt ok eller en suverän konung". Det synes vara samma eventualitet, som Triewald vill antyda i sin dedikation till Celsing. Han erinrar denne om sitt gamla löfte att "i lofligt skämt" söka förlöjliga det förakt, "som gamla adeln städs plär mot den unga föra", och fortsätter därpå:

"Du weet på hwad för sätt ett folk, oss närmast bor,
Bragts under Eenwålds ook owana nacken böga,
Det nu med swidand' bröst, med mycket swart-siukt öga
Kanske den frihet seer, som bland oss Swänska gror.

[1] Samtahl mellan en af gamla och en af unga adeln vid en höstemarknad 1722. Se Malmström 1 s. 361.

Digitized by Google

Man ser, att den nyadlade Triewald skyndat att ställa sig under den unga adelns banér och taga upp kampen mot de nya klassfördomar han här skulle möta.

Intressant är för öfrigt den uppmaning han i detta företal ställer till sin "trogne medarbetare i pennan" att mer se på verket "med förnufts än vänskaps ögon" för att rätta insmugna fel. Han säger sig först då "det rätta nöje smaka", då han af Celsing får svaret:

"Den raden har du satt för blotta rimmet skull
Här synes tankan falsk, det ordasättet twungit,
Här lider Svenskan nöd så har Rudén ej sungit,
Det ord här fåfängt står att giöra versen full."

Med dessa rader har Triewald tydligen velat visa, att han följt Boileaus föreskrift att välja en "censeur" och troget följa hans rättelser. Liksom sin store förebild vill han betona, att han, som så strängt dömt andra, själf gärna underkastar sig kritikens dom, blott den kommer från kompetent håll.

Att Triewald ägde en grundlig beläsenhet i den klassiska litteraturen framgår af hans bibliotekskatalog. Tvänne epigram har han själf uppgifvit sig ha hämtat direkt ur den grekiska antologien, och hans dikter äro oftast försedda med latinska citat från de författare, som vid hans tid voro mest omtyckta, såsom Horatius, Virgilius, Juvenalis, Ovidius, Martialis och Seneca. Och helt säkert skulle en noggrann undersökning af hans poem kunna uppvisa flera lån från de romerska skalderna, ehuru det här liksom i allmänhet i fråga om denna period är hardt när omöjligt att afgöra om skalderna fått sina reminiscenser direkt eller genom moderna antikiserande författare. Jag nöjer mig därför med att påminna om, att Triewald själf upplyst om, att han i sin öfversättning af Boileaus första satir äfven begagnat sig af dennes förebild, Juvenalis tredje, och att slutet af denna dikt innehåller en rad motiv ur Horatius "Beatus ille", utan att det dock är möjligt att bestämdt säga om Triewald begagnat originalet eller någon af de otaliga moderna efterbildningarna af denna dikt. Dessutom har

Digitized by Google

Triewald gjort öfversättningar från tre af senrenässansens latinska epigrammatiker, Grotius, Owen och Johannes Secundus.

Triewalds öfversättningar intressera mest genom den stora litterära mångsidighet och beläsenhet, hvarom de bära vittne. Att af dem draga några slutsatser om hans personliga smak, är ytterst svårt. Sida om sida med Boileau råka vi i dem hans värsta fiender i det preciösa lägret och finna den fransk-klassiske Canitz i sällskap med den af honom ifrigt bekämpade Lohenstein, den andra schlesiska skolans höfding. Och de preciösa diktarna äro ingalunda alltid företrädda med sina måttfullaste alster. Tvärtom har han ofta öfversatt dikter, som äro i typisk Hôtel de Rambouillet-stil.

Lika vacklande är han i sitt bedömande af svenska författare. I sin första satir placerar han på "Pindi topp" alla bättre skalder från stormaktstiden, utan att fästa sig vid om de äro representanter för preciösa eller burleska riktningar.

Och till sist visar han sig i sina egna poem ej på något sätt fransk-klassisk. Hans bildval är ofta marinistiskt, och det generar honom ej alls att förkunna L'Art Poétiques lagar i burleskens ton. Hans stil är rent sextonhundratalsmässig, då han ej direkt kopierar Boileau eller La Fontaine.

Det är alltså ej riktigt att betrakta Triewald som en fullödig anhängare af den fransk-klassiska smaken. Han har tvifvelsutan velat vara "Sveriges Boileau", men han har ej kunnat tillgodogöra sig allt det nya i sin lärares litterära program.

Fransk-klassicismen kom i sitt hemland som en nödvändig reaktion mot preciositeten och burlesken. I kampen mot en skola, som endast lade vikt vid de yttre effektmedlen och därför till sist stelnat i manér, predikade Boileau ett återvändande till troget naturstudium. I stället för att bemöda sig om att vara spirituell borde diktaren sätta sin ära i att vara naturlig. I stället för att jäkta efter originalitet i bildval och framställningssätt borde han söka efter det direktaste och klaraste uttrycket för sin tanke. Han borde skildra det han själf såg, säga det han själf kände. Och för att lära sig vägen från förkonstling tillbaka till natur och sanning, borde han taga de stora antika skalderna till läromästare. De hade

Digitized by Google

stått naturen närmare och hade ej fått sin smak förskämd genom litterär salongskultur. Men diktaren skulle ej okritiskt imitera dem. Han skulle skapa sitt verk efter samma lagar som de.

Det är dessa "lagar" Boileau sökt formulera i L'Art Poétique. Han belyser dem ständigt genom att visa felen hos de preciösa diktarna och emot dem ställa representanterna för den goda smaken, Molière, Racine och La Fontaine.

Det är klart, att dessa Boileaus estetiska grundprinciper, hur klara de än kunna förefalla oss, ej så lätt kunde uppfattas och tillgodogöras i länder, som ej genomgått samma litterära utveckling som Frankrike. Där man ej lidit under trycket af de preciösa salongerna, och ej ägt skalder, som praktiskt vågat upptaga kampen mot den förskämda smaken, hade man svårt att sätta sig in i hvad striden gällde. Därtill kom ännu en omständighet. När Boileau började sin kritiska verksamhet, hade just den franska diktkonstens segertåg genom Europa begynt. Öfverallt började man läsa och öfversätta fransk litteratur. Och naturligtvis hade den eleganta preciösa lyriken framförallt lätt att vinna insteg. Den ansågs beteckna höjdpunkten af fransk esprit. Att det var just mot den Boileau vändt sig, hade man ej klart för sig.

Man accepterade villigt reglerna i L'Art Poétique, därför att man visste, att de blifvit erkända i Paris litterära kretsar och därför hade man en tydlig känsla af att dikten behöfde regelbindas. Men man tolkade dem så, att de ej behöfde innebära någon förkastelsedom öfver den preciösa riktningen. Man uppehöll sig vid hans allmänna satser, att innehållet och ej rimmet utgör värdet af ett poem, att skalden ej bör göra hastverk, utan noga öfverse och fila sitt verk, att han ej bör förnedra sig till ovärdigt smicker o. s. v. Men det hufvudsakliga i hans konstlära kunde och ville man ej fatta.

Triewald befinner sig på alldeles samma ståndpunkt som Boileaus öfriga utländska lärjungar. Han kan ej förmå sig att bryta stafven öfver den nya preciösa och burleska sällskapsdiktningen, och med sina egna öfversättningar bidrager han att befästa den dåliga smak, som hans litteratursatirer klaga öfver. Den poetiska innebörden i

Digitized by Google

Boileaus kraf på sanning är ej klar för honom. Han tror sig ha gjort nog, då han förbjuder skalden att mot bättre vetande lofprisa personer, som ej gjort sig förtjänta af berömmelse. Ej heller uttalar han någonsin bestämdt, att skalden bör "följa naturen", återge det han ser. Han nöjer sig med att rekommendera ihärdigt studium af utländska poeter. "Ett infall nätt och täckt" representerar för honom höjdpunkten af all diktkonst. Det är preciositetens, ej fransk-klassicismens ståndpunkt.

Offren för hans kritik bli därför ej de, som infört stilförkonstlingen i vår litteratur. De omnämnas tvärtom med gillande. Han vänder sig främst mot de sista representanterna för den Lucidorska bröllops- och begrafningsdikten.

Under 1600-talets tvenne sista decennier hade den lätta franska sällskapspoesien vunnit allt mer terräng i Sverige, och samtidigt hade den pompösa och tunga tillfällighetsdikten råkat i misskredit. De klumpigt skämtsamma bröllopskväden och de svulstiga begrafningspoem, som hittills utgjort den mest uppmärksammade och uppskattade delen af våra skalders produktion, började man nu finna ledsamma och vulgära. Triewald gaf denna smakriktning stödet af Boileaus auktoritet. Han fördömde ej bröllops- och begrafningsdikten, men han fordrade, att den skulle underkasta sig kritikens domvärjo och att den skulle besjunga ett värdigt föremål på ett värdigt sätt, och han ville ej tillåta, att den tjänade som förvärfskälla för dussinrimmare. Själf har han, såvidt jag vet, ej skrifvit någon dikt inom dess bägge genrer, och häruti intager han en afgjord undantagsställning bland sina samtida kolleger.

Det är i denna opposition mot bröllops- och begrafningsdiktningen som Triewalds kritiska verksamhet har sin tyngdpunkt. Han kunde ej skaffa den fransk-klassiska smaken fotfäste i vårt land; därtill var han själf för litet skald och hans uppfattning af Boileaus läror för ensidig. Men han lyckades klart inpränta hos publiken skillnaden mellan dem, som diktade af inre kallelse, och dem, som endast rimmade för uppehället. Och detta var det första villkoret för att en diktkonst med högre syften skulle kunna vinna gehör.

Digitized by Google

Jag skall på annat ställe visa det direkta inflytandet af Triewalds litteratursatirer. Det är större än man skulle vara böjd att tro, då man vet, att de först trycktes, sedan vår diktkonst genom Dalin ledts in på nya banor, och dessförinnan endast cirkulerat i afskrifter. Vi veta också, att Rudén ännu år 1728 ej känt Triewalds första satir, oaktadt han ju där hyllades som en af våra främsta diktare. Men de mer betydande af den yngre generationens skalder, såsom Runius och Frese, visa tydligt, att de känt Triewalds satirer och tagit intryck af dem. Och äfven Dalin börjar sin kritiska verksamhet med en satir i Triewalds anda öfver ett dåligt begrafningskväde.

Digitized by Google

Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten från och med år 1790

af

Sverker Ek.[1]

Redan Ljunggren har i "Svenska Vitterhetens häfder I"[2] påpekat den viktiga vändpunkt, nyåret 1790 bildar i Stockholms-Postens historia. Dessförinnan var tidningen ett vanligt nyhetsblad, som fick intresse, därför att Kellgren där skref sina dikter och några estetiska uppsatser, men som annars saknade både enhet och konsekvens. Nu — visar han — blir "Posten" med ett slag en litterär tidning, som blott från allmänheten mottager, hvad som befinnes fullgodt, och hvars redaktion själf nedlägger stor möda på sina numera ständiga recensioner af vitterhet och dramatik. Senare har Schück framdragit motiverna härför.[3] Förut hade Posten, liksom öfriga dagblad, ledts af boktryckaren — i detta fall den osympatiske Holmberg — men detta år afskedas denne, och nu först blifva Kellgren och Lenngren tidningens verkliga redaktörer, efter det att den förre sedan 1788 varit dess ägare.

Som bekant räckte den nu inträdda uppryckningen icke länge. Redan i dec. 1791 måste Kellgren tillfälligtvis lämna sin redaktionsbefattning, och samtidigt indrogos teaterrecensionerna som stående artikel. Sedermera efter den väldiga kampen med Thorild under våren 1792 vände sig tidningen mera ifrån litteraturen för

[1] Denna uppsats har framgått ur Litteraturhistoriska Seminariets i Göteborg arbeten.

[2] Sid. 486 och följande.

[3] I Bilaga C till *Kellgrens bref till Rosenstein.* Samlaren VIII sid. 29—37.

Digitized by Google

att under intryck af den nya tryckfriheten slå sig på politiska och sociala frågor. Litteraturrecensionerna fortfara dock ännu ganska kraftigt till 1794 års utgång, då Kellgrens medverkan alldeles upphörde. Då låg han redan på sin sista sjukbädd, och några månader därefter var han för alltid borta. Under dessa fem år har Kellgren emellertid mellan sjukdomsanfallen lämnat ej blott sina flesta kritiska uppsatser, utan ock de, tack vare hans mognade lifssyn och vidgade förståelse, bästa. Vilja vi lära känna Kellgren som kritiker, ha vi alltså all anledning att dröja vid dessa års produktion.

Äfven för kännedomen härom är Ljunggrens arbete banbrytande, ty det är egentligen han, som först lagt vikt vid Kellgrens journalistiska verksamhet. Emellertid äro ju Kellgrens bidrag osignerade, och Ljunggren har därför blott på stilistiska grunder kunnat bestämma hans andel. Visserligen gjorde han sitt urval med god smak och urskiljning, hvarför senare forskare alltid måste taga hänsyn därtill, men metoden är ju dock mycket oviss. Ljunggren tyckes också själf ha känt sig osäker därpå, ty i andra delen af sin bok vågar han ej — utom i ett enda fall — tillskrifva Kellgren någon ny recension.

Denna bristande utredning af Kellgrens andel i de litterära kritikerna har senare ofta beklagats, men utom i några enskilda fall — hvartill jag återkommer — har intet direkt gjorts härvid åtminstone för den ofvan angifna tiden. Däremot tyckes genom de af Schück publicerade Kellgrens-brefven[1] en ny väg öppnats för forskningen äfven på detta område. I det sålunda ökade materialet finnas nämligen åtskilliga uppgifter och antydningar, hvilka ge oss uppslag till säker bestämning af några af Kellgrens recensioner. Genom att uppspåra och fullfölja dessa faktiska grunder har jag velat lämna ett bidrag till den segslitna frågans lösning. Tyvärr blir min bevisföring på grund af uppgifternas torftighet ofta ej fullt bindande. Trots detta har jag dock medtagit många ej allt för starkt motiverade, därför att gränsen mellan säkra och osäkra stundom är svår att draga, och mina antydningar möjligen för andra kunna bli utgångspunkter för säkrare bestämningar.

[1] *Kellgrens bref till Rosenstein* i Samlaren VII och VIII. *Kellgrens bref till Clewberg* m. fl. i Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland XXVII.

Digitized by Google

Lyckligtvis veta vi då först, att hela raden af teaterrecensioner under 1790—91 skrifvits af Kellgren. Detta intygas redan af Stenhammar i hans för denna tidpunkt synnerligen viktiga minnestal i Svenska Akademien öfver Kellgren: "Artikeln Dramatik — — — ägde en stor och i vårt fädernesland alldeles ny förtjenst. — — — Allmänheten behöfde en säker ledare, och hvilken Filosof hade smaken tydligare bestämd därtill än Kellgren? — — — Hans uppmuntrande bifall och hans varnande granskningar bidrogo lika mycket att förädla teatern och att leda och upplysa det allmänna omdömet." Vilja vi ej nöja oss med detta vittnesbörd, kunna vi gå till Kellgrens egna uttalanden. I bref till Clewberg af den 4 juni 1790 heter det: "Utom de förbannade Theater Recensionerna, som mycket besvära mig, vore jag tämligen lycklig på mitt sätt att vara det." Senare skrifver Kellgren till Rudbeck, samtidigt med ett tillkännagifvande till allmänheten att teateranmälningarne på grund af "klagomål från landsorten" med år 1791 upphöra: "Nu är jag fullkomligt ledig, sedan jag lemnat Posten och alla affärer ifrån mig." Det officiella skälet till trots behöfver man ej tveka att sätta Kellgrens sjukdom och "artikeln Dramatik"s upphörande i sammanhang med hvarandra. Härtill kommer, att vi i en mängd enskilda fall — särskildt genom Clewbergsbrefven — veta, att Kellgren skrifvit sådana recensioner.[1] Däremot se vi af signeringen, att de få teaterkritikerna från följande åren författats af Stockholms-Postens konstkritiker Thure Wennberg.

Gå vi till de rent litterära kritikerna, måste vi då först häfda, att blott en del af dessa härstammar från Kellgren. Flera uttalanden af honom under 1791 — t. ex. i svaret till Thorilds "Critik öfver Critiker" — underrätta oss om, att han ej ensamt skrifvit dem då, och med åren blef detta naturligtvis allt mindre fallet. När han i maj

[1] Det kan förtjäna framhållas, att vissa tryckta dramer granskades under titeln Litteratur som ett komplement till omdömet vid uppförandet. Så är t. ex. fallet med »*Den glade medborgaren*» (St. P. 1790: 248). Däremot har anmälan om *Sakontala* (se Sv. V. H. I. sid. 498) intet att göra med artikeln Dramatik. Den kan knappast heller hänföras till Kellgren, utan är den troligen (såsom professor Sylwan gjort mig uppmärksam på) tagen ur någon tysk tidning, då den tyska tolkningen från den engelska originalöfversättningen framhålles som ett evenemang.

Digitized by Google

1790 blott klagar öfver besväret med teaterrecensionerna, kunna vi däraf sluta, att hela bördan af de litterära kritikerna ej heller då hvilade på honom.

Ledsamt nog veta vi knappt, hvilka de öfriga recensenterna voro, än mindre känna vi deras bidrag. Det enda undantaget härvid är Leopold, som nog blott medverkade i striden mot Thorild, och hvars inlägg däri Ljunggren bestämt. I ett enskildt fall, i anmälan af Rosensteins tal om Upplysningen, känna vi dessutom, att Kellgren skrifvit den kritiska inledningen och Lenngren referatet.[1] Kanske kunna vi på detta fall grunda ett allmänt antagande. För den torre, fast samvetsgranne Lenngren passade nog referatet bäst, och som mången bokanmälan egentligen blott bestod af ett sådant, är det mycket troligt, att han just skrifvit dessa. Å andra sidan kunna vi ej draga för stora slutsatser af att blott ingressen denna gång är af Kellgren. Detta var nog mera en händelse beroende på att kritiken författats på Skatelöf, där Kellgren kanske ej hade Rosensteins tal med sig. Annars arbetade man nog hvar för sig, utan sträng centralisation. Särskildt se vi, hur Kellgren i sina teaterrecensioner tager med långa referat.

Från år 1793, när Kellgrens medarbetarskap på grund af sjukdom starkt förminskades, biträdde i stället A. G. Silfverstolpe. Inom de tre närmaste åren har han skrifvit 16 afhandlingar, recensioner och biografier, hvaribland de berömda "Reflexioner om Frihet och Jemlikhet" (St. P. 1793: 24, 25).[2] Föröfrigt kunna vi blott gissa, att Rosenstein, som alltid med råd och dåd bistod Kellgren, lämnat åtskilliga recensioner. Med någon bokanmälan kunna ju ock Regnér och Clewberg ha medverkat. Hufvudparten har dock Kellgren själf författat, och vi öfvergå nu till att i enskilda fall söka bestämma hans bidrag.

I Kellgrens Samlade Skrifter finnas tre uppsatser: "Om Andelige Poemer och huru de böra dömas", "Om orsaken til den ringa Afsättning, som Böcker äga i vårt Land" och "Om skilnaden emellan den Politiska och Religions-Moralen", som respektive ingått i re-

[1] Se bref till Rosenstein d. 12 juli 1793.
[2] Se S. V. H. II, sid. 394 not 6 och sidd. 68—70.

Digitized by Google

censionerna öfver Stålbergs "Christi lidande i Getsemane" (St. P. 1790: 71). Hallenbergs "Svea Rikes Historia under Konung Gustaf Adolph den Stores Regering" (St. P. 1790: 120, 121, 126) och Nordells "Borgerlig Cateches" (St. P. 1793: 90). Dessa kritiker har Kellgren alltså själf förklarat som sina.

Redan detta gifver uppslag till att anteckna nya recensioner för Kellgren. I St. P. 1793: 239, 241, 246 och 1794: 144, 147, 150 finnas nämligen nya recensioner öfver respektive tredje och fjärde delarna af Hallenbergs Historia. som redan en sund instinkt antager vara af samme man, som förut sysselsatt sig med verket. I båda fallen anspelas ock på de föregående partierna: i n:r 239, 1793 heter det: "Denna del skal ej mindre än de föregående med begärlighet läsas — — —" och i n:r 144, 1794: "Då vi åter företaga oss detta vigtiga Arbete." I alla tre anmälningarna utväljas för att intressera läsaren — i de båda senare fallen heter det "efter vanligheten" — vissa lättare partier. I anmälan af tredje delen fortsättes: "Af sådan beskaffenhet är berättelsen om Gustaf Adolphs och Ebba Brahes Kärlekshandel." Jag vill visst inte förneka, att en annan kritiker också skulle ha anfört detta parti, men det är bestämdt säkert, att författaren till "Gustaf Adolph och Ebba Brahe" skulle göra det. helst vi genom ett brefuttalande veta, att Kellgren tänkt skrifva en historisk inledning till detta drama.[1] Är det häraf klart, att denna kritik är af Kellgren, så följer hans författarskap till den sista recensionen af dessa rader: "Genom några strödda ställens anförande vinner han ej mycket framför den medelmåttiga, hvilken sällan är så jämt medelmåttig att icke här och där något förekommer, som kan intressera i et utdrag." Som vi snart skola se har Kellgren förut gång på gång häfdat denna sats. Äfven af Ståhlberg recenseras ett nytt arbete: "En Christens flyttning ur tiden i evigheten" (St. P. 1792: 74) och då i ingressen upprepas samma mening som i uppsatsen "Om andlige poemer", så är det möjligt, att Kellgren äfven skrifvit denna. Lustigt nog tyckes ock anmälan af Nordells Borgerlig Cateches för oss yppa en ny recension af Kellgren. Man bör nämligen märka, att uppsatsen "Om skilnaden emellan den Politiska och Religions-Moralen"

[1] Se bref till Clewberg, jan. 1788.

Digitized by Google

synnerligen löst knutits till referatet af Nordells bok, hvarför det verkligen är möjligt, att någon annan hopställt detta. I stället tyckes Kellgrens inlägg ha föranledts af en pastor Brocas i Köpenhamn predikan öfver en god medborgare, som anmäles några månader förut under titeln "Apropos af Predikningar" (St. P. 1793: 48). Troligen är denna lilla granskning också af Kellgren men ämnet har ej därmed lämnat honom, utan han har spunnit det vidare i ofvannämnda uppsats.

Några flere recensioner, än de Kellgren upptagit i Samlade Skrifter, erkänner han mer eller mindre direkt som sina i privata meddelanden. Vi ha redan omnämnt, att han i ett bref till Rosenstein berättar, att han skrifvit den kritiska inledningen till referatet af dennes tal om Upplysningen (St. P. 1793: 168). De små biljetterna till Leopold under mars 1792[1] underrätta oss om, att Kellgren författat recensionen öfver adressatens broschyr: "Anmärkningar vid Critik öfver Critiker" (St.-P. 1792: 60, 62, 63, 72).

Äfven Clewbergsbrefven gifva oss vissa vinkar. I början af maj 1790 heter det: "I Linköping måste du väl ha läst det vackra tal, som Hollkarlen hollit på den 3 April öfver Säkerhetsakten." Detta kan ej syfta på annat än "Tal i anledning af Förenings och Säkerhetsakten i Linköping", som ett par veckor efteråt (d. 25 maj) står recenseradt (St. P. n:r 117).[2] Här framdrages en lustig passus om skjutstaxan, hvilket förklarar Kellgrens uttryck, och därmed säger oss, att Kellgren författat kritiken. I nästa bref af d. 4 juni yttras: "Vår vitterhet har nu på en tid visat sig i sitt högsta flor uti Tal öfver Säkerhets-Acten", och i ett annat af samma dag till Schmitterlöw frågar Kellgren: "Hvem höll Talet i Eksjö d. 3 April? Jag har ännu ej fått läsa det." I n:r 158 och 199 af St. P. finna vi ock sådana tal recenserade, och i den förra kritiken, som behandlar flera opera, får också Eksjöorationen en rads omnämnande på slumpen. Troligtvis förskrifva sig alltså äfven dessa två recensioner från Kellgren.

[1] Meddelade t. ex. i S. V. H. I, 565—570. Trots detta har Ljunggren ej tydligt utsagt, att anmälan är af Kellgren.

[2] Schück har tydligen af misstag i sin Index: Hollkarlen = Gustaf III. Ljunggren, som behandlat talet S. V. H. I, sid. 517, uppger likaledes felaktigt, att författaren var D. Kernell. Han hette, som man ser af brefväxlingen, mellan Leopold och Lindblom, Jerner och var handlande i staden.

Digitized by Google

Då det i sista anmälan, som annars blott är ett intresselöst referat, heter: "Bättre till stylen än de öfrige om samma ämne utkomna Tal" bestyrker detta också vår förmodan om gemensam författare. I nyssnämnda bref till Clewberg finna vi ock anteckningen: "Rosenstein har hållit ett Tal öfver Stockenström, som är makalöst", och i St. P. n:r 255, 1790 står en berömmande anmälan af detta äreminne. Redan af Kellgrens ställning till författaren kunde vi sluta oss till, att han recenserat arbetet, men när vi nu veta, att han verkligen fann det så makalöst, är detta tämligen säkert. I inledningen finna vi också — som ofta hos Kellgren — en öfverblick af hela litteraturartens ställning i Sverige.

En liknande beviskedja, fastän starkare knuten, kunna vi använda i nästa fall. I ingressen till "Philosophen på Landsvägen" (St. P. 1792: 216) heter det enstädes: "Vi Auctorer (se Kallundborgs Crönika) förstå med Allmänhet Sju eller Åtta goda vänner." Som denna inledning tydligen skrefs direkt för publicering, veta vi alltså, att Kellgren just då sysselsatte sig med den citerade dikten. Detta blir betydelsefullt, om vi sex dagar efter ingressens tryckning i St. P. n:r 221 finna anmäld "Kallundborgs Crönika eller Censurens uphof af Jens Baggesen. Öfversättning från danskan" (af Per Bergström).[1] Under sådana förhållanden behöfver man ej vara konstruktionsmakare för att sätta Kellgrens namn i förbindelse med granskningen. Hans författarskap bestyrkes än vidare af hans intima förhållande till styckets båda auktorer: Baggesen stod honom kanske af alla de danska poeterna närmast, och "Bror Petter" tillhörde ju skaldens närmaste umgängeskrets. Afgörande är slutligen berättelsen om tryckförbud för alla böcker, "förrän Borgmästaren och Presten noga genomgått altsammans och tillsett, at det ej stridde mot Guds ära, hoc est Prestens, och statens bästa; hoc est Borgmästarens." Det var antagligen samtidigt Kellgren bland "Strödda reflexioner" nedskref följande tes: "Af all Aristokrati är den Hierarkiska svårast. All annan förtrycker blott för statens bästa: denna plundrar ock för Guds ära." —[2]

[1] Enligt Bygdéns »*Anonym och Pseudonym Lexikon*».

[2] De hos Kellgren återkommande uttrycken återfinnas hvarken i Baggesens original eller i öfversättningen.

Digitized by Google

I detta sammanhang bör anmärkas, att i recensionen af "Dramen Christina" (St. P. 1791: 35) citeras en lefnadsteckning öfver Kristina af tysken Schroeck, på svenska, och strax innan (St. P. 1790: 285) anmäles en öfversättning däraf. Därför ligger det nära till hands att tillskrifva Kellgren nämnda anmälan. Af denna själf kan man dock ej sluta så mycket, ty som vanligt, när det gäller historiska arbeten, består den mest af referat, men detta är pikant och kåseserande. I inledningen jämföres dock monografin med föregående arbeten i ämnet särskildt Arkenholtz' memoarer och befinnes innehålla föga nytt. Detta tyder åter på Kellgren, ty naturligtvis hade han tagit kännedom om dessa arbeten vid sina förstudier till sitt nyss nämnda drama, alldeles som ett däraf väckt historiskt intresse dref honom att studera Schroeck's bok.

Alla nu nämnda kritiker har Kellgren åtminstone berört i därmed samtidiga skrifvelser, men nu vända vi oss till en grupp andra, som äro aktstycken i litterära fejder, han utkämpat. Därför måste de förskrifva sig ifrån honom. Viktigast af dessa strider är den stora med Thorild, där Kellgren dock hade Leopold till vapenbroder. Deras bidrag äro dock merendels lätt åtskilda. I motsats till att som Leopold intaga en agressiv ståndpunkt känner sig Kellgren sårad öfver anfallet och nöjer sig med självförsvar. Så gör han redan i första svaret, som kom i inledningen till en kritik öfver en viss Ekebergs "Tal öfver Freden" (St. P. 1791: 205) — den första recension i Posten sedan "En Critik öfver Critiker I" utkommit.[1] Utom af det kränkta självvärjandet i ingressen få vi ett tillräckligt vittnesbörd om Kellgrens författareskap till denna äfven annars synnerligen intressanta recension i följande mening: "Hvad vi anse som det första och nödigaste af alla bevis dertil (på kallelse till skaldekonsten) är mindre at träffa här och der en skön vers ofta mödans, minnets eller händelsens foster (på lika sätt som några ovanligt upskjutne sädesstånd icke bevisa en hel åkers fruktbarhet) men at öfveralt röja rikdom." Liknande tankar belysta af samma bild

[1] Inledningen är citerad hos Ljunggren (Sv. V. H. I, 490—91), men missvisande behandlad som blott utslag af intresse för svenska vitterhetens höjande utan polemiskt syfte.

Digitized by Google

återfinnas nämligen både i anmälan af Leopolds "Anmärkningar til Critik över Critiker" (i n:r 63) och i "Philosophen på Landsvägen" under titel af "Åker — ojämn växt — Snillen". Samma mening ha vi redan anmärkt i kritiken öfver Hallenbergs Gustaf Adolph, IV. Äfven de båda direkta recensionerna af Critik öfver Critiker (St. P. 1791: 211, 1792: 56)[1] äro ju — som författaren ock själf betonar — självförsvar och därför af Kellgren. Härefter öfverlät han emellertid polemiken åt Leopold och nöjde sig, som förut nämnts, med att anmäla dennes "Anmärkningar".[2]

Af denna strid har Ljunggren och efter honom andra forskare[3] dragit en vidare konsekvens, hvarigenom vi skulle få reda på en massa af Kellgrens kritiker. De tyckas nämligen antaga, att Thorild, när han i Critik öfver Critiker omrecenserade en mängd af Postens granskningar, vetat, att just de förskrifvit sig från Kellgren. Intet berättigar dock till en sådan förmodan. Thorild säger själf just i detta sammanhang: "Endast den Altvetande vet bäst, huru många de där herrarne äro at göra ihop hvar Recension. Men för oss, mina Läsare, är det alldeles lika; låt deras namn också vara legio; en och samma anda uplifvar dem dock; och då jag in singulari, riktigt träffar hvar och en, så träffar jag alla." Dessutom har ju Kellgren i bref till Schmitterlöw af den 19 april 1791 bestämdt förnekat, att han skrifvit den anmälan af dennes tal öfver friherre Wrangel (St. P. 1791: 60), som Thorild sedan kritiserat.[4]

Däremot kunna vi möjligen i ett fall af Kellgrens sätt att taga emot Thorilds antikritik, sluta oss till, att han författat en recension. Denna berör Manderfelts "Tidens falska politik" och är den enda af de öfverklagade granskningarne, som Kellgren i andra anmälan af "Critik öfver Critiker" bryr sig om att försvara. Detta tyder nog på, att han själf skrifvit den, ty hvarför ville han annars rätt-

[1] Tryckta i Sv. V. H. I, 510—511 och 566.

[2] Möjligen kunna svaren på Thorilds uppsatser »Till publiken (1792: 58) och »Om citeringar» (1792: 66) skrifvits af Kellgren, men troligare är, att de som hufvudmassan af genmälena kommit från Leopold.

[3] Böök »*Romanens historia i Sverige intill 1809*» sid. 437.

[4] Detta hindrar naturligtvis ej, att de flesta kritikerna dock händelsevis äro Kellgrens, och som jag på andra ställen söker visa, är det så.

Digitized by Google

färdiggöra just omdömena däri. Gå vi nu till kritiken själf, finna vi ock detta personligt vibrerande språk, som är så egendomligt för Kellgrens senare prosa. Jag framhåller särskildt dessa rader: "Förnuft och sanning! Heliga, men evigt missbrukade ord! När fans då en dåre, en bedragare på jorden, som ej trott eller påstått sig äga Er på sin sida!"

Vid denna strid anknyter sig — fast på ett helt annat sätt — också en kritik af Branders "Afhandling om det s. k. Sublima i Litteraturen"[1] (St.-P. 1793: 79) genom en liten passus däri. Den lyder: "Måtte himlen bevara vår Litteratur för någon ny Bok af tre eller fyrahundra sidors Volume för at visa alt det falska, orediga, öfverflödiga i ofvan anförde definition och classification! men må däremot en skicklig penna häraf taga sig anledning at meddela de ljusa och sanna begrepp i detta och dylika ämnen, som röja sig framföralt i den för et år sedan utkomna Afhandlingen, kallad "Anmärkningar vid Skriften Critik öfver Critiquer." Denna uppmaning till Leopold måste säkerligen betraktas som en gärd af Kellgrens tacksamhet för hans medverkan i kampen mot Thorild. Hade någon annan skrifvit stället, borde han väl närmast ha apostroferat Kellgren. Härtill kommer, att kritikern sätter Marmontels Poetik främst af alla, hvilket passar in på Kellgren, som lidelsefullt beundrade denne estetiker. Säkert är ock, att Brander själf igenkände Kellgren i kritiken, ty som ett svar därpå får man väl betrakta hans försök att nedgöra Kellgrens verskonst i inledningen till andra upplagan af hans "Gustaviad".[2]

En annan stor strid utkämpade Kellgren vid denna tid med Nordenskjöld om några af honom öfversatta revolutionsskrifter; en kamp som kan betraktas som sista utlöpningen af Kellgrens kraftiga slag "pro sensu communi". Denna polemik, som redan omnämnts af Ljunggren, behandlas utförligt af Lagus i hans arbete: "Kellgrens finska lefnadsminne", hvartill hänvisas.[3] Det synes mig dock felaktigt att — såsom Lagus — blott tillskrifva Kellgren "Erinringar vid Afhand-

[1] Jfr därom Sv. V. H. II, 230—231.

[2] Se därom Sylwan, *Bidrag till svenska metrikens historia.* Samlaren XIX, sid. 17.

[3] Kap. XXVI.

Digitized by Google

lingen om Människans rättigheter i Medborgaren n:r 6" (St. P. 1792: 269, 270, 276, 279) och genmälet "Till Medborgaren" (St. P. 1793: 14) i anledning af dess svar härpå. Det finnes faktiskt intet skäl att förneka, att huggen på Nordenskjölds andra bok om Människans rättigheter — en bearbetning af Paynes berömda broschyr — styrts af Kellgrens hand (St. P. 1792: 285). Alla inre skäl tala nämligen härför: både den noggranna undersökningen af öfversättningsfel, och att författaren stöder sina betänkligheter mot originalet med utländsk auktoritet — alldeles som Kellgren mot Thorild anförde tyska och franska tidningars dom öfver Manderfelts broschyr. Utslaget fälles dock tydligast af Ehrenströms — några sidor förut af Lagus citerade — anteckning om Nordenskjölds "eländiga i Stockholms-Posten af Kellgren förlöjligade öfversättning af Paynes bok om Människans rättigheter."

Några dagar efter denna kritik lästes i St. P. n:r 294 en granskning af Jöransons "Försök til et System i Sveriges Allmänna Hushållning och Penningväsende", hvars inledning lyder: "Om blott då och då några Arbeten, utkomma af allmänt värde, af vigt i ämnen och skicklighet i utförande, af sanningar utan arghet, granskningar utan smädelse, frihetsnit utan Art af Anarchisk yra — och om dessa Arbeten till Nationens uplysning icke framkommit utan Tryckfrihet — hvilken redlig Medborgare skulle då icke välsigna denna dyra gåfva? och den Hand som henne gifvit? Hvilken klok man, i afsigt härpå, ej förlåta den blandning af ogräs et nyssplöjdt fält aldrig undgår at frambära? Förevarande Bok, skrifven med grundlighet, tydlighet, medborgerlig känsla och renhet i stylen, har gifvit oss anledning til denna tröstande reflexion." Som man ser, hvimlar hvarje mening af allusioner på Nordenskjölds åsikter och skrifsätt, och det råder alltså intet tvifvel om, att Kellgren också anmält Jöransons afhandling.

Efter dessa båda storstrider må beröras ett par polemiker, som föranledts af klandrande recensioner, och där Kellgren delvis röjer sig vid förklaringarnes signering. En sådan är den genom Critik öfver Critiker berömda skriftväxlingen med Anders Bergstedt om

Digitized by Google

dennes "Tal öfver Freden".[1] Tidningens replik på Bergstedts inlaga är undertecknad med "Redakteurerne", och det förklaras uttryckligen, att de äfven skrifvit den första kritiken (St. P. 1791: 52, 96). När det blott gäller att välja mellan Kellgren och Lenngren, är det ej här svårt att igenkänna den förres hand. Kellgrens beröring med Bergstedt synes ej därmed vara ändad, utan han ger den en nobel afslutning med sin anmälan af hans diktsamling "Humoristen" (St. P. 1794: 131, 140). Fastän recensenten är öfvertygad om samlingens ringa värde, påpekar han felen med en nästan blyg försynthet och framdrager samtidigt alla förtjänster, som där kunna uppletas. Utom denna ton vittna särskildt dessa rader om Kellgrens författareskap: "De äga hvarken den Bellmanska yran, som ursägtar bristen af smak och correction; ej heller den ljufva Anakreontiska Vällust, som andas i senare kärleks- och dryckessånger." Säkert hade ingen utom Kellgren satt Bellman och anakreontici i direkt motsatsförförhållande.

En annan liknande strid rör sig om Nordmarks "Åminnelsetal öfver Schenmark" (St. P. 1791: 238, 251, 281).[2] Äfven här äro Postens förklaringar signerade: den första med "Recensenterne i St. P.", den andra med "Redakteurerne". Att Kellgren skrifvit den sista, är alldeles klart genom stil, underskrift och personligt försvar. Därmed behöfver ej direkt följa, att han författat de båda första kritikerna, men det är synnerligen troligt, dels därför att alla recensenterna indragits, dels för den språkliga diskussionens skull, som knappt någon annan mäktat föra så lysande.

För en fortsatt undersökning af Kellgrens andel i recensionerna ha vi en viktig utgångspunkt i hans boksamling.[3] Den förmodan ligger ju nära till hands, att Kellgren recenserat just de böcker, som han införlifvat med sitt bibliotek. Af dessa har jag — utom förutnämnda — i Posten funnit följande anmälda: Rosenhane "Svea rikes Rådslängd" (1791: 96), Lindbloms "Lexicon Latino--Svecanum" (1791: 100), Tingstadius "Psaltaren" (1791: 153), Bellmans "Fredmans Sånger" (1791: 257), Horatius med Svenska Anmärkningar (1791: 283), Lid-

[1] Jfr Sv. V. H. I, sid. 492—93.
[2] Se Sv. V. H. I, sid. 493—94 noten.
[3] Förteckning därpå tryckt af Schück i Samlaren VIII.

Digitized by Google

ners "Nyare Arbeten" (1793: 271), Salzmans "Anvisning til en förvänd Barnauppfostran" (1794: 265, 267), och Bruns "Beskrifning om Egypten (1794: 276).

Som man ser äro två af dessa arbeten: Lindbloms Lexicon och Horatiusupplagan latinska skolböcker. Redan ämnet ger oss här ett nytt skäl för att tillskrifva respektive rencensioner en för detta poesos docens och mångårig informator, som Kellgren varit.[1] Två andra kritiker, som man också gärna behandlar tillsammans, äro de öfver "Fredmans Sånger" och "Lidners Nyare Arbeten". I båda bör man observera, med hvilken ifver recensenten undersöker urvalet af dikterna, en sak som så strängt låg Kellgren om hjärtat. I öfrigt torde det ej råda något tvifvel om, att den som inledt "Fredmans Epistlar" äfven anmält "Fredmans Sånger".[2] Osäkrare är det med Lidnerstudien, men till det ofvan sagda kan läggas, att en viss tveksamhet i omdömet jämte hänvisning till Rosensteins företal i detta fall godt kan röja Kellgren, som aldrig djupare förstod sig på Lidner.

Tingstadius öfversättning af Psaltaren behandlas i en intressant recension, hvilken — synes det mig — äfven förråder Kellgrens hand. Visserligen heter det allt för lärdt för att komma från honom, att öfversättningen "i ganska många delar och nästan öfveralt skiljer sig ifrån de nyaste utländska försök", men detta framställes som något, som "hvar och en kännare af Bibeltolkning lär finna." En sådan enstaka uppgift helst i denna vädjande form kan Kellgren dock ha fått från någon af sina prästerliga vänner t. ex. Nordin. Till ett sådant antagande tvingas man, redan när man läser den följande meningen: "Men hvad vi med synnerligt nöje hos honom anmärkt, emedan det är en sällsynt förtjenst hos våra Språkkunnige och Academiska Lärde, är den styrka och smak, hvarmed han uttrycker

[1] Till anmälan af Horatius ansluter sig nära en senare, som behandlar Virgilius med svenska Anmärkningar (St. P. 1793: 129). Den är dock något mera klandrande, hvilket förklarar, att vi ej återfinna denna kommenterade upplaga i Kellgrens bibliotek.

[2] Äfven anmälan om Bellmans öfversättningar af Gellerts fabler (St. P. 1794: 56) förskrifver sig nog från Kellgren. Särskildt tyckes mig slutomdömet om en god författares skyddslöshet mot en dålig öfversättare förråda honom. Om båda se föröfrigt Weibull »*Bellman som skald bedömd af sin samtid*» (Samlaren XVI, sid. 118—19).

Digitized by Google

sig i sitt modersmål, utan at med uttrycket följer någon äfja ur det philologiska haf der det uppsöktes." Detta förråder sannerligen icke någon lärd teolog, men uttrycker i stället Kellgrens gamla kraf på vitter form inom vetenskapen. Härtill kommer, att det af inledningen synes, att tidningens ordinarie recensent talar. Samma uppfattning som här återfinna vi synnerligen tydligt i recensionerna af Tingstadii andra bibelöfversättningar "Israels förlossning utur Egypten. Strödda Sånger af Hebreiska Skalder" (St. P. 1790: 36) och "Höga Visan" (St. P. 1793: 43), hvarför vi också här misstänka Kellgren som författare. Om den första af dem kan särskildt tilläggas, att de mera filologiska anmärkningarna åtminstone ej förneka hans ingripande. Så hänvisas till Lowth's epokgörande arbete "De sacra Poesi Hebreorum", hvilket vi händelsevis veta, att Kellgren begagnat för sin docentafhandling. Dessutom finnes, som jag senare skall söka framhålla, inre skäl för att tilldöma Kellgren denna kritik.[1]

Hvad de öfriga anmälningarne — af "Svea Rikes Rådslängd", "Anvisning til en förvänd Barnauppfostran" och "Beskrifning om Egypten" — angå, äro de samtliga berömmande. men mera refererande, hvarför de knappast lämna inre skäl, som tyda på Kellgren. För egen del antager jag dock, att han skrifvit åtminstone de två förstnämnda.

I detta sammanhang omnämnes ett par recensioner af Youngs "Odödligheten" (St. P. 1790: 197) och af "Skaldestycken af Ossian" (St. P. 1794: 213), ty i båda hänvisas till respektive skalds Collected Works, hvilka Kellgren ägde. Mera än dessa torra fakta talar dock hans sedan gammalt närda intresse för dessa dikter, för att han granskat de första öfversättningsförsöken häraf.[2]

Slutligen följer här några kritiker, som jag af tillfälliga grunder anser vara af Kellgren. Jag vänder mig då först till de två af Ljunggren omtalade recensionerna, som beröra tysk litteratur, nämligen de om öfversättningen af Gessners "Abels död" (St. P. 1790: 29) och Strids-

[1] Redan i St. P. 1787: 16 finnes en recension af Försök till öfversättningar af Hebreiska Skaldespråket af Tingstadius. Denna tillskrifver Hasselquist — i sin undersökning om *Ossian i svenska litteraturen* sid. 68 — Kellgren och som synes med rätta, ty åsikterna där öfverensstämma med de i docentafhandlingen.

[2] Jfr om Ossiantolkningen Hasselquists a. a. s. 70—72.

Digitized by Google

berg "Lärobok i tyska språket" (St. P. 1790: 227).[1] Jämnställa vi några yttrande här med ett något senare i noten till "Sagan om Byxorna" (St. P. 1791: 151),[2] som säkert är af Kellgren, finna vi ett kontinuerligt framskridande till en allt fastare öfvertygelse om, att äfven inom detta nya område fanns en viktig och säregen litteratur. På första stället beklagas "vår allmänna fördom mot den så kallade Tyska Smaken, vårt inskränkta tycke för rimade Poemer." Nästa gång talas om "at häfva de fördomar man ännu hos oss olyckligtvis äger om Tyska Språket och Litteraturen, då likväl är visst at Tyskland, så i anseende til Vitterheten som Vettenskaperne och Philosophien i sednare tider snart gjort sig förtjent af främsta rummet bland nationerne." Slutligen heter det: "Man påminne sig äfven, at vi ännu ej längesedan vågade tala med löje om själfva den tyska Litteraturen." Utom denna allmänna öfverensstämmelse med Kellgrens åsikter finnas äfven i båda fallen specifika skäl för att tillskrifva dem honom. I St. P:s redaktion och närmaste krets fanns det nog ingen, som velat prisa "idyllens mästare" utom utgifvaren, om hvilken vi veta, att han redan i ungdomen läst och intresserat sig för Gessner, och att det åtminstone är en målmedveten ordinarie granskare, som skrifvit om Stridsbergs Grammatik, visar otvetydigt följande mening: "Detta arbete är ej af Natur at tillåta någon Recension i den art, som vi gjort oss til Regel."[3]

Sist 1790 (i n:r 304) står en kritik af Bjuggs hymn "Till allmaktens Lof". Vida bekant är, att Kellgren bekämpat denne rimsnidare, men att han äfven denna gång hvässat sin penna mot honom, visar detta om Dumbomiaden starkt erinrande sentens: "Det finnes i sanning ingenting, som kan jämföras med denne Auctors verser undantagandes hans prosa." Liksom här blott af inre skäl vill jag tillräkna Kellgren granskningen af en öfversättning af och be-

[1] Se a. a. I, sid. 498. Den i sammanhang härmed nämnda recensionen af Klopstocks Messias kan, som Wrangel (i *Klopstock och Sverige* i »Studier tillägnade Henrik Schück») med rätta framhåller, omöjligt vara af Kellgren.

[2] Visserligen är denna dikt färdigskrifven redan 1788 — se K. och K.-brefvet — men anmärkningarne ha först nedskrifvits i och för publicerandet. Se V. Söderberg »*Bidrag till kännedomen om Kellgrens studier*». Samlaren XXIII sid. 30.

[3] Jfr om recensionen af »Abels död» Hilma Borelius, *Gessners inflytande på den svenska litteraturen* Samlaren XXII sid. 78.

Digitized by Google

arbetning från tyskan af Allmänna Verldshistorien (St.P. 1793: 53). Här finna vi denna minutiöst noggranna språkliga undersökning, som helt visst blott Kellgren ville och kunde utföra, men äfven uttalanden i rättstafningsfrågan, hvilka tydligt öfverensstämma med Kellgrens kända åsikter därom. Enligt Ljunggren[1] har Kellgren redan 1786 haft ett yrkande i Svenska Akademien, "att man borde söka för ögat uttrycka, hvad örat borde höra", så vida ej allmänt bruk strede däremot. Följande år röstade Kellgren på tal om konsonanters fördubbling på dubbel konsonant framför allt i orden "at" och "til". Äfven här talas om "fördubbling af Consonanter", och det framhålles, att en konsekvent genomförd ortografisk sådan "grundar sig på en viss och, i alla fall der Bruket, Etymologien och andra Lagar icke gälla ännu mer, ganska sann princip, som är, at ögat bör se, hvad örat hör." Ett annat för Kellgren typiskt förfaringssätt: ett noggrant bedömande af urvalet i en diktsamling, återfinna vi i en anmälan af "Sommarpromenaden för 1793" (St. P. 1793: 284). I denna antologi hade Kellgrens egen tolkning af Baggesens "Lydia" aftryckts, och nu påpekas sex grofva tryckfel däri, "härvid oberäknadt en mängd af mindre fel i Bokstäfver och Skiljetecken." Det är naturligt, att Kellgren själf gripit till pennan för att rätta detta slarf.

Härmed slutar undersökningen om Kellgrens andel i Stockholms-Postens kritiker under dessa år, och jag har blott att tillägga några ord om de därmed besläktade estetiska uppsatserna. Åtskilliga af dessa återfinnas nu i Kellgrens Samlade Skrifter nämligen "Philosophen på landsvägen" (St. P. 1792: 216, 219, 240), "Strödda reflexioner" (St. P. 1793:40 blott delvis), "Patriotisk blick på Litteraturen" (St. P. 1794: 226), "Om Förställning och dess Slägt" (St. P. 1794: 250) samt "Tal om Satirens vederstygglighet" (St. P. 1795: 39, 41, från Åbotiden). Dessutom bör ihågkommas flera viktiga noter till Kellgrens dikter, särskildt de till "Sagan om Byxorna" (St. P. 1791: 151) och "Smeden och Bagaren" (St. P. 1793: 286).

Utom dessa har jag i Stockholms-Posten upptäckt ett par små uppsatser, som böra tillskrifvas samme författare. En liten skrift "Om Förställning" (St. P. 1790: 14) öfverensstämmer så nära med Kellgrens

[1] Sv. V. H. III, 49.

Digitized by Google

åsikter i noten till "Mamsell Dubois död" och i "Om Förställning och dess släkt", att den med säkerhet är af honom. Jämför blott med den senare följande uttalande: "En fördel, som kommer utaf ett måtteligt bruk af förställning är at den bidrager til enighet och samdrägt i Sällskap, hvilka ofta skulle blifva störde och oroade, om två personer, som hade något enskildt hat til hvarannan, tilläto sig utbrott deraf, hvar de råkades. Den förställning, som hindrar dem derifrån, får i allmänhet namn af artighet och belefvenhet. Långt ifrån at denna slags förställning bör lastas, förtjenar den alt bifall, såsom tjenande at bibehålla lugn och fred." På Kellgrens författarlista har jag ock antecknat en liten uppsats "Om Allusioner" (St. P. 1791: 49), som enligt min mening är en förstudie till anmärkningen efter "Smeden och Bagaren". Slutligen har Kellgren öfversatt ett stycke "Om det Burlesqua" (St. P. 1791: 42) från Marmontel, som det heter i den pessimistiska inledningen för att stödja de omdömen, "som tid efter annan kunna fällas i denna Tidning, om det, som rör Vitterheten och Smaken och isynnerhet den Dramatiska." Till de förutnämnda noterna kan ock läggas den berömda hälsningen till Franzén vid hans första direkta medverkan i Posten (1793: 214).[1]

Kasta vi nu en blick på det samlade materialet af kritiker och uppsatser, finna vi, att urvalet haft en alltför tillfällig prägel för att ens tillnärmelsevis kunna afgränsa Kellgrens alla bidrag. Säkert kunna många fler bestämmas som hans. Så kan man tycka, att det finns en särskild grund för att tillskrifva Kellgren anmälningarne af Svenska Akademiens förhandlingar och uppsatser, men då jag ej lyckats afvinna dem några nya skäl för hans författarskap och de i allmänhet visat sig mindre intressanta, har jag låtit dem vara. Det behöfver knappt tilläggas, att jag äfven i en massa enskilda fall varit böjd för att bestämma kritiker som Kellgrens, men åter släppt mitt tag i brist på tydligare motivering. Å andra sidan tyckes just det metodlösa i undersökningen kunna bidraga till, att vi få en tillräckligt brokig belysning af Kellgrens vittra åsikter och sätt att kritisera. På fullföljandet af denna uppgift kommer den senare delen af uppsatsen att inriktas.

[1] Jfr därom Lagus a. a. s. 308—313.

Digitized by Google

När Kellgren i recensionerna af Skjöldebrands "Försök om det Sublima" vill uppräkna de estetiska arbeten, han satte högst, nämner han Marmontels "Poetik", Batteux' "Cours de belles lettres" och Sulzers "Theorie der schönen Künste". Valet af verk och författare är ytterst betecknande, ty de representera alla denna öfvergångsströmning från klassisismen, hvilken man just efter Batteux' slagord nämnt: riktningen mot det naturliga. Denna lösen, som under olika tider betydt så mycket och olika, åsyftar här en naturefterbildning i samma anda som rococosnäckans graciösa stilisering, och med denna stils genombrott fick den ock anhängare öfverallt i Europa. I Sverige studeras emellertid själfva hufvudmannen Batteux mindre utan i stället den mera åt klassicismen lutande Marmontel.

Som vi se af uppräkningens rangordning, ansluter sig också Kellgren mest till Marmontel, "den ljusaste, sannaste och finaste af alla Estetiske Författare", som den entusiastiske skalden kallar honom. I denna beundran kan ej eftervärlden gifva Kellgren rätt. Marmontel var ju alltigenom en medelmåtta, och i sin estetik representerar han typiskt 1700-talets medelsnittssmak. Dock får hans betydelse för Kellgren därför på intet vis underskattas. Fast Marmontel ingalunda var revolutionär, hade han ett visst sinne för tidens kraf och saknade ej blick för poesiens djupare väsen. Det för Kellgren mest tilldragande var nog, som Söderberg framhåller, just "hans lära om den poetiska entusiasmen såsom ett sinnets berusning 'ivresse delire och fureur'."[1]

Hur erinrar ej detta om Kellgrens berömda "Råd till en ung författare." Samma uppfattning om än uppblandad med äldre åskådningar — märk, att dikten skiljas från vältaligheten blott genom metern, fastän, och häri ligger det nya, Kellgren mera tycks ställa poesiens fordringar på den senare än tvärtom — finna vi i detta yttrande på tal om Ekebergs "Tal öfver Freden": "Hvad vi anse som det första och nödigaste af alla bevis (på kallelse til Skaldekonsten), är mindre at träffa här och der en skön vers, ofta mödans, minnets eller händelsens foster — — —, men at öfveralt röjande den rikedom. den otvungna följd af tankar, den ständiga värma i bildning och känslor, den lätthet i uttryck, som gör at hvar vers synes född af

[1] Se a. a. s. 24.

Digitized by Google

den andra, at allt utgör ett enda sammanstämmande helt; ej liksom et knippe af lösa rader utan annat band än Grammaticans och rimmets. Likväl som dessa egenskaper äro lika nödvändige för Vältalaren som Poeten och fordras i allmänhet för hvarje god Auctor, så finnes ännu en annan af mindre vigt men väsentlig för skalden som skald betraktad; det är versens harmoni. — Och dermed förstå vi icke det gamla noggranna iakttagandet af enahanda cesure och meter, denna kalla prosodie, som endast kan tillskapa vers att scanderas, men ej at läsas; tvärtom denna friare känslans nummer, den ständiga växling af språng och hvila, den olika följd från vers till vers af långa och korta, som görat ett Poeme, icke mindre än en Symphonie från början till slut förnöjer örat, ehuru de båda voro bundne till någon rythme eller tact. Sådana äro at så må sägas, de tvänne constituerande egenskaperna af en Skald." Af det anförda förtjänar Kellgrens metriska teorier särskildt intresse som ett konsekvent uttryck för de lagar han följde i sin egen versbehandling. De kunna alltså göra anspråk på full självständighet, om än kanske Marmontel sporrat Kellgren till att försöka en friare versifikation.

Detta Kellgrens hufvuduttalande i estetiska frågor står temligen ensamt. Annars sysselsatte han sig hälst med smärre frågor: om satiren, om det burlesqua, om öfversättningar, och äfven här anför han gärna Marmontel som stöd för sina teorier. Jämför man bådas omdömen, finner man dock, att Kellgren skarpare tillspetsat sina och verkar mera öfvertygad än den ljumme fransmannen. Också följde Kellgren honom visst inte i allt: under det att Marmontel fanatiskt angrep Gluck, ägnade Kellgren honom i stället sin hyllning och hängaf sig åt djärfva drömmar i hans anda.[1]

Som vi se, äro Kellgrens estetiska åsikter tämligen osjälfständiga, men detta kan lätt förklaras, ty de betydde nog för honom mera en teoretisk öfverbyggnad än en värklig grundval för hans recensioner. Som gammal praktikus litade han nog mest på sin personliga känsla och smak. Men därför kom det ofta anmärkta genombrottet i Kellgrens personlighet och diktning under 1780-talet att få den

[1] Se musikbrefvet till Zibet, 6 Aug. 1782.

Digitized by Google

rikaste betydelse äfven för hans journalistiska verksamhet. Särskildt viktigt i detta fall är, att Kellgren hos våra närmaste grannar i söder och väster lärde känna en ny egenartad vitterhet, ty detta gjorde honom uppmärksam på det skönas mångskiftande väsen och beredde honom möjlighet att förstå de olika litteraturströmningarne inom vårt eget land.

Sina starkaste intryck mottog han af de unga danska skalderna: en Ewald, Wessel och Baggesen. De finnas nog nämnda i recensioner,[1] men deras inflytande på Kellgren afläsa vi dock allra bäst i hans senare diktning.[2] Däremot kunna vi i Posten utmärkt studera hans allt intimare förståelse för Tysklands diktning, och jag har redan med citat antytt den utvecklingskurva, hans åsikter därvid tagit. Här kan det vara tillräckligt att hänvisa till Kellgrens vackra ord om Klopstock i "Om Andelige Poemer", där han förklarar, att den djupaste hemligheten med honom är hans religiösa tro, och att ingen otrogen rätt kan fatta hans diktnings hemlighet. Sådana nya djupa känslouttryck är det, som adlar Kellgrens bästa recensioner från denna tid.

En närmare undersökning af de enskilda kritikerna skall bekräfta detta. På grund af materialets ofullständighet, och då Kellgrens utveckling under de fem sista åren knappt kan vara så stor, har jag uppoffrat hvarje kronologisk undersökning och i stället grupperat kritikerna ur innehållssynpunkt. I detta sätt att gå till väga har jag en föregångare i den, som först underkastat Kellgrens verksamhet i St. P. en kritisk granskning, nämligen Thorild. Han uppdelade anmärkningarne i de, som behandla: "Talare i landet," "Poeter i landet," "Theatern," "Öfversättningar," "Nya och dristiga snillen" (recensionen behandlar en socialpolitisk uppsats) och "Gamla Lärde". Häri visar sig verkligen Thorilds skarpa blick för det väsentliga i en sak, och jag skyndar att — blott med någon omkastning — betjäna mig af samma indelningsgrund.

Bland Kellgrens alla kritiker ha de, som behandla inhemsk poesi,

[1] Noten till Sagan om Byxorna och anmälan af Kallundborgs krönika.

[2] Jfr Söderbergs a. a. s. 30—32 och Sylwan »*Nya Skapelsen*» i »*Studier tillägnade Henrik Schück*».

Digitized by Google

anspråk på största uppmärksamheten, ty här är han ju domare på eget område. Särskildt här visar sig ock hans vidgade blick för nya strömningar, och hans förhållande till Bellman, den andliga diktningen och Franzén äro ju klassiska exempel härpå. Det behöfver ej upprepas, hur han var den enda af hela samtiden, som förstod Bellmans snille, hans omätliga storhet, hur hans särställning af den andliga poesin ej blott gällde Klopstock, utan först och tydligast en liten obetydlig och bortglömd skald som Ståhlberg, och slutligen hur oegennyttigt han åt Franzén öfverlämnade den skaldelager, samtiden virat kring hans egen panna. Tyvärr ha vi i sista fallet ej blott denna hyllning vid debuten med "Människans anlete", utan ock följande skarpa ord tvifvelsutan med anledning af den onekligen något dunkla dikten "Nya Eden": "Jag skickar dig ett nytt Poem af Franzén. Vill du säga mig, om han blifvit galen?" Vi måste dock alltid ihågkomma, att detta är en hastigt nedkastad passus i ett vänbref och därför ej så mycket att rätta sig efter. Huru som helst visar det, att Kellgren hos Franzén blott förstod den kärnlyriska visdiktaren, men ej den nyromantiske siaren.

Detta erinrar oss om att det verkligen finnes storslagen poesi, som Kellgren ej förstod sig på. Särskildt kommer detta fram i hans anmälan af Lidners "Nyare Dikter". Otvifvelaktigt hyser han nu en uppriktig vilja till förståelse, men trots detta slår det illa ut, när han framhåller två af Enebom insmugglade egna stycken som "de bästa i hela boken och til renhet i tankarne i styl och harmoni snart sagdt det bästa af hvad Auctorn til 'Spastara' och 'Året 1783' skrifvit."

Samma brist i värdering återfinnes, i trots af hvad Thorild sökt göra troligt, knappt i Kellgrens förhållande till småskalderna. Har han något brustit emot Bergstedt i sin första kritik af dennes "Tal öfver Freden", sonade han detta mer än nog genom sin anmälan af dennes diktsamling "Humoristen," hvilken kan anses som ett mönster af försynt, men ej släpphändt granskning. Äfven hans recension öfver Ekebergs "Ode öfver Freden" är utomordentligt välvillig och kanske rent af allt för berömmande. Att Kellgren däremot näpst en Bjugg kan ej annat än gillas af eftervärlden.

Digitized by Google

Vid sidan af poesi ställde Kellgren, som vi sett, vältaligheten, och det är därför i sin ordning, att vi nu beröra de recensioner, han skrifvit om tal. Hans vanliga sätt att anmäla dessa består i att utplocka vackra tankar och reflexioner samt göra anmärkningar mot språket. När det gäller äreminnet, kan knappt något invändas häremot, men att Kellgren ej saknat blick för en renare och sannare vältalighet, visar dessa ord om Nordmark: "Tankens och sakernas vältalighet har kommit och så litet nu mera den sanna Lärdomen består i ordagräl, så litet den sanna Vältaligheten i ordapråL."

Som den främste oratorn beundrade Kellgren nog Rosenstein, och med anledning af hans äreminne öfver Stockenström fäller Kellgren följande loford om denna tids talare: "Det har händt hos oss, som i alla andra länder, där Vitterheten haft framgång at Vältaligheten ej infunnit sig förn i Skaldekonstens spår. Vi hade redan i Sverige icke allenast Poeter af verkeligt Snille utan ock Poemer af verkelig fullkomnad, beståndande godhet, innan vi ännu ägde något prof af en sann, en upphöjd Vältalighet. Nu först i de senast förflutne åren hafva upstått Talare värde at jämföras med de förnämste hos de andre Nationer." Dessa ord måla ock Kellgrens i allmänhet välvilliga omnämnande af tal. Blott i några särskildt misslyckade fall var han sträng, som flera recensioner af "Tal öfver Säkerhetsacten" vittna om. Möjligen hade det härvid varit bättre, att han oftare använt detta lakoniska omdöme: "Välment men af den släta beskaffenhet och korrthet, at någon recension ej kan äga rum."

Hur oresonlig åter den kritiserade kunde vara, visar fallet Nordmark. Trots en lång sympatisk anmälan af hans tal öfver Schenmark — hvarpå vi ofvanför anfört ett exempel — hade denne småaktighet nog att bita sig fast i ett par föröfrigt berättigade, språkliga anmärkningar i slutet. För att vederlägga dessa och få ett utlopp för sitt dåliga humör sammanskref han ej mindre än två genmälen för St. P. och ett i Dagligt Allehanda. Kellgren svarade med en fäktares skicklighet i den språkliga diskussionen, samtidigt i ädel harm afvisande de personliga förolämpningar, Nordmark låtit komma sig till last.

Detta fall är intressant, ty det visar, att den oförmåga att

Digitized by Google

finna sig i kritik och den hetsighet i anfallet, som präglar Thorilds opposition, är ett tidsdrag. Blott de geniala tankarne om kritikens nya uppgift äro för honom ensamt egendomliga. Som jag tyvärr ej här får tillfälle att yttra mig om denna märkliga strid i hela dess vidd, passar jag nu på att säga några ord om Kellgrens sätt att taga emot "En Critik öfver Critiker."

I anmälan af första delen, som är Kellgrens hufvudinlägg, yttrar han sig med värdighet och ej utan förståelse för Thorilds originella uppslag. Som man ser af ingressen till recensionen öfver Ekebergs dikt, sker dock detta med tillkämpadt lugn, ty där kallar han Thorilds skrift för ett lågt personligt anfall. Kanske lider dock Kellgrens språkliga anmärkningar af ett visst pedanteri. Han förstår ej, att äfven vårdslösheten hör med i Thorilds egenartade stil, och att denna är för helgjuten för att kunna tåla ett splittradt omdöme efter den tråkiga formeln: visserligen — men. Senare betraktar Kellgren, liksom Leopold, Thorilds kritik som en ren smädeskrift, men detta är lätt förklarligt af stridens hetta och af åtskilligt, som Thorild verkligen sagt. Äfven anmälan af Leopolds anmärkningar har sitt intresse genom åtskilliga inströdda yttranden, t. ex. om satirens betydelse. Rent formelt sett är den också märklig, ty där liksom i flera klandrande recensioner har Kellgren kommit ifrån den gamla oorganiska formen med referat och slutomdöme och i stället lämnat en genomarbetad och kritisk redogörelse för innehållet, som närmar sig den modärna recensionen. Kellgren känner också, att detta är något nytt, ty han finner det nödvändigt att sluta: "Anmärkaren förlåte oss, om vi någon gång inmängt våra tankar med hans egna; om vi därmed försvagat dem."

Ett vidlyftigt kapitel i St. P. behandlar Dramatik, och kanske skulle Kellgrens verksamhet på detta område vara värd sin egen uppsats.[1] Här kan jag blott lämna några strödda anteckningar, som gifvetvis blott beröra den litterära sidan af anmälningarna.

Som närmaste förebild för vår teaters repertoir uppställde nog Kellgren allt fortfarande den fransk-klassiska dramatiken. Just vid

[1] Förut blott behandlad i LEVERTINS "*Teater och Drama under Gustaf III*" sid. 209—215.

Digitized by Google

denna tid sysselsatte han sig med att tolka Voltaires sista storverk "Olympia" för vår skådeplats, helt visst i harm öfver de klena öfversättningar från den store mästaren, som han i Posten gång efter annan hade ledsnaden att anmäla och utdöma. Sin samlade hyllning åt de stora franska dramaturgerna lämnar han på tal om Crebillons "Rhadamiste och Zénobie" (St. P. 1791: 85): "Hvad Corneille är i det Höga, Racine i det Ömma och Voltaire är i allt: Mästare, Mönster: det är äfven Crébillon i Konsten at förskräcka." Vi få dock ej glömma, att detta uttalande kom i samband med ett franskt drama, ty annars veta vi af privata uttalanden, att Kellgren äfven beundrade för gallisk smak så främmande sceniska diktare som Shakespeare och Schiller.[1]

Betydelsen af utländska stycken som uppfostrande mönster för vår inhemska dramatik visar Kellgren vackert i dessa ord om öfversättningar, framkomna med anledning af Sparrskölds tolkning af de Marvilles komedi "Den bedrägliga Anledningen" (St. P. 1790: 136): "Bland tagne författningar til Dramatiska Theaterns fortkomst var en af de nödvändigaste at låta öfversättningar spelas. Allmänheten, som blott söker sit högsta nöje, liksom truppen sin största vinst i nationala Litteraturen, som ej endast gagnas af det förträffligas framalstrande utan ock nästan lika af det odugligas uteblifvande: alla vinna härvid. Man skall slippa at se dessa omogna försök utan sammanhang och styl, utan kännedom af Theaterkonsten, utan annan Tragique än en vers som svåra fattas och et mord som föga rör: utan annan Comique än et lågt Boufonnerie, misspassande infällen, oanständiga equivoquer, triviala ordspråk, ett brottsligt efterapande af kända personer i drägt och tal. Originale Stycken skola ej längre uteblifva än Snillen skicklige at dem framalstra; och desse skola altid föredraga den större äran at äfven skapat sit ämne. I väntan derpå skall en uplyst almänhets nöje ej lida, smaken säkrare stadgas, insigter hastigare vinnas, genom Öfversättningar af Utländske Theatrars mästerstycken."

[1] Se K. och K.-brefvet, där Shakespeare efter Corneille och Racine nämnes bland de få, som lyckats uppställa en riktig plan till ett teaterstycke och Stenhammars *Inträdestal* sid. 134, där det heter: »Han kunde förlika kärleken för Racine och för Schiller.»

Digitized by Google

Af detta citat få vi ock en uppfattning af Kellgrens ställning till den inhemska repertoiren. Den fördjupas knappast, om vi gå till de enskilda omdömena, ty dessa äro i allmänhet korta och ointressanta. Ett exempel: Leopolds "Oden" kallas (St. P. 1790: 69) utan någon slags kommentering "denna ypperliga Theater Piece, värd at göra Epoque i vår Dramatiska Litteratur", "förtjent at på Scenen upföras i all den fullkomlighet, hvarmed den är skrifven." Utförligare är då Kellgren, när det gäller att bevisa ett styckes svaghet. Detta hände ej så sällan, och naturligtvis uppstodo då polemiker. Om ej så oberättigade som Nordmarks, skada de dock ingalunda Kellgren.

En af hans mera klandrade recensioner, behandlande Paykulls Virgina (St. P. 1790: 132), bör särskilt framhållas, ty den bevisar, hur fri från kotterianda Kellgren var, och huru oförbehållsamt han vågade anmärka äfven på vänner. Trots att "denna Piece har af Allmänheten blifvit mycket applauderad", klandrar recensenten allt möjligt: namnens modernisering, den ohistoriska handlingen i tredje akten samt det omotiverade mordet i slutet. Stilen berömmes för sin ledighet, som dock stundom anses urarta till vårdslöshet.

För att fullständiga bilden af Kellgren som teaterkritiker, anför jag ett par anmärkningar, som han gör mot publiken. På grund af stycket "Dygdens belöning" (St. P. 1791: 65) diskuteras frågan om teaterns betydelse som dygdeskola, hvilket resonnemang slutar så här: "Om i allmänhet denna Piecen vunnit et ovanligt bifall, är det mycket derföre at Moralen är för alla och Smaken för få." En annan gång önskar han med anledning af en fars (St. P. 1790: 89), hvari "vissa friare utlåtelser" applåderats, slutligen, "at Allmänheten alltid måtte röja samma lifliga fattning, samma hastiga tact, samma fulla bifall för det finare skämt, som finnes i Piecer af mera upphöjd ton."

Mer än en gång har Kellgrens verksamhet som öfversättningsgranskare skymtat förbi, men denna är verkligen af så ingående betydelse, att vi äfven måste ägna den några ord särskildt. I "En Critik öfver Critiker" har Thorild kallat Kellgrens ingående språkliga kritik af öfversättningar småaktig, när det gällde goda böcker på prosa, ty dem var vår litteratur i så stort behof af då, att en tolkning måste

Digitized by Google

hälsas med glädje, äfven om den ej var den bästa. Hur praktisk och erkännansvärd denna anmärkning än är, kan den dock knappt utdöma hela Kellgrens estetiska granskning, ty Thorild fäste sig i detta fall blott vid samtidens behof. men ej vid det för eftervärlden beståndande.

Granska vi däremot mera detaljeradt Kellgrens regler för öfversättning, måste vi dock erkänna, att han kan vara ganska akademisk och särskildt skatta åt 1700-talets arfsynd: parafraseringen eller inskränktare: dess rädsla för det karakteristiskt målande ordet, när detta ej tillhörde den högre samhällstonen. Kellgren var dock i detta fall ovanligt frigjord, om han än ej tog steget fullt ut. Han erkänner "at man aldrig mera lifligt imiterar et original, än när man copierar det ord från ord", men han önskar dock, att stycket i sin nya dräkt skall ha fått någon förbättring. Detta medgifvande är väl berättigadt. så länge det följer satsen "at Bokstafven dödar men Anden gifver lif", men kan dock få farliga konsekvenser. Så klagar han på ett ställe, att "de engelske poeterna äro mycket djärfva i sina uttryck" och berömmer en öfversättare för att han "förbytt" orden, när Young talar om "Ödets Spleén" eller säger, "at all vår Höghet är blott en galge åt vårt namn".

Dessa loford liksom Kellgrens förut omnämnda trånga syn på Thorilds stil förråder tydligen, att han har mindre känsla för att språket kan anpassas efter hvarje personlighets speciella kraf, utan fattar det som mera likformigt och abstrakt. Detta är tydligen en begränsning, som han dock delar med tidehvarfvet, men hos honom är den parad med en. så långt hans synpunkt räcker, eminent kännedom om modersmålet, dess resurser och allmänna språkbruk. Han har tydligen gjort fackstudier i ämnet,[1] men först och främst har han genom långsamt filande på sina egna dikter arbetat sig in däri och särskildt fått ett utprägladt sinne för ordens valör och sammanställning. Hur detta intresse helt ofrivilligt ryckte honom med sig, kan man rätt lustigt se i uppsatsen "Om Förställning och dess

[1] Hans boksamling upptager Ihres »Glossarium Sv. Got.» och »Dialect Lexicon», Sahlstedts Ordbok, Botins »Svenska Språket i tal och skrift» och Tjällmans »Gramm. Svec.»

Digitized by Google

slägt", där han börjar med en samhällssatir, men snart går öfver till att analysera orden "förställning", "falskhet", "list", "slughet" m. fl. och utröna deras förhållanden till hvarandra. Det torde ej råda något tvifvel om att just sådana språkliga anmärkningar och rättelser utgöra Kellgrens förnämsta styrka som recensent. Eftervärlden kan säkrast bedöma detta, ty nästan allt, hvad han utdömt som osvenskt, har aldrig upptagits i språket.

Vi kunna dock ej här uppehålla oss vid hans detaljanmärkningar, utan öfvergå till hans större språkliga uppslag. Det betydelsefullaste torde vara följande uttalande om verbets böjning i pluralis, hämtadt ur Ekebergskritiken.

"Det är visst, at i våra moderna språk, der ständigt pronomen tillägges verbum, tyckes flexionen efter numer och person vara nästan onödig; och at Danskan och Engelskan, hvilka sakna et sådant bruk, gifva mycket mer lätthet at läras och skrifvas; det är äfven all sannolikhet, at detta tvång, som många andra, aldra först blifvit infördt af det gamla heliga pedanteriet at vilja reglera alla tungomåls Grammaticor på modellen af den latinska, hvilket röjes så mycket mera, som dagliga talet icke erkänt eller någonsin lärer erkänna detta band: också hålla vi deraf före, at i den högre Comedien på prosa eller vers, Dialogen, Conten och alt, som bör föreställa det vanliga talet, bör detta tvång afläggas, och ej skrifvas mer än sägas: Vi vilja, I ären, De skola etc. — Men i all större stil tro vi dessa Lagar böra följas, som af deras stadgade emottagande uppkommer den stora fördelen för et språk at äfven i dess mechaniska form låta skilja en högre och lägre ton."

Det är verkligen anmärkningsvärdt, att Kellgren uttalat sig för denna nödvändiga reform, som först i våra dagar tyckes förverkligas, delvis just i den utsträckning, Kellgren förordat. Hvad motiveringen ångår ligger det trots den tydliga öfverdriften en slående sanning i att den latinska grammatiken haft ett hämmande inflytande på de moderna språkens utveckling. Intressant är också, att Kellgren särskiljer skrift- och talspråk samt högre och lägre ton.

Kellgren har också uttalat sig i en annan viktig språklig fråga,

Digitized by Google

nämligen om rättstafningen. Som vi af K. och K-brefven finna, att han i Akademien "enkannerligen åtagit sig att uppge ett antagligt Förslag just till stadgande af vårt skrifsätt", men annars föga veta, hvad det innehållit, har hans utredning i frågan i anmälan af Werldshistorien stort intresse, och jag citerar därför det mesta:

"Vi hafva ej något almänt antagit bruk för vårt stafningssätt och så länge, torde man säga, må hvar och en fritt få stafva som honom lyster. Men detta är falskt, så til grund som slutsats. Et almänt bruk vil här säga, et rådande bruk hos de kunniga; och om detta är skiljaktigt i vissa delar — då man äger at välja: så är det i andra och de fleste likformigt — och då afviker man sällan utan fel men altid och säkert utan nytta. Bland de mäst tvistiga frågor vid vårt stafningssätt är att veta, huru långt man må sträcka fördubblingen af Consonanter, som höras dubbla? Här är icke stället at undersöka denna fråga, men hvad man med visshet kan säga, är at al ytterlighet är fel, och at al reform af ett rådande bruk (och bland alla bruk är intet envisare än språkets) skal altid misslyckas, då den sker utan varsamhet, ännu mer utan skäl. Af sådan beskaffenhet lär man böra anse det försök, som i nyare dagar blifvit gjordt — — —, at fördubbla Consonanten til öfverflöd: at til exempel skrifva affton fölljd — — — o. s. v. Men ehuru öfverdrifvit detta må vara, ehuru stötande för ögat och et rådande bruk; framför alt ehuru onyttigt, emedan det aldrig (man vågar försäkra det) skal af Almänheten antagas; så äger dock detta stafningssätt den förtjenst at grunda sig på en viss och i alla fall, der Bruket, Etymologien och andra lagar icke gälla ännu mer, ganska sann princip, som är, at ögat bör se, hvad örat hör. Deremot hafva andra — — — fallit in i en annan, ännu mindre antaglig, ytterlighet: at nämligen förenkla Consonanter — ej allenast, då han höres dubbel framför en eller flere Consonanter af annat namn, med hvilka han sammanbindes: såsom afton, följd, störst, känslor, härkomst etc. (och hvari vi instämma i de flesta fall, och då tvetydighet icke upkommer som i halt, kalt, vist, fult, kort, m. m.) — utan ock då han utsäges dubbel i ändan af et ord; och hvad än värre är, då han höres dubbel emellan tvänne Vocaler."

Digitized by Google

Vidare påvisar han, att "brist af likstämmighet är en följd af ytterliga Stafnings-Reformationer" och ogillar hufvudsakligen ur denna synpunkt ett försök "at bortkasta vissa utländska stafningssätt, der vi äga andra lika ljudande i egit språk."

Som vi se, är Kellgrens åsikter i dessa punkter ganska moderata och öfverensstämma bra nära med Svenska Akademiens af Leopold utarbetade "Afhandling om Svenska Stafsättet" (1801). Anmärkningsvärdt är dock, att Kellgren vill grunda ortografien på bruket, etymologien och ögat, ej som Leopold enbart på det förra.

I sådana uttalanden är Kellgren vetenskapsman, men trots att han annars var det mycket litet, skydde han dock ej mödan att anmäla verklig facklitteratur. Upplysningstidens ringaktning häraf, som den unge Kellgren så explosivt uttryckt i "Mina Löjen", hade han nu alldeles gjort sig fri från. Detta är det storslagna i hans granskning i detta fall, och det är därefter han bör dömas, ej efter de enskilda anmälningarne, som mestadels ej kunde blifva annat än referat.

Sin nya uppfattning visar han redan i uppsatsen "Om orsaken till den ringa afsättning, som böcker äga i vårt land" t. ex. i dessa sarkastiska rader: "Ömsom klagar man öfver brist på det Solida i Vitterheten och det Roliga i Vetenskaperna; månne ej för at finna ett önskadt skäl at förakta dem båda." Sina vackraste ord finner han dock inför fjärde bandet av Hallenbergs "Gustaph Adolph", hvilka verkligen äro ett program i denna fråga:

"Vi måste beklaga bristen af en egentlig Lärd Svensk Tidning, der et sådant Arbete kunde blifva behörigen recenseradt. Kännare af Historiska Vetenskapen behöfva väl ej denna anvisning för at stadga sit omdöme och inse Författarens ovärderliga möda och förtjenst i afseende på den af honom vidtagna method; hvilken de allena äro i stånd at värdera. Men för hopen af Läsare och vår Litteraturs ära, särdeles hos Utländigen, vore en ordentlig och med granskning gjord Recension här ganska nödig. Det är derigenom, en god Författare kan blifva snarast och säkrast känd för hvad han är; ty genom några strödda ställens anföranden vinner han ej mycket framför den medelmåttige, hvilken sällan är så jämt medel-

Digitized by Google

måttig, at icke här och där något förekommer, som kan intressera i et utdrag. Men en Recension, som befattar sig med utveckling af planen, afhandlingssättet, jämförde med Författarens föremål och hvad andra åstadkommit i samma väg, en sådan allena kan ställa en god Boks förtjenst i full dager. Med vidgående af denna brist och med erinran at vi ingalunda åtagit eller tiltro oss at den afhjelpa, vilja vi til våra Läsares nöje anföra et och annat — — —"

Den mest fullständiga af de vetenskapliga kritikerna och en af Kellgrens öfver hufvud taget bästa är skrifven om Tingstadii tolkning "Strödda Sånger af Hebreiska Skalder". Efter att i inledningen ha framhållit en modern bibelöfversättnings hjälpmedel och erkänt öfversättarens vackra behandling af modersmålet, fortsätter han med att påvisa, hvilken nytta en ny tolkning kan göra genom att bortrensa fel och otympligheter i den gamla, hvilka människoverk stött mången bort. Ur detta stycke framhåller jag några rader: "Hur ofta läser man icke andra forntidens skalder och ropar Gudomligt! man läser ett stycke i Skriften och — ler: man finner der blott förvillelser och låghet. Och hvad skola vi säga? Sådan som den ofta oss föreställes, våga vi väl påstå, att denne försmädaren altid har orätt? eller var någon bok i världen så afvigt handterad och ofta så misshandlad som de Bibliska?" Som så ofta hos Kellgren möta vi i dessa allmänna uttryck en bikt, ty det är han själf, som en gång fann Bibeln så absurd. Nu finner han däri "det höga, som hänrycker" och "det enfaldiga, som man älskar."

Vid sidan af lärda arbeten intresserade sig Kellgren äfven för skolböcker. Med en viss tvekan anmälde han först en tysk grammatik, men senare underkastade han de kommenterade upplagorna af Horatius och Virgilius en mera ingående granskning, där han särskildt betonar, att skolgossen borde läras inse de gamle auktorernas poetiska skönheter. Mest möda nedlade han dock på den ofta omtalade anmälan af en bearbetning af Verldshistorien. Han består den en noggrann undersökning af språket både med afseende å konstruktion, ordval och stafning och detta uttryckligen, därför att den skulle vara normgifvande för skolbarn och alltså så vidt möjligt felfri. Äfven om innehållet uttalar han sig: ett "sammandrag af Jesu

Digitized by Google

Lära och Lefverne" liksom den "korta Litterära Historien om Romerska Auctorerna" berömmas. Däremot klandras, att de märkvärdiga Slagen vid Marathon, Salamis m. fl. blott nämnts, men ej beskrivits, och Kellgren finner endast en half tröst i att kulturhistorien i stället tillgodosetts.

Nära dessa pedagogiska intressen stå Kellgrens samhälleliga och politiska. Dessa voro ganska starka: han räknade ju som sin högsta ära att till skaldenamnet lägga medborgarens. Som det för mig blott gäller att teckna Kellgren som litterär kritiker, kan jag härom blott göra några påpekande. Samhälleliga spörsmål berör Kellgren i sina många uttalande om förställning, där han pessimistiskt nog ej vänder sig mot det osanna i allmänna sammanlefnaden, utan mot den dubbla falskheten att ej erkänna detta förhållande. Hos honom fanns nog tydligen ett frö till verklig samhällssatiriker, genom att hans afgjordt demokratiska åsikter råkade i konflikt med hans väsens aristokratiska instinkter. Äfven hans åsikter om utlandets politiska händelser ledo bankrutt, tydligen i mycket på grund af denna inre strid. Han, som så entusiastiskt hälsat utbrottet af franska revolutionen, kunde ej följa med under septembermordens och skräckdagarnes tid. Vi kunna följa hans åsikter genom de tre kritikerna af revolutionsbrochyrer — Manderfelts "Tidens falska politik" och Nordenskjölds båda om "Människans rättigheter" — till följande förklaring i inledningen till anmälan af Rosensteins "Upplysningen": "Våldsverkare i ett land hafva tändt mordfacklan och ropat: 'Detta är Uplysning.' Europas Despoter, med lotsad fruktan — och några gode men svage Regenter med en sann — hafva pekat på dessa förödelser och äfven ropat til sina Folk: 'Se detta är Uplysning.' Det är dock ståtligt, att Kellgren stod fast vid en afvaktande mellanställning och ej hufvudstupa kastade sig i reaktionens armar af fruktan för den tillfälliga anarkien. —

Härmed ha vi afslutat vår kritiska revy öfver Kellgrens recensionsverksamhet i St. P. under hans sista år, och det återstår oss blott att samla våra intryck till ett slutomdöme. Som kritiker bottnar Kellgren djupast sett hela sitt lif i upplysningstidens idéer. Hufvudsumman af hans insats ligger ju ändock, i att han först vågat

Digitized by Google

näpsa den oblyga dilettantism, som så länge gjort sig bred i vårt afskilda land, och att han inpräntat hos vår allmänhet dess första begrepp om en verkligt förfinad smaks fordringar. Dessutom ägde han klassicismens från senrenässansen nedärfda varma kärlek för modersmålet, dess rykt och redighet, och detta visar hans granskning vackert, om den än stundom för vår tid kan synas något pedantisk.

Men det är klart, att Kellgren äfven på det kritiska området utvecklades i mycket mer vidsynt anda, än han ägde från början. Som frukt häraf räknar jag, att han eftersträfvar en helhetsuppfattning af ett arbete, hvilket ej blott flera af hans bästa recensioner praktiskt visa, utan ock hans ofta återkommande påpekande om otillräckligheten af några spridda ställens anförande. Om denna förnyelse vittnar äfven hans öppna förståelse ej blott för nya strömningar inom vitterheten, utan ock för det exakta vetenskapliga arbetet. Vilja vi till sist utvälja en recension, där Kellgrens bästa egenskaper komma samlade till uttryck, så nämner jag den berömda "Inledning till Fredmans Epistlar" som jämte "En Critik öfver Critiker" rymmer det tyngst vägande kritiska arf, 1700-talet hos oss lämnat romantiken.

Anmärkning.

I Kellgrens bibliotek återfinnes ej Lidners »Nyare Arbeten» (af 1793). Han ägde i stället hans »Samlade arbeten» (2 dl. 1788). Det är därför osäkert om den i texten (sid. 13 följ.) nämnda anmälan af den senare samlingen förskrifver sig från Kellgren.

Digitized by Google

En återupptäckt handskrift af Johan Axehiälm.

Af

Hjalmar Lindroth.

I Uppsala universitetsbibliotek förvaras ett manuskript i 4:o signeradt R. 587, som innehåller ett lexikaliskt arbete omfattande (på 72 sidor, däraf 3 blanka) bokstäfverna A—Bj och om hvilket Lind i sin förteckning öfver ifrågavarande biblioteks 'handskrifter rörande svenska språket' i Samlaren III meddelar (s. 57), att det 'skall vara af Joh. Bureus'.[1] För den utförliga titeln hänvisar jag till Lind anf. st.

Då jag sedan en tid tillbaka är sysselsatt med Bures språkliga författarskap, underkastade jag äfven denna handskrift en granskning. Synnerligen lätt var det därvid att konstatera, att den icke härrör från Bure. Handstilen är visserligen icke i så hög grad afvikande från dennes, att den genast ens för den därmed förtrogne omöjliggör all tanke på Bure som författaren (det vill tills vidare säga: nedskrifvaren). Men på sid. 5 står en anteckning af följande lydelse: 'dätta [det nu sagda] kan af Venerandi .Dni Parentis Burei Runekänslenes Lärespån widlyfftelighare förnimmas'. Utom att författaren icke är Bure, få vi här den upplysningen, att han står i ett sådant förhållande till denne, att han kan kalla honom 'parens'. Härigenom inskränkes ju antalet af de personer mellan hvilka vi ha att välja. Hvilka vi kunna tänka på, beror naturligen att börja med på, hur omfattande benämningen 'parens' är eller kan vara.

[1] Lind uppger, att det omfattar A—Bi, hvilket åtminstone från vår ortografiska ståndpunkt kan vara vilseledande.

Digitized by Google

Det vill då synas, som om det visserligen icke vore omöjligt att fatta detta begrepp såsom likvärdigt med 'släkting i allmänhet', men som om ordet dock företrädesvis användes om en till äldre generation hörande, nära släkting, i synnerhet naturligtvis (i öfverensstämmelse med sitt ursprung och sin egentliga betydelse) om far eller mor och dem som så kunna kallas. Redan härigenom känner man sig frestad att tänka på Bures måg, den bekante Johan Axehiälm.[1]

För att utröna, huruvida denne kan vara författaren, ligger det ju närmast till hands att jämföra handskriftens handstil med något som vi veta vara skrifvet af Axehiälm. Som bekant gälla alla dennes vetenskapliga samlingar för att vara förkomna. Hans handstil är därför en ganska stor sällsynthet. I Kungl. Bibl:s autografsamling finnes t. ex. intet af honom. Jag har därför här nedan i ett bihang sammanställt hvad jag (i öfrigt) själf sett eller känner till af hans hand. Detta är dels sådant som är signeradt, dels sådant som först genom en undersökning kunnat bestämmas såsom härrörande från Axehiälm. Det förra bör naturligtvis här vara vår utgångspunkt vid en jämförelse. En sådan visar då otvetydigt, att R. 587 verkligen är skrifven af Axehiälm. Hur pass fullständig öfverensstämmelsen med de signerade dokumenten är, beror på från hvilken tid dessa härröra. Alldeles fullständig kan den sägas vara med de anteckningar rörande runstenar som Axehiälm nedskrifvit i Bures handskrift F. a. 6 (i Antikvitetsark:s katal., se Bihanget nedan n:r 1 c). Då ensam denna jämförelse af stilen är tillräcklig att visa hvem författaren är, är det öfverflödigt att vi här uppehålla oss vid öfriga sakliga indicier, som peka åt samma håll.

Då vi således veta, att Axehiälm är författaren, ha vi i R 587 att se en del af hans som förlorade ansedda lexikaliska samlingar, om hvilka vi ha underrättelser från gammal tid.[2]

Vi skola så öfvergå till handskriftens datering.

Här erbjuda sig följande hållpunkter:

[1] Så synes han vanligen skrifva sig själf.

[2] Stiernman Bibl. suiogoth. 674, som säger sig bygga på en af A. själf upprättad katalog.

Digitized by Google

1. För en terminus post quem.

a. Ordet 'parens' torde Axehiälm knappast ha kunnat använda före sitt giftermål, som ägde rum 19 nov. 1629 (se Bure i Samlaren IV, 122).

b. Söka vi ledning af den mängd auktorer som citeras i ordboken, finna vi, att intet af de anförda arbetena (så vidt jag lyckats identifiera dem) går längre ned i tiden än de tvänne första årtiondena af 1600-talet. Dock med ett undantag: 'Konungastyrelsen' citeras efter Bures upplaga. Denna utkom ej förrän 1634, men (såsom Klemming Ett fragm. af Kgstyr. s. 7 påpekat) texten måste ha varit tryckt och åtminstone för vissa författaren närstående personer tillgänglig redan 1629. Om den var det ännu tidigare, veta vi ej.

2. För en terminus ante quem.

a. Ofvan framhölls, att pikturen röjde öfverensstämmelse i all synnerhet med anteckningarna i F. a. 6. Att dessa äro en frukt af det väl kända samarbetet mellan Bure och Axehiälm [1] under dennes studentår, är påtagligt. Detta vill säga, att de måste vara tillkomna någon gång mellan 1625—1634. Född 1608,[2] inskrefs Axehiälm nämligen som student i Uppsala 27 aug. 1625 (enligt den af Andersson utgifna matrikeln). Där stannade han, bortsedt från sina säkerligen ganska vidsträckta antikvariska resor, ända tills han flyttade öfver till Finland såsom utnämnd "sekreterare" i Åbo hofrätt. Fullmakten är daterad den 5 april 1633 (se Lagus Åbo hofr. hist. s. 179), men vi ha anledning att tro, att han var kvar i Sverige ännu sommaren 1634. Bure har nämligen (se Stephens Ett fornsv. legend. I—II, 1328) i Codex Bureanus antecknat, att han fått denna handskrift af 'Joh. Henriks' i juni detta år, och det är väl uteslutet, att Axehiälm uppsnappat den

[1] Se om detta t. ex. Obrechts (hos Stiernman Bibl. suiogoth. 668 ff. aftryckta) begrafningsprogram.

[2] Såsom hans dödsår uppgifves stundom — jämte andra årtal — 1679 (så Schück o. Warburg Litt.-hist. 1:258 och i nya uppl. af Nord. Fam., däremot ej i den första). Hvad denna uppgift har för hemul, känner jag icke. (Man har väl ej sammanblandat hans död med hans andra gifte?) Att 1692 är det rätta årtalet, är emellertid alldeles säkert. Som bevis behöfva blott andragas de af Gahm Persson i hans samlingar till svenska riksantikvariernas historia meddelade aktstyckena.

Digitized by Google

i Finland, liksom det icke heller förefaller troligt, att han först fört den öfver med sig och sedan skickat den tillbaka.[1] När åter beröringen mellan Bure och Axehiälm börjat, veta vi ju ej precis, men i den förres självbiografiska anteckningar nämnes 'John Henr.' första gången 23 juni 1628 (se Samlaren IV, 112). Hvad nu anteckningarna i F. a. 6 beträffar, ha vi ett direkt skäl att icke hänföra dem först till tiden efter hemkomsten från Finland, som inträffade 1649. På baksidan af det blad i handskriften där Axehiälms hand slutar, har nämligen Bure fortsatt och — mycket liberal på tidsuppgifter som han i regel är — upplyst, att hans första anteckning där förskrifver sig från 1638.

Skola vi således bygga på stillikheten, böra vi också sätta R. 587 före 1634. I denna handskrift vilja vi också gärna se ett ungdomsarbete därför, att pikturen på åtskilliga ställen företer ojämnheter af en art som tyder på en ännu ej fullt stadgad stil. Och detta stödes ytterligare däraf, att den öfre af de båda på första sidan stående versionerna af "Lax lax lerbak" är skrifven med en stil som visar full öfverensstämmelse med den som möter oss i brefven från 1647 och 1657 (se Bihanget nr 2 och 4).[2] Denna anteckning är då säkerligen nedskrifven någon tid efter den öfriga handskriften. För den som anser dylika grafologiska skäl mindre pålitliga i dateringsfrågor är det emellertid skäl att anföra mera sakliga grunder. Och sådana tryta icke.

b. Axehiälm citerar i ordboken en hel del i statens ägo i Stockholm (delvis väl ock i Bures privata ägo) befintliga manuskript. Det är redan i och för sig föga troligt, att han skulle ha fått taga alla dessa med sig till Finland; och några underrättelser äga vi ej därom. Däremot veta vi, att Stiernhielm år 1639 fick regeringens uttryckliga tillstånd att till Liffland medtaga åtskilliga handskrifter,[3]

[1] Emellertid förefaller det mig litet underligt, om han skulle ha utnämnts till advokatfiskal — hvilket skedde redan i november 1633 (Lagus anf. st.) — utan att ha tjänstgjort något alls. Kanske han verkligen flyttade öfver 1633, men var hemma på besök sommaren 1634.

[2] Den undre af de båda versionerna af nämnda rim är skrifven af en 1700-talshand, som röjer en viss likhet med Reinhold Broocmans.

[3] Se härom Swartling i Studier tillägnade H. Schück s. 191 och det där aftryckta aktstycket.

Digitized by Google

bland hvilka just flera af dem som Axehiälm citerar.[1] Det är då tydligt, att denne icke kunnat ha dem tillgängliga under sin vistelse i Finland 1634(1633)—1649; försåvidt man icke antar, att de varit öfver där på 1630-talet och återställts före 1639. Men därom veta vi, som sagdt, intet. Mot att handskriften tillkommit efter 1649 talar nog (utom stilen, hvarifrån vi ju här bortse) det, att man då kunde vänta att någonstädes finna Stiernhielms Fatebur, som utkom 1643, citerad. Men det viktigaste skälet för att anse också R. 587 som en produkt af samarbetet med Bure under åren omkr. 1630 få vi fram, om vi närmare taga reda på hur handskriften kommit till.

Det enda vi äga i behåll af Bures lexikaliska arbeten är — med undantag af spridda (rester af) ordförteckningar — hvad som finnes i handskr. F. a. 13 (i Antikvitetsarkivets katalog) på Kungl. Bibl., hvilken nu på ryggen har (den så vidt nu kan ses ej från Bure härrörande) titeln 'Lexicon Gothicum eller Göthiska och Svenska Lexicon'. Handskriftens vida öfvervägande parti innehåller just hvad den nyssnämnda titeln angifver. Jämföra vi nu Bures och Axehiälms båda arbeten, så är det alldeles omisskänneligt, att den senare hämtat icke så litet från den förre. Alldeles ordagrann är öfverensstämmelsen däremot mera sällan (se dock t. ex. behandlingen af ordet ala). Såsom ett intressant exempel på förhållandet mellan handskrifterna kan artikeln ACHTIGH ur dem båda här förtjäna aftryckas, intressant också därför, att vi af jämförelsen se, att Axehiälm ej självständigt affattat den (så godt som) enda passus hans ordbok innehåller af rent grammatisk innebörd.

Bure.	Axehiälm.
(Blad 14 v, framför den utsatta pagineringen.)	(s. 4.)
AC«TIG« de adiectiva som lychtas på „achtigh gå mest ut på Latin ivus. a substantivis — bond“	AC«TIG« ähr een Särdeles lychtan på någhra ord i suänska språket, och dee samma lyda mäst på Latin ivus. a Substantivis,

[1] Med säkerhet gäller det sagda Västgötalagen, Olofssagan och hvad A. kallar 'Bib. hist.' (på ett ställe, s. 2, 'Bibliska krönikan'), som med säkerhet är den handskr. som Sti. kallar 'Enarratio Biblica'. Ur alla tre dessa handskr. meddelar A. (ofta rätt utförliga) citat.

Digitized by Google

herr„ narr„ skalk par„ hor„ [1]hus tiuf storm„ [2]träl„ sömn„ [3]dår „löghn„ lijm„ skum„ sken„ sommar [4]var höst vinter Adject kall„ sên„ torr„ wåt„ à verbis — var„ lÿdh„ lär„ stånd späÿ„ skrÿmt„	bond„ herr„ Narr„ skalk„ par„ hor„ hus„ tiuf„ storm„ träl„ däf„ Sömn„ lögn„ skum„ etc Sommar„ wår„ höst, winter„ Adiect. kall„ heet„ Tårr„ wåt„ Verbis — war„ lÿdh„ lär„ stånd„ Späÿ„ skrÿmt„

Ingen torde vilja häfda den meningen, att det kan vara Bure som lånat af Axehiälm. Den som önskar direkta bevis för hvar vi ha originalet, får det emellertid i följande förhållande.[5] Här och hvar äro artiklarna hos Bure öfverstrukna med några snedt vertikala streck. Och ser man efter, finner man, att just de artiklar öfverstrukits som (i mer eller mindre identiskt eller i alldeles omarbetadt skick) igenfinnas hos Axehiälm. Så är också den nyss aftryckta artikeln öfverstruken hos Bure. Sådana som icke upptagits hos Axehiälm, sakna dessa streck. Och icke heller finna vi några säkra öfverstrykningar hos Bure efter bokstafven B (annat än enstaka, som kunna ha och säkerligen ha helt annan betydelse). Detta vittnar om att Axehiälm icke af det i R 587 föreliggande ordboksföretaget utarbetat mera än vi här ha framför oss.[6]

Efter den nu afhandlade afdelningen i F. a. 13 följer en ordlista till Konungastyrelsen och några af de fornsvenska lagarna. Äfven denna synes Axehiälm ha något begagnat (t. ex. artikeln Billagines hos denne, jämförd med Bellagines hos Bure, II, s. 6).

Det torde efter allt hvad nu anförts icke lida något tvifvel, att den Axehiälmska handskriften åtminstone delvis står i ungefär samma förhållande till Bures lexikon som en renskrift till konceptet samt att den tillkommit under lärjungeåren 1629—1634 (1633). En dylik renskrift kunde här vara befogad bl. a. där-

[1] Möjligen skola de två följande orden läsas ihop.
[2] Öfver raden, under bond„.
[3] Öfver raden.
[4] Så!
[5] Observera för öfrigt redan i det nyss aftryckta, att ordet träl, som af Bure tillsatts öfver raden, hos A. influtit på raden.
[6] Detta göres ju redan däraf sannolikt att de tre sista sidorna äro tomma.

Digitized by Google

för, att hos Bure de behandlade orden icke komma i strängt iakttagen följd inom hvarje bokstaf. Arbetets afbrytande berodde väl just på att Axehiälm flyttade öfver till Finland.[1] Att afsikten varit att fullfölja det, framgår af de talrika hänvisningarna till kommande artiklar.

Jag sade: handskriften bör åtminstone delvis betraktas som en renskrift. Men också blott delvis. Ty Axehiälm bjuder oss mycket utöfver hvad vi finna hos förebilden (originalet). Men vi kunna icke därför utan vidare vara säkra på, att allt detta varit hans självständiga egendom. Vi veta nämligen, att Bure utarbetat ytterligare åtminstone tre lexikaliska sammelverk (se nr 14–16 å förteckningen af 1651, tryckt i Samlaren V, 5 ff.), och det är ju mycket möjligt, att det just var en sammanfattning af alla hans lexika som Bure bad sin unge lärjunge och måg ombestyra. Äfven på Bures personliga handledning vid detta arbete kunna vi tänka. Å andra sidan ha vi dock skäl att antaga, att åtminstone något verkligen härrör från Axehiälm själf. Så t. ex. torde detta nog vara fallet med de ställen som förråda (språkliga eller sakliga) reminiscenser från Östergötland, Axehiälms födelsebygd. Och med hänsyn till karaktären af de anteckningar, som Axehiälm gjort i Bures lexikon (se nedan i Bihanget nr 1 b) är det icke omöjligt, att vi få tillskrifva honom äran af så godt som allt det som från innehållets synpunkt förlänar R. 587 något större intresse för vår tid. Det är på detta vi till sist skola kasta en blick.

På det som endast eller till öfvervägande del är af intresse för språkmannen, är här icke rätta platsen att närmare ingå. Jag vill blott påpeka den ganska rikhaltiga samling af ordspråk och folkliga talesätt ur det samtida språket som här bjudes. I detta hänseende torde det kunna sägas, att arbetet står framom alla hittills kända lexika från denna tid. Det påpekas också uttryckligt i titeln, att ordboken äfven ville vara ett lexikon "vocabulorum moderno usu receptorum".

Däremot synes det mig icke ur vägen att i all korthet meddela hvad af litteraturhistoriskt eller folkloristiskt intresse som här finnes.

[1] Den möjligheten finnes dock, att ett eller annat tillägg i handskr. gjorts under senare år.

Digitized by Google

Sid. 15. af Alf är älwa, älwo[1]r in plural. Såm, Tåmtegubba, eller guda, witter, näck, forskarla, skratta eller gaster, Tomptormar maro, Spöke.

Sid. 16. Theudhrik heter dän som ähr rijk på vndersåter, den gemenlighen nu kallas, Dirik.

Sid. 29. 50. arlar 60. karlar ähr een leek dän dee kalla eliest Bro bro bredha. Hos Feilberg Bro-brille-legen (i Sv. Landsmålen 1905, häft. 2) har jag icke kunnat finna full motsvarighet i någon uppteckning till lekens första benämning hos Axehiälm. Jfr dock: Vjer erum jarlar sextiu kallar (s. 9, i en isländsk uppteckning); Pinnar å navrar, säxtio kavlar (s. 13, från Småland), samt: morgen kommer årle mæ 12 tynder kårle (s. 28, från Sönderjylland).

Samma sida. Ar ähr det nu säies [2]ar, Tyske Jar-: Ann*us* där af kalla Rimkarlarna och skaldarna, ⊣ när dät ähr prim arebladh bredhast.

Sid. 33. Stålbågha huilken gemeen hafwer warit fordom dags här i suærie, och ähr ännu myckit i bruk hoos Dalekarlan, aldenstun dee hafwa i kyrkierna ståendes karan fulla medh skächter, ok pilar.

Sid. 36. Artus Rex Sueciæ intern*us* 91. Joh. M. lib. 8 c 41. heter å Suänska Årre. Och hörs änni dagh een Sagha hoos gemene man om Ko[3]nung Årre såm stridde vnder ijsen etc.

Hittills har man icke haft vidare respekt för kung Orre. Vi se nu emellertid, att han har äldre häfd än vi förut vetat (jfr Nord. Fam. och Sv. Akad:s Ordbok under arilds Anm.). Ett ännu äldre vittnesbörd kan anföras: Hvad kongh Årre hafver hender emillan behåller han väll, men thet sker väll en dagh, att han skall spy thet svart utt igen. Riksdagsakter 2, 112 (1564). Efter detta synes det mig klart, att vi få ta kung Orre mera på allvar och att han är något annat än en ombildning af *Arilds (tid)*. I hvad mån något sammanhang verkligen finnes med kung Artus eller Arthe hos Joh. Magni, därpå vågar jag icke inlåta mig, men saken vore värd en undersökning. En sagogestalt har kung Orre dock uppenbarligen varit.

[1] Kan läsas för a.
[2] Så!
[3] a?

Digitized by Google

Sid. 44. här kan man skönia Nårlänningarnas eenfålligha gifmildheet, att huar gång dee hafwa bakat, hafua the och skifftat om kring Bakäkaker medh alt huusfålket, huilket ännu hos många ähr i bruk.

Samma sida. Ta bak, säie de, när de läna Såll. ähr een Leek.

Sid. 45. Ballaruna, Tippethuna.[1] *etc.* ähr een leek, eller ett straff, på them som intet vträtta det dem i leken blifuer befalt. eller och dee såm vträtta försummelighen, eller, orätt.

Sid. 53. Lasse låp i Basteskogh 3 rop mindre än 5 ähr dantzä wisa.

Sid. 57. kasta brö i benhuset ÷ halsen ähr een gåta.

Samma sida. Hälgha höghbena, ähr een quina af Reseslächte och skal wara begrauen i skäran, om huilken många saghur och legender höres hoos gemene almoghan.

Sid 58. Härbärghe ÷ diversorium. och på bygden säia the häbbere ÷ dät huus såm dee om såmmaren plägha såua vthi på landzbygden såsåm och där dee hafua sina kläder.

Sid. 60. Biddare den såm fodrar vp åt dee fattighe, dät gått fålk wil dem giwa.

Sid. 61. såmlighe såm ähre wane medh bij mena at wijsen blåser vt dem andra bijn när dee skole til Suärms.

Sid. 63. Bijla, kÿrkebijlan, eller blankan, dee breda yxarna som böndarna haua när the dragha til köpstadz, eller til kÿrkian.

Sid. 68. Biära eller biäru är det Creaturet nästan såm een katta, huilket trålkärlingarna vtsända at dij Boskap och fålk.

Biärsmör kallas dät gula såm sitter på trän och knutan såmmestädhes, är såm een fradga.

Bihang.

Då Axehiälms handstil har måst anses som en ganska stor sällsynthet, meddelar jag här hvad jag för öfrigt känner till af hans hand. Jag är väl medveten om, att förteckningen genom kommande

[1] Så torde väl det h-liknande tecknet böra tydas.

Digitized by Google

forskningar (särskildt i Antikvitetskollegiets papper och kanske äfven i Bures manuskript, hvilka jag för detta ändamål blott till en ringa del genomgått) måste komma att afsevärdt ökas, liksom väl redan nu ytterligare ett eller annat kan vara framdraget.

1. Ej säkert daterbara och möjligen från olika tider härrörande (i alla händelser naturligtvis efter 1625 skrifna) anteckningar i följande af Bures handskrifter:

a. I Sumlen (Antikvitetsarkivets katalog F. a. 12, i urval utgifven af Klemming i Svenska Landsmålen, Bihang I. 2) möter Axehiälms hand å blad 171 r—181 r, 490 r—492 v (utan att detta anmärkts af Klemming), 571? (dito), 690 r—691 r?, 798 r, 814? Att här tvifvel i flera fall kan råda, beror på följande omständighet. Å blad 815 v och följande finnes en afskrift (af ett epitaphium i det gustavianska grafkoret i Uppsala domkyrka). Denna är skrifven med en stil som visserligen förråder stor ungdom hos skribenten och är föga karakteristisk i sin förskriftsmässiga regelbundenhet, men som dock genom några individuella drag synes komma Axehiälms stil bra nära. Icke desto mindre upplyser Bure egenhändigt blad 818 v: 'Dätta skref Johannes Johannis Bureus reent efter som på sielve Grafven står i Ups. domkyrkio'. Det är således sonens hand. Att vi därför icke behöfva tvifla på att det verkligen är Axehiälms hand som föreligger såväl å flera ställen i Sumlen som i öfriga handskrifter hvarmed vi här haft och ha att göra, är alldeles säkert. Johan Bure d. y. lämnade för öfrigt Sverige i maj 1627 (se Samlaren IV, 105) och återkom aldrig: han dog i kriget följande sommar (anf. st. 106) i en ålder af 22 år. Han kan således näppeligen, äfven om hans håg legat åt det hållet, hvarom vi intet veta, ha hunnit uträtta något på vetenskapens fält.

b. I Bures ofvannämnda lexikon (F. a. 13) å s. 234, 245, 272, 325, 357(?), 386 i den med särskild paginering försedda (närmast efter det lilla opaginerade partiet kommande), större delen af handskriften.

c. I Bures manuskript F. a. 6 å blad 55 r (blyertspagineringen!) — 59 r. Bure har å den förstnämnda sidan själf upplyst, att anteckningarna gjorts af 'Johan Henr.' och har också tillsatt en och

Digitized by Google

annan anmärkning å de Axehiälmska bladen. Om anteckningarnas datering se ofvan s. 208 ff. Att detta parti härrör från Axehiälm påpekas af Klemming på försättsbladet (jfr också Samlaren V, 21 (nr 1)).

2. Ett odateradt bref sannolikt från 1647 eller 1648 (han säger sig i 14 år ha tjänat i justitiekollegiet i Finland) i Gahm Perssons samlingar till svenska riksantikvariernas historia (i Upps. univ. bibl.).

3. Ett intyg åt Bengt Skytte af 4 december 1652, i Gahm Perssons samlingar (X. 210 i Upps. univ. bibl.; ej de under 2 nämnda), omnämndt hos Söderberg A. J. Messenius s. 28 n. 2.

4. Ett odateradt bref sannolikt från 1657 (han säger sig vara riksantikvarie "på Siätte åhret") i Gahm Perssons under 2 nämnda samlingar.

5. Från Handlingar angående Antikvitetsarkivet i Riksarkivet känner jag (från vol. 2) blott två namnteckningar af Axehiälm, af 8 april 1663[1] och 21 april 1674.

6. Fragment af ett bref från 1668 i de la Gardieska brefsamlingen i Riksarkivet, omnämndt af Gödel Fornnorsk-isländsk litteratur i Sv. s. 25. Enligt samma arbete s. 24 synes Axehiälms namnteckning finnas under ett annat därsammastädes förvaradt aktstycke från samma år.

7. I Riksarkivet finnes väl också den skrifvelse från Antikvitetskollegiet af 8 februari 1670 som i facsimile meddelas hos Schück o. Warburg Litteraturhist. 1: 284 och hvari Axehiälm skrifvit ett stycke.

8. Huruvida något nu är bevaradt af den hos Braad Ostrog. litt. (citerad af Lagus Åbo hofr. hist. s. 524) och af Axehiälm själf i den under nr 7 anförda handlingen omnämnda öfversättningen af Vilkina-sagan, är mig obekant. Men kanske afses därmed ej något annat och mer självständigt än blott de ändringar som vi nu äga af Axehiälms hand i Bures öfversättning af sagan (se härom Gödel anf. arbete 220 följ., 225).

[1] På detta ställe skrifver han sig Axehielm.

Digitized by Google

Däremot har Axehiälm icke — såsom Schück antagit Samlaren IX, 9 n. 2[1] — något att skaffa med den bekanta kompilationen af Olaus Petris (mestadels under broderns namn gående) lilla skrift om runor och Bures Runaräfst. Detta visar redan handstilen i originalhandskriften (Skokl. 49 fol.). Den skyldige är Olof Verelius, såsom jag snart hoppas bli i tillfälle att visa i min afhandling om Bure, där jag utförligt går in på frågan.

[1] Uppgiften kommer i mer kategorisk form igen hos Schück o. Warburg Litteraturhist. 1: 258.

Digitized by Google

En gammalsvensk dikt med regelbundet trokeiskt versmått

af

Otto von Friesen.

Då man läser igenom den gamla dikt, som är upptagen i Noreen och Meyers Valda stycken af svenska författare 1526—1732 s. 33 ff. ur Harald Oluffsons visbok från åren 1572—1573, blir man genast slagen af den före 1600-talets midt nära nog enastående regelbundenheten hos metern. En strof som den tredje i det åsyftade stycket:

Armer man och mykin nödh
segh mig tina tanckar
Huart will tu medh gullet rödh
thett tu saman sanckar etc.

gör ju i metriskt afseende ett fullständigt modernt intryck; så korrekt växla i det strofiska versslaget katalektiska trokeiska tetrapodier i de udda raderna med akatalektiska tripodier i de jämna.

Denna metriska byggnad är ju emellertid icke från i går. Den är mycket använd i den medeltida latinska hymndiktningen och vi återfinna den bl. a. i biskop Brynjulfs berömda officium öfver Västergötlands skyddshelgon S. Helena, hvilket officium enligt uppgift skall vara diktadt 1288:

Vale flos westgocie
patrie lucerna

Digitized by Google

in via iusticie
devios guberna:
de valle miserie
nos duc ad superna
ut tecum in requie
vivamus eterna.

Så regelbunden som den här anförda strofen ur S. Helenas officium behöfde emellertid icke ens hymnernas metriska byggnad alltid vara, äfven om den var det för det mesta. Men afvikelserna bestodo, där de förekommo, på sin höjd af en till versraden lagd enstafvig upptakt, men däremot icke af inuti raden inskjutna svagtoniga stafvelser, som voro så vanliga i den medeltida och äldre nysvenska diktningen efter latinska förebilder eller i öfversättningslitteraturen från latin. Se härom Lampa Studier i svensk metrik s. 63. Vi skola också finna, att det latinska originalet till den här behandlade svenska dikten uppvisar flere dylika upptakter. Äfven rimflätningen i den svenska dikten öfverensstämmer med det anförda latinska exemplets. Dock må man erinra sig att den äldre rimtekniken icke hade så stränga kraf på fullständig kongruens mellan de rimmande fonemen, som senare blef fallet.

Det framgår af hvad som anförts. att det latinska versmåttet sannolikt är mönstret för den svenska dikten, en preliminär slutsats som vi senare skola finna fullt bekräftad.

Nu äro emellertid icke alla partier af dikten, som i sin helhet består af endast sju strofer, så regelbundet byggda som de anförda raderna. Men afvikelserna äro så obetydliga att man med synnerligen lindriga medel kan undanrödja dem och man ernår samtidigt i flere fall uppenbarligen ursprungligare och med diktens mening bättre öfverensstämmande läsarter.

Dikten föreligger icke endast i Harald Oluffsons ofvan nämnda visbok, hvilken visserligen ger oss den äldsta kända uppteckningen af den (nedan angifven med 1) = 1500- och 1600-talens visböcker I s. 50. Den synes ha varit synnerligen populär på sin tid att döma

Digitized by Google

däraf, att den träffas ytterligare i trenne för mig tillgängliga uppteckningar, nämligen

2. Bröms Gyllenmärs' visbok = 1500- och 1600-talens visböcker I s. 147 från 1615—25.
3. K. Bibliotekets visbok i 16:o = ib. II s. 98 från slutet af 1500- eller början af 1600-talet.
4. K. Bibliotekets visbok i 8:o = ib. II s. 213 i ett parti från 1600-talet(?).

De litteraturhistoriska noterna i Noreen och Meyers läsebok ange vår dikt som en parafras af de första kapitlen af Salomos predikare (behandlar alltså det under medeltiden så populära ämnet *vanitas mundi.*) Till denna uppenbart riktiga analys, som f. ö. styrkes af styckets slutord, kan fogas den upplysningen, att en latinsk dikt af samma innehåll och i hufvudsak samma versmått[1] finnes tryckt hos Klemming, Latinska sånger från Sveriges medeltid s. 5 ff. efter enda kända källan Piæ cantiones ecclesiasticæ et scholasticæ veterum episcoporum, in inclyto regno Sueciæ passim vsurpatæ. Gryphiswaldiæ 1582. Dikten finns f. ö. äfven upptagen i Analecta hymnica medii ævi herausgeg. von Blume und Dreves 45 p. 15 157 ff. under rubriken De vanitate mundi.

Jag återger här den äldsta svenska uppteckningen (1) vid sidan af den latinska, den senare efter Piæ cantiones (både Klemming och Analecta äro mer eller mindre felaktiga eller godtyckliga i textens återgifvande).

Havald Oluffson.	*Piæ cantiones.*
1. Alle tingh på iordenne	VAnitatum vanitas,
mödha oss och tuingha,	omnia sunt vana,
ære doch wndersolene	Nil sub sole stabile
fåfengh mö och ringha,	in vita humana,
som e*n* röck wårt leffuerne är	velut fumus transijt
kan her snart försuinna	gloria mundana,
werlden som wij haffuo*m* kär	ista cur amplecteris
gör oss allo*m* blindha.	O tu mens insana?

[1] Det är endast rimflätningen i de udda raderna som afviker.

Digitized by Google

2. Øgha hierta hugh och sin
äre obehendighe
ij th*ett* godha mörk och blindh
til th*ett* wrångha wendher
inghen drager ij hiertat in
thetta wårt ælendhe,
hiulett löper snart om kringh
döden är alles endhe.

Si cœcus es an oculus
tibi caligauit?
Et apertis oculis
cœcitas prostrauit,
Vel tuam dementiam
furor indurauit,
Ista non consideras,
neq*ue* cor expauit.

3. Armer ma*n* och mykin nödh
segh migh tina tanckar
huart will tu medh gullet rödh
thett tu sa*m*an sanckar,
menar tu th*ett* är ey nödh
ett föruarat anckar
ney när tu skall hedan döö
ett annat byte wankar.

Dic miser homuncule
quidnam cogitasti?
Cuius erunt omnia
hæc quæ congregasti?
Ad caput reponitur
tibi quod amasti?
Nequaquam: sed possides
id quod ignorasti.

4. Sielen iffrå tinom krop,
in til pinan lendher,
alt titt godz och sa*m*an lop,
byta tina frender,
matckar ätha köttet wp,
senor ben och tendh*er*,
th*er* tu sette til titt hop,
går ij en annars hender.

Animam Diaboli
rapiunt ad pœnas,
Amici pecunias
diuidunt amœnas,
Vermes carnem deuorant
simul atq*ue* venas,
Res tua deuoluitur
ad manus alienas.

5. Hustrun och tin kära barn,
först m*edh* sorgh*en* skenk(t)er,
iffrå sinom gråtth och harm,
in til glædien lenctar,
hustrun tager en anna*n* man,
then tu aldrigh kendhe
alt th*ett* godha bruker han,
som tu henne skenckte.

Vxori et liberis
res tuas liquisti,
Pro his miser animam
tuam posuisti,
Vxor ducit alium
quem tu non nouisti,
Tui obliuiscitur
quam sic dilexisti.

Digitized by Google

6. Barnen som tigh woro kär,
tagha gullet rödha,
aff them est tu snarligha hær,
förglömt *medh* them(?) dödha,
gledies *medh* then som glader är,
wtan sorgh och mödha,
aff *thett* godz och *penninger*
haff*u*a the sin födho.

Sic perit memoria
tuorum filiorum,
Ipsis succedentibus
in prosperis bonorum,
Gaudent cum gaudentibus
vt mos est eorum,
It tui memoria
cum sonitu verborum.

7. Will tu reth att wara klock
och *thett* godha læra,
haffuer tu iu altidh nogh,
nær tu kan tigh födha
haff ij allom tino*m* folck
spar tin hedh*er* och ähre,
Christi ordh och Salomons bock
giffue oss th*en* lære. Ame*n*.

Det motiv, som här behandlas, är i den medeltida hymndiktningen synnerligen omtyckt. Som bevis behöfver jag endast åberopa Analecta hymnica 33, s. 259 ff., där samma ämne behandlas i en rad dikter, delvis på samma versmått som ofvan. Jfr ock A. H. 46, 357 m. fl. Det är emellertid här endast hufvudidén, som är den samma. Utförandet af den och framställningens hufvudgång äro öfverallt olika. Den ofvan återgifna lat. dikten är endast känd från Sverige och förskrifver sig sannolikt från en svensk hymndiktare, något som kanske också framgår af titelbladet till Piæ cantiones, som synes ange, att de i boken upptagna sångerna äro författade af svenska biskopar.

Hur förhåller sig nu den svenska och den latinska texten till hvarandra? Att frågan är fullt motiverad och att de ha något med hvarandra att göra framgår däraf, att tankegången är i båda strof för strof i hufvudsak den samma, ehuru flere betydande olikheter förekomma särskildt i de första stroferna. Dessa olikheter ge oss en ledning till den framställda frågans besvarande. Grundtanken,

Digitized by Google

alltings fåfänglighet, det världsligas labilitet, obeständigheten i jordisk ära och upphöjdhet, får i strof 1 ett ojämförligt mycket fastare och omedelbarare uttryck i den latinska (L) än i den svenska texten (S). I den svenska viker grundtanken undan och återges endast matt och famlande. Det är uppenbart, att formella svårigheter härtill äro vållande. Uttrycket *wnder solene* är tydligtvis en kalkering på *nil sub sole*, icke tvärt om. Följdriktigt fortsätter L. i strof 2 med en fråga: "Är du då blind (född) eller ha dina ögon beslöjats, och har blindhet slagit dig, trots det dina ögon stå öppna, då du icke ser det jordiskas intighet och förskräckes däröfver?" S. har icke rätt fattat tankegången utan gör en utvikelse i vanlig predikoton, uppenbarligen med utgångspunkt i *oculus*, om våra sinnens obekvämhet för det goda och benägenhet för det onda. I str. 3 fortsätter L. med att framhålla, att det är fåfängt att samla skatter och rikedomar. Dem får man ej med sig i döden, men där får man något annat, som man här i lifvet ej velat ägna en tanke. S. använder en sannolikt oursprungligare, i hvarje fall för sammanhanget mindre expressiv bild: "tror du att dina hopade skatter i nödens stund (= då du dör) skall vara dig ett tryggt ankare?"[1] Ofvan på denna fråga hänger den korrekta motsvarigheten till tanken i *Nequaquam* etc.: *ney när tu* etc. alldeles i luften. — I strof 4 är det underliga "(matkar äta...) senor ben och tendher" en af meter- och rimnöd framtvingad parafras af "(vermes carnem deuorant) simul atque venas".

Det anförda är nog för att visa, att S. är en — visserligen fri — öfversättning af L., något som man ju f. ö. är benägen att a priori antaga. Möjligen kan L. på ett eller annat ställe hafva i den affattning, som legat till grund för öfversättningen, haft en formulering, som något afviker från den i P. C. bevarade. Så mycket är säkert — det framgår såväl af L:s klara och sammanhängande resonemang som af den svenska öfversättningen —, att Dreves' förmodan i Analecta hymnica 45 p. 158, att L. endast är ett fragment, ej kan vara i hufvudsak riktig. Möjligt är däremot, att i L. slutstrofen (7) saknas. Ett moraliserande råd af den art,

[1] Man bör med Noreen läsa *ij* för *ey*.

Digitized by Google

vi träffa i S:s slutstrof, är onekligen i tidens smak. Men å andra sidan ägnar sig L:s strof 6 med dess vackra och kraftiga slutrader väl till slutstrof i en betraktelse öfver alltings förgänglighet: "t. o. m. minnet af dig försvinner — och detta äfven hos dina närmaste, dina egna barn — som ljudet af ett ord förklingar."

Nu inse vi hur det kommer sig, att vår svenska dikt gör ett så enastående regelbundet intryck i metriskt afseende. Den är icke blott till sin metriska form efterbildad latinska hymner af S. Helenas typ, den är direkt öfversatt från ett latinskt original och detta har gifvit öfversättaren idén att i den svenska öfversättningen för en gångs skull söka följa de stränga latinska metriska reglerna. Det kan väl hända, att försöket på en eller annan punkt misslyckats på grund af den samtida svenska poesiens regellöshet i fråga om upptakt och sänkningarnas antal. Men vi skola strax se, att de undantag af denna art från trokeisk gång, som vi träffa, äro antingen skenbara eller lätt aflägsnade, hvarför det är mycket möjligt, att den svenska öfversättningen en gång varit lika regelbunden som det latinska originalet. I två afseenden har den säkert gått utöfver detta: för det första har den undvikit upptakter, som L. använder upprepade gånger, och för det andra har den användt rim äfven i udda rader, hvilka L. lämnar orimmade.

De ställen i S. som strida mot det angifna schemat äro följande:

Str. 1 r. 3: *ære doch wnder solene;* insättes *ær*, en form som brukas som plural redan i medeltidsspråket, blir metern korrekt: *ärh* **4** (*är* **2** och **3** med omstilisering).

r. 5: *Som en röck wårt leffuerne är;* **3** har *wår lemma* och sålunda korrekt metrum. Är *leffuerne* det ursprungliga, kunna vi förutsätta en tvåstafvig uttalsform *leffue(r)n*, hvilken i stafvelseantal öfverensstämmer med det mlt. *leven(t)* hvaraf fsv. *liværne* är en ombildning; Jfr ä. fsv. *køværne* n.: y. fsv. *køfræn*, *køvæn* n. 'knähund'; jfr ock y. fsv. *bewerne* adj. enl. Sdw. = mlt *beven(de)* 'bäfvande'; jfr ock *komparni* i Hert. Fr. Är åter *wår*

Digitized by Google

lemma (för *lemnadh* = *lefnadh*) den läsart som kommer originalets närmast, är stafvelsetalet i ordning.

Str. 2 r. 2: *äre obehendighe* har en stafvelse för mycket. Den strider dessutom mot rimmet som bör vara *-ænde*. **4** har ursprungligen rätt stafvelsetal, då där först skrifvits *obehändig*; så ock **3**, som har: *obenegne*. Det ursprungliga är tydligen *obehænde* af adj. y fsv. (början af 1500-talet) *obehænder* 'olämplig, *klumpig' = mlt. *unbehende*, jfr y fsv. *behænda?* = mlt. *behende* 'fin, konstfull'.

r. 5: *Ingen drager ij hiertat in*;[1] *drager* bör väl läsas enstafvigt, jfr nsv. *drar*. Jfr *gifr* (= *ger, gir*) hos Stiernhielm,se Tamm Valda skrifter s. 25. Jfr ock redan y fsv. *ler* (= *lær*) < *lædher* < *læter* 'lär'. Från 1600-talet (äfven början) känner man formerna *taas* (för *tagas*), *ta, taar, dra,* se Hellquist 1600-talets svenska s. 70 f.

r. 8: *döden är alles endhe* läses i alla uppteckningarna. *döden* torde här framför *är* ha kunnat läsas enstafvigt. I ä. nsv. hade nämligen vokalen i suffigerade artikelns mask. singularform reducerats till ungefärlig likvärdighet med inskotts- *e* mellan kons. och slutljudande *n*, se Hesselman Sveamålen s. 42. Liksom *vatten* men *vattnet*, *socken* men *socknen* så också *död'n är* (troké). Jfr jamberna *til watn och land* hos Hiärne, Noreen o. Meyer s. 132 r. 4. Jfr ock uppl. dial. *tīn* 'tiden': *tīd, dōn: dōd, smæ̆n: smēd* o. s. v.

Str. 3 r. 8: *ett annat byte wankar;* så **1**, **3**, **4**; **2** utelämnar *ett*, hvilket ju saknades i fsv. och ännu saknas i arkaiska uttryck och stående förbindelser, som *i annan mans hand*, *en och annan* m. fl. Jfr

str. 4 r. 8: *går ij en annars hender*, där **2**, **3** och **4** ha den riktiga läsarten med uteslutet *en*.

[1] Om bet. jfr Läseb. s. 98 *drager till hiertat* r. 9. 'lägger på hjärtat, besinnar'.

Digitized by Google

Str. 5 r. 5: *Hustrun tager en annan man*, så alla. Här kan man antingen stryka *en* eller läsa *tager* enstafvigt i likhet med *drager* ofvan str. 2 r. 5.

Str. 6 r. 8 f.: — *aff them est tu snarligha hær förglömt* medh *them* (?) *dödha* — För *snarligha* bör insättas den i ä. nsv. vanliga reducerade formen *snarligh;* **3** har *sannerligh. förglömt* har också **2** (d. v. s. *förglomd*). Man kan här ej antaga starkton på *för-* (= ty *ver-*); därför bör väl läsarten *glömder* i **3** och **4** antas vara den ursprungliga.

r. 5: *gledies med then, som glader är;* **2** har: *the glädas mäd them som glada är;* **3**: *Gledhioms medh them som gladhe äre;* **4**: *glädias med them som glade ärhe.* Om *som* strykes, från **2**, **3** och **4** upptas *them* och *glade* och från **2** pluralformen *är* — om hvilken se str. 1 r. 3 ofvan — få vi: *glädhias medh them gladhe är*, hvilket till form och innehåll bättre lämpar sig än **1**:s läsart. Jfr ock det latinska originalets *gaudent cum gaudentibus.*

Str. 7 r. 6: *spar tin hedher och ähre* kan få det af verschemat fordrade stafvelsetalet om man läser *hedhr* framför *och.*

r. 7: *Christi ordh och Salomons bock;* **2** har *Salmons* hvilken form passar i versschemat och eljest ofta är belagd. t. ex. i folkvisor.

Handskrifterna **2**, **3** och **4** ha läsarter, som i allmänhet mera bryta mot den metriska formen än **1**. De äro dock alla lätta att återföra till det ursprungliga. Originalet har sålunda eftersträfvat och efter all sannolikhet också i regeln lyckats nå det af schemat föreskrifna stafvelsetalet.

Jag öfvergår till att granska rimflätningen, enligt hvilken omväxlande manliga och kvinnliga rim aflösa hvarann efter schemat $a^m b^k$ *a b* o. s. v. Det bör i detta sammanhang framhållas, att anspråken på rimmens kongruens inskränker sig till vokalen; den på denna följande konsonantismen behöfver endast något så när öfverensstämma. Så rimma i str. 2 *sin: blind, in, kring;* i str. 5 *barn: harm: man: han* och i str. 1 *iordenne: solene: är: kär.* Så ock i de kvinnliga rimmen: t. ex. str. 1 *tuingha: ringha: försvinna: blindha.*

Digitized by Google

I regeln synas rimmen emellertid vara fullt kongruenta. Ovisst är blott, om detta äfven gäller den mindre bet. vokalen i kvinnliga rim.

Str. 2 r. 2: *obehendighe* bör rättas till *obehende* se ofvan till str. 2 r. 2.

r. 4: *wendher* bör efter 2 och 3 väl ändras till *wendhe*.

Str. 3 r. 7: *ney när tu skall hedan döö: döö* rimmar med *nödh*: *rödh: nödh*, hvilket ju går för sig efter rimflätningen *iordenne: solene: är: kär*. Knappast bör man från 4 upptaga: *Ney när thu äst Hädan dödh*, ehuru denna läsart är mer logisk.

Str. 4 r. 5: *Matkar ätha köttet wp; wp* torde — ehuru alla hskter ha *up* — böra ändras till *op*, hvilket ju är vanligt i fsv. som i nsv., på grund af rimmet: *krop: lop: hop*.

Str. 5 r. 2: *först medh sorghen skenker* bör efter hvad ofvan sagts str. 2 r. 4 väl ändras till *skenkte* (så 2 och 4).

r. 4: *lenctar* ändras likaledes till *lencte*.

r. 6: *then thu aldrigh kendhe* kongruerar ej med rimmet i strofens jämna versrader, hvilket är *-änkte*. 2, 3 och 4 ha också mycket riktigt *tenckte*. Bästa meningen har 4 som för de öfrigas *then* har *thet*. Nu öfverensstämmer emellertid den äldsta handskriftens (1) *kendhe*, som ju är passabelt enligt rimtekniken med det latinska originalets *quem tu non novisti*, hvarför *tänkte* väl är ett senare, nära till hands liggande substitut.

Str. 7 r. 3: *nogh* kan — efter hvad som ofvan sagts — vara det ursprungliga rimmet i serien *klock* (d. v. s. *klok*) *bock: flock* (hvarom nedan).

r. 4: *födha* är omöjligt i rimserien *læra: ähre: lære:* med 2 och 4 bör naturligtvis insättas *næra*.

r. 5: *flock* (1 har *folck*) öfversätter Noreen i gloss. med 'sällskap, umgänge'. Hskterna 2 och 4 läsa *hug(h)*, hvilket strider mot rimserien (*klock* (= *klok*): *bock: nogh* och ger dålig mening. *flock* bör läsas *flok* (med ω), ej *flock*. I nsv. dial. (Hälsingl.) finns ett *flok* (ω) n. 'det som är

Digitized by Google

hoptrassladt, oredigt, något som ej duger'; *floka, floka hop, floka te* 'göra oredigt, trassla hop; förvirra'; *floker* m. 'en grälaktig person; processmakare', se [Wennberg] Ordbok öfver allmogeord i Helsingland.[1] nno. dial. *floke* m. 'Knude, Forvikling; en Kvast, Visk; Forlegenhed, Vanskelighed, forviklede Omstændigheder; en Forvikler' Aasen. — Huruvida *flok* här på stället är m. sg. (alltså: "i hvarje din svårighet") eller n. pl. (: "i alla de vanskligheter, som möta dig", kan jag ej afgöra.

Ännu några textkritiska anmärkningar må här tilläggas.

Str. 3 r. 1: *Armer man och mykin nödh* ger ej god mening. 2 har: *Arme man af möcken nödh.* 3: *Arme man och mykit kön*, 4: *A. m. I mykin nödh.* Det ursprungliga är sannolikt — som 2 har — *Arme man af mykin nödh*, jfr det lat. originalets *dic miser homuncule: och* beror på det redan under medeltiden inträffade sammanfallet mellan fsv. *af* och *och*, se Östergren Spr. o. Stil 1, 82 ff. Jfr fsv. *mænnenæ af hælgom oc storom gerningom* Sdw.

Str. 5 r. 1 ff. *Hustrun och tin kära barn,*
först medh sorgen skenk(t)e,
iffrå sinom grätth och harm
in til glædien lencte.

I stället för *in*, som alla öfriga, har 4 *åter*, hvilket tydligen är oursprungligt, men möjligen återger den urspr. meningen. Kanske har för *in* urspr. stått *än* 'vidare, på nytt'. Alltså: "Din hustru och dina barn, åt hvilka först sorgens bägare iskänkts (vid din död), länkta från sin sorg och grämelse tillbaka till glädjen."

Str. 6 r. 7: *aff thett gotz och penninger*
haffua the sin födho.

[1] Rietz ansätter oriktigt *flok* med urspr. ö.

Digitized by Google

Här läsa 2 *tin* och 3 *thitt:* 4 har *thett*. Efter 2 torde här böra insättas *thin*, som dessutom formellt kongruerar med såväl *godz* som *penninger*.

Str. 7 r. 1: *Will tu reth att wara klock;* 2 och 4 ha *resligh(a)*, 3 *rijkeligh;* sannolikt har originalet haft *retsligh* 'verkligen'.

Digitized by Google

Till Utile Dulcis historia

af

Otto Sylwan.

Till de underrättelser. G. Göthe i sin afhandling om De vittra samfunden i Sverige lämnat om Utile Dulci, fogade Levertin i sin monografi öfver Wellander en del nya upplysningar. Åtskilligt mera finnes emellertid att hämta ur en hittills icke begagnad källa, en i Upsala Universitets Bibliotek befintlig volym, signerad *U. 169 k.* hvilken innehåller en hel del handlingar rörande det nämnda sällskapet, samtliga, tycks det, härstammande från 1780-talets begynnelse. Viktigast bland dessa är utan jämförelse ett odateradt och osigneradt tal, som lämnar fullständig upplysning om ordens uppkomst och ändamål, och som därför här meddelas i sin helhet.

"De Ceremonier I redan i Commendeurs Graden genomgått hafva lämnat Eder tillräckelig uplysning om vår Inrättnings hemliga Föremål, då I deraf lärt känna den Man, till hvars minne vår Orden är stiktad, och hvars förtjenster emot Vitterheten vi uti en tacksam åtanka söke förvara. Det återstår således allenast, att meddela Eder underrättelse om anledningen till denne Förening samt densammas första öden, och att tillika utvickla våra hemligheter ur de täckelser, hvarunder vi nödgats föreställa dem uti denna Ordens fyra första Grader.

Af hvad Eder förut blifvit sagdt om vår Inrättnings dubbla ändamål, hvaraf det ena i våra arbeten är lämnadt äfven till Allmännhetens kundskap, kunnen I lätteligen föreställa Eeder, att icke allt hvad uti våra fyra första Graders Ceremonier förekommer kan i sin hela vidd lämpas till vår Hjelte, och I finnen lika lätt af hvad

Digitized by Google

nödvändighet det varit, att med hvarjehanda Allegorier, alla likväl svarande till vårt allmännt kända föremål, Vitterheten, förvilla spåren för våre i Gåtans mörker sväfvande Bröder, eller som är detsamma, att för dem dölja vår rätta hemlighet, tilldess vi pröfve tiden vara inne, att låta dem ibland våre sörjande Bröder få nalkas vår Faders Cypress och skåda hans Ansikte. Det gifvas ock skiften i vår vördade von D:s Lefnad, hvilka för det närvarande väl kunnat tåla att under Allegorier föras oss till minnes, men hvilkas rätta uttydning synes böra vara Framtiden förbehållen, och då först kunna läggas i sin rätta dag. Dessa Allegoriers närmaste betydelse kan imedlertid icke vara främmande för dem af vår Hjeltes Samtidige, som efter stadfästad förening med våre Sörjande Bröder sedt Sorgens Tempel för sig öpnadt, och det kan tillika icke annat än blifva en för oss alla gemensam och skyldig föresats, att låta Efterverlden känna von Dalin sådan som Han verkeligen varit, då vi lämne i dess händer en från smickran och fördomar rensad berättelse om Hans Lefnad.

Vår Orden räknar sin början ifrån d. 24 Januarii 1766 och det lyckliga beslut som samma dag fattades af detta Samhälles Högstförtjente Stiktare Bröderne Johan Albrecht Schmidt, Joan Benj. Westman, Carl Eric Bergqvist, Joh. Victor Sifwert och Elis Schröderheim, att genom en Ordens-Inrättning söka främja den tillväxt Svenska Vitterheten medels det för sina Vitterhets Arbeten så kända Samfundets åtgärd i de föregående åren hade vunnit, men hvarom all vidare betydande vård med detta Samfunds då mera timade skingring syntes hafva uphört. Med detta ädla ändamål ville våre Stiktare förena ett annat, som på en gång borde blifva det hemliga och väsendtliga föremålet af den nya Inrättningen, betraktad såsom Orden, och tillika bidraga till densammas desto säkrare bestånd, det, att uplifva och förvara Minnet af någon som på ett utmärkt sätt gjort sig förtjent om Svenska Vitterhetens upodling. Med en sådan föresats kunde deras Val icke länge vara tveksamt, och sjelfva den ofvannämda Dagen, Högtidelig genom Svea Rikes då varande Dyra KronPrins Gustafs Högstglädjefulla Födelse, kunde icke annat än hos dem väcka åtankan af fordom Kongl. Maj:ts TroMan Hof-

Digitized by Google

Cancelleren och Riddaren af Kongl. NordstjerneOrden Herr Olof von Dalin, som för sitt sällsynta Snille och stora egenskaper hade sedt sig hedrad med det höga, det lysande och ansvariga förtroende att blifva den unga Thronföljarens Handledare och uti Honom bereda en Stor Konung för ett tillkommande lyckligt Fädernesland, och hvilken tillika i så många hänseenden förvärfvat sig en ostridig rättighet till det ärerika namn af den Svenska Vitterhetens Fader. Denne berättelse om vår Inrättnings första grundläggning lärer göra tillfylles att tolka hvad derom fast under ett slags anseende af hemlighet redan blifvit Eder sagdt i RiddareGradens förklaring och här behöfver allenast tilläggas, att vi af Epigraphen på första Arket af Svenske Argus, tagit anledningen till namnet Utile Dulci, hvarunder vårt Sällskap är kändt i den allmänna Verlden, och som tillika är vårt Valspråk, samt utmärker vårt syftemål att med våra arbeten tillskynda oss sjelfva och det allmänna både nytta och nöje. Att kunna gifva detta berömliga upsåt den stadga, som till detsammas fortgång och bestånd tarfvades sökte och vunno ofvannämde Fem Stiktare att lyckligt biträde af de Högstförtjente och Högstbelönte Bröderne Gustav Fredric Gyllenborg, Johan Bierchén, Bengt Ferner, Gustaf Creutz och Axel Gabriel Leyonhuvud, dock under förbehåll å desse Bröders sida, att tillsvidare för Samhällets öfrige Ledamöter få vara obekante, hvilket ock var anledningen till den okände förvaltning, som uti detta Samhälle under namn af den Hemliga Areopagen egde rum intill d. 22 Julii 1769, då ofvansagde dittills obekante Ledamöter gåfvo sig för Samfundet allmänneligen tillkänna, både såsom medlemmar af Sällskapet och af ordens dåmera så kallade Styrande Areopag gemensamt med ordens fem förste Stiktare. Desse sidstnämde hade i medlertid, sedan de sins imellan genom lottning vunnit det rum och ordning de uti första afdelningen af Samhällets Matrikel ifrån N:o 1. till och med N:o 5 innehafva, år 1766 d. 14 februarii intagit uti sin förening Brodren Herman Schröderheim samt d. 7 Junii och 14 Julii samma år Bröderne Samuel Olof Tilas och Mauritz Kirstein, och de förökte kortt derpå detta sitt antal med Bröderne Storkar Emanuel Widbohm, Samuel Joh. Chierlin, Jonas Christopher Liedberg, Joh. And. Meurman, Sven

Digitized by Google

Roos, Engelbert Gother, Carl Magnus Bromell, Hinric Johan Bodin, Eric Sefström, Adam Arenander, And. Törneros, Joh. Magelius, Olof Jacobson Orre, Joh. Pilgren, Carl Fred. Schultz, Carl Olsson, Christ. P. Weltzin, Joh. Jacob Chierlin, Joh. Wahrman, Carl Abrah. Askergren och Anders Lifsdal, hvilke alle på en dag fingo del, dock utan formelig reception, af de trenne första Gradernes Kundskaper, hvarefter den till Ordens allmänna Högtid utsedde Dagen d. 23 Julii första gången i Stockholm blef firad.

Efter en sådan förstärkning kunde Samhället skrida till ordentelige Receptioners anställande, hvilket ock meranämda år 1766 d. 1. Nov. för första gången skedde med Brodren Carl Gustaf Ekman uti första Graden, och äfven samma dag uti andra Graden, hvartill nyssnämde Broder af Academiens dåvarande Styresman, den Högstförtjente Brodren Schmidt befordrades. Likaledes blefvo Br. Widbohm, Sam. Joh. Chierlin, Liedberg, Meurman, Sven Roos och Gother, på sätt som då ske kunde, dubbade till Riddare; hvarefter d. 23 derpå följande Decemb. ordentelig Reception i RiddareGraden anställdes af Ordens dåvarande Mästare den Högstförtjente Br. Elis Schröderheim, hvarvid Bröderne Bromell, Bodin, Sefström och Arenander vunno befordran. I April månad det nästföljande året 1767 åter skedde den första ordenteliga reception uti Ordens Tredje Grad: och d. 29 Julii samma år blef Commendeurs Graden öpnad i den ordning, som var lagd från Inrättningens början, men då för första gången kunde verkställas.

Sedan vi således efter vårt löfte underrättat Eder om anledningen till vår Ordens inrättande och dess första Öden, fordrar ordningen att tillkänna gifva orsaken, hvarföre d. 23 Julii från början blifvit utsedd till Ordens Allmänna Högtids-Dag, då likväl densamma i afseende på von Dalin mindre synts förtjena vår upmärksamhet, än d. 29 i nyssnämde månad, samt d. 12 och 29 Augusti, alla tre bland oss märkvärdige, den förste, såsom vår Hjeltes namns-dag, och de bägge sednare, såsom Hans Döds- och Födelse-Dagar. Det lärer dock kunna gälla för fullkomligt skäl, att sidstnämde trenne Dagar närmare tillhöra den Grad, för hvars Ledamöter deras rätta betydelse kan uptäckas, och vi hafve tillika genom valet af förstbe-

Digitized by Google

rörde Dag, som i Calendern ömsom fört namn af Apollinaris och Apollonia, trodt oss kunna stärka våre Bröder af de Lägre Grader i den tanka vi sökt bibringa dem om föremålet af vår Inrättning, Känd inom oss under namn af Academia Apollinea. Vår sednare tillkomne HögtidsDag, som vi från och med år 1770 på d. 24 Januarii årligen firat, äger en mera allmännt bekant anledning. minnet af det nådiga skydd, hvarom Sveriges dåvarande Högtälskade KronPrins, vår nuvarande allernådigste Konung på Dess Höga Födelse-Dag nyssnämda år täcktes genom den Högstförtjente Br. Leyonhufvud låta försäkra vårt Samhälle, och hvarå vi ej allenast vid vår Store Konungs upstigande på Thronen vunnit Dess nådiga bekräftelse, utan och sedermera erhållit Hans lika nådiga tillstånd. att göra denna vår utmärkta lycka i det allmänna kunnig.

Det som i öfrigt icke kunnat undgå att väcka Eder upmärksamhet, är att hafva sedt Femtalet uti en så besynnerlig helgd inom vår Orden. I igenfinnen detta Tal ej allenast uti denne Ordens fördelning i Fem Grader samt årets indelande uti fem Arbetsskiften eller som vi dem kalla Quintaler, utan ock i de flästa af de inom vårt Samhälle brukeliga Tecken, samt de Fem Grekiske Bokstäfver, som synas på uddarne af den Stjerna, hvilken vid Edert första intagande blef Eder lämnad. Vi böra nu underrätta Eder om den anledning vi trodt oss hafva att välja Femtalet. ej mindre deraf att detta Tal svarar till antalet af de Bokstäfver, hvaraf det bland oss så vördade Namnet Dalin består, än i anseende dertill. att det märkvärdigaste, som händt vår saknade Dalin, i det närmaste infallit vid hvart femte år af Hans Lefnad, samt ändteligen att denne slöts, sedan han på 17. dygn när uphunnit en ålder af 55 år, och således ganska nära ellofva gånger lagt till rygga det åratal som bland oss till Hans åminnelse blifvit helgadt. Femtalet. lämpadt till den förut nämde indelning af året i fem quintaler, tjenar dessutom till grund för den tide-räkning Sörjande Bröder inom Comm:s Gr:n antagit, att utmärka den Tid som förflutit sedan Dalins födelse och Död, eller som det i våra Ceremonier heter, uti förra fallet sedan Solen upplyste vår Nord, och i det sednare, sedan denne Solens älskade strålar släcktes eller gömde sig för våra ögon.

Digitized by Google

Ordet i denna Graden är det hebreiska Onam och vår Lösen det Grekiska Odyne; Vi kalle oss ock deraf Onamiter eller Sörjande Bröder. Vårt Valspråk är: Gratum Officium Dalino Orphei Amantissimo, hvilka ords första bokstäfver igenfinnas ej mindre uti alla fem Gradernes Lösen: Opsis, Akoë, Dikajosyne, Gnotiseavton och Odyne, än uti Riddare-Gradens Valspråk: Animi Dominis Gloriam Obtineamus Oportet. Vårt helsningssätt i denne Graden sker, då högra handen först flatt utsträckes, sedan flyttas för pannan, så för munnen och sidst för hjertat, samt ändteligen hopknäpt åter utsträckes, och vi beteckna dermed, att Vilja, Vett, Ståndaktighet, Mod och Styrka böra hos oss vid alla våra Arbeten vara uti ständigt minne."

Så långt detta tal. Vi öfvergå till en revy af de öfriga handlingarna i bandet.

Främst möter oss där ett kvarthäfte med titeln: "Alphabetisk Förtekning öfver Ledamöterne af Sällskapet Utile Dulci:" De yttre omständigheterna ge vid handen att vi här hafva för oss en afskrift, hvars ålder kan ungefärligen slutas däraf, att den beryktade namnsdagspoeten och lismaren J. Simmingsköld, som 1784 rymde ur landet, är medtagen, men hans namn öfverkorsadt.

I allt innehåller denna förteckning omkring 540 medlemmar, däri inberäknade de aflidne, som utmärkts med ett kors. De äro fördelade i fyra "flockar", inom hvilka nummer fortlöpa från 1 till 150; den fjärde når dock endast upp till 86, och de sista namnen och numren här (från och med 80) hafva tydligen tillfogats, sedan det öfriga var utskrifvet.[1] Denna uppdelning och numrering har med all sannolikhet afseende på den ordning, i hvilken medlemmarne inträdt i sällskapet: vi finna nämligen i första flocken under n:r 1—5, de fem ofvan nämda stiftarna och i nummerföljd efter dem H. Schröderheim, O. Tilas o. s. v. Inom andra flocken, som då börjats under 1769,[2] har G. Fr. Gyllenborg n:r 1, J. af Bierkén n:r 2, B. Ferner n:r 3, G. Ph. Creutz n:r 4, A. G. Leijonhufvud n:r 5 o. s. v.

[1] En femte flock räknar blott n:r 1: L. Fåhræus.
[2] Jfr Göthes afhandling s. 107.

Digitized by Google

Efter hvarje nummer äro med siffror från 1 till 5 angifna de grader vederbörande medlem förvärfvat; för ett dussin är siffran 5 understruken, hvarmed tydligen betecknats hedersledamotskap, ty de sålunda utmärkta äro, utom de fem stiftarne, de fem nyssnämda innehafvarne af de första numren inom andra flocken, af hvilka den i sällskapets musikaliska stämförteckning[1] upptagne J. af Bjerkén där betecknats såsom "Honorair Ledamot". Till dessa tillkomma Anton Hoffman och Anders von Hedenberg, båda bekanta läkare, den senare lifmedicus och vän till Kellgren.

Hvad stiftarne beträffar, är utom Schröderheim J. E. Bergqvist den ende, som gjort sig mera bekant, men under ett annat namn, i det att han 1777 adlades Lagerheim; utmärkt duglig ämbets- och finansman steg han med tiden till höga värdigheter, blef friherre och slutligen president i statskontoret samt afled 1813. J. A. Schmidt, tjänsteman och till sist rådman i Stockholm, har förvärvat ett blygsamt literärt rykte såsom öfversättare af Marmontel och författare af små berättelser i dennes stil.[2] J. B. Sifwert (eller Siefwert) var enligt Levertin referendarie i banken. Om J. B. Westman är mig ingenting bekant.

Bland medlemmarne träffas de flesta af tidens literära personligheter, från de främsta — Bellman undantagen! — ned till obetydliga rimmare: Bergklint, Brander-Skjöldebrand, P. Bergström, S. Gagnerus, P. Juslén, Kellgren, Kexel, S. Kreander, Köhler, C. P. Lenngren, J. H. Lidén, J. W. Liljeströle, J. A. Lindblom, S. Loenbom, O. Malmgren, abbé Michelessi, C. Nyrén, J. G. Oxenstierna, G. Paykull, J. Pfeiffer, H. G. Porthan, G. Regnér, A. Ristell, Nils von Rosenstein, G. Rothman, H. C. Schmiterlöw, A. G. Silfverstolpe, N. L. Sjöberg, O. och C. J. Strand, Wellander m. fl. Musiken idkades som bekant inom sällskapet med ifver och framgång och man finner den företrädd af bl. a. Karsten, Stenborg, Uttini och Åhlström.[3] Blott två damer ha, så vidt jag kunnat finna, varit

[1] Förvaras i Musikaliska akademiens arkiv.

[2] Böök, *Romanens och prosaberättelsens historia* s. 354 ff.

[3] I den alfabetiska förteckningen äro de musikaliskt aktiva medlemmarne utmärkta med ett *m*.

Digitized by Google

medlemmar i Utile, nämligen Anna Maria Lenngren och Anna Brita Ramklou, båda jämväl upptagna i den musikaliska matrikeln.[1]

Hertigarne Carl[2] och Fredrik Adolf äro upptagna främst i tredje flocken utan nummer; Gustaf III återfinnes däremot inte, men han hade ju redan såsom kronprins skänkt sällskapet sitt beskydd. – Bland öfriga förnämiteter märkas Cl. Ekeblad, M. Bielke och C. Fr. Scheffer.

Större delen af volymen fylles af några protokoll och en mängd ceremoniel, somliga i konsept, andra i prydlig renskrift (ett är på franska); samtliga stamma, så vidt de äro daterade, från åren 1780—1784. Ordensmaskineriet har tydligen ytterligare utvidgats, sedan den af Göthe skildrade tiden. Ej mindre än fyra "areopager" omtalas, den stora, den vittra, den musikaliska och den styrande; den sistnämdas medlemmar voro enligt ett protokoll af 1783 Schmidt, Lagerheim, Hedenberg och Vestman. Äfven ämbetsmännen ha ökats; utom de af Göthe s. 109 uppräknade finna vi bl. a. styresman, ordensmästare, kansler och en vitter direktör, hvilken plats hösten 1780 anförtroddes åt Kellgren.[3] — Ceremoniellen ge naturligtvis åtskilliga upplysningar om talen, anordningarna och upptågen vid receptionerna m. m., men dessa braskande fraser och barnsliga allegorier förete just ingenting af intresse.

Blott vid ett "Ceremoniel för den 12 Augusti" (året är ej angifvet, måhända gällde det för en årligen på denna dag återkommande fest) skola vi dröja något, då däruti ges ett slags öfversikt af de olika graderna. Man samlas i "yttersta rummet" och gör första gradens tecken, hvarefter ordensmästaren håller ett förmaningstal till "recipiendairerne". — "OrdensMästaren framställer derefter följande Frågor, som besvaras af ÖfverMarskalken.

1) Hvarigenom kunna Hjertats ömaste kännslor lättast upröras och snarast dämpas?

Sv.: »Genom SkaldeKonst och Musik.»

[1] Däremot saknas här fru Schröderheim, som Göthe nämner.

[2] Intagen 1772 enligt Göthe s. 107.

[3] Om dennes ledamotskap se hans *Bref till Clewberg*, utg. af Schück s. 63, 65, 67 och *Samlaren VII:* 91 f. — För den på sistnämda ställe omnämda minnesfesten 1783 öfver Psilanderhjelm finnes här ett ceremoniel.

Digitized by Google

2) På hvad sätt kan sedeläran blifva på en gång både nyttig och angenäm[?]

Sv.: »Då dess alvarsammaste Sanningar föreställas uti en munter och behagelig skrifart, såsom i Svenske Argus.»

3) Hvilken af de tid efter annan utkomna större Svenska Poëmer förtjenar största upmärksamhet?

Sv. »SkaldeDikten: Svenska Friheten.»

4) Hvilket Ämbete uti en Stat är i afseende på framtiden det vigtigaste?

Sv. »Att upfostra en tilkommande Konung.»

5) Hvarigenom kan Minnet af en Stor Man bäst och säkrast förvaras?

Sv. »Genom en Ordens-Inrättning, som på värdigt säti bibehåller hogkomsten af Hans lefnad, och fortplantar Hans Kundskaper på efterkommande.»

Så förfogar sig sällskapet till andra gradens rum, där dess tecken gifvas och ordensmästaren i ett tal förklarar tidens ondska och fördomar vara orsaken till, att man måste "gifva ett anseende af Hemlighet åt det, som minst borde döljas för allmänheten"; såsåsom förebilder åberopas "de gamla Egyptiernas Hieroglyfer och våra Förfäders Sagor." I första graden hade Apollo uppställts såsom förebild; här framställes "Lini historia". — "Vi nalkas nu med glädje den stund, då vi för Eder kunna uptäcka det Mönster, som vi för oss sjelfva under Lini Namn antagit." — Detta sker sedan man begifvit sig in i tredje gradens rum och gjort dess tecken: ordensmästaren håller ett litet loftal över Dalin, hvars namn dock ej nämnes.

"Processionen sker sedan i den vanliga ordningen till Riddare Gradens rum, som är hel mörkt. Efter någon tystnad uphissas Lyran, då Ordensmästaren intager sitt ställe ofvanför grafven, och de andre Commendeurs-Gradens Ledamöter på ömse sidor, Recipiendairerne åter stadna i en rad vid grafvens nedre ända. Derpå göres det vanliga Riddare-Tecknet och Ordensmästaren fortsätter sitt tal", hvilket består af en ny hyllning till "vår Orpheus".

Till det ur den nämda källan sålunda anförda må här fogas ännu ett par från andra håll hämtade notiser.

Utile Dulci var som andra sällskap underkastat tidernas växlingar: att det frampå 1770-talet var stadt i stark tillbakagång på grund af konkurrensen med Musikaliska akademien, är omtalat af Göthe. Gjörwell skrifver ock till Lidén den 15 april 1775, att sällskapet sjunger på sista värsen af denna anledning, och tillägger att

Digitized by Google

i stället fru Nordenflychts sällskap skulle upplifvas. Detta hade i själfva värket redan skett (se Fredenheims och Mennanders brefväxling, utg. af Schück s. 174), dock utan att leda till några vidare följder. — I ett bref till Bergklint från Stockholm af den 2 okt. 1777 berättar C. Hofman:[1] "Utile Dulci har länge dragits med tyngd i hufvudet och benägenhet till sömn och har nu äntligen vunnit en önsklig hvila under dess nitiske väckare Gr. Fredr. Horn. Jag tviflar att det någonsin vaknar och sörjer sannerligen icke däröfver, ty det var så slögt blefvet, att det hvarken dågde till ondt eller godt." — Under de närmaste åren fick sällskapet emellertid sin mest lysande period, literärt sett tack vare främst Kellgren; på hösten 1783 skrifver denne visserligen till Rosenstein att det är klent med Utile Dulci, men aftynandet började antagligen först något senare.

Orsaken härtill kan nu hafva varit den vanliga i slika fall, att de egentliga andliga ledarne tröttnat vid det hela; de blotta ordensvurmarne kunna då ej ensamma med sina ceremonier hålla uppe saken. Märkligt är, att Rosenstein redan i december 1780 i ett inför sällskapet hållet minnestal öfver Bierkén tillät sig anslå en ganska skeptisk ton; han säger, att "småtänkta menniskor där, mera än på andra ställen, hafva tillfälle att af små ting göra stora och att föda sin fåfänga med ett inbilladt företräde", hvarifrån Rosenstein är angelägen att fritaga den aflidne höge brodern.

Måhända hafva i detta fall tidsriktningarna spelat in. De främst åt vitterheten ägnade stora ordenssällskapens tid var tydligen förbi, och det intresse de kunnat fägna sig åt, vändes till andra, som utgåfvo sig för att hafva allvarligare syften, främst af filantropisk art, men stundom också voro genompyrda af tidens grofva mysticism.

Till sist ett par notiser om ett annat, med Utile förbundet sällskap.

Apollini Sacra stiftades enligt Göthes på dess protokoll grundade uppgift den 12 maj 1767, men dessförinnan tycks sällskapet

[1] Om denne *Samlaren VII:* 92.

Digitized by Google

ha existerat någon tid, under andra former kanhända. I ett bref till Gjörwell den 15 maj s. å., undertecknat Ullgrand, heter det: "Vårt nya vitterhetssällskap härstädes är nu på bättre fot och förökt med de värdigaste ledamöter, en Bergklint, Köhler, Flodén. Vi hafva rum på Observatorium, ynnest af våra visdoms fäder, lycklig början! men vår Parnass är dock ännu i alla mål nog steril." En vecka senare skrifver Lidén, att han nekat inträda i sällskapet, hvilket han inte tilltror lång lifstid. "De hafva ock en sekreterare, en calmariensis Kiexelius, som förnämligast härmed sprungit, en kvick gosse, men bara barnet."

Till Bergklint inberättar en af hans vänner i Upsala, J. G. Acrel, den 19 maj 1769, att han blifvit intagen i sällskapet; "man har satt i mitt knapphål en pipa och gifvit mig lyran i hand. Sed asinus ad lyram — Prosperin, dess nuvarande präses, valdes vid en ofantlig högtid, som hölls i Lokkens, hvarest musik uppfördes; Maj. Köhler orerade ligate, och spisades vid ett bord 30 personer fursteligen. Allt godt!" — Säkerligen var det vid detta sammanträde Wellander upprättade förbindelsen med Utile Dulci,[1] men härom har kanske den nykomne ej fått vara med. Att Wellander ett halft år senare gjort ett nytt besök i Apollini Sacra framgår af ett annat bref från samme korrespondent, daterat den 5 januari 1770, däri det talas om det missnöje Wellanders uppträdande förorsakat. "Hans comportement vid sammankomsten ådagalade tydligen, att han ansåg oss allesamman för Struntkarlar, hvilka skulle vara rätt glada om de behedrades med någon åtanke från Utile Dulci. Han lofvade rekommendera vårt lilla samfund och det i sådana termer, som utmärkte den superiorité, de ägde för oss." En ambassad af präses och två ledamöter skulle afgå att sluta öfverenskommelsen med Utile.

Ett i Götheborgske Spionen 1772 n:r 44 infört bref från Upsala ger ännu några notiser om Apollini Sacra. Stiftat för fem-sex år tillbaka hade det varit blott "en barnlek", till dess mognare personer och främst Bergklint och Harlingsson intagits. Med inne-

[1] Härom i Levertins monografi s. 91 ff.

Digitized by Google

varande år hade sällskapet fått fördubblad glans, då akademikanslern grefve Rudenschöld åtagit sig vara dess protektor. Med Utile Dulci uppehölls förbindelse, och enär Upsala-sällskapets tillgångar ej ännu medgifvit dess arbetens utgifvande i tryck, hade en del därtill adproberade öfversändts till Utile, "som gemensamt med sina snillefoster" tryckt dem i sina Vitterhetsnöjen. Nu var det fråga om att utgifva ett par tal hållna af Adlerbeth och Lindblom, den senare för tillfället sällskapets ceremonimästare.

Digitized by Google

Ett bref från Tegnér.

Meddeladt af

Otto Sylwan.

Det är väl bekant, att Tegnér efter den stora brand, som den 19 februari 1838 härjade Växiö, var mycket värksam för att skaffa hjälp, och att han däri kraftigt bistods af många sina vänner. Bland dessa nämner E. Wrangel i sin bok "Brinkman och Tegnér" s. 307 jämväl en häradshöfdingska Virgin, "en söt människa", som Tegnér skrifver till Brinkman.

Denna dam, fru Amalia Virgin, född Tornérhjelm, var gift med — inte häradshöfding, utan — landshöfding Cl. L. Virgin i Halmstad. Hon hade sammanträffat med skalden vid en installation i Värnamo 1835, då hon vistades hos en frände, grefve J. Hamilton på Hörle, och två år senare hade bekantskapen förnyats. Tegnér kom då till Halmstad, där hans son Lars Gustaf var sysselsatt med topografiska mätningar, och tillbringade en afton hos landshöfding Virgin. De träffade Tegnér ännu en gång våren 1840 vid ett besök i hufvudstaden.

Den från Halmstad 1838 sända hjälpen gaf anledning till brefväxling mellan skalden och hans beundrarinna, hvilken fortsattes någon tid och ånyo upptogs 1842—1843. — En del af originalbrefven från Tegnér deponerades 1888 på Lunds Universitetsbibliotek af adressatens dotter, fröken Jaquette Virgin i Göteborg, en af de få ännu lefvande, hvilka personligen sammanträffat med skalden. Det är hennes välvilja Samlaren har att tacka för meddelandet af nedan följande bref, här tryckt efter en afskrift och jämfört med originalet i Lund.

Digitized by Google

Östrabo d. 29 April 1838.

Jag har haft den äran och nöjet att emottaga min älskade Landshöfdingskas bref med bifogade 160 Rdr Bko. Emottag min hjertligaste tacksamhet å de Brandskadades vägnar för gåfvan, å mina egna för brefvet. Frikostig välgörenhet mot olycklige är ett af de vackraste dragen i vår annars brokiga tid, helst i ett fattigt land och under ett så svårt år som det nuvarande. Lyckliga prisar jag icke blott dem som deltaga i en dylik välgörenhet, utan i synnerhet dem som ordna, sammanbinda och leda den; och det är af detta skäl som jag framför andra lyckönskar Landshöfdingskan Virgin.

Det gör mig ondt att jag ej kunnat motsvara Landshöfdingskans önskan att särskilt, och till de mest behöfvande, utdela den öfversända summan. Sådant skulle tillkännagifva ett oförtjent misstroende, och jag känner icke heller tillräckligt allas behof. Jag kan på min heder försäkra, att jag icke märkt någon partiskhet inom komiten, hvari jag dessutom sjelf är Ledamot och äger något förtroende. Med undantag af några matvaror under de första vickorna och några tusen Rdr förskottsvis lemnade dem som i år vilja bygga, och som afräknas vid slutliqviden, har också hittills ingen utdelning ägt rum. Ett nedrigt förtal är det också att Mörner[1] skulle emottagit någon enda skilling af de influtna medeln. Han har icke en gång uppgifvit sin ostridigt betydliga förlust, och det kan således aldrig bli fråga om någon slags ersättning. Han har sina fel, som vi alla, och jag skulle ofta önska honom en klarare och fastare beslutsamhet, och litet mera byxor på själen, men väld och snikenhet äro åtminstone ej hans fel.

Bidragen till Vexiö ha utfallit rikare än jag vågat hoppas. Härigenom, och genom det lån som Kungen, på mycket liberala villkor beviljat, böra vi kunna hoppas att staden om ett par år är återställd. När de brandskadade en gång inflytta i sina hus böra de der kunna hoppas trefnad och välsignelse; ty det är ädla sinnens deltagande som byggt dem. Det gläder mig mycket om jag i min mån, genom mina många bekantskaper i landet, dertill något

[1] Landshöfding Carl M. i Växiö.

Digitized by Google

kunnat bidraga. Men det är märkvärdigt nog att större delen af dem jag kunnat adressera mig till i denna sak, och af hvilka jag kunnat hoppas någon verksamhet, ha varit Fruntimmer eller Fruntimers vederlikar, poëter. Döm om min tacksamhet. Jag har hela min lifstid lefvat i det Skönas tjenst: och hvad kan vara skönare än de Sköna? Derföre är det billigt att vi tjena hvarandra med hvad vi förmå. Skada endast, min älskade Landshöfdingska, att jag går öfver femtitalet, som vanligtvis anses som fruntimernas fryspunkt. Det är sant, det ges sinnen som icke åldras, men der äro få som fatta och värdera dem. Damerna borde, äfven i detta afseende, vara som Gud, som endast ser till hjertat; men i stället äro de mer än andra fallna för att, som man säger, "skåda hund efter håret" och fördraga alla möjliga färger i det afseendet — utom den grå. Jag afundas Lord Byron, utom mycket annat, äfven det, att han kunde säga om sig sjelf:

"Der är aska nu mer, hvar det fordom var glöd,
"och mitt hjerta blir grått med mitt hår."

Alla äro icke så lyckliga att kunna säga det samma.

Jag erkänner att jag är en oförskämd tiggare; ty efter allt hvad Landshöfdingskan gjort för oss fattiga Smålänningar, har jag ännu mycket att begära, ehuru icke i penningeväg, utan i en bättre. Blif icke ond om jag utber mig att då och då vid tillfälle få emottaga några vänliga rader, dem jag värderar som jag bör, och besvarar så godt jag kan. Tro mig, jag hör också till de brandskadade, ehuru det ej skett i Vexiö, utan i Halmstad. Det är mycket annat som kan brinna än Städer, och Poëter ha lof att vara litet mera eldfängda eller befängda än annat folk.

Antag detta som min ursäkt, var söt och nådig, och förgät icke helt och hållit en uppriktig

Vän och beundrare
Es. Tegnér.

Digitized by Google

Små meddelanden.

1.

I Stagnelius "Samlade skrifter", ånyo utgifna af Eichhorn, läses bland originaldikterna äfven en sonett, kallad "Menniskosinnet" (II: 377). Jämför man den med en i samma band meddelad öfversättning, "Sinnlighetens magt", från A. W. Schlegel, visar den sig i emellertid i allt väsentligt identisk med denna. Originalet för de båda öfversättningsförsöken är Schlegels sonett "Anhänglichkeit." "Menniskosinnet" står i det hela något närmare originalet än "Sinnlighetens magt".

2.

I sin bok "Från nyromantikens dagar" har F. Vetterlund äfven omnämnt, att Atterboms dikt "Dåre! som bjöd *henne* höra" ej är original, utan öfversättning från Amalia von Helvig, i hvars 1889 utgifna biografi (af Henriette von Bissing) originalet läses sid. 25 f. med affattningsåret 1797. Vetterlund frågar (sid. 53): "Har originalet varit rent okändt och otryckt, ända till dess Henriette von Bissing år 1889 utgaf sin ofvannämnda bok om fru Helvig?"

Svar: nej, originalet har varit kändt och tryckt förut, ehuru Henriette von Bissing ej nämnt detta.

1828 lämnade Amalia von Helvig en utläggning af "Lycksalighetens ö" i *Morgenblatt für gebildete Stände.* Denna utläggning var späckad med öfverättningar, dels af Fouqué, som tolkat Svanhvits sång, dels af fru Helvig själf. Bland hennes tolkningar — anmärker Rydqvist i Heimdall 1829 — är näktergalssången den kanske allra vackraste. Jämför man nu urtexten af 1797 med "öfversätt-

Digitized by Google

ningen“ af 1828, visa sig åtskilliga olikheter. Ursprungligen var ju dikten riktad till flera personer “utan själ och öra“ — detta förändrades, då det hela kom att gälla Spinarosa ensam. “*Lindern* und vergessen werden“ hade förut varit sångarns “lefnadslopp“; “önska, sakna, dö och glömmas“ hette det åter i Atterboms omdiktning, hvarför fru Helvig ändrade lindern till *leiden*, o. s. v. Mest ändrades likväl sista strofen, som ju af Atterbom gjorts till något helt annat än i originalet. Jag parallelliserar:

1797	1828
Liebst du mir den Götterfunken	Liebst du mir, *Natur, die Funken,*
Der aus heil'ger Glut entsprang	Der aus *deiner* Gluth entsprang,
Brich den Kerker, lass mich trunken	Brich den Kerker, lass mich trunken
Frei verlöschen im Gesang.	Frei *erlöschen* im Gesang,
Dies Atom von Wonn' und Schmerzen	Dies Atom von Wonn'und Schmerzen
Dem du gabst des Liedes Lust,	Dem du gabst des Liedes Lust,
Nimm's zurück aus meinem Herzen	Nimm's zurück *zum Mutterherzen*
Und begrab's in Menschen Brust.	Und *begräb' ihn in der Brust.*

Emellan ligger Atterboms stort och djupt gifna:

Du, som gaf *mig* framför andra,
gnistan af din eld, natur!
Bryt mitt fängsel, låt mig vandra,
slocknande i sång, därur!
Den atom af lust och smärta,
som du skänkte diktens röst,
tag den åter, modershjärta,
och begraf den i ditt bröst!

Det är alltså inget tvifvel om att Amalia von Helvig medgifvit Atterboms lån; hon har själf publicerat sitt original, något omstufvadt, som en öfversättning från den svenske vännen. När hon skänkt Atterbom sin dikt, under Uppsalavistelsen eller då de träffades i Tyskland, vet jag icke. — Enligt Wrangel, “Brinkman och Tegnér“, skulle det ej varit denna dikt, som Leopold beundrade, hvilket Vetterlund antager, utan “Skiljer stoftet hjärtan?“

R. G. B.

Digitized by Google

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

25.

1906.

Upprättad af Isak Collijn.

1. Bibliografier.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur förtecknad. Del. 2 (Arkiv och biblioteksväsen): H. 1. Stockh. 8:o. S. 1—122.
I *Kungl. bibliotekets handlingar*, 28. — Äfven självständigt.

BYGDÉN, L. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i svenska litteraturen. H. 11 (Nattwards-frågor — Om) = Bd 2: 2. Sp. 97—192. Upps. 1906—07. 8:o.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 17: 9.

COLLIJN, I. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 24 (1905). 18 s.
I *Samlaren*, Årg. 27. — Äfven i 50 särtr.

ERICHSEN, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi for 1904.
Ark. f. nord. filol., Bd 22, s. 300—332.

SETTERWALL, KR. [Svensk historisk] Bibliografi. 26 (1905). S. 1—31.
I *Hist. tidskr.*, Årg. 26: H. 1.

Årskatalog för svenska bokhandeln utg. av Svenska bokförläggareföreningen genom V. Gödel. Årg. 34 (1905). Stockh. 8:o. 119 s. Pr. 1 kr.

2. Bibliotek och arkiv.

A. Allmänt.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur: Arkiv och biblioteksväsen. H. 1.
Se ofvan Afd. 1.

Digitized by Google

HAVERMAN, E. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm, Upsala, Lund, Göteborg. Accessions-katalog. Utg. af Kungl. biblioteket. 20 (1905). Stockh. 1906—07. 8:o. vi, 496 s.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

Lund.

[Universitets-]Biblioteket. Kalenderåret 1905. [Redogörelse afg. af universitetsbibliotekarien.]

I univ:ts *Årsber.* för 1905/06. S. 24—34.

[LJUNGGREN, E.] Ödmanska donationen till Lunds universitets bibliotek. Förteckning öfver dess psykiatrisk-neurologiska del. Lund. 8:o. 104 s.

Stockholm.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. 28. Stockh. 8:o. 51, 122 s. Pr. 3 kr.

Årsberättelse för år 1905. — J. A. ALMQUIST. Sveriges bibliografiska litteratur. Del. 2: H. 1.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 12—14. Stockh. 8:o. S. 321—399. Pr. 1 kr.

1: 12. Riksarkivariens årsberättelse för 1905. — 1: 13. Handlingar rörande arkivväsendet. — 1: 14. Smärre utredningar.

Katalog öfver Riksdagens bibliotek 1901. Tillägg n:o 1. Bibliotekets tillväxt 1901—05. [Företal. undert.:] P. E. STENFELT. Stockh. 8:o. 214 s.

Trolleholm.

Ex Bibliotheca Trolleholmiæ. 2: 2 [!] — 2: 3. Lund. 8:o. 120 + 13 s.

2: 2. F. d. Banérska arkivet på Sjö. — 2: 3. Presentexemplar från författare och öfversättare [1 jan. 1902 — 1 juli 1906].

Uppsala.

Universitetsbiblioteket under år 1905. [Redogörelse afg. af universitetsbibliotekarien.]

I univ:ts *Redogörelse* för 1905/06. S. 60—77.

3. Bok- och urkundsväsen.

COLLIJN, I. Blad ur vår äldsta svenska boktryckerihistoria. 2. Tvenne i Stockholm år 1484 tryckta aflatsbref. — Bulla indulgentiarum, ut-

Digitized by Google

färdad den 14 okt. 1483. — 5. Articuli abbreviati. Det första trycket på svenskt språk.
Nord. boktryckarkonst, Årg. 7, s. 9—16, 49—53, 309—319.

—— Svenska boksamlingar under medeltiden och deras ägare. Smärre bidrag. 4. Rester af svenska meddeltidsbibliotek i Kungl. bibliotekets inkunabelsamling.
Samlaren, Årg. 27, s. 99—105.

—— Bidrag till det Rudbeckiska tryckeriets i Västerås historia.
Allm. sv. boktr.-förenins Meddel., Årg. 11, s. 38—50. — Tillägg härtill i samma tidskr., s. 106—108, af J[OHANNES] R[UDBECK]: Det Rudbeckiska tryckeriet i Västerås.

LAGERSTRÖM, H. Några af Sveriges första stilgjutare.
Nord. boktryckarkonst, Årg. 7, s. 89—93.

RUDBECK, G. En okänd upplaga af Tobie comedia.
Allm. sv. boktr.-förenins Meddel., Årg. 11, s. 198 f.

—— Till frågan om antikvastils första användning i svenskt boktryck.
Ibid., sid. 360—362.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

NORÉN, R. Från de svenska skolornas gregorianska sång under 1600-talet. Musikillustration med historisk belysning och anvisningar för utförandet.
Kult o. konst, 1906, sid. 148—160.

NORLIND, T. Musiken vid svenska skolor under 1600-talet.
Ibid., s. 91—104.

5. Kulturhistoria.

AHLENIUS, K. De äldsta geografiska uppgifterna om Sverige.
I *Ups. nya tidn.,* Nr 3221.

BUGGE, A. Vikingerne. Billeder fra vore Forfædres Liv. Saml. 2. Kbhvn —Kristiania. 8:o. 342 s. Pr. 5,50 kr.

EKHOFF, E. Tvenne nyupptäckta medeltida epitafier i den gamla dominikanerkyrkan i Sigtuna.
Fornvännen, Årg. 1, s. 20—43.

HAZELIUS, G. Om handtverksämbetena under medeltiden. En inledning till skråväsendets historia i Sverige. Med författarens lefnadsteckning. Stockh. 8:o. 4, XXXV, 160 s., 1 portr. Pr. 3 kr.
Bidrag till vår odlings häfder utg. af Nord. museet, 9. — Anm. i *Sv. dagbl.,* Nr 126, af G. STRIDSBERG.

H[ÖJER, T.] Ett bidrag till den svenska predikoverksamhetens historia under medeltiden.
Hist. tidskr., Årg. 26, s. 46—49. — Tvenne lat. urkunder från omkr. år 1418 och 1458 ur kopie-böcker från Vadstena i Riksarkivet.

Digitized by Google

JOHNSSON, P. En svartkonstbok från Östra Göinge meddelad.
I *Sv. Landsm.*, H. 91.

LITHBERG, N. Bröllöpsseder på Gottland.
Fataburen, Årg. 1, s. 65—92.

MONTELIUS, O. »Vadstena-brakteaten» och en nyfunnen guldbrakteat präglad med samma stamp.
Fornvännen, Årg. 1, s. 145—150.

NORDLANDER, J. Om birkarlarne.
Hist. tidskr., Årg. 26, s. 215—255.

SIDENBLADH, E. TH. Stockholms urmakareämbete 1695—1788.
Samf. S:t Eriks årsbok, 1906, s. 69—93.

WESTMAN, K. G. Om Birgittas orden; anteckningar med anledning af T. Höjer, Studier i Vadstena klosters och birgittinerordens historia. [Undert.:] K. G. Wn.
Hist. tidskr., Årg. 26, s. 256—272.

WISTRAND, P. G. En småländsk svartkonstbok.
Fataburen, Årg. 1, s. 239—244.

6. Svensk litteraturhistoria.

I. Äldre.

A. Allmänt.

Förhandlingar och uppsatser. 19 (1905). Hfors. 8:o. lxiv, 322 s. Pr. 3,50 fmk.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 73.
Förhandlingar. — R. Tigerstedt. Naturforskning och världsförklaring. — M. G. Schybergson. Porthan ss. medlem af Finska Hushållningssällskapet. — P. Nordmann. Arvid Eriksson Stålarm. — A. Hultin. Johan Jakob Nervander. — F. Gustafsson. Ur J. J. Nervanders manuskript. — K. G. Leinberg. Bidrag till frimureriets historia i Finland. — K. G. Leinberg. Samfundet pro Fide et Christianismo och dess finska medlemmar. — R. Hausen. En sannsaga. — Y. Hirn. Bernardin de Saint-Pierre och Finland. — V. E. V. Wessman. Äldre kort å o. u-ljuds motsvarigheter i mellersta o. östra Nylands svenska dialekter.

Handlingar, Svenska akademiens, ifrån år 1886. Del 19 (1904)—20 (1905). Stockh. 8:o. 336 + 615 s. Pr. 4,50 + 7,50 kr.
19. Tal af direktören. — Inträdestal af E. A. Karlfeldt [öfver C. Th. Odhner]. — Svar af Cl. Annerstedt. — Redog. f. sammankomsten. — H. Hildebrand. Minne af heliga Birgitta. — Täflingsämnen för 1905.
20. Tal af direktören. — Redog. f. sammankomsten. — Cl. Annerstedt. Minne af fältmarskalken grefve Magnus Stenbock. — Täflingsämnen för 1906. — Register öfver akademiens handlingar från 1786 till närv. tid.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott genom Aksel Andersson. Årg. 27 (1906). Upps. 1906—07. 8:o. viii, 118, 18 s. Pr. 5 kr.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 1: 27

Digitized by Google

Redog. f. årsmötet. — Cl. ANNERSTEDT. Mémoires de Stenbock. — J. MJÖBERG. Atterboms bref till Euphrosyne. — I. COLLIJN. Svenska boksaml. under medeltiden och deras ägare, 4. — I. COLLIJN. Ett fornsvenskt recept mot ögonvärk. — O. SYLWAN. Några notiser om Leopold. — Ett bref från Anna Maria Lenngren och två från Lidner. Meddel. af SIGR. LEIJONHUFVUD. — E. MEYER. Meddelande till Gunno Eurelius—Dahlstjernas biografi. — I. COLLIJN. Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1905.

Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet. H. 129—130. Stockh. —Lund. 8:o & 4:o. Medl.-afgift 5 kr. för år.

H. 129. Svenska medeltidspostillor. Del 4: H. 2. Utg. af R. GEETE. — H. 130. K. F. SÖDERWALL. Ordbok öfver svenska medeltids-språket, H. 22. — Årsmöte med Bilaga.

Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet. Upps. 8:o. Medl.-afgift 5 kr. för år.

1: 27. Samlaren. Årg. 27. — 7: 6. 1500- o. 1600-talens visböcker utg. af A. NOREEN och J. A. LUNDELL. 6. — 17: 9. L. BYGDÉN. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 11. — 20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Utg. af M. LAMM.

Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. 71—77. Hfors. 8:o. Medl.-afg. 5 fmk. för år.

71. H. VENDELL. Ordbok öfver de öst-svenska dialekterna. H. 2. — 72. Bidrag till Helsingfors stads historia, saml. och utg. af P. NORDMANN. 2. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 73. Förhandlingar och uppsatser. 19 (1905). — 74. M. HALLBERG. Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland. 1. — 75. H. WENDELL. Ordbok öfver de östsvenska dialekterna. H. 3. — 76. Bidrag till Helsingfors stads historia, saml. och utg. af P. NORDMANN. 3. Bref från 1651—1697. Stadens domböcker 1639—1643. — 77. W. SÖDERHJELM. Joh. Ludv. Runeberg. Bd 2.

BJÖRKMAN, E. Nordiska vikingasagor i England.

Nord. tidskr., 1906, s. 437—454.

BOËTHIUS, J., L. LEVANDER och A. NOREEN. Dalska runinskrifter från nyare tid.

Fornvännen, Årg. 1, s. 63—91.

BRATT, A. Tolkning af Smålandslagens kristnubalk.

Kyrkohist. årsskr., Årg. 6, s. 149—164.

DAHLGREN, LOTTEN. Ransäter. Värmländska släktminnen från adertonhundra-talets förra hälft upptecknade. Uppl. 3. Stockh. 8:o. xv, 317 s., 1 pl., 1 faks. Pr. 5 kr.

Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 60, s. 178—181, af R. F. v. WILLEBRAND.

EKEDAHL, J. Molbech den äldre och Sverige. (Ur de litterära förbindelsernas häfder.) Ak. afh. Lund. 8:o. ix, 167 s. Pr. 3 kr.

FRIESEN, O. v. Rökstenen.

Sv. turistförenins årsskr., 1906, s. 43—55.

Handlingar på svenska rörande »vårfrupänningen» till Vadstena klosters byggnad och underhåll. Efter gamla handskrifter utg. af R. GEETE. Stockh. 8:o.

Bilaga t. *Sv. fornskr.-sällsk:ts årsmöte.* 1906. S. 125—152.

Digitized by Google

HULTIN, A. Finlands litteratur under frihetstiden. Del 1. Hfors. 8:o. viii, 320 s. Med portr. o. ill. Pr. 8,75 fmk.

KLOCKHOFF, O. Grimhildsvisan.
Arkiv. f. nord. filol., Bd 23, s. 143—189.

Medeltidspostillor, Svenska, efter gamla handskrifter utg. af G. E. KLEMMING fortsatta af R. GEETE. Del 4: H. 2 (slut-häfte). Stockh. 8:o. S. 129—287. Pr. 2,50.
Samlingar utg. af Sv. fornskr.-sällsk, H. 129.

Memoarer och bref, Svenska, utg. af H. SCHÜCK och O. LEVERTIN. Stockh. 8:o.
10. Ur CLAS FLEMINGS papper. Bref från Fleming, Reuterholm, Fabian Wrede, Leopold och J. H. Schröder. Utg. af H. SCHÜCK.

MORTENSEN, J. Från Aftonbladet till Röda rummet. 1905.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1906, s. 375—382, af F. BÖÖK. — Härpå följde förf:ns: Genmäle. Herr Fredrik Böök och hans kritik af »Från Aftonbladet till Röda rummet», i samma tidskr., s. 603—614. — Vidare anm. i *Leipziger Volkszeitung*, Feuieton—Beil., 1906, Nr 163—164: Aus der Vorgeschichte des schwedischen Naturalismus.

NOREEN, A. Runinskrifter från nyare tid.
I *Ups. nya tidn.*, Nr 3295. — *Fören. Heimdals populärvet. tidn.-artiklar*, 1906: 7.

NORLIND, T. Svenska kyrkosångböcker från 1500- och 1600-talet med tryckta melodier.
Kult och konst, 1906, s. 279—285.

ROOSVAL, J. Torbiörn Tidemansons rim om den store Örjanen och andra bidrag till detta monuments historia under 15- och 1600-talen.
Samf. S:t Eriks årsbok, 1906, s. 56—68.

SCHÜCK, H. Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria. 1—2. 1904—05.
Anm. i *Tilskueren*, 1906, s. 348—352, af ALF LARSSON: Gamle Guder i nyt Lys.

—— Studier i Ynglingatal. 2. Agne-dikten. Ups. 8:o. S. 55—95. (Univ.-progr. Ups.)
I *Ups. univ. årsskr.*, 1906.

STEFFEN, R. Öfversikt af svenska litteraturen. På grundval af Bjursten-Friesens läsebok omarbetad. Del. 1 (1526—1763). Stockh. 8:o. 264 s. Pr. inb. 3 kr.

STJERNA, K. Drakskatten i Beovulf.
Fornvännen, Årg. 1, s. 119—144.

Synodalakter, Svenska, efter 1500-talets ingång. Samlade och utgifna af H. LUNDSTRÖM. H. 3. Upps. 8:o. S. 177—272. Pr. i bokh. 2 kr.
Skrifter utg. af Kyrkohist. fören., 2: 3.

Visbok, Kungl. bibliotekets, i 8:o. Utg. af AD. NOREEN och J. A. LUNDELL. H. 2. Upps. 8:o. S. 107—269.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 7: 6.

Digitized by Google

B. Särskilda författare.

ALMQUIST.

BERG, R. G:SON. Ett bidrag till Almquistforskningen.
Nornan, Årg. 34, s. 47—59.

—— Några öknamn, upptecknade af C. J. L. Almquist.
Språk o. stil, Årg. 6, s. 246 f.

—— Almquists mor. Ett hundraårsminne.
Svea, Årg. 63, s. 75—95.

MORTENSEN, J. C. J. L. Almqvist. Stockh. 8:o. 58 s.
Valda skrifter af C. J. L. Almqvist utg. af R. G:son Berg, H. 58.

—— C. J. L. Almqvist, Cypressen en förut otryckt del af Törnrosens bok utg. af R. G:son Berg.
I *Sv. dagbl.*, Nr 122.

ATTERBOM.

Atterboms bref till Euphrosyne [Julia Kristina Nyberg]. Utgifna af J. MJÖBERG.
Samlaren, Årg. 27, s. 23—97.

BÆLTER, SVEN.

LUNDSTRÖM, H. Sven Bælter. Vår första svenske kulthistoriker.
Kult o. konst, 1906, s. 81—90.

BIRGITTA.

HILDEBRAND, H. Minne af heliga Birgitta.
Sv. ak. handl. ifr. år 1886, D. 19, s. 57—333.

ROOSVAL, J. Birgitta-legendariska målningar i Tensta kyrka af mäster Johannes Rosenrodh. 1—2.
I *Sv. dagbl.*, Nr 301, 303.

BREMER, FREDRIKA.

[NYGREN, K. D.] Ett besök hos Fredrika Bremer på Årsta. 1—2.
Dagny, N. F., Årg. 6, s. 37—46, 59—67.

BRINKMAN, CARL GUSTAF v.

WRANGEL, E. Tegnér och den Brinkmanska »seraljen».
Ord o. bild, Årg. 15, s. 497—512.

—— Brinkman och Tegnér. Ett vänskapsförhållande efter förtroliga bref skildradt. Stockh. 8:o. viij, 375 s. Pr. 5 kr.

DAHLGREN, FREDRIK AUGUST.

DAHLGREN, LOTTEN. Fredrek på Rannsätt.
I förf:ns *Ransäter*. S. 135—268.

—— En värmländsk visdiktare. En liten silhuettbild.
Julblommor 1906, s. 3—6.

DALSTIERNA, GUNNO.

MEYER, E. Meddelande till Gunno Eurelius-Dahlstjernas biografi.
Samlaren, Årg. 27, s. 119.

Digitized by Google

ENVALLSSON, CARL.

FLODMARK, J. Ett svenskt hundraårsminne. Carl Envallsson.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 189.

FLEMING, CLAS.

Ur Clas Flemings papper. Bref från Fleming, Reuterholm, Fabian Wrede, Leopold och J. H. Schröder. Utg. af H. SCHÜCK. Stockh. 8:o. xiij, 248 s. Pr. 4,25.
Sv. memoarer o. bref, 10.

GEIJER.

BORELIUS, HILMA. Amalia von Helvig.
Dagny, N. F., Årg. 9, s. 12—23.

DAHLGREN, LOTTEN. Brita Charlotta Geijer.
I förf:ns *Ransäter*. S. 1—58.

GRANDINSON, MALLA. I Berlin 1825—26 hos Amalia von Helvig. Utdrag ur Malla Montgomérys resejournal, meddelade af M. G.
Nord. tidskr., 1906, s. 305—330.

MOLIN, A. Geijer-studier. Ak. afh. Göteb. 8:o. 269 s. Pr. 4 kr.
Äfven: *Göteborgs K. vet.- o. vitterh.-samh. handlingar*, 9: 3.

SÖDERBLOM, N. Från Geijers ungdom. Stockh. 8:o. 36 s. Pr. 50 öre.
Nord. örebiblioteket, 5—6.

HIERTA, LARS JOHAN.

WIESELGREN, H. Lars Johan Hierta.
I *Aftonbladet*, Nr 18 B (Minnesblad utg. i anledn. af tidningens 75-års jubileum).

JÄRTA, HANS.

WALLENGREN, S. Hans Järta som politisk teoretiker. 1. Lund 1906. 8:o. 236 s. Ak. afh. Lund.
Äfven i: *Lunds univ. årsskr.*, N. F., Afd. 1: Bd 1: Nr 2.

LAURENTIUS PETRI.

LUNDSTRÖM, H. Om Laurentius Petri's förmenta karaktärssvaghet.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 6, s. 197—214. — Föredrag, hållet i Kyrkohist. fören.

LENNGREN, ANNA MARIA.

Ett bref från Anna Maria Lenngren . . . Meddel. af SIGRID LEIJONHUFVUD.
Samlaren, Årg. 27, s. 115 f.

LEOPOLD.

Bref från . . . Leopold [till Clas Fleming].
Se ofvan: Fleming.

SYLWAN, O. Några notiser om Leopold. [Undert.:] O. S.
Samlaren, Årg. 27, s. 111—114.

LEVERTIN.

BERG, R. G:SON. Oscar Levertin.
I förf:ns *Svenska skalder från nittitalet*. S. 66—77.

Digitized by Google

FOGELQVIST, T. Oscar Levertin †.
I *Ups. nya tidn.*, Nr 3384.

HALLSTRÖM, P. Oscar Levertin.
I *Sv. dagbl.*, Nr 265.

KRUSE, J. Oscar Levertin. 1862—1906. Några minnesord.
Ord o. bild, Årg. 15, s. 529—538.

RUBENSON, O. Oscar Levertin. Spridda smådrag från skaldens barndom och ungdom.
Vinterbloss 1906, s. 10—12.

SPRENGEL, D. Oscar Levertin.
Svea, Årg. 63, s. 163—192.

STRIDSBERG, G. Oscar Levertin och den svenska kulturen.
Sv. dagbl., Nr 266.

S[ÖDERMA]N, S. Oscar Levertin.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 260.

LIDNER.

Ett bref från Anna Maria Lenngren och två från Lidner. Meddel. af SIGRID LEIJONHUFVUD.
Samlaren, Årg. 27, s. 115 ff.

LING.

HÖGSTRÖM, SALLY. Pehr Henrik Ling.
Varia, Årg. 9, s. 257—267.

LINNÉ.

FEHR, I. Linnés Svenska resor.
Ymer, Årg. 26, s. 221—250.

FORSSTRAND, C. Linné som läkare i Stockholm. Hans patienter och umgänge.
Julnummer utg. af Adelsklubben 1906, s. 3—7.

KASTMAN, C. Carl von Linné. Hans lefnad berättad för svenska folket. Stockh. 8:o. 128 s., 2 portr. Pr. 1 kr.
Svenskt folkbibliotek, 3: 10.

LEVERTIN, O. Carl von Linné. Några kapitel ur ett oafslutadt arbete. Stockh. 8:o. 111 s. Pr. 3 kr.

—— Med Linné i Holland. 1—3.
I *Sv. dagbl.*, Nr 173, 175, 177.

LJUNGGREN, GUSTAF.

SYLWAN, O. Gustaf Ljunggren.
Nord. univ.-tidskr., Årg. 5, s. 176—179.

NERVANDER, JOHAN JAKOB.

GUSTAFSSON, F. Ur J. J. Nervanders manuskript.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 73 (*Förh. o. upps.*), s. 187—196.

Digitized by Google

HULTIN, A. Johan Jacob Nervander. Till hundraårsminnet af hans födelse.
Ibid., s. 91—186.

NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA.

GOLDSCHMIDT, A. Hedvig Charlotta Nordenflycht.
Dansk Tidsskr., 1906, s. 274—83, 358—62.

OLAVUS PETRI.

SCHÜCK, H. Olavus Petri. Folkupplaga. Stockh. 8:o. 66 s. Pr. 75 öre.
De största märkesmännen, 1.

PALMBERG, JOHANNES.

NYCANDER, O. Johannes Palmberg. Några anteckningar.
Personhist. tidskr., Årg. 8., s. 57—61.

PORTHAN, HENR. GABR.

SCHYBERGSON, M. G. Porthan såsom medlem af Finska Hushållningssällskapet.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 73 (*Förh. o. upps.* 18), s. 13—56.

QVANTEN, EMIL v.

BÅÅTH-HOLMBERG, CECILIA. Skaldedrömmar och skaldepolitik. Emil von Qvanten och hans tid. Stockh. 8:o. 111 s. Pr. 1 kr.
Svenskt folkbibliotek, 2: 2.

——— Skaldepolitik. Några drag af Emil v. Qvantens lif.
Finsk tidskr., T. 61, s. 137—156, 227—252.

REUTERDAHL, HENRIK.

AULÉN, G. Ett och annat från H. Reuterdahls Lundatid. Ur hans brefväxling med C. F. af Wingård, K. F. Dahlgren, J. H. Thomander, Esaias Tegnér, J. P. Mynster och Chr. Molbech.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 6, s. 165—196.

ROSÉN VON ROSENSTEIN, NILS.

FORSSTRAND, C. F. Nils Rosén von Rosenstein. Af C. F.
I *Sv. dagbl.*, Nr 40.

FÜRST, C. M. Minnesord om Nils Rosén von Rosenstein i Läkarsällskapet i Lund d. 13 febr. 1906.
Hygiea, F. 2, Årg. 6: D. 1, s. 776—797.

LINDFORS, A. O. Minnesord öfver Nils Rosén von Rosenstein på 200-årsdagen af hans födelse.
Ups. läkareförens förhandl., Bd 11, s. 113—129. — Äfven i särtr. Pr. 50 öre.

MEDIN, O. Nils Rosén von Rosenstein. Minnesteckning.
Hygiea, F. 2, Årg. 6: D. 1, s. 193—224.

RUDBECKIUS, JOHANNES.

SÖDERBERG, V. Johannes Rudbeckius. En tids- och karaktärsbild från forna dagar.
Läsn. för sv. folket, 1906, s. 136—159.

Digitized by Google

RUNEBERG.

GROTENFELT, O. Något om Runebergs handskrifter. Af O. G.
Nornan, Årg. 34, s. 133—144.

RONGE, MARIA. Runeberg som lärare. Stockh. 8:o. 77 s. Pr. 1 kr.

SÖDERHJELM, W. Johan Ludvig Runeberg. Hans lif och hans diktning. Bd 2. Hfors 8:o. 558 s. Pr. 7 fmk.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 77. — Bd 1 utkom 1904 ss *Skrifter*, 61.

RUNEBERG, FREDRIKA.

MORTENSEN, J. Fredrika Runeberg.
Ord o. bild, Årg. 15, s. 118—120.

SCHARTAU, HENRIK.

AHNFELT, O. Henrik Schartau. Föredrag. Lund. 8:o. 15 s. Pr. 10 öre.

SNELLMAN.

GUSTAFSSON, F. Snellman grammaticus.
Tidskr. utg. af Pedagog. fören. i Finl., 43, s. 194—198.

HEINRICIUS, G. Några uttalanden om J. V. Snellman af A. I. Arwidsson, Israel Hwasser och Alex. Blomqvist.
Finsk tidskr., T. 60, s. 405—421.

RUIN, W. Snellman, skolan och de pedagogiska tankarna.
Tidskr. utg. af Pedagog. fören. i Finl., 43, s. 181—184.

SCHYBERGSON, M. G. Johan Vilhelm Snellmans ställning i språkfrågan.
Finsk tidskr., T. 60, s. 383—404.

VEST, E. Johan Vilhelm Snellman i Tübingen. Några anteckningar och gamla bref.
Finsk tidskr., T. 60, s. 422—431.

SNOILSKY.

SANDBERG, Hj. Snoilsky-paralleller. 1—2.
I *Aftonbladet*, Nr 38, 66.

WARBURG, K. Carl Snoilsky. 1905.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1906, s. 197—203, af R. G:SON BERG; i *Sv. dagbl.*, Nr 29, 31, af O. LEVERTIN.

STAGNELIUS.

ÖSTERLING, A. Stagnelius och Baudelaire. 1—2.
I *Sv. dagbl.*, Nr 35—36.

STENBOCK, MAGNUS.

ANNERSTEDT, CL. Mémoires de Stenbock. Kritisk studie.
Samlaren, Årg. 27, s. 1—21.

—— Fältmarskalken grefve Magnus Stenbock. Minnesteckning.
Sv. akad. handl. ifr. år 1886, Del 20, s. 21—579.

Digitized by Google

STIERNHIELM.

Jöran Stiernhielm i Holland 1649. Meddel. af S. C[LASON].
Hist. tidskr., Årg. 26, s. 106 f.

TEGNÉR.

BERG, R. G:SON. Gustaviansk fraseologi och Tegnérs Svea.
Språk o. stil, Årg. 6, s. 129—148.

STJERNKRANTZ, K. Esaias Tegnér. Biskopsvalet och stiftstyrelsen från Lund. En framställning baserad på hittills otryckta källor. Lund. 8:o. 97 s. Pr. 2 kr.

WRANGEL, E. Tegnérs biktmoder [Martina von Schwerin, f. Töngren].
Ord o. bild, Årg. 15, s. 1—15, 65—79.

—— Tegnér och den Brinkmanska »seraljen».
Ord o. bild, Årg. 15, s. 497—512.

—— Brinkman och Tegnér. Ett vänskapsförhållande efter förtroliga bref skildradt. Stockh. 8:o. viij, 375 s. Pr. 5 kr.

ÖSTERGREN, O. Tegnérs Svea.
I *Sv. dagbl.*, Nr 16.

TESSIN, KARL GUSTAF.

LEIJONHUFVUD, SIGRID. En Tessinsk fabelsamling.
Ord o. bild, Årg. 15, s. 449—464.

THORILD.

Thorilds bref till C. F. Cramer. Med inledning och anmärkningar utgifna af M. LAMM. Upps. 8:o. xli, 62 s.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 20. — Tr. 1907.

TOPELIUS.

AURELIUS, B. O. Zachris Topelius. Drag ur en finsk lefnadsteckning.
Läsn. för sv. folket, 1906, s. 161—178, 241—267.

VEST, E. Zachris Topelius. 1905.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1906, s. 291—294, af J. A. RUNSTRÖM.

II. Våra dagars författare.

A. Allmänt.

BERG, R. G:SON. Svenska skalder från nittitalet. Sex essäer. Stockh. 8:o. 108 s. Pr. 1 kr.

Innehåller uppsatser öfver HEIDENSTAM, SELMA LAGERLÖF, HALLSTRÖM, KARLFELDT, LEVERTIN och FRÖDING.

Unga poeter. Ett urval af Sveriges yngsta lyrik. Red. och inledt af A. MÖLLER. Stockh. 8:o. 171 s., 7 portr. Pr. 2,25 kr.

B. Särskilda författare.

FRÖDING, GUSTAF.

BERG, R. G:SON. Gustaf Fröding.
I förf:ns *Svenska skalder från nittitalet*. S. 78—108.

Digitized by Google

GEIJERSTAM, G. AF.

GOLDSCHMIDT, K. W. Gustaf af Geijerstam.
Nord u. Süd, Bd 118, s. 46—58.

LORENZ, L. Neue Novellen von Geijerstam.
Beil. z. Allg. Zeit., 1. Quartal, s. 412 f.

HALLSTRÖM, PER.

BERG, R. G:SON. Per Hallström.
I förf:ns *Svenska skalder från nittitalet.* S. 36—51.

HEIDENSTAM, VERNER v.

BERG, R. G:SON. Verner von Heidenstam.
I förf:ns *Svenska skalder från nittitalet.* S. 1—16.

FOGELQVIST, T. Verner von Heidenstam som nationell författare. Föredrag.
I *Ups. nya tidn.*, Nr 3315.

KARLFELDT, ERIK AXEL.

BERG, R. G:SON. Erik Axel Karlfeldt.
I förf:ns *Svenska skalder från nittitalet.* S. 52—65.

FOGELQVIST, T. Erik Axel Karlfeldt.
Ups. nya tidn:s julnr, s. 11 f.

HEDBERG, T. Erik Axel Karlfeldt. Flora och Pomona.
Vinterbloss 1906, s. 3 f.

LAGERLÖF, SELMA.

BERG, R. G:SON. Selma Lagerlöf.
I förf:ns *Svenska skalder från nittitalet.* S. 16—35.

STRINDBERG.

JØRGENSEN, J. Inferno.
I förf:ns *Essays.* Kbhvn & Kra 1906. S. 97—117.

MICHEL, W. Strindberg als Märchendichter.
Beil. z. Allg. Zeit., 1. Quartal. S. 459—461.

SÖDERBERG, E. N.

VETTERLUND, FR. E. N. Söderberg. Ett diktarporträtt.
I *Idun,* Nr 44.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. af B. HESSELMAN, O. ÖSTERGREN, R. G:SON BERG. Årg. 6. Stockh.-Upps. 8:o. 252 s. Pr. för årg. 4 kr.

L. FR. LÄFFLER. Astrid eller Estrid. — E. LIDÉN. Namnhistoriska bidrag. — O. ÖSTERGREN. Ett nytt system i den tyska språkvetenskapen. —G. KALLSTENIUS. Rec. af Risberg, Den svenska versens teori. — A. NOREEN. En rättelse. — B. HESSELMAN. Om e- och ä-ljuden i uppländskan. — Smärre bidrag. — R. GEETE. En- i sammansättning med neutra. —

Digitized by Google

E. LIDÉN. Nsv. gök. — S. BELFRAGE. Om attributiva bestämningars anslutning till förleden i sammansatta subst. — R. G:SON BERG. En nysvensk diminutivbildning. — Smärre bidrag. — R. G:SON BERG. Gustaviansk fraseologi och Tegnérs Svea. — J. E. HYLÉN. Några skolgrammatiska spörsmål. — A. LINDQVIST. Oförvägen, förvägen och liknande.— Smärre bidrag. — J. PAULSON. Metriska anteckningar... — H. GEIJER. Om sättet för dialektala ortnamns upptagande i riksspråket. 1. — Smärre bidrag.

BECKMAN, N. Grunddragen af den svenska versläran. Till universitetsstudiernas tjänst. Uppl. 2. Stockh. 8:o. vi, 124 s. Pr. 2 kr.

LAMPA, S. Versarterna i Olaus Petris psalmbok (1536). 1. Inledande anmärkningar om medeltidsversen.
Kult o. konst, 1906, s. 161—173.

NOREEN, A. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 7—8 = Bd 5: 2, 7: 1. Lund. 8:o. S. 129—256, 1—96. Pr. 2 + 1,50 kr.

RISBERG, B. Den svenska versens teori. Afd. 1. 1905.
Anm. i *Språk o. stil*, Årg. 6, s. 40—51, af G. KALLSTENIUS.

SYLWAN, O. Antik och svensk hexameter.
I *Commentationes philologæ in honor. Joh. Paulson* (1905). S. 152—158.

TORBIÖRNSSON, T. Språkvetenskap och stilistik. Svar till docenten O. Östergren. Ups. 8:o. 21 s. Pr. 25 öre.
Med anledn. af nedanstående artikel:

ÖSTERGREN, O. Modersmålet och de nordiska språken.
Nord. univ.-tidskr., Årg. 5, s. 83—111.

—— Stilistiska studier i Törneros' språk. Upps. 1905.
Anm. i *Arkiv f. nord. filol.*, Bd 23, s. 100—104, af G. KALLSTENIUS.

8. Folklore, Mytologi o. d.

Landsmål, Svenska, ock svenskt folklif. Tidskrift utg. på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom J. A. LUNDELL. H. 91—94 = 1906: H. 1—4. Stockh. 8:o. Pr. för årg. 5,25 kr.

H. 91. Staffansjungning. Uppteckningar af A. G. NYBLIN. — J. KJELLIN. Predikodeklamation. — P. JOHNSSON. En svartkonstbok från Ö. Göinge. — A. KULLANDER. Samtal på Västgötamål. — G. KALLSTENIUS. Värmländska bärgslagsmålets ljudlära. — O. F. HULTMAN. Nuckömålets fiur 'fyra'. — Ordlista öfwer Jemtskan 1729... utg. gm J. NORDLANDER. — — H. 92. G. DANELL. Nuckömålet. S. 5—180. — — H. 93. T. NORLIND. Melodier till folkvisor ock folkdanser. — G. KALLSTENIUS. Tre visor af Pär Jonsson (»Dreskpär»). — G. E. WEIS. Sägner ock historier på Äspelandsmål. — H. 94. E. HELLQUIST. Sjönamn. 1: S. 611—812; 2—5: s. 35—130; 6: s. 1—26. Reg.

HELANDER, J. Den svenske solguden och den svenske Tyr.
Ord o. bild, Årg. 15, s. 177—194.

HILDEBRAND, H. Alexander den stores himmelsfärd.
Fornvännen, Årg. 1, s. 44—48.

Digitized by Google

JOHANSSON, L. Lucia och de underjordiska i norrländsk folksägen.
Fataburen, Årg. 1, s. 193—197. — Med Tillägg af E. HAMMARSTEDT, ibid., s. 197—201.

LANDTMANSON, S. Några visor och dansmelodier från Västergötland upptecknade.
Fataburen, Årg. 1, s. 155—171.

LEIJONHUFVUD, SIGRID. Gottländsk uppteckning af medeltida formulär för invigning af födoämnen meddelad.
Fornvännen, Årg. 1, s. 151—157.

NORLIND, T. Melodier till folkvisor och folkdanser.
I *Sv. Landsm.*, H. 93.

OLRIK, A. Jættekamp og Ragnarok.
Dansk Tidsskr., 1906, s. 89—99.

WEIS, G. E. Sägner ock historier på Aspelandsmål.
I *Sv. Landsm.*, H. 93.

Af *Aftonbladet* och *Svenska dagbladet* citeras i denna bibliografi landsortsupplagorna.

Digitized by Google

Digitized by Google

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET
1: 28

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

28:DE ÅRGÅNGEN · 1907

INNEHÅLL:

Redogörelse för Sällskapets årsmöte.
Vadstena klosters veckoritual . . . . . Af *Tobias Norlind.*
Erik Gustaf Geijers reseanteckningar från England Af *Anton Blanck.*
Samuel Triewalds lif och diktning . . . . . Af *Martin Lamm.*
Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten från och med år 1790 . . . . . Af *Sverker Ek.*
En återupptäckt handskrift af Johan Axehiälm . Af *Hjalmar Lindroth.*
En gammalsvensk dikt med regelbundet trokeiskt versmått . . . . . Af *Otto von Friesen.*
Till Utile Dulcis historia . . . . . Af *Otto Sylwan.*
Ett bref från Tegnér, ... Meddeladt af *Otto Sylwan.*
Smärre meddelanden . . . . . Af *R. G. B.*
Svensk litteraturhistorisk bibliografi . . . . . Af *Isak Collijn*

UPPSALA 1908. ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Digitized by Google

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland,** med **Universitetsjubilæets Danske Samfund** samt med redaktionen af **Danske Studier** äro öfverenskommelser träffade, på grund af hvilka medlemmar af Svenska Litteratursällskapet kunna blifva medlemmar

af Svenska Litteratursällskapet i Finland för en årsafgift af 4 kr. (i st. f. 10 fmk);

af Universitetsjubilæets Danske Samfund för kr. 6:50 (i st. f. 10 kronor); samt,

utan att ingå som medlemmar af sist nämnda Samfund, prenumerera på Danske Studier för kr. 2:50 om året (i st. f. 4 kr.);

allt inberäknadt porto.

Anmälan om inträde såsom medlem af något af de båda nämnda sällskapen eller såsom prenumerant på Danske Studier kan insändas till Svenska Litteratursällskapets skattmästare (Uppsala), hvilken distribuerar publikationerna och uppbär årsafgifterna genom postförskott.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tillkännagifvande.

Professor Karl Warburg, som för Svenska Litteratursällskapets skrifter förbereder en fullständig upplaga af **C. J. L. Almqvists bref,** emottager med tacksamhet meddelanden om dylika bref under adress: *Nobelbiblioteket, Stockholm.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 078727598

Digitized by Google